92:1

STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTI: Dr ILLYEFALVI I. LAJOS

PIACKUTATÁSI MUNKÁLATOK

III.

92. KÖTET 1. SZÁM

KIADJA: BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS STATISZTIKAI HIVATALA

ÁRA 5 PENGŐ

Stat. O. 997/92-1.

STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTI: Dr ILLYEFALVI I. LAJOS

PIACKUTATÁSI MUNKÁLATOK

III.

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA

3.0353

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
Névadóknapló
Ltto 2590

Budapest székesfőváros házinyomdája 1940 — 6120 — Felelős nyomdavezető: Kurfürst István vezérigazgató.

TARTALOMJEGYZÉK.

Oldal

Előszó 5

I. A budapesti élelmiszerpiac szállítóterületei.

1. *A gazdaságföldrajzi munkák irányelvei* 7
2. *Budapest önellátása* 9
3. *Egyes árucikkek szállítóterületei* 17

A baromfi- és tojásfelhozatal területi képe 17
Egyes zöldség- és zöldfőzelékfélék legfontosabb szállítóterületei 23
A budapesti burgonyafelhozatal származási hely szerint 29
Egyes gyümölcsfajták szállítóterületei 32

4. *A visszacsatolt Felvidék mezőgazdasága és a budapesti piac* 39

II. A főváros élelmiszerfogyasztása és áruelosztása.

1. *A piackutató és árstatisztikai osztály által végzett vizsgálatok és számítások* 50
2. *Egyes élelmicikkek fogyasztására és elosztására vonatkozó adatok* 53

A húsfogyasztás alakulása Budapesten 53
A főváros hús- és fehéráruforgalmának áttekintése 57
A budapesti zsiradékpiac 61
A budapesti baromfipiac áttekintése 71
A tojásfogyasztás alakulása 79
A Nagyvásártelep szerepe a tojásforgalomban 82
Budapest »batyus« tojásforgalma 87
Budapest gabona- és lisztforgalmának áttekintése 92
Adatok Budapest burgonyaellátásáról 97
Zöldség- és főzelékfogyasztás Budapesten 103
A paradicsom szerepe a főváros élelmiszerellátásában 109
A budapesti gombapiac 115
Budapest gyümölcsfogyasztása 120
Budapest szerepe a sárgabarackfelesleg értékesítésében 124
A dinnye szerepe Budapest gyümölcsellátásában 129
Budapest déligyümölcsfogyasztása 135
Budapest cukorforgalma és fogyasztása 140
Kávé- és teafogyasztás 146

3. *Az élelmiszerfogyasztás áttekintése* 150
4. *Az áruellátásra vonatkozó egyéb tanulmányok* 155

A közlekedési eszközök és szállítási módok szerepe Budapest élelmiszerforgalmában 155

AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Oldal

A hűtőházi tárolás statisztikája és annak főbb eredményei 160
A budapesti marhavásári forgalom, különös tekintettel a minőségi megoszlás alakulására 165

III. Az áralakulás.

1. *Az árakra és ártényezőkre vonatkozó munkálatok* 173
2. *Árak és árkülönbözetek* 174
Az árkülönbözetek számításának alapelvei 174
Húskitermelési arányszámok 179
Húsárak és árkülönbözetek alakulása 184
Zöldség- és főzelékfélék forgalma és áralakulása 189
3. *Üzletek kiskereskedelmi árstatisztikája* 195
Élelmiszerek kiskereskedelmi áralakulása a város egyes részein 195
Élelmiszerárak rétegeződése a kiskereskedelemben 200

Fontosabb közélelmezési adatok áttekintése 209

Előszó.

A Székesfővárosi Statisztikai Hivatal keretében 1937. őszén megszervezett piackutató és árstatisztikai osztály ezideig két kötetben számolt be munkásságának eredményéről. A »Piackutatási munkálatok« I. és II. része azoknak a jelentéseknek anyagát tette a nagyközönség számára is hozzáférhetővé, melyekben a polgármester úr 120.158/1937—VIII. számú rendelete értelmében első és második félévi munkásságáról adott hivatalosan számot.

A következő, 1939. esztendőben azután a piackutatás tanulmányai és időszaki élelmiszerpiaci jelentései, valamint a feldolgozott és különleges módszerekkel előkészített számadatok hónapról-hónapra a Statisztikai Értesítő hasábjain kerültek nyilvánosságra. A nyomtatásban is megjelent anyag természetszerűleg nem ölelhette fel a piackutatás belső munkásságának egész terjedelmét; nem egy vonatkozásban ugyanis messzebbmenő elgondolásokra vonatkozó és csak hosszabb idő mulva érlelődő kutatásokról volt szó.

A folyóiratszerű közzététel kétségtelen előnye az aktualitás, emellett azonban rovására irandó, hogy a lényegükben összefüggő munkálatok felaprózva, mintegy kapcsolataikból kiszakítva kerülnek közzétételre s így nem tűnik ki belőlük az az elgondolás, mely az egész munkásságot szerves egészként áthatja. A piackutatás első két kötete e tekintetben mindenesetre átfogóbb képet tudott nyujtani.

Ez okból, nemkülönben a gyakorlati élet körében felmerült többrendbeli kívánságnak engedve szükségesnek látszik, hogy az 1939. évben megjelent eredmények összefoglalva is nyilvánosságra kerüljenek. Arra, sajnos, idő-, munkaerő- és költséghiány miatt nem volt lehetőség, hogy a már közzétett anyag lényeges módon kiegészíttessék. E kötet tehát tulajdonképen a Statisztikai Értesítőben megjelent tanulmányokat foglalja keretbe, itt-ott legtöbbnyire kiegészítve az 1939. évre vonatkozó legújabb adatokkal és — az egyes fejezetek élén — a munkálatok módszerére és lebonyolítására vonatkozó megjegyzésekkel. Ha tehát e kötet ilymódon, a túlzott terjedelem elkerülése érdekében is hézagos marad, mindamellett hasznos segédeszközt nyujthat a budapesti közélelmezési kérdésekkel foglalkozók számára.

Meg kell még jegyezni, hogy az előző évben megjelent tanulmányok természetszerűleg még nagyrészben az 1938. évi adatokra vonatkoztak; az 1939. éviekkel való kiegészítésük nem minden vonatkozásban volt keresztülvihető. Sőt a gazdaságföldrajzi vizsgálatokra vonatkozó anyag részben az 1937. évi községenkinti felhozatal

adatain alapul; ennek a nagyméretű feldolgozásnak az elkészítése ugyanis mindenkor hosszú időt vesz igénybe. Minthogy ezek a strukturális jellegű kérdések csak hosszabb idő leforgása alatt változnak meg, ezért a közzétett adatok elavultaknak semmiképp sem tekinthetők. A Statisztikai Értesítőben megjelent grafikus ábrák technikai okból nem voltak az újabb adatokkal kiegészíthetők.

E kötet nemcsak a végzett munkálatokról, hanem egyes vonatkozásokban a piackutatás jövő terveiről is tájékoztatást nyujt. Ezeknek az elgondolásoknak a megvalósítása azonban már az 1940. évre tartozik s eredményeik ismét a Statisztikai Értesítő hasábjain kerülnek majd nyilvánosságra. A mai rendkívüli viszonyok természetesen alig alkalmasak arra, hogy messzemenő tervezgetéseknek adjanak helyet. A kötött gazdálkodásnak kényszerű térfoglalása egyébként is megváltoztatja a piackutatás munkakörét. Mind kevesebb tere nyílik a szabad piaci összefüggések megfigyelésének és törvényszerűségeik kutatásának, de ez a körülmény nem csökkenti a piackutatás feladatait és jelentőségét, hanem inkább fokozza azt. A szükségessé váló intézkedéseknek mindjobban a piaci viszonyok és összefüggések ismeretében kell megtörténniök; a kutató munka, a gyakorlati élet és a közélelmezési politika hivatott szervei az eddiginél is szorosabb összmunkával kell, hogy a fontos célt: zavartalan és kifogásnélküli élelmiszerellátást biztosítsák.

Dr. Illyefalvi I. Lajos.

I. A budapesti élelmiszerpiac szállítóterületei.

1. A gazdaságföldrajzi munkák irányelvei.

A budapesti piackutatás a gazdaságföldrajzi természetű munkákat kezdettől fogva felvette munkatervébe. Ezzel a kezdeményezéssel többféle célt követett. Első célkitűzése természetesen a helyzet megismerése volt; azoknak a szállítóterületeknek statisztikai kimutatása és szemléltetése, ahonnan Budapest élelmiszerellátása történik. Másrészt fontos segítséget nyujthatnak ezek az eredmények a helyes intézkedésekhez olyan időkben, amikor egyik vagy másik élelmicikk beszerzési piacával szállítási nehézség, áruhiány, vagy eladhatatlan felesleg esetén a közélelmezési igazgatóságnak közelebbi kapcsolatba kell lépnie. Harmadsorban azonban a szállítóterületek kialakításának nagyobbszabású gazdaságpolitikai elgondolásaihoz nélkülözhetetlen alapot biztosíthatnak az ezirányú vizsgálatok eredményei is.

A budapesti árufelhozatal származási helyére vonatkozólag az első alapvető anyagot a székesfővárosi statisztikai hivatal *grafikus kötet* alakjában hozta nyilvánosságra.[1]) A piackutatás vizsgálatait e téren fokozatosan vezeti be. Munkájának első szakaszában *a Budapestet környező 30 kilométeres övezetet* vette alapul s igyekezett annak különleges szerepét a fővárosi élelmiszerellátásban kifejezésre juttatni. A kiválasztást ennek a kertgazdasági termelő övnek különleges jellege és a fővárosi piaccal való szoros kapcsolata indokolta meg, amihez járul, hogy e területet bizonyos jogszabályok közélelmezési igazgatási szempontból is megkülönböztetett helyzetbe hozták.[2]) A vizsgálatok eredményeit grafikus térképekkel kiegészítve a »Piackutatási munkálatok« II. kötetében, a 9—22. oldalon tette közzé a hivatal.[3])

Ezeknek a vizsgálatoknak az Élelmiszernagyvásártelep, vásárcsarnokok és piacok felhozatali statisztikája szolgál alapul. Budapest összes árufelhozatalának községenkinti feldolgozása 1933 óta — költségeire való tekintettel — nem

---

[1]) *Dr. Illyefalvi I. Lajos:* Budapest áruforgalma.

[2]) Kocsiról való közvetlen árusítás engedélyezése a 120.236/1936—VIII. és 116.999/1937. VIII. sz. polgármesteri határozatok útján.

[3]) Statisztikai Közlemények, 84. kötet, 3. szám. A tejszállító községekre és azok távolságára vonatkozólag már a Piackutatási munkálatok I. kötete (Stat. Közl. 82. kötet 4. sz., 44. old. mutatott be adatokat.

volt megismételhető. A vásárcsarnoki forgalom jellegzetes árucikkeinél azonban (baromfi, tojás, zöldség, gyümölcs) az előbb jelzett forrás kielégítőnek bizonyult. A vásárok és vásárcsarnokok igazgatóságának statisztikai osztálya által gyüjtött és feldolgozott részletes adatokat a statisztikai hivatal piackutató osztálya összesítette községek, járások, vármegyék, illetve jellemző gazdasági vidékek szerint. Ezt a munkálatot elsőízben az 1937. évi adatokkal végezte el a hivatal; erre az időpontra vonatkozik ezért a közzétett anyag legnagyobb része. Legutóbb megtörtént az 1938. évi adatok megfelelő összesítése is. Az élőállatfelhozatal községenkint részletezett adatait a Vágóhidak és Állatvásárok Igazgatósága, a tejfelhozatalnak termelő és szállító községek szerinti eredményeit pedig a Székesfővárosi Vegyészeti és Élelmiszervizsgáló Intézet állította össze és bocsátotta újabban a piackutatás rendelkezésére.

A megfelelő statisztikai adatok birtokában a következő lépés abban állott, hogy a 30 kilométeres övezetre vonatkozó vizsgálatokat a piackutatás *az egész ország területére* kiterjesztette. A módszer az előzőkhöz hasonló volt; grafikus térképen ábrázolta a felhozatal — szükség esetén a termelés — mennyiségét, majd megvizsgálta a fő termelő vidékek elhelyezkedését, kialakulásuk szempontjait, lehetőleg okait is és a Budapestre való szállítás lehetőségeit, illetve nehézségeit.

Néhány árucikkre vonatkozólag a Statisztikai Értesítő 1939. évfolyama mutatott be kartogrammokat és megfigyeléseket. Ezeket a vizsgálatokat e kötetben összefoglalva veszi kézhez az olvasó. A költségekre való tekintettel, sajnos, ezúttal sem lehetséges, hogy a bemutatás valamennyi számottevő árucikkre kiterjeszkedjék, noha térképeik kéziratban szinte kivétel nélkül elkészültek a piackutatás belső munkássága során.

Ezek a vizsgálódások *árucikkenkint haladva figyelték meg a beszerző piacok területi elhelyezkedését.* Kétségtelen azonban, hogy ezek a vizsgálatok — bár az egyes árucikkek piaca tekintetében igen értékesek — a különleges termelési viszonyok (monokulturák) kialakulásának okaira csak itt-ott deríthettek fényt. Egy-egy gazdasági vidék annyira összefüggő egészet képez, a termelési irányok oly szervesen egészítik ki egymást, hogy valamely termelvénynek az összefüggésből való kiragadása még nem adhat kellő megismerési alapot. Szükséges tehát, hogy a piackutatás a továbbiakban *gazdasági vidékenkint vegye szemügyre a termelési viszonyok kialakulását,* azoknak a budapesti piac szempontjából mért jelentőségét, a termelési specializálódásnak éghajlati, talajtani vagy történeti kialakulásbeli okait.

Ez az elgondolás képezi a piackutatás gazdaságföldrajzi irányú munkatervét az 1940. évre. Eredményeiről, melyek a pestkörnyéki 30 km-es övezethez hasonlóan *egyes jellegzetes gazdaságföldrajzi területi egységeket kívánnak felölelni,* a következő év folyamán kerülhetnek majd a nyilvánosság elé.

A piackutatás 1939. évi gazdaságföldrajzi munkakörébe tartozott még két részletvizsgálatnak az elvégzése. A szállító övezeteknek legbenső részét a

budapesti külterület képezi. A város határain belül elhelyezkedő bolgár kertészetek és gyümölcstermelők figyelemreméltó szerepet töltenek be piaci szempontból is. Ezért *Budapest önellátásáról szóló tanulmány* került az alább kimutatott anyag élére.

Magyarország területének örvendetes megnövekedése tette időszerűvé annak a kérdésnek a megvizsgálását is, hogy *a visszatért Felvidék mezőgazdasága mily jelentőséggel bír a budapesti piac szempontjából* és mily kilátások nyilnak a szorosabb gazdasági egybefűződésre. Ennek az elgondolásnak jegyében történt az 1939. év első felére vonatkozó felhozatali adatoknak a visszatért Felvidéket illető külön feldolgozása s az eredmények monografikus összefoglalása. Az alábbi keretben e vizsgálatoknak is végső eredménye foglal helyet.

2. *Budapest önellátása.*

A székesfőváros egyre növekvő élelmiszerszükségletét a csaknem kizárólag fogyasztókból álló lakosság helyi termeléssel nem fedezheti. Nem áll a főváros rendelkezésére ehhez elegendő földterület, a kiépülő külvárosok a meglevő őstermelő területeket is mindig távolabbra és gyengébb talajokra szorítják. Bármilyen kis mértékben járul is hozzá a budapesti termelés a fogyasztás kielégítéséhez, a friss zöldség- és gyümölcsfélék termelése mégis olyan jelentőséget biztosít számára, melyet érdemes részletesebben megvizsgálni.

Domborzati és talajviszonyok szempontjából *Budapest területe három részre osztható.* Az Óbudától Lágymányosig húzódó törés egy keleti sík s egy nyugati hegyes-dombos részre tagolja. A keleti oldal két részből, úgymint a Dunamentén elterülő ártéri-iszapos és az efölé emelkedő homokos talajú területből áll. A homokos területet fásítással kötötték meg és műveléssel tették termékennyé. Gyümölcstermelés tekintetében értékes a dombosvidék meszes-agyagos termőtalaja.

A szántóföldi termelés Pesten a homokos legelők felszántása, Budán a Duna-menti területek ármentesítése után vált jelentősebbé.[1]) A termelési kedv egyidőre aláhanyatlott, mikor a vasúti hálózat kiépülése biztosította a főváros élelmezését és a nem sokat jövedelmező mezőgazdaság kellő támogatásban sem részesült, pedig a frissen piacra kerülő idénycikkek tekintetében a nagyváros közvetlen közelében fekvő termőterületeknek világszerte nagy jelentőségük van. A háborús évek élelmiszerhiánya rámutatott arra, hogy a termelést a város határában még áldozatok árán is támogatni kell.

Budapest külterületén 8054 kat. hold szántóföld van,[2]) még pedig nagyobb kiterjedésben Kőbányán, a III. kerületben a dunamentén és a Lágymányos területén.

[1]) *Dr. Bodor Antal:* Budapest mezőgazdasága. (Statisztikai Közlemények. 65. kötet, 2. szám.)

[2]) 1936. évi adat.

A szántóföldi termelés jelentősége azonban Budapesten nagyobb annál, mint amit a terület kiterjedése mutat. A nagyváros közelében ugyanis belterjes műveléssel, valamint elő-, utó- és köztes veteményekkel kis területről is sok terményt lehet betakarítani. Ehhez járul, hogy a nagyvárosok belterületén nagykultúrájú, élénk kertgazdálkodás folyik, jelentékeny részben árasztó öntözésre berendezve. A kertek összes területe Budapesten 5355 kat. hold. Ebből 358 kat. holdon bolgár kertészek űznek intenzív kertgazdálkodást. Betelepülésük a mult század hetvenes éveiben indult meg, mikor a nagy arányokban növekvő lakosságnak friss zöldségfélékkel való ellátását öntözőrendszerű tömegtermelésükkel megkönnyítették.

A kerti termelésre vonatkozólag a m. kir. Központi Statisztikai Hivatal 1935. évi általános mezőgazdasági statisztikája nyujtott egyízben adalékot. Az évenkint ismétlődő szántóföldi termelési statisztika épen a kerti termelés fontossága folytán, valamint a sok kis parcella termelésének nyilvántartási, illetőleg becslési nehézségei miatt nem alkalmas arra, hogy Budapest saját termelésének hű képét adja. Eredményei inkább a helyi termelés alsó határának tekintendők. Felette kívánatos volna, hogy a jövőben a főváros ellátásában jelentőséggel bíró helyi termelésre vonatkozólag részletes adatok álljanak a közélelmezés kérdésével foglalkozók rendelkezésére. E célt a Budapest területén folyó kerti (bolgár-kertészeti) termelés évenkinti rendszeres statisztikai felvétele útján lehetne elérni. Nem volna akadálya annak, hogy a piackutató osztály az ezirányú részletes terveket már a közeljövőben elkészítse és illetékes tényezők elé terjessze.

A budapesti termelés főbb irányait ezidőszerint úgy ismerhetjük meg, ha az egyes terményekkel bevetett területeket összehasonlítjuk a helybeli piacokon nagy szerepet játszó budapestkörnyéki 30 km-es övezet adataival. Ez az övezet különleges termelési irányban fejlődött ki;[1]) jellegét a főváros fogyasztása irányítja, ahol az idénycikkek állandó keresletet találnak.

A termelési irányok kialakulásáról jó áttekintést nyujt az alábbi kimutatás, mely az adatokat a termények jellegzetes csoportosításában hasonlítja össze.

Megnevezés	A bevetett szántóföldi terület százalékos megoszlása[2])		
	Magyarországon	a budapesti környéki 30 km-es övezetben	Budapesten
Búza	30·0	17·2	5·5
Egyéb gabona	24·4	31·5	19·2
Tengeri	20·7	19·3	21·5
Szárazhüvelyes	0·9	0·5	0·2
Burgonya	5·4	7·8	7·3
Zöldség- és főzelékfélék	0·6	2·7	14·5
Takarmánynemüek	15·0	18·0	27·0
Egyéb	3·0	3·0	4·8
Összesen	**100·0**	**100·0**	**100·0**

[1]) Lásd részletesen: Piackutatási munkálatok, II. r. (Statisztikai Közlemények, 84. kötet, 3. szám), 10—22. oldal.

[2]) 1936. évi adatok.

A kalászosok termelése Budapesten és környékén háttérbe szorult. A kenyérnövények közül a búzával bevetett terület aránya Budapesten $^1/_5$ részét sem éri el az országos aránynak. Az egyéb gabonaneműek — kiváltképen zab és árpa — esetében a budapesti arányszámok kevésbbé alacsonyak.

Szemestengerit az országban a bevetett terület 20·7%-án termelnek, míg az övezetben 19·3% és Budapesten 21·5% az arány. A fővárosban termelt kukorica nagyrésze, mint csemegetengeri kerül fogyasztásra.

A takarmányfélékkel bevetett területek elég jelentősek. Lucernával pl. az ország szántóföldi területének 4%-át, az övezetben annak 4·6%-át, Budapesten pedig 10·9%-át vetették be.

Leginkább szembetűnő a főváros mezőgazdaságának különleges jellege a zöldség- és főzelékfélék esetében. Az országos 0·6%-os aránnyal szemben a budapestkörnyéki 30 km-es övezet területének már 2·7%-án termeltek idénycikkeket; Budapest szántóföldjeinek pedig 14·5%-a szolgált erre a célra.

A főváros külterületén folyó mezőgazdasági termelés az alkalmazkodott környékbeli övezet irányzatán túlmenőleg állott be a piac különleges igényeinek szolgálatába.

A következőkben az egyes zöldség- és főzelékfélék viszonylagos szerepét mutatják meg olyan arányszámok, melyek a zöldségterület megoszlására vonatkoznak.

Megnevezés	Zöldségfélével bevetett területek százalékos megoszlása		
	Magyarországon	a 30 km-es övezetben	Budapesten
Saláta	5·4	3·1	11·8
Kelkáposzta	1·9	1·5	8·6
Kalarábé	1·0	0·8	7·5
Zöldpaprika	5·1	4·7	7·5
Gyökérzöldség:			
petrezselyem	3·2	1·1	6·9
sárgarépa	3·5	1·8	6·3

A budapesti termelésben ezek a bolgárkertészeti termékek az uralkodók. A főváros saját földjein ki is köti a bérlőknek, hogy az arra alkalmas területeken csak zöldségfélét szabad termelni. A többi őstermelőt a drága telekárak és magas munkabérek vezetik rá a jól értékesíthető idénycikkek termelésére.

A paradicsom-, uborka- és zöldborsótermelés a budapestkörnyéki 30 km-es övezetben jelentős:

Megnevezés	Zöldségfélével bevetett területek százalékos megoszlása		
	Magyarországon	a 30 km-es övezetben	Budapesten
Paradicsom	15·2	34·6	10·3
Uborka	9·6	13·5	1·4
Zöldborsó	11·8	17·7	16·2

A karfiollal bevetett terület az övezetben és a fővárosban egyformán kimagaslik.

A nem romlandó tömegtermények, amilyen a fejeskáposzta és hagymafélék, kisebb mértékben szerepelnek a főváros mezőgazdaságában.

Megnevezés	Zöldségfélével bevetett területek százalékos megoszlása		
	Magyarországon	a 30 km-es övezetben	Budapesten
Fejeskáposzta	17·1	9·2	8·3
Vöröshagyma	14·6	2·7	7·7
Fokhagyma	3·3	0·6	0·1

Megjegyzendő azonban, hogy a zöldségterület fentemlített kimagasló volta révén még azok az idénycikkek is, melyek a többi zöldségfélék között viszonylag háttérbe szorulnak, Budapest intenzív gazdálkodásában mégis lényeges helyet foglalnak el. Igy az összes szántóterületből országos viszonylatban 0·1%-ot foglalt el a fejeskáposzta, míg Budapesten 1·2% az arány.

Budán a kipusztult szőlők helyét ma már *gyümölcsösök* pótolják. A főváros és az ország gyümölcsfaállományát a m. kir. Központi Statisztikai Hivatal 1935. évi mezőgazdasági összeírása alapján, az alábbi táblázat veti össze.

Gyümölcsfajták	Magyarország gyümölcsfaállománya	Budapest	Budapest az ország %-ában
Alma	5,963.608	28.420	0·5
Körte	2,882.209	31.213	1·1
Szilva	9,205.807	30.648	0·3
Cseresznye	2,056.407	27.733	1·3
Meggy	2,474.142	14.258	0·6
Kajszibarack	2,804.335	41.523	1·5
Őszibarack	3,808.901	226.277	5·9
Dió	1,901.480	16.486	0·9
Mandula	235.758	8.881	3·8

A különböző gyümölcsfajták közül *a székesfővárosban földrajzi adottságok miatt az őszibarack áll az első helyen.* A budai hegyvidék déli lejtői ugyanis az egész országban a legkitűnőbb őszibarack-termelő területek közé tartoznak. Az előbbi táblázatban felsorolt gyümölcsfák számát arányba állítva kitűnik, hogy az egész országban azok 12%-a, a Budapesten pedig 53%-a őszibarack. A többi gyümölcsfák számaránya messze elmarad az őszibarack mögött. Említésre méltók a kajszibarack, körte, alma, cseresznye és szilva.

Budapest állat- és baromfiállománya a város élelmezésénél nem vehető számításba. Kivételt képez *a lefejő tehenészet.* A tejfogyasztásban a helybeli tehenészetek szerepét 1933. év óta az alábbi tábla mutatja:

Év	A budapesti összes tejfogyasztás napi átlaga	Helybeli tehenészetek által forgalomba hozott tejmennyiség literekben	az összes tejfogyasztás %-ában
1933	243.594	15.345	6·3
1934	244.212	19.957	8·2
1935	234.056	20.597	8·8
1936	305.826	22.323	7·3
1937	327.084	21.992	6·7
1938	336.044	20.368	6·1
1939	341.653	16.278	4·8

Az önellátás mértékének megvizsgálására a többi árucsoportoknál *a Nagyvásártelep, a csarnokok és nyilt piacok áruforgalma vehető alapul.*[1]) A helybeli termelők idénycikkeiket ugyanis e piacokon értékesítik. A rendelkezésre álló adatok lehetővé teszik a piacra hozott összes árumennyiség és a helyi származású áru adatainak egybevetését. *Meg kell azonban jegyezni, hogy az így kapott arányszámok az önellátás mértékének felső határát jelzik, mert a budapestinek jelzett piacrahozatal egyrésze másodkézből vásárló áltermelőktől származik.* A Budapest területéről való felhozatal adatainak értékét csökkenti az a körülmény is, hogy magukban foglalják a hűtőházakból, raktárakból, vasút- és hajóállomásokról közúton piacra vitt árukat is. A kimutatott mennyiségnek tehát csak egy része valóban helyi termelésű áru.

A Budapestről piacrahozott fontosabb zöldség- és főzelékfélék 1937. évi forgalmát, egybevetve az összes felhozatallal, az alábbi táblázat szemlélteti.

Megnevezés	Összes felhozatal métermázsa	Ebből helyi származású %
Kalarábé	20.400	9.631	47·2
Zöldtengeri	25.522	11.003	43·1
Zöldhagyma	5.508	2.019	36·7
Retek	12.443	4.190	33·7
Kelkáposzta	46.015	14.394	31·3
Sárgarépa	53.300	16.029	30·1
Petrezselyem	76.172	18.326	24·1
Cékla	6.081	1.366	22·5
Saláta	38.833	8.026	20·7
Paraj	16.214	3.200	19·7
Vöröskáposzta	989	179	18·1
Karfiol	31.264	5.607	17·9
Főzőtök	56.098	5.998	10·7

A fel nem sorolt zöldség- és főzelékféléknél az arányszám 10% alatt maradt. Igy a sóska felhozatalából 7·9%, zöldpaprikáéból 7·1%, uborkáéból

[1] Az összehasonlítás céljára ezidőszerint az 1937. évre vonatkozó, részletesen feldolgozott adatok állnak rendelkezésre.

5·8%, zöldbabéból 4·3%, fejeskáposztáéból 4·2%, paradicsoméból 4%, zöldborsóéból 3·4%, míg a burgonya és fokhagyma felhozatalából 2·6% és vöröshagyma mennyiségéből 1·6% volt budapesti eredetű.

A viszonylag jelentékeny helyi gyümölcstermelés kevésbbé kerül a piacokra. Budapesti őszibarackból 1937-ben 1085 métermázsát tartott nyilván a vásárcsarnoki felhozatal statisztikája, az összes felhozatal 3·5%-át. Almánál még magasabb (3·8%) az arány, *ebben azonban nemcsak a Budapesten termett, de az itt raktározott áru is kimutatást nyert.*

Az 1938. évben a Nagyvásártelep, csarnokok és piacok áruforgalmának részletezésében az előző évvel szemben módszerbeli változás történt; a fővárosi hűtőházakból és raktárakból piacra vitt, valamint a vasúti- és hajóállomásokról közúton beszállított áruk ezalkalommal már a lehetőség szerint külön kimutatást nyertek. A főváros területéről érkezett ilyen, nem helybeli zöldségféle 1938-ban 6958 métermázsát tett ki. Mindamellett a budapesti származásúnak megjelölt áruk még mindig tartalmazhatnak kisebb mennyiségben közbülső tároláson átment nem helyi termelésű árucikket is.

A helyi származású áruk 1938. évi nagyvásártelepi felhozatala egybevetve a főpiac teljes áruforgalmával, az 1937-es évhez képest visszaesést mutat. E jelenséget nemcsak a módszer változása okozhatja, hanem az a körülmény is, hogy 1938-ban az összfelhozatal a megelőző évvel szemben emelkedést mutatott (1937-ben 681 ezer, 1938-ban 876 ezer q volt). A gyengetermésű 1937-es év csekély felhozatalához képest Budapest termelvényeinek piaci felhozatala nagyobb részesedést mutat, az intenzív kertgazdálkodás ugyanis a szántóföldi termeléssel szemben az időjárás alakulásától bizonyos mértékben függetleníthető.

A zöldség- és főzelékfélék közül 1938-ban a helyi származású áru a zöldtengeri, kalarábé és kelkáposztafogyasztásnak körülbelül egyharmadát látta el.

Megnevezés	Összes felhozatal métermázsa	Ebből helyi származású métermázsa	Ebből helyi származású %
Zöldtengeri	57.375	21.796	38·0
Kalarábé	29.574	11.189	37·8
Kelkáposzta	45.393	13.769	30·3

Húsz százalékon felül volt a budapesti származású felhozatal a következő zöldségfélékben:

Megnevezés	Összes felhozatal métermázsa	Ebből helyi származású métermázsa	Ebből helyi származású %
Retek	18.940	5.328	28·1
Cékla	7.301	1.823	25·0
Karfiol	52.469	12.234	23·3
Petrezselyem	78.923	16.848	21·3
Saláta	44.510	9.472	21·3
Zöldhagyma	8.548	1.771	20·7

A forgalom 10—15%-át tette ki az alábbi néhány budapesti termelvény.

Megnevezés	Összes felhozatal métermázsa	Ebből helyi származású %
Sárgarépa	64.991	11.993	18·5
Paraj	21.741	3.369	15·5
Vöröskáposzta	809	117	14·5
Sóska	5.566	677	12·2
Fejeskáposzta	145.199	16.366	11·3
Gombafélék	5.151	544	10·6

A helyi származású zöldség- és főzelékfélék felhozatala az alábbi adatoknál csupán csekélyebb jelentőségű volt.

Megnevezés	Összes felhozatal métermázsa	Ebből helyi származású %
Főzőtök	40.697	2.734	6·7
Zöldborsó	45.494	2.111	4·6
Torma	2.297	94	4·1
Vöröshagyma	110.219	4.449	4·0
Zöldpaprika	78.789	2.577	3·3
Zöldbab	36.941	713	1·9
Burgonya	714.562	12.719	1·8
Uborka	69.459	1.144	1·6
Fokhagyma	5.326	82	1·5
Sütőtök	16.990	205	1·2

Az 1938. év részletes feldolgozásának a gyümölcsre vonatkozó eredményeit a következő táblázat ismerteti. Itt a raktározott áru szerepe még jelentősebb s elkülönítése főként az almánál módosítja az eredményeket.

Megnevezés	Összes felhozatal	Felhozatal Budapest területéről	Ebből hűtőházi, raktári, vagy vasúti állomásról behozott áru	helyi termelésűnek tekinthető	
	métermázsa				az összes felhozatal %-ban
Alma	146.368	18.143	14.737	3.406	2·3
Körte	8.962	72	48	24	0·3
Sárgabarack	12.552	209	—	209	1·7
Őszibarack	25.626	719	42	677	2·6
Szilva	25.371	1.368	1.116	252	1·0
Cseresznye, meggy	14.674	40	7	33	0·2
Szőlő	91.575	422	—	417	0·5
Ribizke, egres	7.833	44	—	44	0·6
Eper, szamóca	26.332	168	—	168	0·6
Dinnye	153.871	311	—	311	0·2

A baromfifelhozatalnál lényeges különbség mutatkozik 1938-ban az élő és vágott áru között. Míg élőbaromfiból a Budapest külterületéről érkező mennyiség 131 métermázsa, addig a vágott baromfi ennek majdnem a háromszorosa volt (315 q). A főváros élelmezése szempontjából azonban mindkét mennyiség elenyészően kevés. A helybeli termelésű tojás már csak 1%-a a forgalomnak.

Az eddigiekben a Nagyvásártelep, csarnokok és piacok együttes forgalma szerepelt. További kérdés, *hogyan történik a helyi származású áru elosztása?*

Erre vonatkozólag a következő táblázat nyujt felvilágosítást, mely az Élelmiszernagyvásártelep, vásárcsarnokok és piacok budapesti származású árúfelhozatalát mutatja a zöldség- és főzelékfélék megfelelő csoportosításában.[1])

Megnevezés	Élelmiszer-nagyvásártelep autó	kocsi	Vásár-csarnokok és piacok	Összesen
a) *Métermázsában.*				
Zöldség- és főzelékfélék:				
Burgonya	569	9.024	3.126	12.719
Gyökérfélék	343	7.920	6.680	14.943
Hagymafélék	39	3.864	2.399	6.302
Káposztafélék	264	24.237	5.751	30.252
Saláta	133	7.355	1.984	9.472
Egyéb levélzöldség	210	2.436	1.400	4.046
Szár-, levélnyélzöldség	23	7.784	3.397	11.204
Virág- és természöldség	18	10.041	2.175	12.234
Paradicsomfélék	30	985	3.995	5.010
Tökfélék	—	1·070	3.013	4.083
Zöld hüvelyesek	124	20.705	3.791	24.620
Gyümölcs:				
Alma	431	2.739	236	3.406
Egyéb friss gyümölcs	175	1.197	452	1.824
Dinnye	—	78	233	311
b) *Százalékban.*				
Zöldség- és főzelékfélék:				
Burgonya	4·5	70·9	24·6	100·0
Gyökérfélék	2·3	53·0	44·7	100·0
Hagymafélék	0·6	61·3	38·1	100·0
Káposztafélék	0·9	80·1	19·0	100·0
Saláta	1·4	77·7	20·9	100·0
Egyéb levélzöldség	5·2	60·2	34·6	100·0
Szár-, levélnyélzöldség	0·2	69·5	30·3	100·0
Virág- és természöldség	0·1	82·1	17·8	100·0
Paradicsomfélék	0·6	19·7	79·7	100·0
Tökfélék	—	26·2	73·8	100·0
Zöldhüvelyesek	0·5	84·1	15·4	100·0
Gyümölcs:				
Alma	12·7	80·4	6·9	100·0
Egyéb friss gyümölcs	9·6	65·6	24·8	100·0
Dinnye	—	25·1	74·9	100·0

A termelő és fogyasztó közötti közvetlen kapcsolat két módon: *a kocsiról való őstermelői árusítás és az úgynevezett »batyus« felhozatal* útján valósul meg. Mindkét kérdésről érdekes térképet közöl a »Piackutatási munkálatok« című

[1]) A zöldség- és főzelékfélék gyakorlati rendszerbefoglalásáról és az egyes csoportokba tartozó zöldségfélékről jelen kötet 104—105. oldala tájékoztat.

kiadvány.[1]) Ez az 1937. évi feldolgozás a felhozatalt elsősorban közlekedési eszközök szerint vette figyelembe. A budapesti termelőknek, főleg bolgárkertészeknek kocsin érkezett áruja az 1937. évben zöldség- és főzelékfélékből, burgonyából és dinnyéből 26.548 métermázsa volt. E cikkek közül legnagyobb fontosságú a sárgarépa, mely egymaga az ilyen módon eladott zöldségnek 19·8%-át érte el. A zöldtengeri 10, a paprika 8·7, a kelkáposzta 6·9, a főzőtök 5·5%-kal részesedett. A petrezselyem, fejeskáposzta, paradicsom, karfiol és kalarábé arányszáma (3—5%) valamivel alacsonyabb volt.

Hasonló térkép mutatja az őstermelők úgynevezett »batyus« árufelhozatalát, mely részben a kézipoggyászként érkezett, részben pedig kocsin hozott s onnan lerakva eladott árukból áll. Budapest kültelkéről állati termékekből, zöldség-, zöldfőzelék- és burgonyából, gyümölcsből és egyéb (savanyúkáposzta, gyümölcs stb.) áruféléből 25.153 métermázsa kerül ily módon piacra. A gyökérzöldségek közül a sárgarépa 6140 métermázsával és a petrezselyem 2224 métermázsával szerepel. Nem kevésbé számottevő a burgonya 3622, a kelkáposzta 1929, a saláta 1192, a kalarábé 1045 métermázsával. Jelentékeny szerepet visz a batyus felhozatalban a karfiol, fejeskáposzta és zöldtengeri is.

Az 1938. évi feldolgozás viszont az árusítás módjára helyezte a súlyt, a felhozatal közigazgatási szabályozására való tekintettel. Minthogy a kocsiról való közvetlen árusítást (116.999/1937—VIII. sz. polgármesteri határozat) budapesti termelőknek elvileg nem engedélyezik s így ezek termelvényeiket kocsiról lerakva bocsátják áruba, ezért a budapesti őstermelők 40.156 métermázsás közvetlen fogyasztóknak való (piaci) árusítása »gyalogos« felhozatal ként szerepel.

3. Egyes árucikkek szállítóterületei.

A baromfi- és tojásfelhozatal területi képe.

A magyar baromfiállomány a gondosan irányított és ellenőrzött tenyésztés eredményeképen elsőrangú áruval láthatja el Budapest és a nyugateurópai nagypiacok fogyasztóközönségét.

A főváros baromfiszállítója a Nagy-Alföld (lásd az 1. és 2. sz. térképet). Budapest vonzóereje kiterjesztett legyezőalakban húzza magához a magyar róna baromfitenyésztéssel foglalkozó területeit.

Az élő baromfi-felhozatal (39 ezer q) fele a nagykunsági és az ezektől délre elterülő községekből kerül a fővárosba. A tyúkfélék legnagyobb része itt a tanyai településben élő kisgazdák kezén van és Mezőtúr, Szarvas, Szentes, Békéscsaba, Csongrád, Orosháza, Hódmezővásárhely a közvetett szállítóik. A forgalom legnagyobb része autókon bonyolódik le.

[1]) II. kötet, 19—21. oldal.

A másik jelentős szállítóterület a Duna mellett balparton a földrajzilag oly jellegzetes rétvidéken elterülő régi Solt megye öreg falvai és a délebbre fekvő Baja-környéki községek, a jobbparton pedig a Mezőföld. Ezek a községek részben autókon, részben hajókon indítják útnak árujukat Budapest felé. Az összes felhozatal 14%-a érkezik erről a területről Budapest főpiacára: az Élelmiszernagyvásártelepre.

A Kiskunság területéről, Kiskunfélegyháza központtal és a fővároshoz közel eső Jászságból, különösen Jászberény környékéről a felhozatalnak csak 9, illetve 8%-a származik.

A Budapestet körülvevő kertgazdasági övezet szállítmányai elenyészően csekélyek (4%).

A *vágott baromfit* felhozó községek fürtalakban tömörülnek már inkább az Alföld szélén, egy-egy mezőgazdasági jellegű város köré (lásd 2. sz. térkép). Három szállítóterület alakult itt ki, melynek együttes felhozatala 34 ezer métermázsa, az összes felhozatal 63%-a. A legdélibb és legnagyobb szállítóterület (13·7 ezer q) Orosháza, Csongrád, Szentes és a régi földesúri tanyástelepülésű Hódmezővásárhely környéke. Ez utóbbi 9·4%-át szolgáltatja a budapesti felhozatalnak. A középső szállítóvidék: Dévaványa, Gyoma, Békéscsaba, Mezőberény környéke, együttvéve 10 ezer métermázsával szerepel a piacokon. A harmadik, legészakibb terület (Püspökladány központtal) a vágott baromfi 19%-át szállítja Budapestre. Tekintve a városok gyüjtőpiaci jellegét, a három szállítóterület közlekedési eszköze a vasút és az autó.

A Jászság és a Kiskunság területéről már csak 9 ezer métermázsa, Budapest-környékről pedig 3 ezer métermázsa áru érkezik.

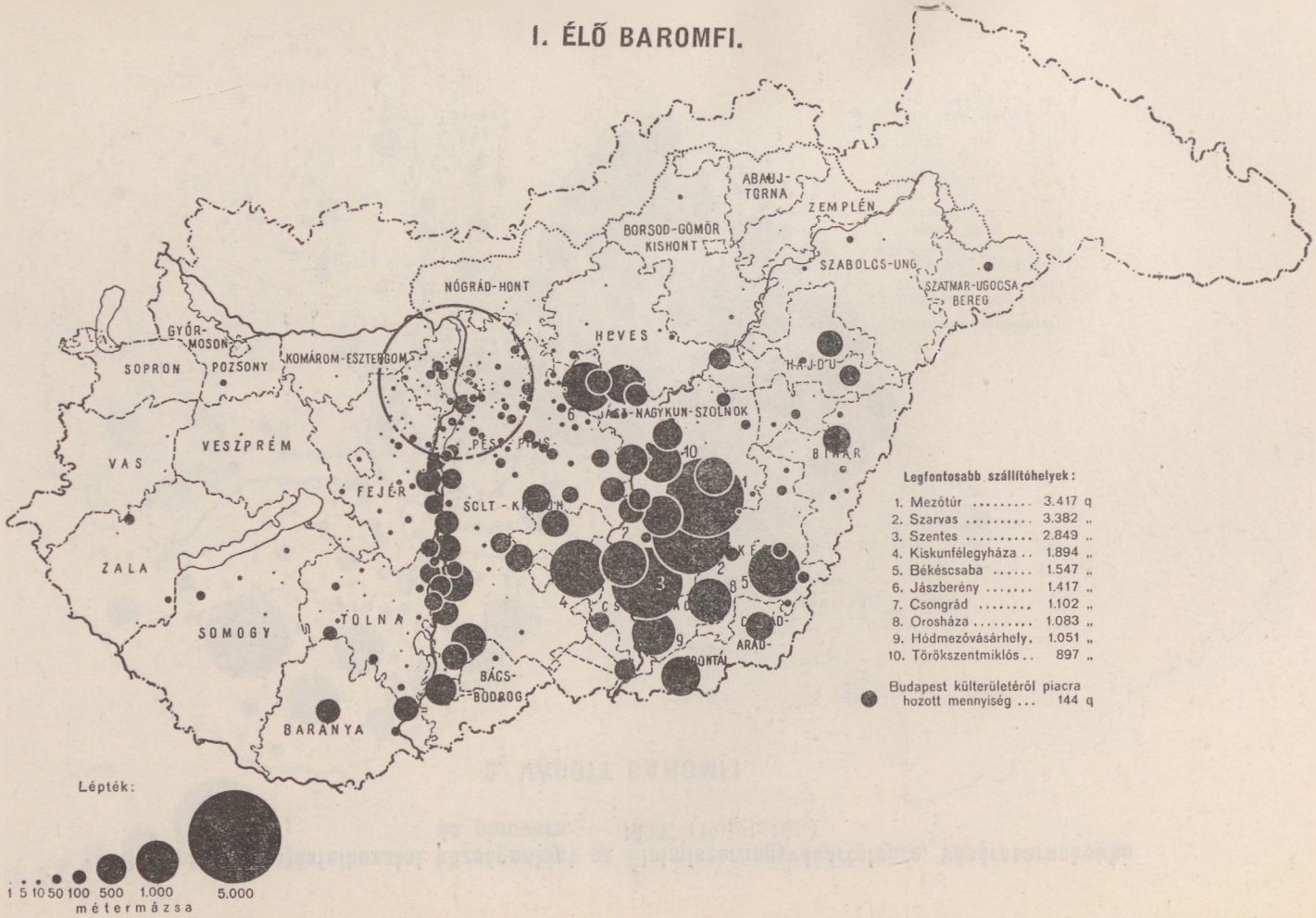
A *tojásszállítmányok* is kifejezetten gyüjtőközpontokról kerülnek a fővárosba (lásd 3. számú térkép). Kilenc város és község felhozatala 45·5%-át teszi a budapesti piacokon elhelyezett mennyiségeknek. A tojásszállítmányok főgyüjtőhelyei körülbelül a baromfi-szállító központokkal azonosak. A legnagyobb jelentőségű szállítóhely azonban itt nem az Alföldön, hanem a Dunántúlon van. A lösszel borított Kaposvidék központja: Kaposvár 4 ezer métermázsát, az összes felhozatal 9%-át szállítja. Jelentősebb gyüjtőhelyek a Dunántúlon még Bonyhád és Pécs, az alföldiek közül pedig Hódmezővásárhely, Békéscsaba, Debrecen, Szentes, Kiskunhalas és Jánoshalma. A tojás azonban, mint a kisemberek legegyszerűbb jövedelmi forrása, az ország egész területéről érkezik Budapestre.

A járásonkinti térkép Magyarország *baromfitörzsállományát*[1]) ismerteti. Itt is kiemelkedik a búza- és kukoricatermelő Alföld és a hozzá mindenképen annyira hasonló Mezőföld jelentősége. Azonban Somogy és Baranya lőszvidékein,

[1]) »Magyarország állatállománya, gazdasági gépfelszerelése és gyümölcsfaállománya az 1935. évben, törvényhatóságok és községek (városok) szerint«, (Magy. Stat. Közl. 100. k.) adatai alapján. Az idézett munka előszava szerint a baromfiállomány törzsállománynak tekinthető.

Baromfi- és tojásfelhozatal községenkint az Élelmiszernagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra. — 1937.

I. ÉLŐ BAROMFI.

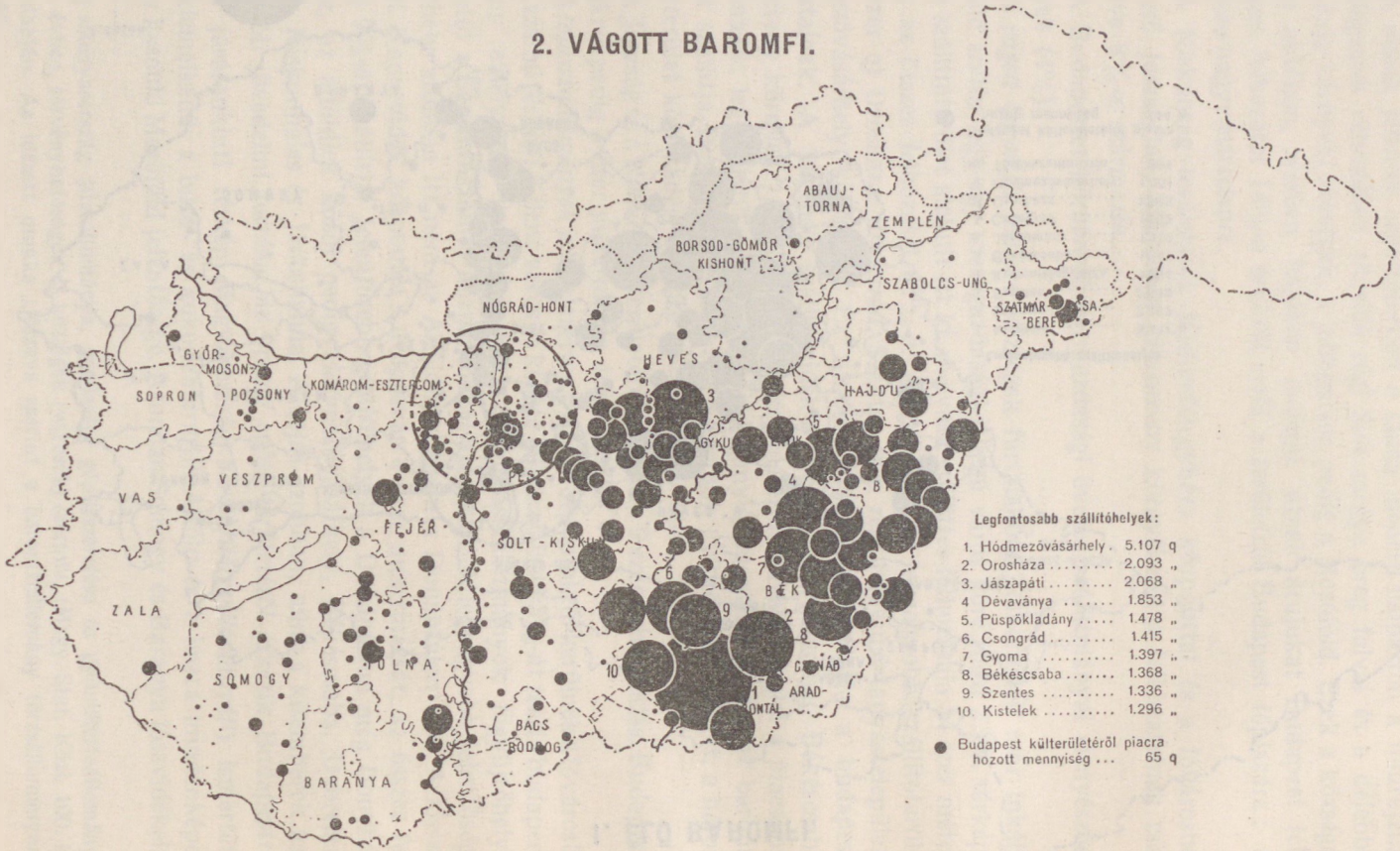
Legfontosabb szállítóhelyek:

1.	Mezőtúr	3.417 q
2.	Szarvas	3.382 „
3.	Szentes	2.849 „
4.	Kiskunfélegyháza	1.894 „
5.	Békéscsaba	1.547 „
6.	Jászberény	1.417 „
7.	Csongrád	1.102 „
8.	Orosháza	1.083 „
9.	Hódmezővásárhely	1.051 „
10.	Törökszentmiklós	897 „

Budapest külterületéről piacra hozott mennyiség ... 144 q

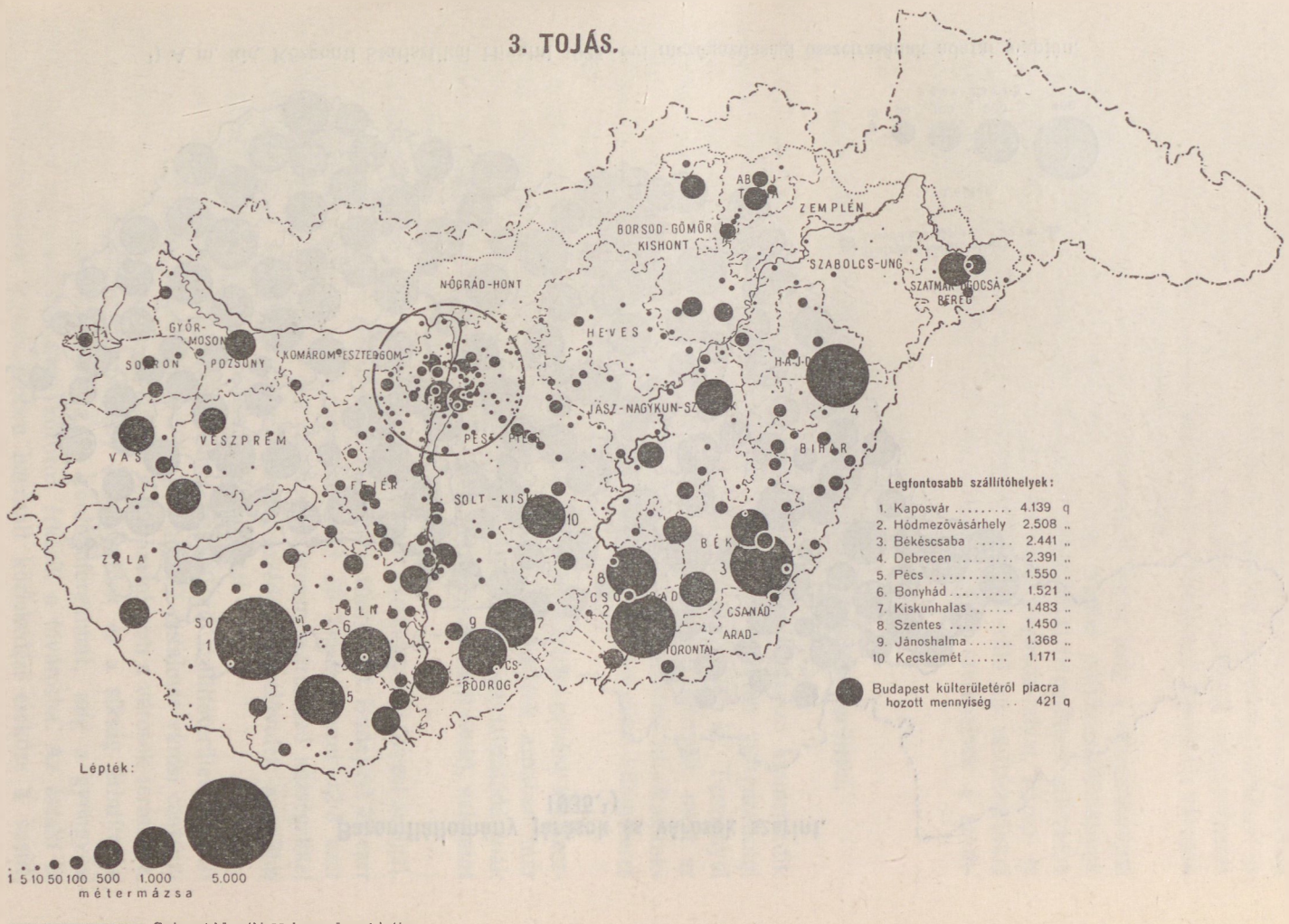
Baromfi- és tojásfelhozatal községenkint az Élelmiszernagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra. — 1937. (Folytatás.)

2. VÁGOTT BAROMFI.

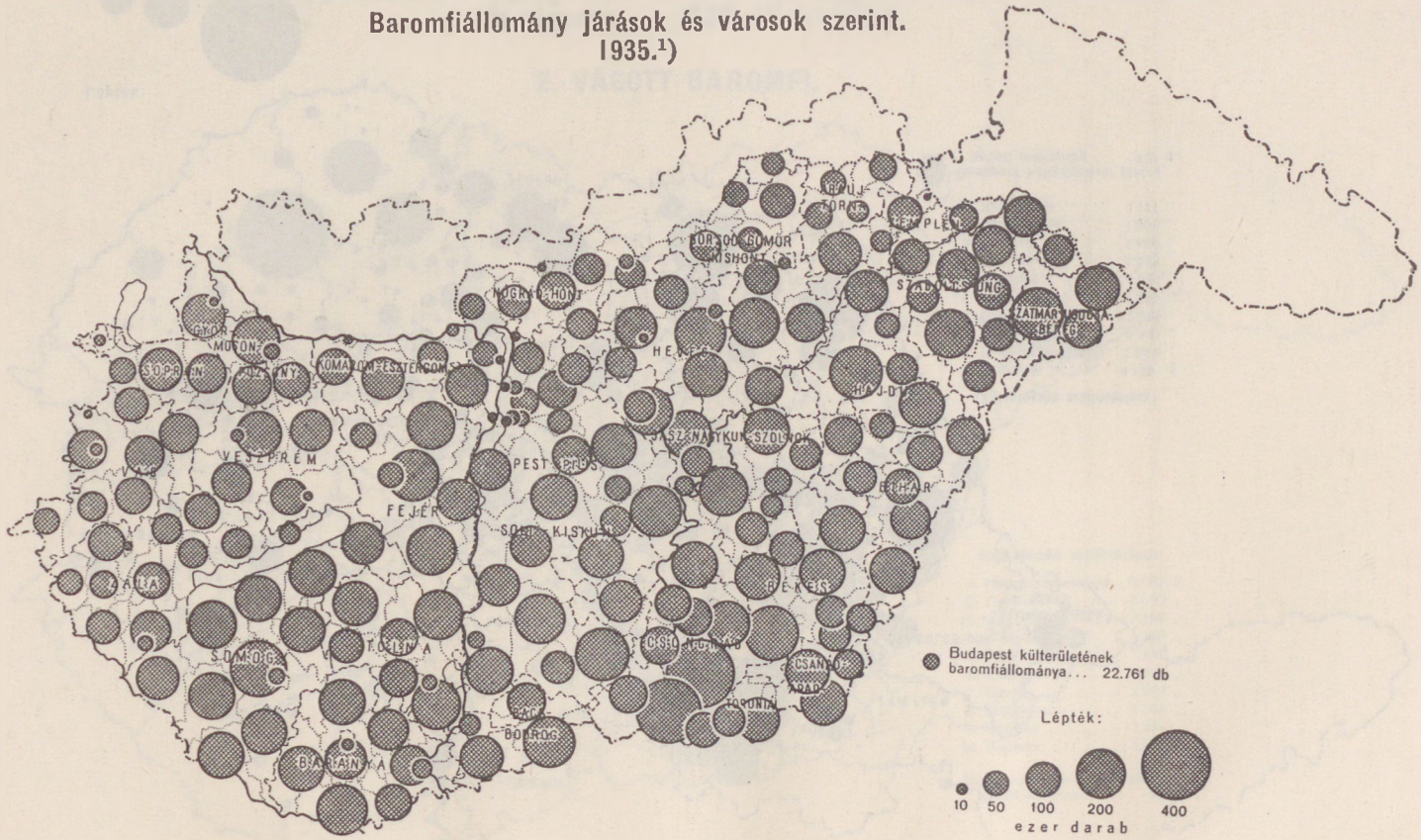

Baromfi- és tojásfelhozatal községenkint az Élelmiszernagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra. — 1937. (Vége.)

3. TOJÁS.

Baromfiállomány járások és városok szerint. 1935.[1])

[1]) A m. kir. Központi Statisztikai Hivatal 1935. évi mezőgazdasági összeírásának adatai alapján.

az állattartó Zala-vidéken és főleg a szántóföldekben oly gazdag Győri medencében is foglalkoznak a helyi fogyasztás kielégítésén túlmenő baromfitenyésztéssel és ezek a vidékek mégsem a budapesti piac főszállítói. Valószínű magyarázatát ennek részben az alföldi mezővárosokkal ellentétes életütemű dunántúli városok piacainak nagyobb felvevőképességében találjuk.

A magyar medence földrajzi adottságainál fogva még a nyugateurópai fogyasztóközönségnek is régi szállítója. A híres angliai pulykaszállítmányok a Tiszántúl és a Duna—Tisza közi tanyás és udvarházas települések szikesebb területéről kerülnek ki. A sűrű lakosságú Dunántúl kisgazda-falvai, közép- és nagygazdaságai, valamint a nagy uradalmak táján elterülő kis zsellérbirtokai baromfifeleslegükkel az alföldi szállítmányokkal együtt szerepelnek a szomszédos külföldi piacokon.

Egyes zöldség- és zöldfőzelékfélék legfontosabb szállítóterületei.

Budapest környéke sajátságos termelési irányával messze kiemelkedik az ország többi gazdaságföldrajzi vidéke közül. Kifejezetten kertgazdasági övezet, mely a szomszédos nagyváros hatása alatt fejlődött ki. Terményei azonban nem elégítik ki teljesen a hatalmas fogyasztópiac igényeit, mert ez felveszi a távolabbi gazdasági vidékek áruját is. A »Piackutatási munkálatok« II. kötete (10—22. old.) ismertette a budapestkörnyéki harminc kilométeres övezet szerepét a főváros élelmiszerellátásában.

A jelen ismertetés célja a távolabbi szállítóterületek leírása néhány kiválasztott idénycikk tekintetében. A folyamatban levő munkálatok azonban már túlhaladnak az egyszerű ismertetésen és a termelővidékek specializálódásának oknyomozó vizsgálatára (gazdaságföldrajzi, szállítási és történeti okok), valamint gazdaságpolitikai szempontjaira is kiterjeszkednek.

Kiindulópont gyanánt mindig a már tárgyalt kertgazdasági övezet szolgál.

Az 1. számú térkép a *zöldbab* szállítóterületeit tünteti fel. Budapest 29 ezer métermázsás felhozatalából a budapestkörnyéki 30 km-es övezet 12·3 ezer métermázsát szállít. Az övezet déli részeihez szorosan csatlakozó községekkel és a főváros helyi termelésével együtt a szomszédos termelővidék a milliós város szükségletének tehát majdnem a felét fedezi.

Az övezet északkeleti szélén ismét összefüggő szállítóterület alakult (5·6 ezer q ; az összes felhozatal 19·5%-a), ebből két hatalmas városi centrum emelkedik ki : Gyöngyös és Eger vidéke. A felhozatal nem a városok termelése. Szerepük mint gyüjtőpiac jelentékeny a hegyvidék és a síkság érintkezési pontján. Eger vasúton bonyolítja le zöldbabforgalmát, míg a gyöngyösi szállítmányok háromnegyed része közúton érkezik a fővárosba. Az északi és keleti szállítóterületek legszívesebben használt közlekedési eszköze a vasút,

bár keresztülhalad rajta a budapest—miskolc—kassai elsőrendű műút. A szállítási eszköz ezirányú megválasztása valószínűleg a piacok gyüjtőjellegéből magyarázható.

Az övezettől délkeletre elterülő »Háromváros« (Nagykőrös, Kecskemét és Cegléd) és a Tisza jobb- és balpartján fekvő hasonló településű »óriás falvakat« az idénycikkek termelőközpontjainak tekinthetjük. A budapesti zöldbabfelhozatal 15·4%-a innen származik. Ezeket a régebben elszigetelten élő alföldi városokat a kiépülő vasúti és közúti hálózat kapcsolta Budapesthez. Ma már Nagykőrös és Kecskemét »zöldhüvelyű« zöldbabja keresett árucikk a főváros és a külföld, különösen Németország piacain.

A Mezőföld szintén zöldbabszállító területnek tekinthető. Feladóállomása Dunaföldvár és a többi dunamenti községek, szállítóútja pedig a Duna.

A *zöldpaprika*-felhozatal községeit ábrázoló 2. sz. térkép lényeges különbségeket mutat az előbbivel szemben. A 30 kilométeres övezet szerepe teljesen elhalványodik és a zöldbabfelhozó északkeleti területtel szemben hatalmas súllyal emelkedik ki a Tisza-balpart és az ország délkeleti szöglete. Az északalföldi és délalföldi ellentétes gazdaságföldrajzi tényezők miatt tolódik a főtermő és felhozatali terület erősen dél felé. A történelem is rányomta bélyegét az itteni monokultúrák terményválasztására. Békéscsaba, Szentes, Gyoma, Békés, Gyula, Hódmezővásárhely és a környékező községek együttes felhozatala 46·3%-át fedezi a főváros zöldpaprikafogyasztásának.

A Háromváros közül Kecskemét rendezkedett be zöldpaprikatermelésre. A legészakibb számottevő szállító község a tiszamenti Besenyszög.

A Duna mentén is délebbre terülnek el a felhozó községek, míg a Mezőföldön egyetlen központra, Cecére szorítkozik a felhozatal.

A Szeged- és Kalocsa-vidéki fűszer-paprikatermelő törpe- és kisgazdaságok zöldpaprikaszállítmányai aránylag csekélyebb tételeket jelentenek a budapesti piacon.

A belterjesebb gazdálkodás terménye a *saláta* is. (3. számú térkép.) A környéki övezet salátaszállítmányai (9·6 ezer q, az összfelhozatal 25%-a) mellett legjelentősebb az Alföld egyhangúságát megszakító zöldségtermelő központok felhozatala. A saláta Nagykőrös különleges terménye (6·6 ezer q); ez a város Kecskeméttel együtt legfontosabb szállítója a fővárosnak.

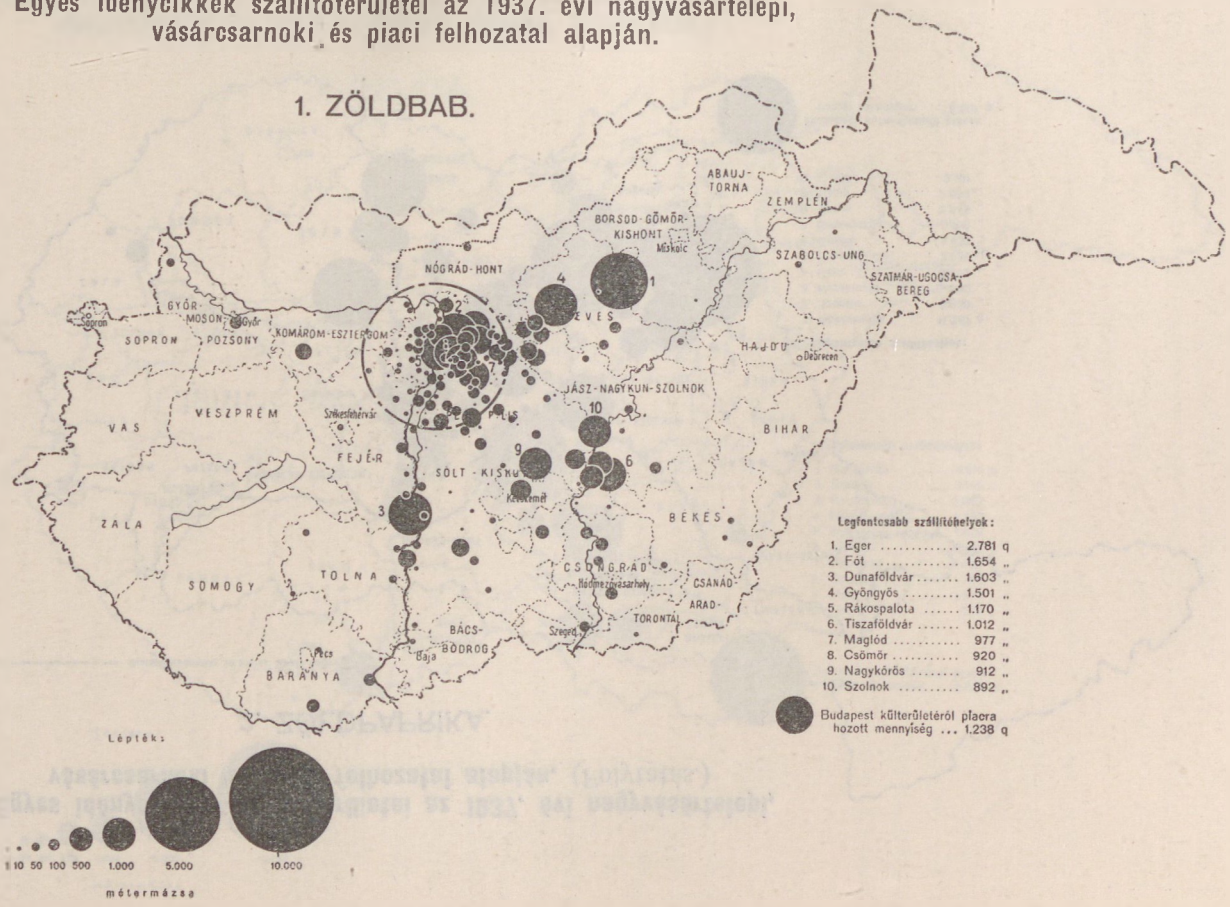
A Kiskunfélegyháza—Csongrád—Szentes városcsoport forgalma is számottevő. Földrajzi adottságai azonban teljesen mások, mint a mezőségi vályogos homokon elterülő Háromvárosének.

A legdélibb szállítóterület Szeged és Makó, a Duna mellett pedig Mohács vidéke.

Összehasonlítva a tárgyalt három térképen a legfontosabb szállítóterületek elhelyezkedését, rögtön szembetűnik szétszórtságuk. Az út és a víz kapcsolhatná ezeket összefüggőbb területekké. Kétségkívül legnagyobb a Háromváros szerepe

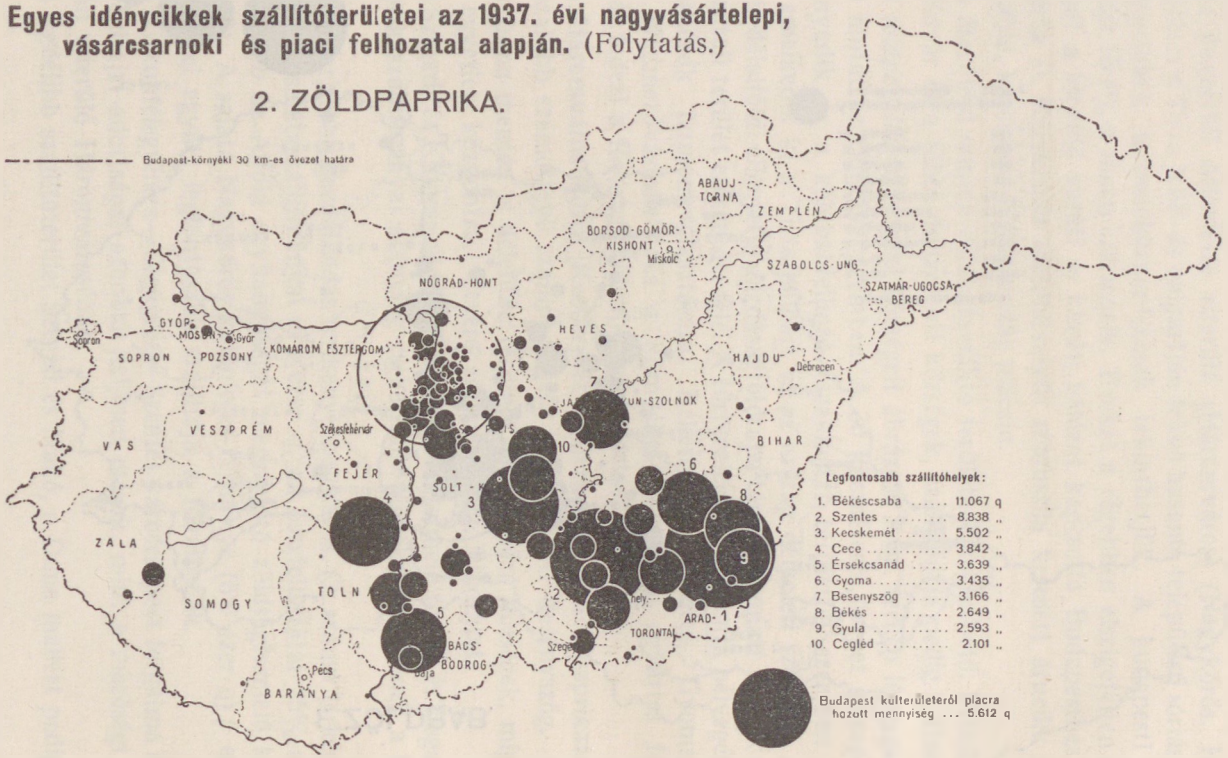
Egyes idénycikkek szállítóterületei az 1937. évi nagyvásártelepi, vásárcsarnoki és piaci felhozatal alapján.

1. ZÖLDBAB.

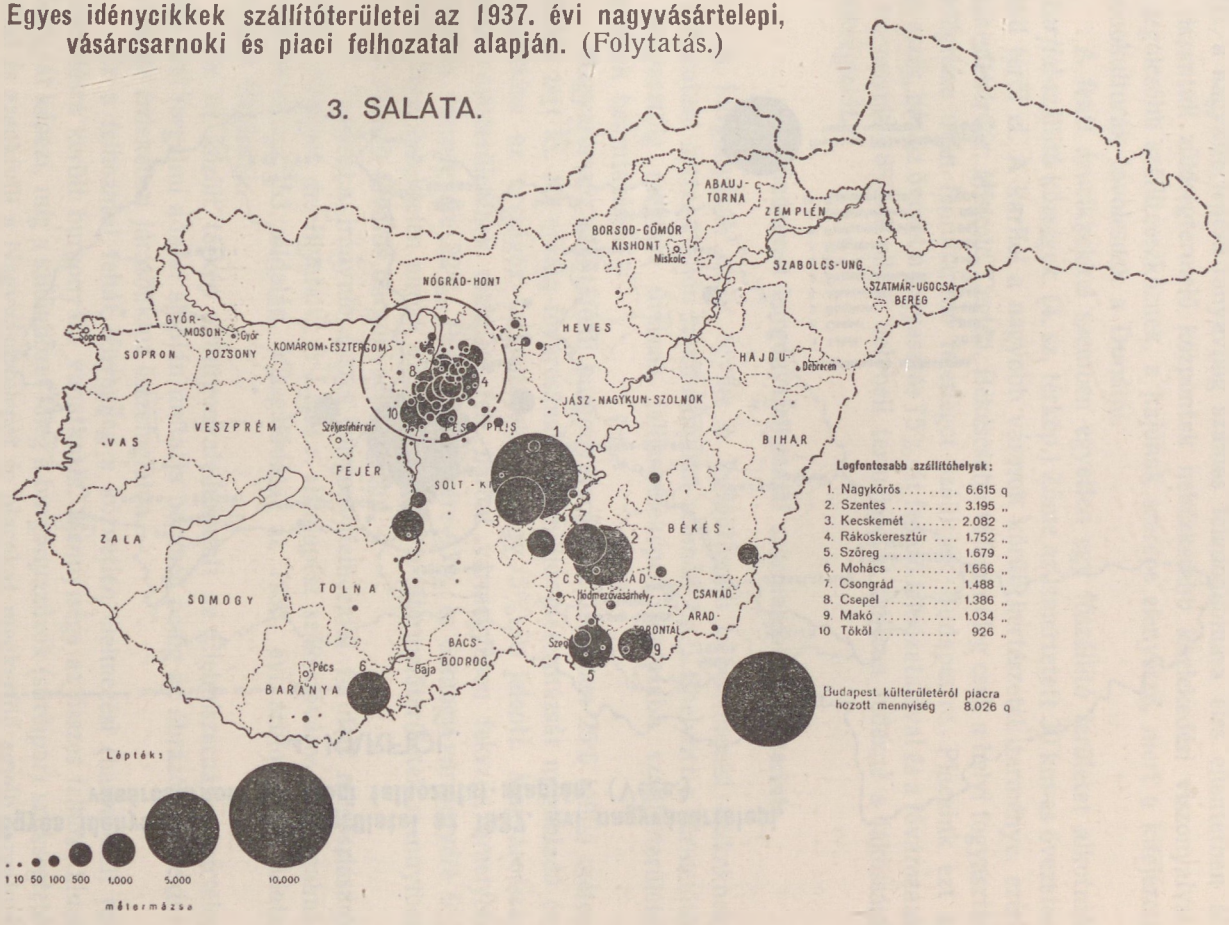

Egyes idénycikkek szállítóterületei az 1937. évi nagyvásártelepi, vásárcsarnoki és piaci felhozatal alapján. (Folytatás.)

2. ZÖLDPAPRIKA.

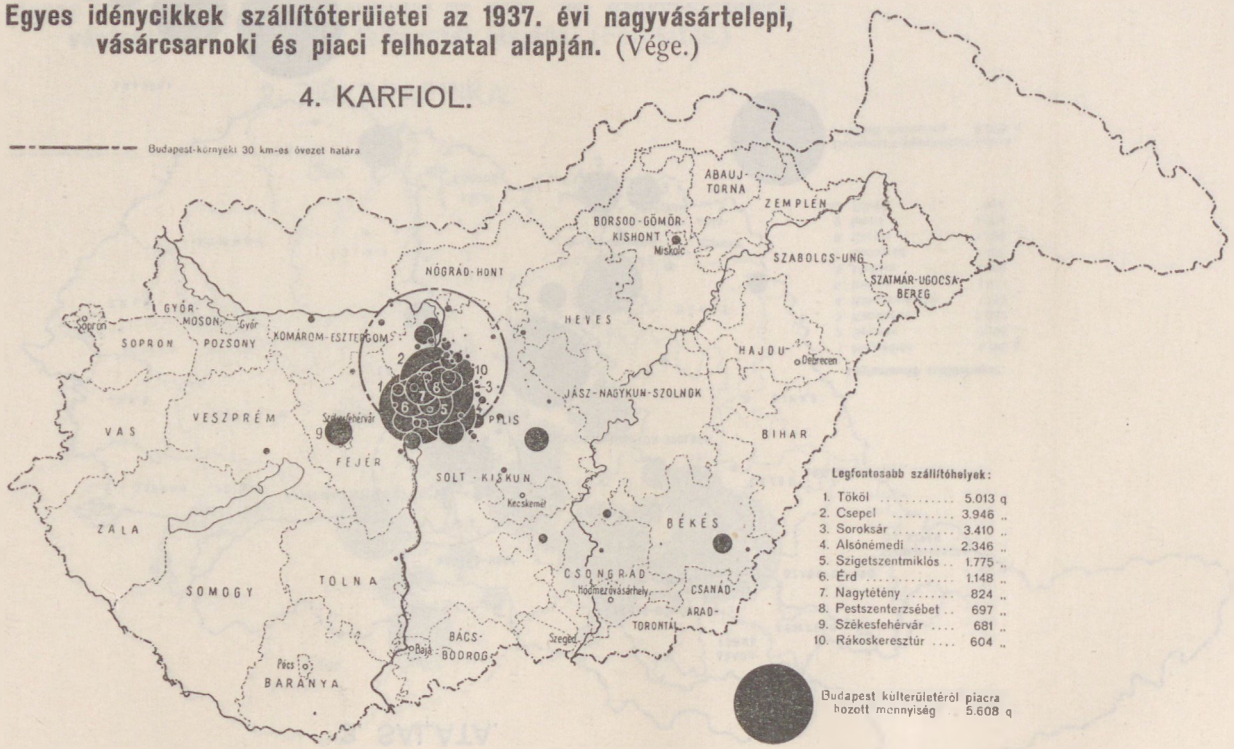

Egyes idénycikkek szállítóterületei az 1937. évi nagyvásártelepi, vásárcsarnoki és piaci felhozatal alapján. (Folytatás.)

Egyes idénycikkek szállítóterületei az 1937. évi nagyvásártelepi, vásárcsarnoki és piaci felhozatal alapján. (Vége.)

4. KARFIOL.

a főváros zöldség- és főzelékellátásában és egyúttal a legsokoldalúbb is. Oka nem utolsó sorban a piachoz való közelségében is fekszik. Egy nap alatt megjárható útja, a nagykiterjedésű tanyavilág számos feladóállomása éles ellentétben áll a tiszántúli zöldségtermelő központok nehézkesebb közlekedési viszonyaival. A legolcsóbb szállítóeszköznek, a hajónak szerepe elenyésző, mert a kifejezett monokulturák távolesnek a Dunától.

A fenti árucikkekkel szemben egyetlen egy főszállító területet alkotnak a *karfiol*-szállító községek. (4. sz. térkép.) Zöme az ismertetett 30 km-es övezeten belül terül el. A karfiol a nagyobb városok körüli kertészetek terménye, ezért Székesfehérvár, Miskolc, Cegléd, Békéscsaba valószínűleg csak a helyi fogyasztás kielégítése után fennmaradó felesleget szállítják Budapestre. Piacaink ezt is felveszik, bár az övezet a fogyasztás 75%-át fedező felhozatalával és a fővárosnak a fogyasztás 18%-át ellátó helybeli termelésével teljesen fedezné a lakossága szükségletét.

A budapesti burgonyafelhozatal származási hely szerint.

A burgonyáról, mely egyike a legfontosabb népélelmezési cikkeknek, a piackutató osztály külön tanulmányban számolt be.[1]) Ehelyütt a termelőtől a fogyasztóig megtett útjának jellemzéseképen fontosabb szállítóterületei kerülnek bemutatásra.

Magyarország szántóföldi burgonyatermelése 1937-ben 25·6 millió métermázsát tett ki. Az ország fővárosának egymillió métermázsát meghaladó évi fogyasztása az országos termelésnek mintegy 5%-át jelenti. Magyarország egész vetésterületének csaknem fele három vármegyében fekszik, amelyből Szabolcs vármegyére 22%, Pest vármegyére 17% és Somogy-vármegyére 9% esik.[2]) Nem érdektelen annak vizsgálata, hogy a főtermelőterületek mennyiben vesznek részt a főváros burgonyaellátásában.

A fővárosba irányuló összes burgonyafelhozatal területi megoszlásáról közölt térképet dr. Illyefalvi I. Lajos: »Budapest székesfőváros áruforgalma« című munkája, 53. oldalán. Vizsgálódásai az 1933. évi áruforgalom adatai alapján történtek.

Az itt közölt térkép a burgonyafelhozatalt az Élelmiszernagyvásártelep 1937. évi forgalmi adatai alapján mutatja be, még pedig az ábrázolás áttekinthetősége érdekében járásonkint összefoglalva.

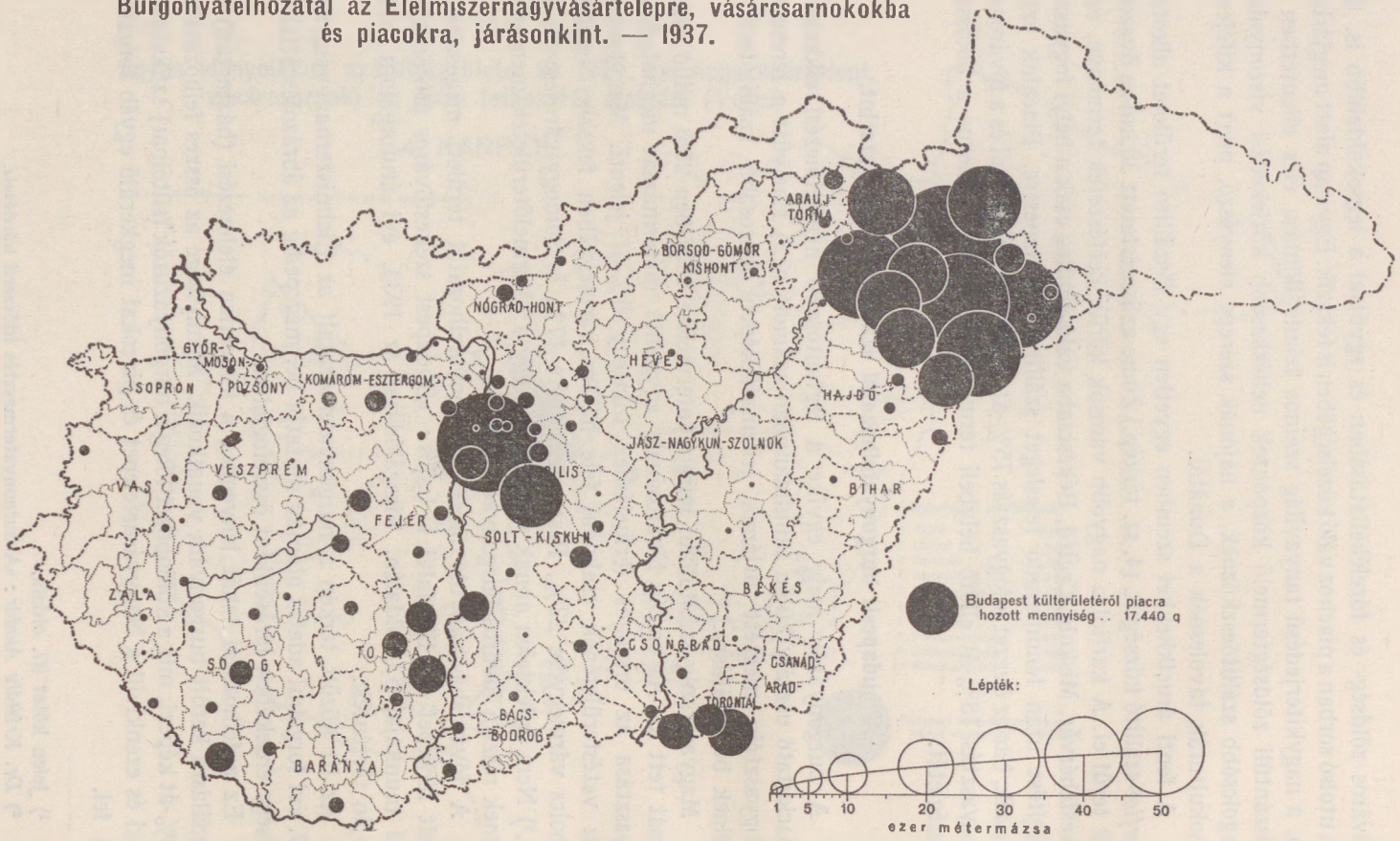
Ez a felhozatal tehát lényegileg a közvetlen élelmezési (háztartási) felhasználásra került burgonyára vonatkozik. Mennyisége az összes felhozatalnak 65·3%-át képezi, míg a különbözet főleg a burgonyazúzók (sütőipar) szükségletét fedezi és ezenkívül a Nagyvásártelepet és piacokat megkerülő egyéb forgalmat öleli fel.

---

[1]) Jelen kötet 97. oldala.

[2]) *Dr. Kristály Aladár:* »A burgonyatermesztés időszerű kérdései«.

Burgonyafelhozatal az Élelmiszernagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra, járásonkint. — 1937.

A legfontosabb szállítóterületek vármegyénkint összefoglalt 1937. évi adatait számszerű alakban az alábbi táblázat ismerteti. Ezek az adatok is az Élelmiszernagyvásártelep, vásárcsarnokok és piacok forgalmára vonatkoznak:

Vármegye	Felhozott burgonyamennyiség métermázsa	%
Szabolcs és Ung	355.511	52·8
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	130.744	19·4
Szatmár-Ugocsa-Bereg	56.497	8·4
Zemplén	28.963	4·3
Csanád-Arad-Torontál	27.584	4·1
Tolna	21.068	3·1
Somogy	12.828	1·9
A többi vármegye (egyenkint 10 ezer métermázsán alul)	40.188	6·0
Mindössze	673.383	100·0

A *Nyírség* döntő szerepe a burgonyaellátásban köztudomású. A Nagyvásártelep összforgalmában 61 százalék erejéig részesedik ez a vidék s ezt a túlsúlyát a térkép is erőteljesen kifejezésre juttatja. Az innen származó felhozatalnak túlnyomó részét Gülbaba-, Ella- és Krüger-burgonyafajták alkotják, de szállít a Nyírség kisebb tételben őszi rózsa- és Wohltmann-burgonyát is.[1]) A Nyírségen kívül a *Pestkörnyéki övezet* egynéhány községe, főleg Soroksár hoz fel a piacra nagyobb mennyiségű burgonyát (14%), mely kizárólag Gülbaba-, nyári rózsa-, őszi rózsa- és Ella-fajtákból áll.

A pestkörnyéki övezetnek Budapest élelmezésében résztvevő jelentős szerepével a Piackutatási munkálatok II. kötetének, »A pestkörnyéki 30 km-es övezet« című fejezete foglalkozik. E terület felhozatala főleg a nyári hónapokban jut jelentős szerephez. A fagyveszélyes téli hónapok körülményesebb vasúti szállításaival szemben a pestkörnyéki övezetnek közúton történő gyors szállítási lehetősége biztosít különleges helyzetet.

A *Dunántúl déli része*, mely az Ella-burgonya termelőkörzetéhez tartozik, csak ezzel a fajtával szerepel a felhozatalban.

Említésre méltó még az *Apátfalva* és környékéről szállított előcsíráztatott burgonya.

A rendelkezésre álló behatóbb adatok községenkint, illetőleg feladóállomásonkint részletezik a főbb származási helyeket. A legfontosabb szállítóközségek egyébként a következők: Soroksár, Rakamaz, Sárospatak, Nyirbátor, Nyiregyháza, Tiborszállás. Tízezer métermázsán felül a Nyírségből 12, míg Pest és Csanád vármegyékből 1—1 község szállít burgonyát Budapestre.

---

[1]) Lásd: vitéz *Takách Gyula:* »Az utolsó tíz év burgonyafajtái 1923—1932« (Mezőgazdasági Közlöny 1933. évi 6—7. száma 269. oldal.)

Egyes gyümölcsfajták szállítóterületei.

A nyári hónapokban Budapestre irányuló gyümölcsszállítással kapcsolatban fontos kérdés, hogy egyes gyümölcsfélék nagyobb szállítóhelyei az ország melyik részén vannak és mekkora mennyiséggel részesednek Budapest gyümölcsellátásában. Ezúttal csak néhány fontosabb gyümölcs (cseresznye, szamóca, málna, sárgabarack, szilva, alma) kerül tárgyalásra, részben térképes szemléltetés kapcsán.

Az említett gyümölcsök legnagyobb szállítóhelyei három összefüggő termelőterületen fekszenek. Ezek egyike a Budapest-környéki övezet, főleg annak hegyvidéki része, bár egyes gyümölcsfélékben a főváros közelsége és a telepítés révén a balpart is számottevő. A másik nagy termőterületet az Alföld képezi, ahol különösen Kecskemét és Nagykőrös környéke emelkedik ki. Ezenkívül nagyobb, összefüggő szállítóterületként az Alföld északi peremén, a hegyvidékkel érintkező vonalon néhány jelentékeny gyüjtőpiac (Gyöngyös és Eger) említhető meg. Ezek a szállítóterületek Budapestet nemcsak az e cikkben tárgyalandó gyümölcsfélékkel látják el, hanem a legtöbb gyorsan romlandó, a szállítási nehézségek iránt érzékeny idénycikkel is. Kecskemét és Gyöngyös egyébként Magyarországnak két leghatalmasabb exportpiaca lévén, Budapest gyümölcsellátásában is nagy szerephez jut.

A környékbeli övezet jelentékeny szerepét a fővároshoz való közelségével lehet magyarázni. Különösen kiemelkedik a Budapest-környéki övezet a *málna* felhozatalánál. (1. sz. térkép.) A szállítási nehézségek iránt kényes, puhahúsú, leveses gyümölcs felhozatalából 83·9%-ot a főváros határaitól számított 30 km-es övezet szolgáltat.[1]) Ezen a körzeten kívül a málnának nincsen összefüggő felhozatali területe; a maradék 16·1%-ot az ország különböző részei szállítják Budapestre. A legfontosabb felhozatali helyek a fővárostól északra, a 30 kilométeres körzet Duna-jobbparti részén vannak. Ezek közül kiemelkedik Üröm 2606 métermázsás felhozatalával, míg a többi községek szállítása sokkal kisebb. A sorban következő Nagymarosról 839, Dunabogdányról 694 métermázsa kerül Budapestre. Az övezet délkeleti határán Kakucs, a távolabb eső helyek közül két dunántúli helység (Győr és Csorna) említhető meg, de utóbbiak szállítása nem éri el a 200 métermázsát.

A málnához hasonlóan nehezen szállítható *eper* (szamóca) felhozatalának (1937-ben 22.218 q) legnagyobb része szintén a 30 kilométeres övezetből kerül Budapestre. Ez a mennyiség az összes felhozatalnak 66·2%-a volt. Különösen kiemelkedik Dunabogdány, amely nemcsak az övezetnek, de az egész országnak legnagyobb eperszállító helye. Az epernél is — éppúgy, mint a málnánál — egyébként a Budapestről északra fekvő helyek (Tahitótfalu, Pócsmegyer) szerepelnek a legnagyobb felhozatali mennyiségekkel. Az alföldi városok közül

[1]) A származási hely (községek) szerint részletezett adatok a térképek elkészítési idején még csak az 1937. évről áltak rendelkezésre.

jelentős tételeket szállít Kecskemét, mely felhozatalával közvetlenül Dunabogdány után következik. A többi alföldi város részesedése már sokkal jelentéktelenebb. Az eper felhozatalánál a visszacsatolt országrészek (különösen Nagyszöllős és környéke) is szerepet játszanak és ezzel a felhozatal eddigi képe megváltozik.

Az eddig említett két gyümölcsfajta esetében az Alföld és a hegyvidék találkozásánál húzódó vásárvonal két nagy gyüjtőhelye: Gyöngyös és Eger nem szerepel jelentős szállítással. Megváltozik a helyzet a *cseresznye*-felhozatalnál, amelynél — a 2. számú térkép tanusága szerint — ezek állnak az első helyen. Különösen kiemelkedik Gyöngyös cseresznyeszállítása. A felhozatal 21·4%-a Gyöngyösről érkezett. A többi szállítóhely közül legjobban Eger közelíti meg, míg a Duna-Tiszaközi nagy termelőhelyek sorában itt is Kecskemét emelkedik ki, majd Izsák, Jánoshalma és Nagykőrös következnek.

A 30 kilométeres övezet a cseresznye szempontjából háttérbe szorul, felhozatala nem éri el magának Gyöngyösnek a szállítását sem. Az övezet legnagyobb felhozatali helyei főleg a Duna mentén helyezkednek el.

A *sárgabarack-felhozatal* területi eloszlása ismét egészen más jellegű. (3. számú térkép.) Az egyébként közepesnél gyengébb termésű 1937. év felhozatalának 50·5%-a a 30 kilométeres övezetből, 40·4%-a pedig az Alföldről került Budapest piacaira. A legtöbbet szállító és gyüjtőpiac jellegű helység (Budafok) a főváros közvetlen szomszédja, de nem sokkal kevesebb a Kecskemétről szállított mennyiség sem. Ennek a városnak a sárgabarack egyik legjellegzetesebb terméke, melyből a kiviteli tevékenység mellett a budapesti piacnak is számottevő mennyiséget juttat.

A *szilvafelhozatal* 40—40%-a az Alföldről, ill. a 30 kilométeres övezetből származik. A hevesmegyei szállítóhelyek részesedése 16%-os. Budapest környékének legnagyobb felhozatali helyei — miként a 4. számú térképen megfigyelhető — háromszög alakban helyezkednek el, melyeknek csúcspontjai: Vác, Esztergom és Solymár. A szilvafelhozatal 14·7%-a Nagykőrösről származik, emellett mint nagyobb szilvafelhozatali hely még Eger, Vác és Kecskemét említhető meg.

Budapest gyümölcsfogyasztásában — a dinnyétől eltekintve — a könnyen szállítható és legkevésbbé romlandó *alma* szerepel a legnagyobb mennyiséggel. A felhozott mennyiség az 1937. évben 97.135 métermázsa volt. Ennek a mennyiségnek a legnagyobb részét az Alföld, mégpedig Kecskemét, Nagykőrös, Cegléd és közvetlen környékük szolgáltatja. Az egész fogyasztás 42·6%-a innen kerül a székesfővárosba. A hűtőházakkal rendelkező Kecskemét messze kiemelkedik minden más szállítóhely fölé és egymaga Budapest almaszükségletének 22%-át fedezi. Mellette az Alföld többi szállítóhelyei (Nagykőrös, Izsák és a déli részen fekvő Jánoshalma) kevésbbé számottevőek.

Az almafelhozatalnál a gyorsan romlandó idénycikkek szállítására berendezkedett 30 kilométeres övezet csupán 10·3%-os részesedést ér el. Kiemelkedő

mennyiséget szállító község nincs is ezen a területen, inkább sok helyről, de egyenkint kisebb mennyiség kerül a fővárosba.

Az ország területén még két összefüggő almafelhozatali terület említhető meg azzal a megjegyzéssel, hogy ezek a Duna-Tiszaközének nyári almájával ellentétben, különösen későbbi, jobban eltartható téli almát szállítanak. Ezek közül az Alföld észak-keleti szöglete, a szabolcs- és szatmármegyei terület 11.998 métermázsát, az ország nyugati sarkában lévő, tehát vele ellentétes fekvésű vasvármegyei rész pedig 6781 métermázsát szállított 1937-ben.

Az ország területének megnagyobbodása révén az összes gyümölcsfélék közül az almánál változik meg legnagyobb mértékben a felhozatal képe, különösen a téli alma tekintetében. Éppen emiatt a mai helyzetet már nem jellemző térkép bemutatásától is el kellett tekinteni.

Az eddigi területi összefoglalástól eltérőleg *a domborzati viszonyok alapján* a szállítóterületek két csoportba oszthatók. A gyümölcstermelés ugyanis lényegesen eltérő jellegű a hegyvidékeken (a hegyes, dombos részek völgyeiben és napos lejtőin) és az alföldi sík területeken. A Budapest-környéki övezetnek dunajobbparti és balparti része is teljesen különböző ebből a szempontból. Megállapítható, hogy alföldi jellegű, sík vidékről az előzőkben tárgyalt gyümölcsök mennyiségének 57%-a érkezik Budapestre.

Gyümölcsfajták szerint az adatok a következők:

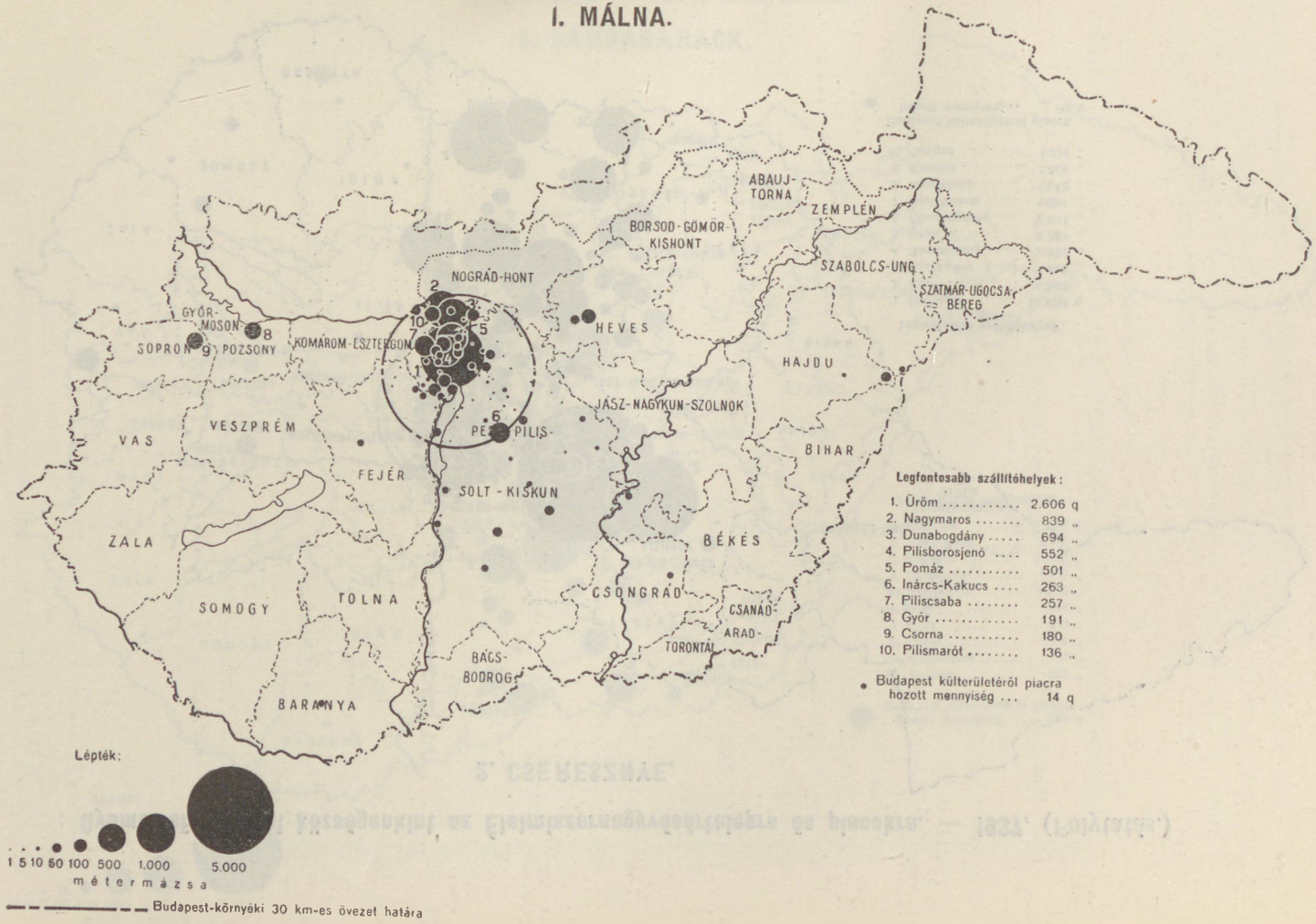
	Hegyvidéki szállítóterületek	Alföldi
Cseresznye	30.408	25.774
Málna	7.254	1.131
Eper	16.235	5.983
Sárgabarack	12.442	12.540
Alma	21.922	75.213
Szilva	9.155	9.280
Összesen	**97.416**	**129.921**

Amint a fenti tábla mutatja, a fővárosba szállított málnának és epernek túlnyomó része, a cseresznyének pedig 54%-a származik a hegyvidékek völgyeiből és napos lejtőiről, míg az almának nagy többsége síkvidéki származású. A sárgabarack és a szilva egyenlő arányban oszlik meg az alföldi és hegyvidéki termelőhelyek között.

Végül érdemes megvizsgálni azt is, hogy a legnagyobb szállítóhelyek milyen közlekedési eszközt használnak gyümölcsük továbbítására. A 30 kilométeres övezet, mely végeredményben a szóbanlevő gyümölcsfélékből a legtöbbet szállítja, forgalmának 55%-át közúton (autó, kocsi) bonyolítja le. Előtérben áll a teherautószállítás, amely a közúti szállítás 82·6%-a. A felhozatal másik része a Budapest-környéki »batyus« felhozatal és a dunamelletti községek hajón történő szállítása között oszlik meg. A vasúton való felhozatal a legtöbb gyümölcsfajta kényességére való tekintettel nemcsak a közeli községek esetében elenyésző, hanem a távolabbi szállítóhelyeknél is aránylag csekélyebb jelentőségű. Kecskemét

Gyümölcsfelhozatal községenkint az Élelmiszernagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra. — 1937.

I. MÁLNA.

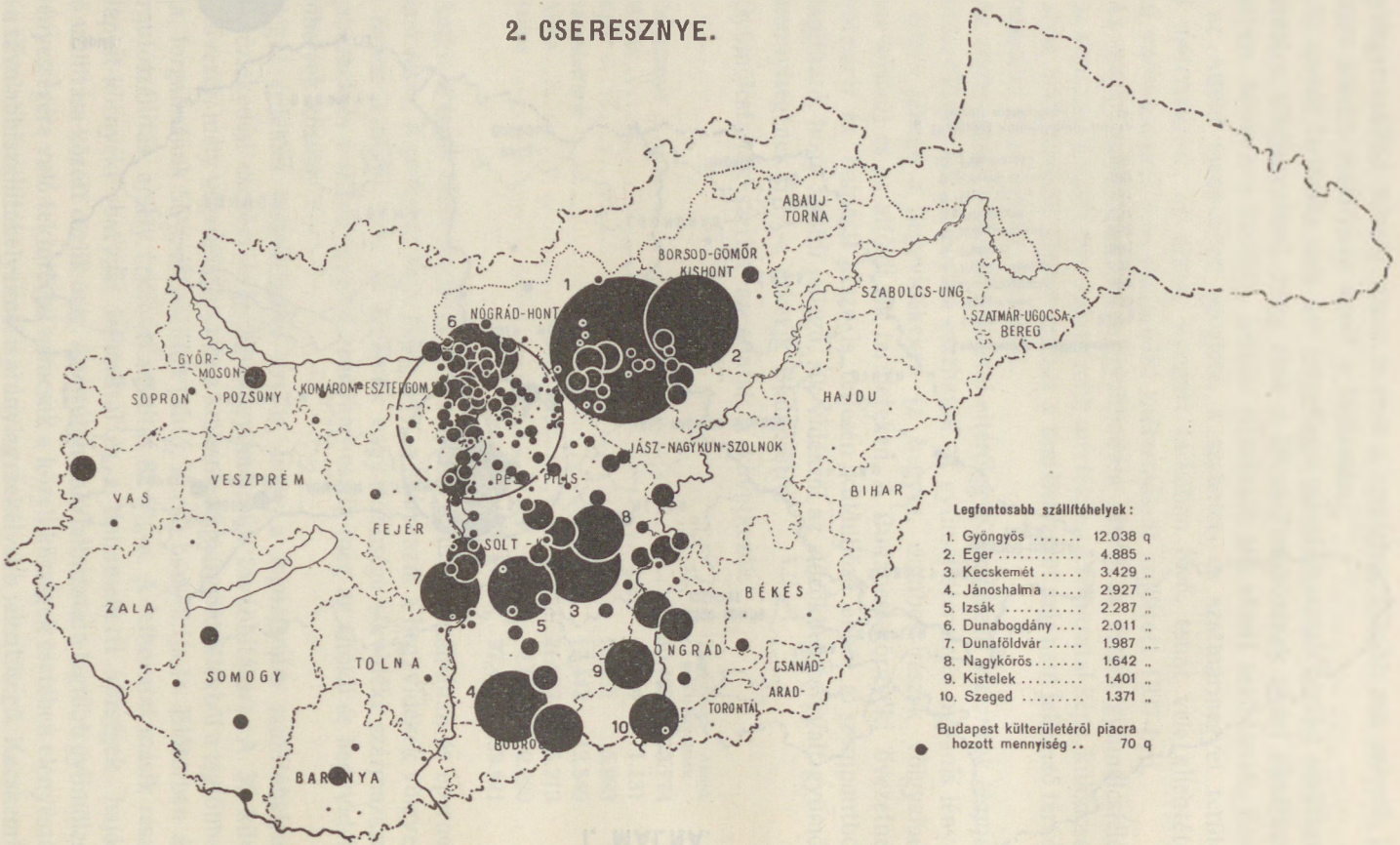
Legfontosabb szállítóhelyek:

1.	Üröm	2.606 q
2.	Nagymaros	839 „
3.	Dunabogdány	694 „
4.	Pilisborosjenő	552 „
5.	Pomáz	501 „
6.	Inárcs-Kakucs	263 „
7.	Piliscsaba	257 „
8.	Győr	191 „
9.	Csorna	180 „
10.	Pilismarót	136 „

• Budapest külterületéről piacra hozott mennyiség ... 14 q

Gyümölcsfelhozatal községenkint az Élelmiszernagyvásártelepre és piacokra. — 1937. (Folytatás.)

2. CSERESZNYE.

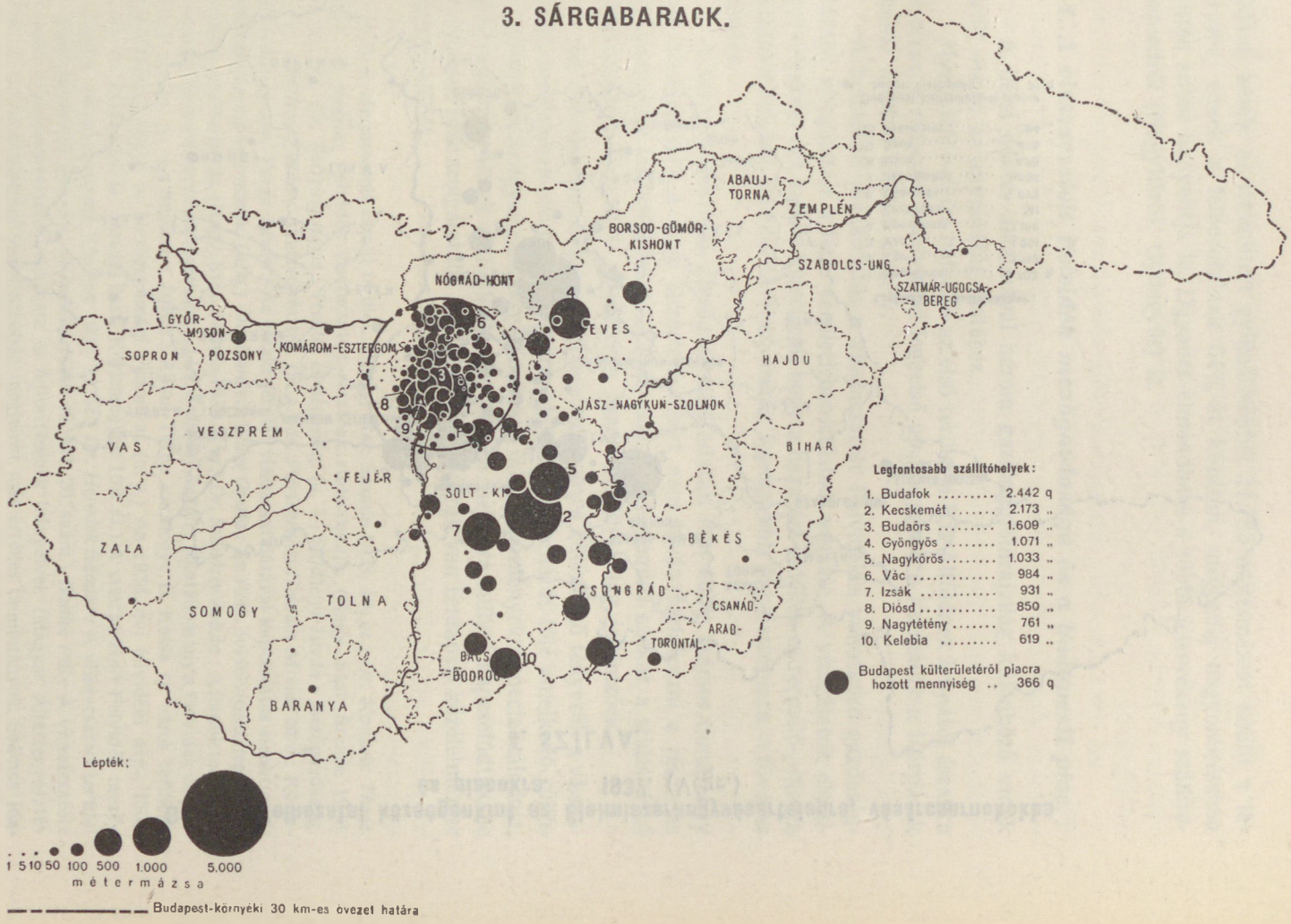
Legfontosabb szállítóhelyek:

1.	Gyöngyös	12.038 q
2.	Eger	4.885 „
3.	Kecskemét	3.429 „
4.	Jánoshalma	2.927 „
5.	Izsák	2.287 „
6.	Dunabogdány	2.011 „
7.	Dunaföldvár	1.987 „
8.	Nagykörös	1.642 „
9.	Kistelek	1.401 „
10.	Szeged	1.371 „

Budapest külterületéről piacra hozott mennyiség .. 70 q

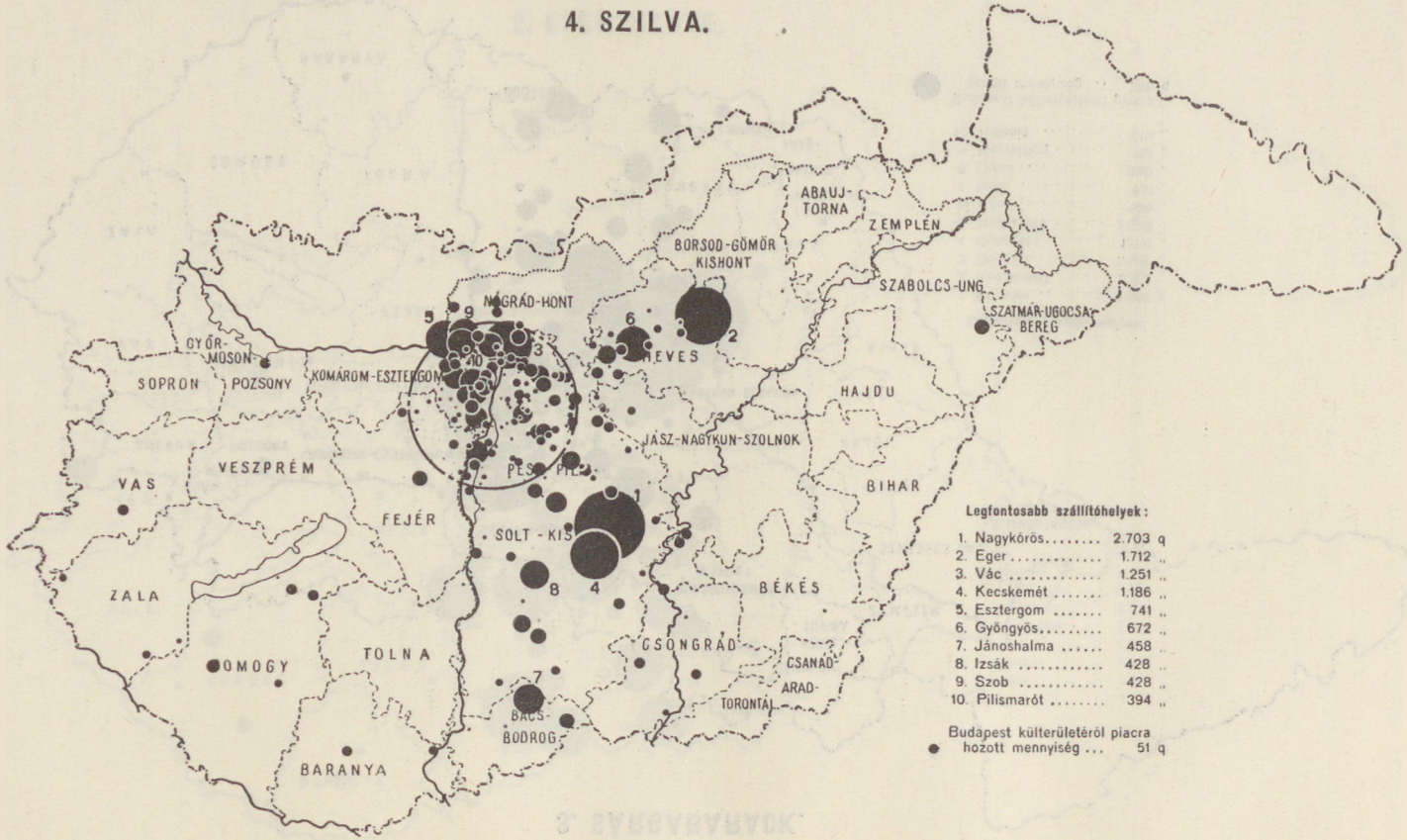
Gyümölcsfelhozatal községenkint az Élelmiszernagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra. — 1937. (Folytatás..)

3. SÁRGABARACK.

Gyümölcsfelhozatal községenkint az Élelmiszernagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra. — 1937. (Vége.)

4. SZILVA.

például, amely az ittemlített gyümölcsökből 31.783 métermázsát szállít a fővárosba, ennek a felhozatalnak 64%-át közúton, mégpedig nagyobbrészben szintén autón bonyolítja le. Ugyanez elmondható a többi jelentékeny szállítóközpontról (Nagykőrös, Gyöngyös) is.

4. A visszacsatolt Felvidék mezőgazdasága és a budapesti piac.

A bécsi döntés alkalmával három gazdaságföldrajzilag különböző vidék került vissza az anyaország testéhez.

Nyugatról-keletre haladva az első terület a Kis-Alföldnek Dunától északra eső része, a második a felvidéki legbelső medencesor s a harmadik a Kárpátok lábánál húzódó alföldi szegély.

A budapesti piackutatás a visszacsatolt Felvidékre vonatkozó gazdaságföldrajzi vizsgálatait a fenti területi beosztásban végezte. A vizsgálatok elsődleges céljaként azt kellett kideríteni, hogy a hazatért vidékek új termelő-, illetve szállítóterületeket jelentenek-e az ország legnagyobb fogyasztópiaca, a főváros számára.

A hazatért Felvidék mezőgazdasági adatait már eddig számos tanulmány tette közkinccsé.[1]) A jelen ismertetés ezért nem kíván foglalkozni a részletes mezőgazdasági termelési adatokkal és csak futólag említi azokat a statisztikai eredményeket, melyek e területekre gazdaságföldrajzilag jellemzőek.

Az alábbiakban röviden arról lesz szó, hogy a különböző tényezők a visszacsatolt területeken mennyiben alakították ki az önellátás fölé emelkedő többtermelést és ez az egyes gazdasági vidékeken milyen terményekre specializálódott. Az új szállítóterületek az 1939. év első felében mekkora súllyal kapcsolódtak be a budapesti piac szolgálatába és milyen jelentőségük van Budapest közélelmezése szempontjából.

---

[1]) A visszacsatolt északi terület. (Magy. Stat. Szemle 1938. 10. sz.) *Dr. Konkoly Thege Gyula:* A magyar Felvidék visszacsatolt részének statisztikája. (Magy. Stat. Szemle 1938. 11—12. sz.) *Dr. Thirring Lajos:* Terület és népesség. (u. o.) *Sajóhelyi István:* Mezőgazdaság. (u. o.) *Szőllőssy Zoltán:* Állattenyésztés. (u. o.) *dr. Petrichevich-Horváth Miklós báró:* Közlekedés. (u. o.) *Dr. Varga István:* Az északi terület visszacsatolásával kapcsolatos strukturális jellegű gazdasági változások. (u. o.) *Dr. Konkoly Thege Gyula:* Az 1938. évi felvidéki nép-, földbirtok- és állatösszeírás. (Magy. Stat. Szemle 1939. 5. sz.) *Dr. Szőllőssy Zoltán:* A földbirtokviszonyok a Felvidék visszacsatolt részén. (u. o.) *Dr. Szőllőssy Zoltán:* Állatállomány a Felvidék visszacsatolt részén. (u. o.) *Sajóhelyi István:* Abauj-Torna vármegye és Kassa tj. város területe, földbirtokmegoszlása és mezőgazdasági viszonyai. (u. o.) Az 1938. évi felvidéki nép-, földbirtok- és állatösszeírás. (Magy. Stat. Közlemények 103. sz.) A visszacsatolt Felvidék mezőgazdasága. (Mezőgazdasági Közlöny 1938. 11. sz.) *Dr. Herodek Sándor:* A visszacsatolt területek állattenyésztési helyzete. (Köztelek 1939. 49. évf. 20. szám.) *Battha Pál:* A visszacsatolt Felvidék állattenyésztésének helyzete és fejlesztésének irányelvei. (Magyar Állattenyésztés 1. évf. 7. sz.) és különböző folyóiratokban megjelent más értékes tanulmányok. Számos idevonatkozó adatot közöltek a napilapok is.

A három gazdaságföldrajzi vidék közül legnagyobb *a Kis-Alföld visszacsatolt része*, mely a felvidéki terület 43·5%-át[1]) alkotja. Felépítés szempontjából ez ismét két részre bontható: a Csallóközre és a Vág-Nyitra-Garam völgyére. Utóbbi 617 ezer, a Csallóköz pedig 282 ezer kat. hold kiterjedésű.

Az egész Kis-Alföld sajátságos életföldrajzi gyüjtőterületté vált a két nagy fogyasztó piac, Budapest és Bécs közötti földrajzi helyzete révén. A tájrajzi vonások kialakulásához azonban nagyban hozzájárultak a talaj és az éghajlati tényezők is. A megszállás alatt a Dunától északra ezek szerepe méginkább kihangsúlyozódott. Magyarország északnyugati részéből leszakított kisalföldi táj Csehszlovákiának a legdélibb és legtermékenyebb területe lett s ezért — önellátási törekvések kapcsán — termelése is ennek megfelelően specializálódott.

A kisalföldi részre esik a visszacsatolt terület szántóföldjének 54·6%-a. Magának a Csallóköznek és a Vág-Nyitra-Garam völgyének területéből 659 ezer kat. holdat (73·3%-ot) foglalnak el a mezőségi sötét vályogon és az ártéri talajon elterülő szántóföldek. Ismeretes, hogy a csehszlovák gazdaságpolitika homlokterében álló gabonatermelés velejárója volt a folyók mellett elterülő nagykiterjedésű rét- és legelőterületek 5—6%-os csökkenése. Elenyésző itt az erdőterület aránya is (5·3%).

A szántóföldeken termett növények közül a gabonafélék 55—60%-kal[2]) részesedtek a bevetett területből; első helyen 20%-os aránnyal a búza- és 18%-os aránnyal az árpatáblák emelkedtek ki. A kapások közül 40—80 ezer kat. holdon termelték a kukoricát és a cukorrépát. A szántóföldeken azonban háttérbe szorultak a takarmánynövények. A birtokviszonyok is hozzájárultak a szántóföldek képének kialakításához. A cseh földbirtokreform által lefoglalt összes területnek 56·3%-a a Kis-Alföldre jutott. Az új birtokosok és a régi nagyobb mezőgazdasági üzemek szántóföldjeiken inkább a közvetlenül pénzthozó piaci árukat termesztették.

Így a kedvező piaci kereslet teremtette meg az egyes konyhakerti növények nagyobbarányú termesztését. A nagy uradalmak zöldségkertjeiben fontos helyet foglalt el az uborka, saláta, zöldpaprika és paradicsom.

A konzervativ gondolkodású kis- és középbirtokos magyar parasztság azonban megőrizte és átmentette a régi termelési irányokat. A parasztgazdaság szántóföldjein nagyobb helyet adott a szálastakarmánynövényeknek is, sőt a Csallóközben arányuk emelkedő irányt mutat.[3])

---

[1]) Az 1938. évi dec. 15-i felvidéki nép-, földbirtok- és állatösszeírás alapján. (Magy. Stat. Közlemények 108. kötet.)

[2]) A szántóföldeknek a bevetett növények szerinti megoszlása becsléssel megállapítva az 1895. évi magyar és az 1923. évi csehszlovák statisztikai felvételek alapján.

[3]) A Csallóköz agrár- és szociálpolitikai viszonyait kimerítően tárgyaló munka *dr. Machnyik Andor:* »Csallóköz« című tanulmánya. (Komárom, 1935.)

A Dunától délre annyira jellemző konyhakerti növények — a fejeskáposzta, hagyma és gyökérzöldségfélék — északon is többszáz kat. holdat foglalnak el a szántóföldek területéből.[1])

A mezőgazdasági munkálatok azonban az éghajlati adottságok miatt körülbelül 2 héttel később kezdődnek meg, mint a Nagy-Alföldön és így természetesen a termények beérési ideje is eltolódik.

A művelési ágakkal, a termesztett gazdasági növények változatosságával és a birtokviszonyokkal szorosan összefügg az állattenyésztés képe is. A természetes legelők, a Vág és Nyitra völgyének nedves, hűvös földjein termő lóheremennyiség velejárója a körülbelül 151 ezer darabra tehető szarvasmarhaállomány,[2]) a visszacsatolt terület szarvasmarhaállományának 43·7%-a.

A felvidéki állattenyésztés azonban a piac kívánalmaihoz igazodva a tejtermelés helyett inkább a hústermelést szolgálta.[3]) Csehszlovákiában a tejellátás a városok környékén levő lefejőtehenészetekre korlátozódott.

A kukoricatermeléssel és az ipari üzemekkel kapcsolatos a hússertéstenyésztés. A sertésállomány az 1938. december 15-i statisztikai felvétel szerint a Felvidéken 300 ezer darab volt, ebből 54·7% a Kis-Alföldre esett. A baromfinevelés a kis- és középgazdaságokban folyik, a Csallóközben és a Garam völgyében a kedvező vízrajzi viszonyok miatt főleg kacsa- és libahízlalásra specializálódott.

A gyümölcstermesztés két irányban fejlődött. A hűvösebb éghajlat gyümölcse a szilva, az eper és a téli alma, a barackfaállomány azonban az önellátásra törekvő cseh állam telepítése.

Egész más gazdasági élet lüktet *a felvidéki medencesorban.* Területe a visszacsatolt Felföld 35·5%-a. Részei: a Hont-Nógrádi, Gömöri és Kassai medence. A kisebb-nagyobb városok (Kassa, Losonc, Rimaszombat stb.) és a hegyvidék bányatelepülései, mint helyi fogyasztók ezeknek a tájegységeknek a termelésére nézve döntő tényezők. Ehhez járul még a művelési ágaknak az erdőterület javára való nagy eltolódása is. A szántóföldek itt csak 26·1%-át alkotják a visszakerült szántóföldterületnek, a visszacsatolt erdőknek azonban 68·5%-a esik a medencékre. Ennek folytán a tárgyalt területrészek előreláthatólag kisebb felesleget fognak piacra hozhatni.

Nem hagyható azonban figyelmen kívül, mint termelőterület a főváros számára a Nógrádi medence nyugati részéhez csatlakozó Honti medencerész. A megszállás alatt maradt bányászfalvakkal és a híres Korponai erdőterülettel ez a vidék elvesztette fogyasztóközönségének egyrészét. Budapest tehát árufeleslegeket várhat az Ipolyvölgyéből is.

---

[1]) Az 1930. évi csehszlovák mezőgazdasági üzemstatisztika adatai.

[2]) Az 1938. évi felvidéki nép-, földbirtok- és állatösszeírás alapján. (Magy. Stat. Közl. 1939. 108. kötet.)

[3]) *Szőllőssy Zoltán:* Állatállomány a Felvidék visszacsatolt részén. (Magy. Stat. Szemle 1939. 5. sz.)

A művelési ágak mellett megváltozik a szántóföldek képe is. A hegylejtőket megülő kisfalvak patriarchális életformája követeli a kenyérnövények nagyobb térhódítását. A búza- és rozstáblák 35—38%-át foglalják le a szántóföldek területének. A meleget igénylő kukoricaföldeket kezdi kiszorítani a hűvösebb éghajlat növénye: a zab, míg a cukorrépaföldeket a nagybirtokosok kezén lévő erdőterület váltja fel. A medencék folyóvölgyeiben 6—10%-ot foglalnak el a rét- és legelőterületek. A szántóföldi takarmánytermesztés itt is elhanyagolt és a tejgazdaság fejletlen. A Nógrádi-medencében és a Gömöri-medence déli részén ugyan a kifejezetten tejelőjellegű szarvasmarhákat tenyésztik, azonban a 19 ezer darabra[1]) tehető tehénállomány tejtermelését a helyi piacok felvásárolják. A Gömöri-medence északi részén és a Kassai-medencében pedig a silányminőségű tehénállomány tejtermelése még a helyi fogyasztás kielégítésére sem elegendő. Kassa környékén inkább hússertéstenyésztéssel foglalkoznak, melyet feldolgoz a helybeli hentesipar.

A medencék egyik legnagyobb értéke a tájfajta gyümölcsökben rejlik. A környező hegyek hűvös éghajlata, meszes talajú, napsütötte déli lejtője a szilvának és a téli almának a hazája. A Kassai medencében 130 ezerre tehető az alma- és 267 ezerre a szilvafák száma.

A legkeletibb termelővidék, *az Alföld északkeleti szöglete*, a visszacsatolt Felvidék területének 21%-át képviseli. Itt ismét emelkedik a síksági jellegnek megfelelően a szántóföldek kiterjedése (234 ezer kat. hold,54%[1]) és vele párhuzamosan csökken az erdőterület (14%). A szántóföldeknek több mint egyharmadát, 80 ezer kat. holdat búzával és rozzsal vetik be. E vidéken ismét nagyobb szerephez jut a kukorica (36 ezer kat. hold.). A Bodrogköz visszakerült részén pedig a földrajzi adottságok miatt 23 ezer kat. holdon burgonyatermesztéssel foglalkoznak.

Nagyobb kiterjedésűek a rét- és legelőterületek, de minőségileg gyenge az állatállomány. A hegyek közül kilépő folyók mindegyike mellett a síkság kapujában ülő városok: Ungvár, Munkács, Beregszász, Nagyszőllős[2]) körül nagyobb területeket foglal el a kert és a szőlő. A hegyek lábánál az epertermelés jelentős.

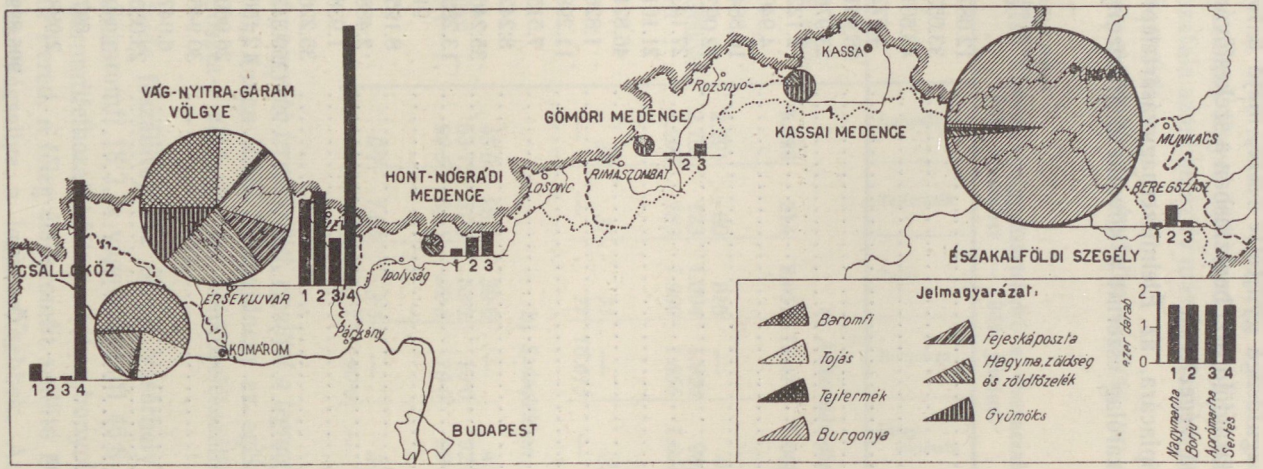
Mind a három termőterületet a központosított *vasúti és közúti hálózat* fővivőerei kapcsolják a fővároshoz. A Kis-Alföld északi részén halad át az ősi nagyút az ú. n. »via magna« és ennek csapásától eltérő érsekújvári vasútvonal. A felvidéki medencesor összekötő szálai pedig a miskolc—kassai vasút és a kereskedők régi országútja: a híres pest—kassai nagyút, melybe mint hajszálerek torkolnak a medencékből kifutó folyóvölgyek. A legkeletibb rész bekötőútja a kassa—munkács—nagyszőllősi mellékvonal.

---

[1]) Az 1938. évi felvidéki nép-, földbirtok- és állatösszeírás alapján. (Magy. Stat. Közl. 1939. 108. kötet.)

[2]) Nagyszőllős 1939. márc.-ban került csak vissza az anyaországhoz, de mint a környező mezőgazdasági vidék középpontja, itt is és az áruforgalom ismertetésénél is megemlíthető.

A visszacsatolt Felvidék élelmicikk- és élőállatfelhozatala Budapestre. — 1938. XII.—1939. VI.

A piackutatás a fenti életereken *Budapestre érkezett termésfölöslegeket* számszerűleg is bemutatja. Az áruforgalom községenkinti adatait az Élelmiszernagyvásártelep igazgatósága gyüjtötte össze, majd a forrásanyag összesítését az ismertetett gazdaságföldrajzi beosztásban a székesfővárosi statisztikai hivatal piackutató osztálya végezte el.

A főváros főpiacára, az Élelmiszernagyvásártelepre 1938. decemberétől 1939. júniusáig bezárólag eszerint a következő árumennyiség érkezett :[1])

	Összes felhozatal Budapestre métermázsa	Ebből felvidéki származású	%
Élőbaromfi	12.087	1.518	12·6
Vágottbaromfi	33.053	3.508	10·6
Tojás	43.501	2.106	4·8
Tejtermékek	4.672	219	4·7
Petrezselyem	36.951	322	0·9
Sárgarépa	23.976	709	3·0
Zeller	2.122	38	1·8
Cékla	4.940	108	2·2
Kalarábé	16.884	163	1·0
Karfiol	12.093	10	0·1
Kelkáposzta	27.143	34	0·1
Retek	21.161	294	1·4
Saláta	46.821	855	1·8
Torma	1.826	3	0·2
Tök, főző	11.298	17	0·1
Uborka	7.515	430	5·7
Zöldbab	8.242	7	0·1
Zöldborsó	35.246	88	0·2
Paraj	13.285	204	1·5
Paradicsom	91	3	3·3
Zöldhagyma	8.195	1	0·0
Gomba	2.488	11	0·4
Fokhagyma	1.938	188	9·7
Vöröshagyma	35.226	21	0·1
Burgonya	359.313	18.471	5·1
Fejeskáposzta	42.156	1.067	2·5
Alma	26.960	1.653	6·1
Cseresznye	30.945	28	0·1
Meggy	6.047	4	0·1
Eper	23.050	1.186	5·1
Sárgabarack	3.989	3	0·1
Őszibarack	697	1	0·1
Ribizke és egres	2.988	5	0·2
Összesen	**906.899**	**33.275**	**3·7**

[1]) Az áruforgalmi adatokban a márciusban visszacsatolt Kárpátalja szállítmányai is — 981 q eper (Nagyszőllős), 49 q tojás és 5 q vaj — bennfoglaltatnak.

Egyes árufajtáknál tehát a Felvidék jelentős tételekkel kapcsolódott be a budapesti piac szolgálatába. Különösen kiemelkednek az élő- és vágottbaromfi 12·6, ill. 10·6, fokhagyma 9·7, alma 6·1, uborka 5·7, burgonya- és eperszállítmányok 5·1%-os arányszámai. Egyes cikkeknek, mint pl. zöldpaprika, uborka, paradicsom tömegfelhozatala azonban az év második felére esik, így ezekre az első félévi adatok nem jellemzőek.

Változatosabb képet nyujt az árufelhozatalban *az egyes termőterületek szerepének vizsgálata.*

Felhozatal a budapesti Élelmiszernagyvásártelepre a visszacsatolt Felvidékről. 1938. december — 1939. június.

Megnevezés	Baromfi	Tejtermék	Tojás	Burgonya	Fejeskáposzta	Hagymafélék	Egyéb zöldség és főzelék	Gyümölcs
	a) *Métermázsában.*							
A visszacsatolt Felvidékről érkezett összesen[1])	**5.026**	**214**	**2.057**	**18.471**	**1.067**	**209**	**3.296**	**1.900**
Ebből:								
Kis-Alföld:								
Csallóköz	2.291	60	815	—	46	20	780	32
Vág—Nyitra—Garamvölgye	2.701	123	1.094	1.856	987	124	2.259	1.363
Kis-Alföld együtt	*4.992*	*183*	*1.909*	*1.856*	*1.033*	*144*	*3.039*	*1.395*
Hont—Nógrádi—Gömöri—Kassai-medence	*34*	*31*	*71*	—	*34*	*65*	*36*	*429*
Északalföldi szegély	—	—	*77*	*16.615*	—	—	*221*	*76*
	b) *Százalékban.*							
Kis-Alföld:								
Csallóköz	45·6	28·0	39·6	—	4·3	9·6	23·7	1·7
Vág—Nyitra—Garam-völgye	53·7	57·5	53·2	10·0	92·5	59·3	68·5	71·7
Kis-Alföld együtt	*99·3*	*85·5*	*92·8*	*10·0*	*96·8*	*68·9*	*92·2*	*73·4*
Hont—Nógrádi—Gömöri—Kassai-medence	*0·7*	*14·5*	*3·5*	—	*3·2*	*31·1*	*1·1*	*22·6*
Északalföldi szegély	—	—	*3·7*	*90·0*	—	—	*6·7*	*4·0*

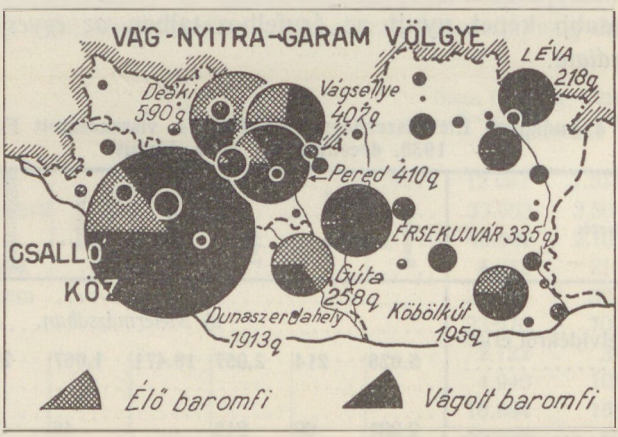
A Kis-Alföld a legnagyobb termőterület, egyúttal a legnagyobb mennyiségekkel szereplő szállítóterület is. Innen kerül ki majdnem az egész baromfifelhozatal és a tojás-, fejeskáposzta-, zöldség- és zöldfőzelékszállítmányoknak több mint 90%-a.

A baromfi és tojás főszállítója az ősrégi vásárhely: Dunaszerdahely, ahonnan a felvidéki élőbaromfi 18·2, a vágottbaromfi 46·8 és a tojásfelhozatal 33%-a származik. A baromfifelhozatal főleg autókon bonyolódik le. Az autókon szállító községek közül Pered, a főleg élőbaromfit szállító Deáki (összfelhozatal 30%-a), Érsekújvár és Vágsellye a legjelentősebbek. Az északfelé elágazó

[1]) Kárpátalja felhozatala nélkül. Ennek mennyiségére nézve lásd a 169. oldalon lévő jegyzetet.

vasúti mellékvonal a liba- és kacsaszállító Garamvölgyéből Lévát és a 200 métermázsán felüli tojásmennyiséggel szereplő Nagysallót kapcsolja Budapesthez.

A visszacsatolt Kis-Alföld élő- és vágottbaromfifelhozatala Budapestre. 1938. XII.—1939. VI.

A korai zöldségfélék közül nagyobb mennyiségben uborka (5·7%), saláta (1·8%) és paraj (1·5%) szállítmányok érkeztek.

Feltűnő azonban itt is, mint az anyaországban *a zöldségtermelőhelyek szétszórtsága*. A Csallóköz déli részén Csütörtök község régi vásárhely-szerepét átvenni látszó Uszor, a középen Dunaszerdahely és minden folyóvölgyben a többi község közül — mint zöldségbeszerző piac — csak egy-egy község emelkedik ki.

Uborkából Uszor 153 métermázsát, Érsekújvár 120 métermázsát szállított, jelentős még a nyitravölgyi Perbete felhozatala. A salátaszállítmányok nagyobb része is Nyitravölgyéből (Perbete 225 q) a csallóközi Uszorból (innen érkezik a parajfelhozatal fele is), Érsekújvárról és a vágvölgyi Galántából került a fővárosba. A gyökérzöldség főtermelőhelye Vágfarkasd, ahonnan a felvidéki petrezselyem 80 és a sárgarépa 95%-a származik.

A tömegcikkek közül a fejeskáposzta a Kis-Alföld északi szegélyéről került a budapesti fogyasztókhoz. A legnagyobb mennyiségeket december hónapban a vágmenti Negyed község (432 q-át) Vágsellye, a későbbi hónapokban pedig Vágfarkasd szállította. A fővárosba irányuló gyökérzöldség és fejeskáposztafelhozatal — figyelembevéve a kisalföldi termelési irányokat — a jövőben megoszlik majd a Dunától északra és délre elterülő területek között. A Kis-Alföldről érkeztek a jelentős fokhagyma és a felvidéki összfelhozatal 10%-át elérő burgonyatételek is.

A burgonya legnagyobb összefüggő szállítóterülete azonban a Bodrogköz visszakerült északkeleti szögletében fekszik, ahol Perbenyik és Bély, továbbá Vaján és Csap vidéke említhető. Ez a terület a burgonya főhazájának, *a Nyírségnek úgy talaj, mint időjárás szempontjából természetes kiegészítője.*

A gyümölcsfélék közül kiemelkednek a téli alma és a tavaszi epersszállítmányok.

Az almaszállítmányok megoszlanak a kisalföldi termelőterület és a felvidéki medencesor között. Az almaszállító területek külső gyűrűként csatlakoznak a fővárost nyári gyümölcsökkel ellátó belső szállítóvidékekhez. Ebből a külső övezetből kerül majd ki az őszi szilva- és a diófelhozatal jó része is. A nagyobb almatételek a Kis-Alföldet északról övező Kis-Fátra déli ellaposodó nyulványairól Galántán át érkeztek a fővárosba. A medencék közül a Kassai és Gömöri medencék szállítottak almát. Kassáról azonban az Élelmiszernagyvásártelepre csak 300 métermázsa almát irányítottak, mert a szállítmányok nagyobb része megkerülte a budapesti főpiacot és a rozsnyói almafelhozatallal együtt közvetlenül jutott a kereskedőkhöz.

A felvidéki eper a Kisalföld és Kárpátalja terménye. A tarnóci és ógyallai szamócaszállítmányok eltörpülnek az ugocsavidéki epertételek mellett. Nagyszőllős maga 980 métermázsa epret szállított a Nagyvásártelepre, a felvidéki felhozatal 82·7, az összfelhozatal 4·3%-át. A termés nagyobb része azonban nem is került Budapestre, hanem helyben feldolgozta a külföld számára a konzervipar.

A visszacsatolt terület egyes állatfajtákból *jelentős vágóállatfeleslegét* is a budapesti piacon értékesítette.

A felhozatalban számottevő tételeket jelentenek *a nagymarha- és aprómarhaszállítmányok. Előbbi a budapesti vásári szükséglet 14%-át, utóbbi 10·9%-át fedezte.* Borjúból ellenben a Felvidékről csak 3946 darab érkezett.

A kisalföldi állatállományból került ki a felvidéki nagymarhafelhozatal 88·3%-a. Borjúszállítmányok 68·5%-a is a Vág—Nyitra—Garam völgyére esett, de 600 darabon felül (15·6%) szállított az északalföldi területrész és 15·1%-ot az Ipolyvölgye is. Az aprómarhafelhozatal 57·3, illetve 35·4%-os arányban főleg a kisalföldi táj és a hont—nógrád—gömöri szállítóhelyek között oszlott meg és csak 7·3%-a jutott az Északalföldi szegélyre . A legfontosabb feladóállomások : Dunaszerdahely és Ipolyság. Mindkettő felhozatala a felvidéki összfelhozatalnak 12—12%-a.

A sertésfelhozatal (13.309 darab) már lényegesen kevesebb és 43·5, illetve 56·5%-os arányban oszlik meg a kukoricatermelő Kisalföld két vidéke : a Csallóköz és a Vág—Nyitra—Garam völgye között. A legnagyobb súllyal szereplő községek Vágsellye (14%) és Dunaszerdahely (18%). Jelentős még Nagymegyer (1444 darab) és Párkány (1013) felhozatala.

Élőállatfelhozatal Budapestre a visszacsatolt Felvidékről 1938. december — 1939. június.

Megnevezés	A felhozott élő állatok darabszáma			
	Nagymarha	Borjú	Aprómarha	Sertés
Felhozatal Budapestre:				
összesen	**23.745**	**54.898**	**23.366**	**430.890**
ebből a Felvidékről származik	3.344	3.946	2.557	13.309
%-ban	14·1	7·2	10·9	3·1
A felvidéki felhozatal területi tagozódása.	a) *Abszolút számokban.*			
Kis-Alföld:				
Csallóköz	476	32	110	5.794
Vág—Nyitra—Garam-völgye	2.477	2.702	1.354	7.515
Kis-Alföld együtt	**2.953**	**2.734**	**1.464**	**13.309**
Honti—Nógrádi—Gömöri—Kassai-medence	286	595	906	—
Északalföldi szegély	105	617	187	—
Összesen	**3.344**	**3.946**	**2.557**	**13.309**
	b) *Százalékban.*			
Kis-Alföld:				
Csallóköz	14·2	0·8	4·3	43·5
Vág—Nyitra—Garam-völgye	74·1	68·5	53·0	56·5
Kis-Alföld együtt	**88·3**	**69·3**	**57·3**	**100·0**
Honti—Nógrádi—Gömöri—Kassai-medence	8·6	15·1	35·4	—
Északalföldi szegély	3·1	15·6	7·3	—
Összesen	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**

A felvidéki áruforgalom fenti statisztikai tükörképének bemutatásakor önkénytelenül felmerül az a gondolat, hogy *az új szállítóterületek befolyással lesznek-e a budapesti piac életére?*

Az ismertetett gazdaságföldrajzi vizsgálatok erre a kérdésre már feleletet is adhatnak. A felvidéki termelők a visszacsatolás után árufölöslegeik elhelyezésére Budapesten kerestek piacot. A vásári kereslet az élőállatfeleslegeket felvette, sőt a jó minőségű, bár az alföldi szállítmányokkal szemben mennyiségre kisebb felvidéki hízott liba- és kacsafelhozatal még az áralakulásra is hatást gyakorolt. A budapesti piacon értékesítési lehetőségekre talált a sárgarépa, káposzta és fokhagymakínálat is, bár az őszi felhozatal minősége — szakmabeli értesülések szerint — alatta maradt az alföldi áruénak. A hatalmas téli almaszállítmányok megjelenése pedig döntő tényezőként szerepelt a külföldi behozatallal szemben, nemcsak a fővárosi, hanem az alföldi gyümölcspiacokon is.

A csekély zöldfőzeléktételek nem okoztak változást a kínálat oldalán. Egyes cikkeknél a felvidéki szállítmányok a beérési idő eltolódása miatt az alföldi tételekkel nem is jelenhetnek meg egyidőben a fővárosi piacokon, később pedig a termelők kevésbé találják meg számításaikat. Valószínű egyébként, hogy

a továbbiakban lassan gyengülnek majd a felvidéki tájakon az önellátásra törekvő cseh állam gazdaságpolitikája által rajzolt vonások.

A felvidéki árufölösleg hovairányítása azonban nem a budapesti piackutatás, hanem a gazdaságpolitika feladatkörébe tartozik. A Felvidéknek a kivitelbe való bekapcsolódása, a konzervgyári felvásárlások stb. megszervezése már mind ezirányú intézkedések. A főváros szempontjából kétségtelenül az egyik legfontosabb gazdaságpolitikai feladat a háború előtti felvidéki tejszövetkezetek helyreállítása. A szarvasmarhatenyésztő szövetkezetek e célból a visszacsatolt területeken meg is kezdték működésüket. Remélhető, hogy a megerősödés után a régi, virágzó felvidéki tejszövetkezetek hamarosan bekapcsolódnak majd a főváros közélelmezésének szolgálatába.

A hazatért Felvidék valóban jelentős új szállítóvidéke lesz a fővárosnak és árufölöslegei friss színekkel egészítik majd ki a budapesti piac tarka, mozgalmas életét.

II. A főváros élelmiszerfogyasztása és áruelosztása.

1. A piackutató és árstatisztikai osztály által végzett vizsgálatok és számítások.

A budapesti piackutatás megszervezéséről szóló polgármesteri rendelet (120.158/1937—VIII. sz.) az új szerv egyik feladataként *a budapesti élelmiszerfogyasztás megállapítását* jelölte ki. Ennek megfelelően — a közélelmezési igazgatásnak közvetlenül rendelkezésére bocsátott anyagtól eltekintve — az eddig megjelent kiadványok is számos idevágó adatot tartalmaztak.

Ezek után indokoltnak látszik az eddigi eredmények összefoglalása annál is inkább, mert az élelmiszerfogyasztásról különböző források rendkívül ellentmondó adatokat hoznak nyilvánosságra.

Ennek a körülménynek módszerbeli okai vannak. *Az élelmiszerfogyasztás ugyanis többféleképen értelmezhető* és ezért közelebbi magyarázat nélkül az adatok összehasonlítása rendszerint hibás eredményre vezet. Ez okból adódnak az ellentmondó eredmények pl. a húsfogyasztás adatainak nemzetközi egybevetésénél, amennyiben ezek hol csak a szorosan vett húsra, hol a zsiradékfélékre is vonatkoznak, másutt pedig a baromfi-, vad- és halfogyasztást is beszámítják. Ezektől az egészen durva hibáktól eltekintve, *a meghatározásbeli különbségek* két pontba foglalhatók össze, melyek egyike *az ipari felhasználás, másika pedig a forgalom közben beálló súlyveszteség kérdésében áll.*

Az élelmezés körébe tartozó árufelhozatal egy része *nyersanyagként az iparban továbbfeldolgozásra kerül.* Szigorúan megkülönböztetendő az ipari anyagfelhasználásnak az a része, melyet nem az élelmiszeripar használ fel, ez ugyanis az emberi táplálkozást egyáltalában nem érinti s így a fogyasztás mennyiségéből minden körülmények között levonandó. A felhasználás másik része élelmiszeripari feldolgozás után, változott alakban ismét táplálkozásra szolgál.

Valamely árucikk (pl. liszt) fogyasztása kimutatható ezek szerint mindenekelőtt teljes egészében, vagyis a felhasználás módjára való tekintet nélkül. Másrészt kimutatható annak a hányadrésznek a levonásával, mely élelmezést nem szolgáló ipari szükségletet jelent (pl. keményítő-, vagy csirizgyártás). Ez utóbbi módszer még mindig nincs tekintettel arra, hogy az áru milyen alakban kerül fogyasztásra. Ha azonban az élelmiszeripar által előállított kész cikkek (példánkban : kenyér, péksütemény, gyári tésztaneműek, stb.) fogyasz-

tását a statisztika külön mutatja ki, úgy kétszeri számbavétel elkerülése céljából az élelmiszeripar nyersanyag-, illetve félgyártmányfelhasználását is el kell különíteni. Így jutunk el azokhoz az adatokhoz, amelyek az egyes háztartások által beszerzett (fogyasztási forgalomba került) élelmiszermennyiséget jelentik. Figyelembeveendő még, hogy *az élelmiszeripari készítmények egyrésze Budapestről elszállításra kerül*, az ezekhez szükséges nyersanyag a székesfővárosnak, mint gazdasági egységnek szükséglete ugyan, a helybeli lakosság élelmezését azonban nem érinti.

Fontos körülmény, hogy a termelőtől, illetőleg a Budapestre való beérkezéstől a fogyasztóig vezető úton az áru számottevő változásokat, *súlyveszteségeket szenved*. Az áruforgalmi statisztika adatai rendszerint bruttósúlyra vonatkoznak, amelyből mindenekelőtt a csomagolás (tara) súlya vonandó le. Ezenkívül a hulladék és romlási veszteség révén eltér egymástól a nagykereskedőhöz s a kiskereskedőhöz került áru, illetőleg a fogyasztó által tényleg megvásárolt mennyiség is. Hús esetében — a vágási veszteségtől eltekintve — úgy a nagybani, mint a kicsinybeni forgalombahozatalnál melléktermék (ipari csont) keletkezik, mely élelmezési célra nem szolgál; zsírnál a kiolvasztási veszteség tekintélyes. Könnyen romló idénycikknél viszont a romlási százalék magas.[1]) Az alább bemutatott számítási eredmények — ellenkező megjelölés hijján — *a fogyasztási forgalomba került mennyiségre* vonatkoznak. Megjegyzendő, hogy az utóbbi még mindig különbözik a ténylegesen elfogyasztott és élettanilag értékesíthető mennyiségtől, mégpedig a háztartási (konyhai) hulladék és romlási veszteség tételével. A kalóriafogyasztás és egyéb táplálkozás-élettani mérőszámok megállapításánál[2]) a legutóbb említett tiszta fogyasztási mennyiséget kell számításba venni.

A most említett módszerbeli szempontoktól eltekintve is lényeges nehézségek mutatkoznak a város élelmiszerszükségletének megállapításánál. Egyes élelmicikkeknél (hús, tej) *hivatalos forrásból származó pontos szekundérstatisztikai anyag* áll rendelkezésre. Más árucikkeket illetően (zöldség és főzelék, tojás) *az áruforgalmi és nagyvásártelepi statisztika* teljesen kielégítő alapot nyujt a számításokhoz. Azoknál az áruknál viszont, amelyek *országos kereskedelmi elosztása* Budapestről történik, a forgalom jelentékenyen túlhaladja a helyi fogyasztást és az elszállítási mozzanatok egyrészének (pl. a közúti, postai forgalomnak) hiányos ismerete folytán a számításokat *becslésszerű alapon* kellett elvégezni. E célra két forrás nyujt hasznos segítséget: egyrészt a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal által felvett *háztartási számadások adatai*,[3]) *másrészt egyes érdekképviseletek, gyárak és kereskedelmi cégek részéről nyert értékes gyakorlati tájékoztatások*.

---

[1]) Az előzőkben említett két körülmény okozza legfőképen a termelés és forgalom alapján kiszámított fejátlagok eltérését a háztartási számadások eredményétől.

[2]) E kérdésről a Statisztikai Értesítő következő évfolyama közöl tanulmányt.

[3]) *Dr. Illyefalvi I. Lajos*: »A munkások szociális és gazdasági viszonyai Budapesten« (410. old.) és »A főváros polgári népességének szociális és gazdasági viszonyai« (428. old.).

Módszertani szempontból meg kell még említeni, hogy Budapest lakosságának fogyasztása sok tekintetben nehezen határolható el a főváros környékétől; *Nagy-Budapest ugyanis ebből a szempontból is gazdasági egységet képez.* Annak a megoldásnak viszont, hogy a fogyasztás Nagy-Budapest egészére vonatkoztassék, szintén leküzdhetetlen akadályai vannak, a kiindulásul szolgáló áruforgalmi statisztika ugyanis Budapest közigazgatási határain alapul.

Mindezek a körülmények okozzák, hogy az eddig közzétett és az alábbiakban bemutatott adatok *nem végső eredmények, hanem ideiglenesek csupán.* Mindamellett indokoltnak látszott, hogy a kutatás és anyaggyüjtés jelen állapotában leszűrhető adatok a Statisztikai Értesítőben, majd jelen kötetben mégis nyilvánosságra kerüljenek.

A fogyasztási számításoknak a korábban is közzétett néhány — fogyasztási adó alá eső — cikken túlmenőleg az egész élelmiszerpiacra való kiterjesztése ugyanis oly lényeges haladás és a *közélelmezési megismerésnek oly gazdagodását jelenti,* hogy az adatok jelen alakjukban is igen nagy értéket képviselnek. Felhasználásuk közben azonban az itt, valamint alább adott módszer-, illetve értelmezésbeli megjegyzések mindenkor kellőképen figyelembeveendők.

A munkálatok egyébként a fogyasztási statisztika kiépítése érdekében tovább folytatódnak. Részben a már közzétett számítások kiegészítésére és a módszerek finomítására irányulnak, részben pedig olyan árucikkek fogyasztásának megállapítását tűzik ki célul, melyek ez időpontig nem kerültek sorra. Ilyenek főként a fűszer- és gyarmatárukereskedelem munkakörébe tartozó áruk (szárazfőzelék, kakaó, csokoládé, pótkávé, fűszerfélék, stb.).

A Budapestre beérkezett élelmicikkek helyi áruelosztása tekintetében a piackutatás szintén korán elkezdette vizsgálatait. Miután *az Élelmiszernagyvásártelep szerepére, illetve a főpiaci* koncentráció mértékére nézve már legelső kiadványában tett megfigyeléseket[1]) a Piackutatási munkálatok II. kötetében az egész kérdést külön fejezetben vette vizsgálat alá.[2]) Ennek kapcsán a helyi áruelosztás meglehetősen bonyolult szervezetét — a jellegzetesen vásárcsarnoki árukra nézve — *»a budapesti helyi áruelosztás szervezete«* címen áttekinthető ábrán tette szemléletessé (i. m. 25. old.). Ez az ábra csupán vázlatosan szemléltette az áruelosztás eszmei rendszerét anélkül, hogy az ábra méretei a forgalom tényleges mennyiségét jelentenék.

A következő feladat abban állott, hogy *ez az eszmei kép szabatos statisztikai adatok útján kitöltessék.* A cél megoldása természetesen csak fokozatosan érhető el; eközben azonban a piackutatás a helyi áruelosztás miként jébe mélyebb betekintést is nyujt.

Már a következő munkaszakasz feladatkörébe tartozik, hogy ennek az áruelosztásnak költségtételeire, esetleges hibáira is rámutasson. E kérdés

[1]) Piackutatási munkálatok I. rész, 48., 59., 62. és 66. oldal.

[2]) »Helyi áruelosztás; a főpiac szerepe« című fejezet a 22—37. oldalon.

megoldására — kedvező körülmények feltételezésével — a piackutatásnak már kész tervei vannak, melyek megvalósítása az 1940. évben várható.

Az egyes áruk helyi elosztására vonatkozó számadatok összeállítása kapcsán a piackutatás itt is különleges szerkezetű grafikus ábrákkal dolgozott. Ezek már a viszonyok számszerű nagyságrendjének érzékeltetésére is alkalmasak. Az alábbiakban néhány ilyen ábra megfelelő ismertetés kapcsán bemutatásra kerül. A vizsgálatoknak további nagyobbszabású kiépítése érdekében *egyrészt a kicsinybeni forgalom célját szolgáló vásárcsarnokok és piacok teljes áruforgalmának statisztikai megfigyelésére, másrészt az élelmiszerüzletek ú. n. üzemi statisztikájának megvalósítására volna szükség.*

2. *Egyes élelmicikkek fogyasztására és elosztására vonatkozó adatok.*

A húsfogyasztás alakulása Budapesten.

A főváros húsfogyasztása az 1938. évben 418.694 métermázsa volt (baromfi, vad, hal nélkül), ami az 1937. évhez képest *14.080 métermázsa, azaz 3·5%-os növekedést* jelent. Az 1939. évben 496.664 métermázsát fogyasztott Budapest, vagyis az előző évvel szemben *77.970 métermázsával többet.* Az elmult két év fejlődése annál örvendetesebb, mert az 1937. évben még — az általános gazdasági helyzet javulása dacára — a fővárosi lakosság húsfogyasztása tovább hanyatlott.

A fogyasztás többlete elsősorban a sertéshúsfogyasztás emelkedése révén állott elő. Ez a növekedés 1938-ban 16.554 métermázsát, majd 1939-ben újabb 42.777 métermázsát tett ki. Említésre méltó a borjúhúsfogyasztásnak az 1937. évi mélypont utáni emelkedése is, amely méreteiben azonban messze alatta maradt a sertéshúsfogyasztás többletének.

A marhahúsfogyasztás 1938-ig tartó csökkenése az elmult évek hanyatló irányzatának folytatásaként tekinthető. A visszaesés üteme azonban itt is legalább meglassult: 1936. és 1937. között 14.635 métermázsával, míg 1937. és 1938. között csak 4.526 métermázsával esett a fogyasztás. Az elmult évben azután marhahúsból is közel 19 ezer métermázsával többet fogyasztottak Budapesten.

Az utóbbi évek *húsfogyasztásának általános emelkedése elsősorban a fokozatos áreséssel volt szoros összefüggésben.* A húsfajták átlagárainak alakulását az utolsó három évben az alábbi táblázat mutatja:

Év	Marhahús évi átlagára	Borjúhús kilogrammonkint	Sertéshús pengőben
1937	1·93	2·55	1·76
1938	1·95	2·39	1·71
1939	1·78	2·19	1·72

A sertéshúsfogyasztás emelkedésének okát elsősorban a sertéshúsár csökkenésében kell keresni, bár nem szabad figyelmen kívül hagyni a fogyasztók vásárlóképességének emelkedését sem. Nagyobbmérvű áresés volt tapasztalható

a borjúhúsnál is, előidézve a fogyasztásra kerülő mennyiség emelkedését. A marhahús ára is általában süllyedő irányt mutatott, eltekintve az 1938. évi átlagárban még jelentkező 2 filléres emelkedéstől.

A fővárosi lakosság által *fogyasztott húsmennyiség összértéke* (csak marha-, borjú- és sertéshús alapján számítva) a kicsinybeni árak figyelembevételével 1939-ben 80·5 millió pengő, 1938-ban 73·1 millió pengő, míg az 1937. évben 72 millió pengő volt. Ha még a zsírfélék forgalmát is hozzászámítjuk, akkor a fogyasztás emelkedése (55·5, 57·3, illetve 70·3 millió kg) az 1937. évvel szemben 14·8 millió kilogrammnak adódik, a fogyasztásért kifizetett összeg pedig 1939-ben 8·5 millió pengővel volt több, mint két évvel korábban. Ez az összehasonlítás azt mutatja, hogy a főváros lakosságának húsellátása kedvezőbbé vált; *a fogyasztásnak 26·7%-os növekedéséért csak 12·2%-kal áldozott többet Budapest közönsége.*

A baromfifogyasztás az 1936—1937. évi húsdrágulás idején jelentékeny többletével pótolta a húsellátás hiányzó tételét. Az 1938. év folyamán a tulajdonképeni húsfogyasztással párhuzamosan a baromfi iránti kereslet is — lassúbb ütemben ugyan — tovább emelkedett. A következő évben azután a baromfiárak emelkedésével a fogyasztás 6.221 métermázsával csökkent; *a tulajdonképeni húsfogyasztás kiterjesztése tehát részben a baromfi rovására történt.* A hús- és baromfi részesedésében történő eltolódások az áralakulással kapcsolatban szabályszerű jelenséget mutatnak.[1])

Megnevezés	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
a) *Budapesten fogyasztásra került (métermázsa):*										
marhahús	117.494	109.252	115.208	115.183	109.712	105.623	101.599	86.964	82.438	101.402
borjúhús	53.841	58.573	70.779	73.480	73.534	81.062	66.023	55.260	59.381	72.540
sertéshús	210.958	196.507	186.915	197.371	215.535	266.299	225.327	234.534	251.088	293.865
aprómarha húsa	6.194	5.447	5.027	3.661	3.449	4.066	5.602	6.009	6.237	8.131
lóhús	25.799	24.621	22.333	18.667	13.534	14.262	15.543	16.779	14.339	12.949
szalámi és szelencehús	3.733	2.717	3.320	5.031	3.320	5.603	5.861	5.068	5.211	7.777
Szorosabb értelemben vett hús összesen	**418.019**	**397.117**	**403.582**	**413.393**	**419.084**	**476.915**	**419.955**	**404.614**	**418.694**	**496.664**
baromfi	113.214	116.581	113.076	126.505	142.548	126.059	106.993	124.320	130.155	123.934
vad	4.237	4.887	3.654	3.824	3.775	2.905	2.767	2.632	2.039	2.392
hal	16.323	21.917	19.158	18.429	19.354	20.264	20.467	23.369	23.288	24.063
Mindössze	**551.793**	**540.502**	**539.470**	**562.151**	**584.761**	**626.143**	**550.182**	**554.935**	**574.176**	**647.053**
b) *Egy főre eső átlag (kg):*										
marhahús	11·75	10·81	11·28	11·15	10·51	10·01	9·52	8·06	7·56	9·20
borjúhús	5·38	5·80	6·93	7·12	7·05	7·69	6·19	5·12	5·45	6·58
sertéshús	21·09	19·45	18·30	19·11	20·65	25·24	21·12	21·75	23·03	26·67
aprómarha húsa	0·62	0·54	0·49	0·35	0·33	0·39	0·53	0·56	0·57	0·74
lóhús	2·58	2·44	2·19	1·81	1·30	1·35	1·46	1·56	1·32	1·18
szalámi és szelencehús	0·37	0·27	0·32	0·49	0·32	0·53	0·55	0·47	0·48	0·71
Szorosabb értelemben vett hús összesen	**41·79**	**39·31**	**39·51**	**40·03**	**40·16**	**45·21**	**39·37**	**37·52**	**38·41**	**45·08**
baromfi	11·32	11·54	11·07	12·25	13·66	11·95	10·03	11·53	11·94	11·25
vad	0·42	0·48	0·36	0·37	0·36	0·28	0·26	0·24	0·19	0·22
hal	1·63	2·17	1·87	1·79	1·85	1·92	1·92	2·17	2·14	2·18
Mindössze	**55·16**	**53·50**	**52·81**	**54·44**	**56·03**	**59·36**	**51·58**	**51·46**	**52·68**	**58·73**

[1]) Lásd e kérdés számszerű bemutatását a 77. oldalon.

A fogyasztás mennyiségének alakulását 1930. óta az alábbi táblázatos összeállítás mutatja, kiegészítve a baromfi-, vad- és halfogyasztás adataival.[1])

A bemutatott fogyasztási adatok közül az 1930—1933. éviek lényegileg *dr. Buziássy* Károly számításain alapulnak.[2]) Hasonló módszerrel végzi 1936. óta havonta húsfogyasztási számításait a Székesfőváros Statisztikai Hivatal piackutató osztálya is. Az adatszolgáltatás tökéletesedése és a szükségessé vált új szempontok beiktatása révén a számítás módszerében mindazonáltal bizonyos változtatások történtek, úgyhogy az összehasonlíthatóság érdekében a korábbi adatok átszámítása szükségessé vált. Eközben azonban — épp így az 1934. és 1935. évekre vonatkozólag — egyes adatok hiányát becslésszerű számításokkal kellett áthidalni.

Módszerbeli szempontból mindenekelőtt megemlítendő, hogy az újabb húsfogyasztási adatok a kicsinybeni (fogyasztói) forgalomba került húsmennyiséget állapítják meg. Korábban kimutatott és a nagybani forgalomra vonatkozó adatokból tehát levonásba került az ipari csont- és faggyúmennyiség, valamint sulyveszteség, mely a kicsinybeni kimérésnél áll elő. A piackutatás munkálatai szempontjából egyébként mindkét módra szükség van.

A sertéshúsfogyasztás számításánál az adatszolgáltatás tökéletesedése a zsír- és hússertések megkülönböztetését tette lehetővé s így a kitermelt vörös- és fehéráru mennyiségi megállapítása is a valósághoz közelebb jutott. A húskitermelési arányszámok, melyeket a piackutatás munkájának kezdetén lerögzített, egyébként az 1939. évben az áttanulmányozott szakirodalom és az ezt kiegészítő közvágóhidi vizsgálatok alapján újra nyertek megállapítást.[3]) Úgy az itt történt közbenső változtatások, mint egyéb kisebb módszerbeli újítások azonban már a számsorok összehasonlíthatóságát nem zavarják.

A piackutatási osztályon vezetett húsfogyasztási számítások kiterjeszkednek az áruforgalom majdnem valamennyi mozzanatára, figyelembevéve a vágóhidak termelését, a húsvásárok forgalmát, a vásárokat megkerülő mozzanatokat, a fogyasztási adókirendeltségeken át történő szállításokat, a konzerv- és szalámigyárak húsfeldolgozását, a hűtőházak be- és kitárolt tételeit stb.[4])

Mindamellett meg kell említeni a havonkint vezetett számítások nehézségeit is; a tárolási nyilvántartás ugyanis csupán a nagy hűtőházakra szorít-

[1]) Fehéráru (zsír, szalonna, háj) és állati belsőség nélkül. A zsiradékfélék fogyasztásáról és piacáról a 60. oldalon külön tanulmány számol be.

[2]) »Budapest húsfogyasztása« (Statisztikai Közlemények 69. kötet 3. sz. — Budapest húsfogyasztása az 1933. évben« (Városi Szemle, 1935. 1. szám.).

[3]) A kérdés módszerbeli ismertetése, valamint az új arányszámok jelen kötet 179. oldalán találhatók meg.

[4]) A húsfogyasztás megállapításának módszerét L.: részletesebben a »Piackutatási munkálatok« I. részében bemutatott számításoknál a 37—42. oldalon. A húsforgalomról áttekinthető képet jelen kötet nyujt az 58—59. oldalon.

kozik s így figyelmen kívül kénytelen hagyni az egyéb tárolási lehetőségeket. A hó végén fennálló és magáncégeknél tárolt, esetleg nagyobb készletek a havi fogyasztás eredményeit zavarhatják. Több hónapon át ezek a különbségek kétségtelenül kiegyenlítődnek, de olyankor, midőn éppen az év végén nagy készletek halmozódnak fel, — pl. éppen az 1939. év utolsó hónapjaiban — e mozzanat az évi fogyasztás kimutatására is zavarólag hat.

Az összes és az egy főre eső fogyasztást az alábbi összeállítás 10 évi átlagban szemlélteti.

	Évi húsfogyasztás az 1930—1939. évek átlagában		
	métermázsa	%	egy főre eső átlag kilogramm
Marhahús	104.488	182	999
Borjúhús	66.447	116	633
Sertéshús	227.840	398	2.164
Aprómarha húsa	5.382	10	051
Lóhús	17.883	31	172
Szalámi- és szelencehús	4.764	08	045
Szorosabb értelemben vett hús összesen	**426.804**	**745**	**4.064**
Baromfi	122.339	213	1.165
Vad	3.311	06	032
Hal	20.663	36	196
Mindössze	**573.117**	**1.000**	**5.457**

A 10 évi átlagos fogyasztásnak az évenkinti alakulással való összehasonlítása kisebb-nagyobb hullámzásokat mutat. Ezek az ingadozások az egyes húsfajtáknál erőteljesebbek, míg általánosságban az átlagos színvonaltól való eltérések csekélyebbek.

Ezek a változások *egyrészt az árak, másrészt a gazdasági helyzet alakulásának kísérőjelenségei*. Az 1930—33. évek gazdasági helyzetének romlása a húsfélék erős áresése ellenére is csökkentette a tényleges fogyasztást. Az utána következő két év alacsony, de körülbelül azonos szinten lévő árai mellett a fogyasztásban kis emelkedés volt tapasztalható, majd 1936-ban az árak hirtelen emelkedő iránya a fogyasztás visszaesését eredményezte. Az 1937. évi igen magas árak — a gazdasági helyzet javulása mellett is — a szorosabb értelemben vett húsfogyasztás mélypontját jelentették, a baromfihússal együtt azonban már valamelyes többlet mutatkozik 1936-hoz képest.

Az 1938. évben az árak csökkenő iránya emelte kissé a fogyasztást, de nem a várakozásnak megfelelően. Az elmult évben azután a fogyasztás további örvendetes növekedése volt tapasztalható, ami az áralakuláson kívül a fogyasztók erőteljesen javuló vásárlóképességével magyarázható.[1])

[1]) A húsárak, kereseti viszonyok, valamint a fogyasztás mennyiségének és pénzértékének összefüggéséről a piackutatás külön tanulmányt folytat.

A főváros hús- és fehéráruforgalmának áttekintése.

A nagyváros fogyasztóközönségének megfelelő áruval való ellátását bonyolult piaci szervezet és közegészségügyi intézmények biztosítják. Míg a hús a fogyasztóhoz eljut, útjában a forgalomnak három fő mozzanata különböztethető meg: a helybeli hústermelés, vidéki húsfelhozatal és Budapestről történő húselszállítás. Ezeknek a tényezőknek az alakulása adja eredményképen a Budapesten fogyasztásra maradt húsmennyiséget.

A piackutató és árstatisztikai osztály részéről rendszeresen vezetett húsfogyasztási számításokhoz a marha- és sertésközvágóhidak intézőségének az állatvásárokról, közvágóhidak forgalmáról és húsvásárokról szóló kimutatásai, a hütőházak félhavi forgalmának jelentései, a Központi Húsvizsgáló Állomás megküldött vizsgálati eredményei, a Központi Adószámviteli Hivatalnak a fogyasztási adó alá eső cikkek havi forgalmára vonatkozó kimutatásai és az Állatvásár Pénzforgalmi Rt. adatai nyujtanak alapot.[1])

Az alábbiaknak az a céljuk, hogy a húsforgalom egyes ágazatainak alakulásáról világos képet adjanak és ezzel a húsfogyasztásról rendszeresen közölt adatokat is helyes megvilágításba hozzák. A mondott célra a grafikus ábrázolás bizonyul legcélszerűbbnek,[2]) a szöveges ismertetés csupán annak magyarázatára és kiegészítésére szolgál.

A közölt ábrák csupán a fogyasztás szempontjából fontosabb állatok: marha, borjú és sertés, ill. az ezekből kitermelhető hús- és fehéráru budapesti forgalmáról nyujtanak áttekintést.

Az élőállatforgalom színtere a marhaközvágóhiddal, ill. sertésközvágóhiddal kapcsolatos szabad- és zártvásár. A szabadvásárnak nemcsak a helyi piac szempontjából van jelentősége, hanem vidékre és külföldre való eladás céljait is szolgálja, a szarvasmarhánál azonban inkább csak a konzumvásár szerepét tölti be. A zártvásárra érkező állatok kizárólag helybeli vágásra adhatók el.

Közfogyasztásra szánt állatok csak *vágóhidakon* vághatók le, ahova az állatok a szabadvásárról, zártvásárról (vesztegvásárról), vagy közvetlen vágóhídi felhajtás után jutnak el.

A közvágóhídakon levágott állatok már ott, úgynevezett *vágóhídi feldolgozásra* kerülnek. Általában a nagymarhákat lebőrözés és kizsigerelés után 5 részre bontják (szegye, két elülső és két hátsó ötöd), a borjúkat zsigerelés után egészben hagyják bőrükben, a sertéseket kizsigerelés után kettéhasítják. Az állatorvosi

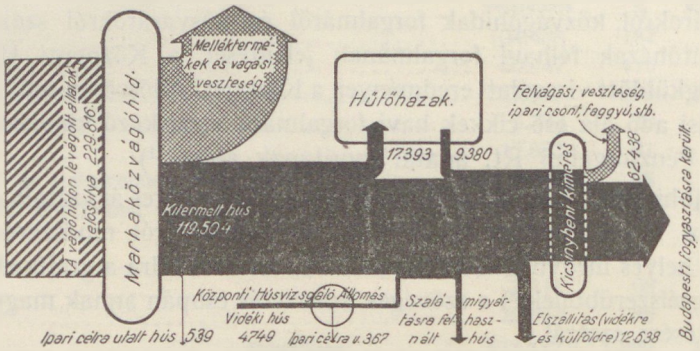
[1]) A módszert és eredményeket lásd: *dr. Buziássy Károly:* Budapest húsfogyasztása (Statisztikai Közlemények 69. kötet. 3. szám.), továbbá: Piackutatási munkálatok I. rész. (Statisztikai Közlemények 82. kötet 4. szám, 37. old.). Az adatokat Budapest Székesfőváros Statisztikai Évkönyve (1939. évf. 541. old.) és a Statisztikai Értesitőben a »Fontosabb közélelmezési adatok áttekintése« c. táblázat (I/6. rovat) közli.

[2]) Hasonló ábrák a tojás- és lisztforgalom ismertetése kapcsán jelen kötet 86. és 96. oldalain szerepelnek.

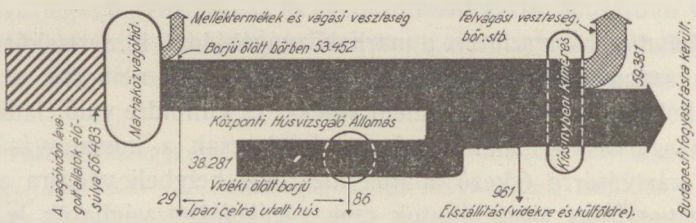
húsvizsgálat azután a levágott állatok húsát minősíti. A közfogyasztásra teljesen alkalmatlan húst megsemmisítik, illetve ipari célra utalják.

Az állatok a vágás és vágóhídi feldolgozás folytán *súlyveszteséget* szenvednek. A kitermelhető húsmennyiség, az úgynevezett *vágósúly* megállapítása a piackutató osztály által e célból összeállított húskitermelési arányszámokkal történik. A húsfogyasztási számítások a húskitermelési arányszámokat a vágóállatokra akként alkalmazzák, hogy az állatok minőség szerinti megoszlását is tekintetbe veszik.[1])

Budapest marhahúsforgalma. — 1938.

Budapest borjúhúsforgalma. — 1938.

A sávok szélessége és a melléjük írt számok a megjelölt forgalmat jelentik métermázsában.

Az ábrákból kitűnik, hogy a vágóhídi sertéshústermelés jóval felülmúlja úgy a marha-, mint a borjúhús mennyiségét. Ezért szükség volt arra, hogy a sertéshús forgalma felére kicsinyített léptékben kerüljön ábrázolásra. A fogyasztásra kerülő hús túlnyomó részét a vágóhidakon termelik ki.

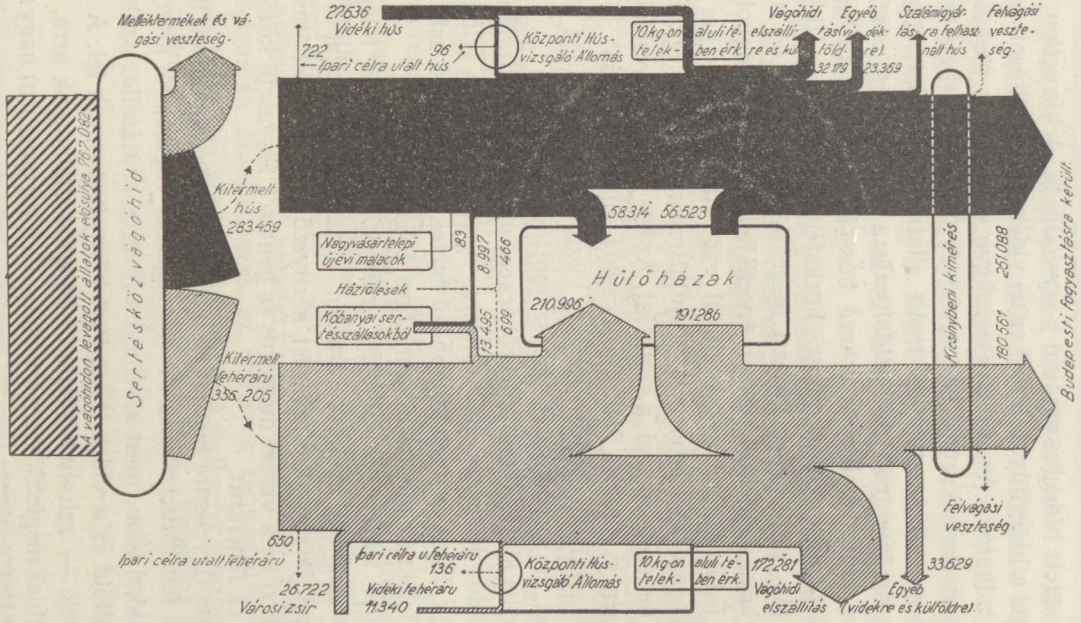
A helybeli sertéshústermelést növelik a kőbányai sertésszállásokban leszúrt állatok, a háziölések és az Élelmiszernagyvásártelepen eladott — s vágóhídi kényszer alá nem eső — 10 kg-nál nem nehezebb újévi malacok is. Ezek a tételek azonban kisebb jelentőségűek.

---

[1]) A húskitermelési arányszámok tekintetében lásd jelen kötet 179—184. oldalait.

Budapest sertéshús- és fehéráruforgalma. — 1938.

(Az előző ábrákhoz képest felényire kicsinyített léptékben.)

A sávok szélessége és a mellékük írt számok a megjelölt forgalmat jelentik métermázsában.

A közvágóhidakon kitermelt hús- és fehéráru egy része a vágóhidakkal kapcsolatos *húsvásárokon* (ú. n. meleghúsvásár) kerül eladásra, egy részét pedig közvetlenül szállítják a hússzékekbe. A kisiparos hús és fehéráruszükségletét rendszerint a húsvásárokon szerzi be.

A vidékről behozott ölött állatok és húsok értékesítése a marhaközvágóhídhoz tartozó úgynevezett hideghúsvásáron bonyolódik le. A közvetlen fogyasztókhoz irányuló, vagyis a hideghúsvásárt elkerülő vidéki hússzállítások csekély jelentőségűeknek mondhatók. Az állategészségügyi vizsgálatok nemcsak a helybeli termelésű húsokra vonatkoznak, hanem a vidékről húsként érkező szállítmányokra is. A fogyasztásra alkalmatlannak talált állatot vagy húst, éppen úgy, mint helybeli húsok vizsgálatánál, ipari feldolgozásra utalják. Nem esnek húsvizsgálat alá a 10 kg-on aluli tételekben érkező hússzállítmányok, melyek füstölthúsfélékből, húskészítményekből (kolbász-, hurkafélék, szalámi) és étkezési szalonnából állanak. Hús- és fehéráru közötti megoszlásuk 80%-ra és 20%-ra tehető.

Összefoglalva a vidékről húsként érkező felhozatalt, legnagyobb jelentősége, mint az ábrán is látható, az ölött borjúnál van. Az így érkező borjú mennyisége a budapesti vágásokból kitermelt borjúhúsmennyiséget megközelíti. Az élőborjú ugyanis nehezen bírja el a szállítást. Az így beálló súlycsökkenés, továbbá a hús minőségének romlása inkább a vágott állat szállítását indokolja, főleg nagyobb távolságról. Marhahús esetében viszont a vágott állat felhozatala alig játszik szerepet és sertéshúsnál sem számottevő.

»Városi zsír« alatt főként vidékről érkező olyan zsírszállítmányok értendők, amelyek külföldön kerülnek értékesítésre. Budapestre való felhozataluk abból a célból történik, hogy az ilyen különböző helyekről származó zsírt a fővárosban a kiviteli feltételeknek megfelelő minőségre dolgozzák át.

Budapestről vidékre és külföldre irányuló elszállítások főleg a közvágóhidakról, hűtőházakból és húsvásárokról történnek. A budapesti húsvásárok jelentős szerepet játszanak a fővárost környező övezet húsellátásában is. Igen gyakran itt szerzi be a vidéki mészáros és hentes a fogyasztó közönsége részéről keresett húst és fehérárut.

Különleges figyelemre tarthat igényt a sertésközvágóhídról, ill. húsvásárról történő hús- és fehéráruelszállítás. A közvágóhídi vágásokból kitermelt fehéráru mennyisége sokkal több, mint amennyi a főváros ellátásához szükséges.[1]) Ezt a felesleget a külföld és a vidék (főleg Pest környéke) veszik fel. A közvágóhídon működő üzemek — zsírolvasztók és hűtők — alkalmasak arra, hogy innen a kivitel feltételeinek megfelelő minőségű húst, de főleg fehérárut nagy mennyiségben lehessen exportálni. Az ábrán igen jól megfigyelhető az elszállításra került mennyiségnek hús- és fehéráru szerinti megoszlása. A sertésközvágóhídi elszállítások mellett megemlíthetők még az egyes nagyvállalatok sertéshússzállítmányai, valamint postán, vasúti, hajó és közúti vámkirendeltségeken át kilépő 10 kg-on aluli tételek is.

[1]) A főváros zsírfeleslege tekintetében a »Piackutatási munkálatok« II. kötetének 90. oldala, továbbá jelen kötet 62. oldala tartalmaz adatokat.

A *hűtőházak* jelentőségére és forgalmára nézve jelen kötet 160. oldala közöl ismertetést.[1]) Hűtőházakban nyernek tárolást másnapig a húsvásárokon eladatlanul maradt készletek, de itt tárolják a későbbi időpontban elszállításra váró mennyiséget is.

Húsfélék szempontjából legnagyobb jelentőségű a sertésközvágóhíddal kapcsolatos hűtőház, itt tárolják azokat a jelentős tételeket is, amelyek exportra irányulnak (zsír, hasított félsertés stb.). A többi hűtőházak hús- és zsírfélék tekintetében jelentőségükben az előbb említett mögött állnak. A hűtés fontosságára mutat az a körülmény, hogy a hűtőházak összes forgalmának egynegyedét a húsfélék, majdnem a felét pedig a fehéráru tárolása képezi. Másrészről a forgalomba került marhahús 14%-a, a sertéshús 18%-a, fehérárunak 52%-a a hűtőházakon keresztül halad.

A húst kicsinybeni eladásra a mészáros- és hentesüzletekben dolgozzák fel. E feldolgozás alkalmával beálló veszteség (felvágási veszteség, ipari csont, faggyú, bőrök) a húsfogyasztási számításnál szintén mérlegelés tárgya.

A húsfogyasztási számítások természetszerűleg nem ölelhetik fel a húsforgalom minden mozzanatát. Így pl. figyelmen kívül kell hagyni mindazokat a szállítmányokat, amelyek személypoggyászként (főleg húskészítmények) hagyják el a várost, ill. kerülnek a fővárosba. Az egy kilogrammnál kisebb mennyiséget kitevő húsok, készítmények t. i. fogyasztási adómentesek és nem esnek egészségügyi vizsgálat alá sem. Ezek az ellentétes irányú mozzanatok azonban Budapest összes húsfogyasztásához mérten nem nevezhetők számottevőknek és bizonyos fokig valószínűleg ki is egyenlítik egymást.

A rendszeresen kiszámított és közzétett adatok tehát a budapesti húsforgalomról és fogyasztásról megfelelő képet adnak. Tekintetbe veendő még, hogy a tárolásnak egyes mozzanatai (pl. a kisiparosok készletei, főleg zsír és füstölthús) nem állapíthatók meg s így az egyik hónapról a másikra átvitt mennyiségek bizonyos közbeeső ingadozásokat okozhatnak. Hosszabb időszak, több hónap folyamán azonban ezek az eltérések természetesen kiegyenlítést nyernek. A bemutatott ábrák bizonyára hasznos segítséget nyujtanak a forgalom egyes mozzanatainak és a számítások módszerének, valamint eredményeinek megítéléséhez.

A budapesti zsiradékpiac.

A zsírfélék fontos szerepet töltenek be az emberi táplálkozásban. Két főcsoportra, állati és növényi zsírokra oszthatók fel. Nálunk az állati zsíroknak van nagyobb jelentőségük, de vannak országok, ahol a növényi zsírok épp olyan fontosak. Az első csoportba a sertés fehéráruja (háj, szalonna, zsír), a liba és kacsa zsírja és a vaj tartoznak. A növényi zsiradékok közül az étolaj, a margarin és a mesterséges ételzsír jön számításba, bár a margarin állati zsírokat is szokott

tartalmazni. A zsiradékfélék az előállítás módja szerint is felosztathatók. A sertés-, valamint a liba- és kacsazsír egyszerűen kiolvasztással, a vaj hideg eljárással, a növényi zsírok pedig hosszabb gyártási folyamattal állíthatók elő.

Az alábbi dolgozat rövid összefoglalásban ismerteti a felsorolt zsiradékok budapesti termelését, forgalmát, fogyasztását és áralakulását, ezeknek egymással való összefüggését, majd végül a budapesti fogyasztást és áralakulást a külföldivel állítja szembe.

Fehéráru. Budapest hús- és fehéráruszükségletét egyrészt a sertésközvágóhídi termelés, másrészt a vidékről felhozott hús- és fehéráru együttesen biztosítja. A piackutató és árstatisztikai osztály számításai szerint a főváros sertéshúsfogyasztása az 1936—1938. évek átlagában 236.983 métermázsát tett ki. Tekintve, hogy a sertések vágott súlyának körülbelül 40%-a hús, 60%-a fehéráru, a hústermeléssel egyidejűleg 378.969 métermázsa szalonnát és hájat termeltek ki. A helybeli termeléshez még 11.349 métermázsa vidékről felhozott szalonna és egyéb sertés-zsiradék járult. Budapest összes fehérárufogyasztása viszont — a be- és kiszállítási mozzanatok figyelembevétele után — az 1936—1938. évek átlagában 181.061 métermázsának adódik, vagyis 209.257 métermázsa fehérárufelesleg jelentkezik. Ez a felesleg hosszabb-rövidebb hűtőházi tárolás után vidéken és külföldön nyer elhelyezést. Az egy főre eső budapesti fehérárufogyasztás kereken 17 kg-ot ér el. Ez a számadat a zsiradék nyers állapotára vonatkozik; a kiolvasztásnál még tepertő és veszteség keletkezik.

A fenti számítás a többi zsiradékfajták adataival való összehasonlítás érdekében az 1936—1938. évek átlagára vonatkozott, habár ebben a tekintetben már az 1939. évi eredmények is rendelkezésre állanak. Az alábbi összeállítás ennélfogva kiegészítésképen az utolsó négy esztendő eredményeit szemlélteti:

	1936	1937	1938	1936—1938 évek átlaga	1939
		m é t e r m á z s a			
Helybeli termelés	368.789	370.997	397.121	378.969	402.801
Vidéki felhozatal	13.445	9.741	10.862	11.349	14.692
Összesen	**382.234**	**380.738**	**407.983**	**390.318**	**417.493**
Ebből helybeli fogyasztás	181.640	179.490	182.054	181.061	237.571
felesleg (elszállítás)	200.594	201.248	225.929	209.257	179.922

A kimutatott fogyasztási és forgalmi adatok a nagyban eladott mennyiségre vonatkoznak. A kicsinybeni (fogyasztói) forgalomba hozandó mennyiségnél bizonyos súlyveszteségek adódnak:

Fogyasztói forgalomba került mennyiség (q)	180.150	178.018	180.561	179.576	235.622
Átlagos fogyasztás egy főre (kg)	16·89	16·51	16·56	16·65	21·38

A fogyasztás mennyiségének megállapítási módját természetesen a bemutatott tábla nem érzékelteti a maga terjedelmében ; a kitermelés megállapítása közvágóhídon leszúrt sertésfajták szerint eltérő kitermelési arányszámokkal történik és figyelembe vétetnek az összes be- és kiszállítási, valamint a statisztikailag megfigyelhető tárolási mozzanatok. Sajnos a tárolt készleteknek csak azt a részét sikerül a statisztikai megfigyelés körébe vonni, mely nyilvános hűtőházakban fekszik. Téli időszakban, midőn a készletek más módon is könnyűszerrel elraktározhatók, az egyes cégeknél is jelentékeny tétel vihető át a következő esztendőre. Bizonyára ez az eset fordul elő az 1939—1940. év telén is, midőn a kivitel évvégi fennakadása a hűtőházi készletek nagy megduzzadásában is kifejezésre jut. Ezért az 1939. évi—épúgy mint az 1935. évi — valóságos fogyasztás a kimutatottnál valamivel alacsonyabbra tehető. Az alábbiak áttekintés céljából az utolsó 10 év fogyasztási adatait foglalják össze :

	Fehéráru-fogyasztás	
	összesen (q)	átlag egy főre (kg)
1930	205.934	20·59
1931	216.963	21·47
1932	203.841	19·96
1933	208.370	20·18
1934	165.720	15·88
1935	162.968	15·45
1936	180.150	16·89
1937	178.018	16·51
1938	180.561	16·56
1939	235.622	21·38

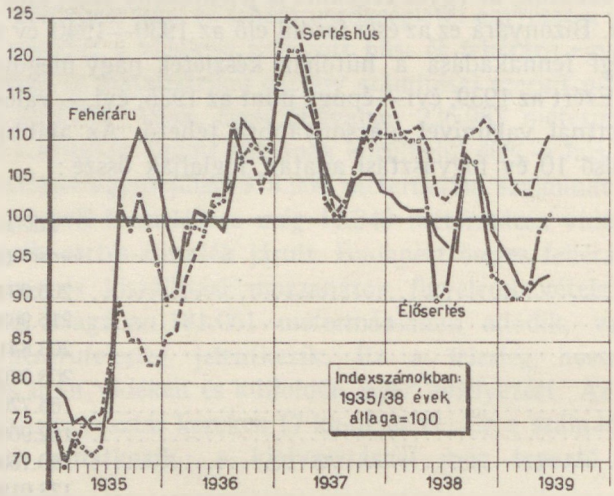
A fővárosi fogyasztást biztosító fehéráru legnagyobb része zsírként kerül felhasználásra és csak kisebb részét teszi ki az étkezési (sózott, füstölt, paprikás, abált, sült) szalonna. A fehéráru kiolvasztása esetén 75, illetve 86% zsírt ad aszerint, hogy a melléktermékként kapott tepertő étkezésre kerül-e, vagy préselés után takarmányozási célra szolgál.

A hús, fehéráru és élősertés áralakulása érdekes összefüggést mutat. A húskitermeléssel együtt járó nagy zsírfeleslegek ugyanis az élősertés és húsárak alakulására is kihatással vannak. Csekély hűtőházi zsír- és szalonnakészletek, valamint fokozottabb kiviteli tevékenység esetén a fehéráruk ára emelkedik. Ez a körülmény visszahat az élősertés áralakulására is. Olyan esetekben, ha az élősertésárak emelkedése a zsírénál nagyobbmérvű, — vagy változatlan sertésárak mellett a zsírárak esnek — úgy a hentesipar a költségtöbbletet a húsra hárítja át. Változatlanok maradhatnak a húsárak, sőt olcsóbbodásuk is bekövetkezhetik, ha az élősertés a fehéráru áremelkedését kisebb mértékben követi.

Az említett összefüggések mellett nem szabad természetesen figyelmen kívül hagyni az egyéb áralakító tényezőket sem. A fehéráru, élősertés és hús áralakulásának összefüggését jól szemlélteti a mellékelt grafikon.

A fehéráruk mult évi áralakulása szeptember végén a külpolitikai válság hatása alatt rendkívüli emelkedést ért el. Az ősz és tél folyamán nagy zsírfeleslegek halmozódtak fel és az árak ennek megfelelően állandóan csökkenő irányzattal szeptembertől 1939. év áprilisáig 22 fillérrel estek. Tavasz óta némi szilárdulást vitt be az áralakulásba a kiviteli tevékenység élénkülése.

Élősertés, hús- és fehéráru áralakulása.

Liba- és kacsazsír. A főváros zsiradékellátása szempontjából nem szabad figyelmen kívül hagyni a liba- és kacsazsírt sem. A budapesti liba- és kacsafogyasztás nagyságára vonatkozólag a fogyasztási adó kimutatásai szolgáltak alapul. A melléktermékként nyerhető zsír mennyiségére vonatkozólag átlagos arányszámokból kellett kiindulni, melyek vagy a zsiradékarányt (hízott libánál a vágottsúly 25—30%-a), vagy a vágott baromfiból kiolvasztható zsírmennyiség középértékét (hízott libából 1·20 kg, kacsából pedig 0·48 kg) adták meg. Budapesten a fogyasztásra kerülő liba, illetve kacsa mennyiségének egyébként 80—85%-a hízottnak vehető. Eszerint az 1936—38. évek átlagában 19.586 métermázsát tett ki a liba- és kacsazsírfogyasztás, ami 1·8 kg fejátlagnak felel meg. Az országos átlag ennél jóval alacsonyabb, ugyanis a liba- és kacsahús nagy fogyasztója, a zsidóság, a fővárosi lakosságban négyszer akkora számaránnyal szerepel, mint az országosban. A kiszámított fejadag magábafoglalja a háztartási fogyasztást és az ipari (konzervgyári) felhasználást is.

A baromfihúsfogyasztás az utolsó években emelkedett, aminek szükségszerű velejárója volt a baromfizsiradék fogyasztásának 1936. és 1938. közötti 23 százalékos növekedése is, majd 1939-ben ismét hanyatlást mutat. Az utolsó négy esztendő adatait ismét táblázatos összefoglalás szemléltesse:

A kitermelhető liba- és kacsazsír	1936	1937	1938	1936—1938 évek átlaga	1939
mennyisége (q)	25.395	27.750	30.080	27.742	29.514
Ebből olvasztás útján nyert (q):					
zsír	17.929	19.592	21.236	19.586	20.837
tepertő	2.616	2.858	3.098	2.857	3.040
Fejenkinti fogyasztás (kg):					
zsiradék alakjában	2·38	2·57	2·76	2·57	2·68
zsír «	1·68	1·82	1·95	1·82	1·89

A libazsír 1938. évi kicsinybeni vásárcsarnoki ára egyébként 2·29 és 2·42 pengő között mozgott. Az őszi hónapokra jellemző ugrásszerű emelkedéssel októberben érte el csúcspontját, amelyre a téli hónapokban erős olcsóbbodás következett.

Vaj. Budapest zsiradékfogyasztásában a sertészsír után a vajnak van legnagyobb jelentősége. A vajfogyasztás nagyobbfokú emelkedésének azonban az árkülönbségen kívül gátat vet az a körülmény, hogy Magyarországon a szalonna- és sertészsírfogyasztás meggyökeresedett szokás. A vajat a többi zsiradékféléktől eltérően főként kenyérre kenve fogyasztják, emellett egyéb háztartási, valamint cukrász-, és sütőipari felhasználása csak kisebb mértékű. A főváros vajszükségletét részben a vidéki vajfelhozatal, részben a budapesti tejüzemek termelése biztosítja. A helybeli termelés nem mondható jelentősnek, mert a vállalatok csak az értékesítésre nem került fogyasztási tejfeleslegekből gyártanak Budapesten vajat. A tejfeleslegekből termelt vajmennyiség 1936—1938. évek átlagában 11.520 métermázsára tehető. A tejvállalatok a vidéken átvett úgynevezett ipari tejet vidéki üzemeikben dolgozzák fel és mint tejtermékeket hozzák a fővárosba. A vasúti és hajófelhozatal 1936—38-ban átlag 79.160 métermázsa volt, amihez 12.990 métermázsás közúti felhozatal járult. Ezzel szemben a Budapestről vasúton, hajón és közúton elszállított vajmennyiség 50.500 métermázsa körül volt,[1]) ezek szerint az összes budapesti vajfogyasztás 53.180 métermázsára tehető, ami 4·9 kg fejadagnak felel meg.

Magyarország vajtermelése a belföldi kismérvű fogyasztást bőségesen fedezi. A tekintélyes feleslegek főleg az angol és német piacon kerülnek értékesítésre. Az ország üzemi vajtermelésének túlnyomó része Budapesten keresztül kerül elosztásra. Innen látják el közúti szállítással Pest környékét és részben a Balaton vidékét is.

Az 1938. évben a ragadós száj- és körömfájás fellépése és rohamos terjedése az előző két év nagy tejtermelését és vajgyártását erősen csökkentette. A termelt mennyiségnek nagyobb hányada került belföldi fogyasztásra mint az 1936—37. évben és így a kivitel szükségképen 45%-kal megcsappant. Az export az 1939. évben még jobban visszaesett.

[1]) A vasúton és hajón történő elszállítás statisztikai adatgyüjtés útján, a szintén számottevő közúti áruelosztás pedig a nagyobb tejvállalatok által közölt adatok és becslések útján állapíttatott meg.

A feleslegek és a kivitel kérdésével szorosan összefügg a vaj áralakulása is. Ha a termelés bőven ellátja a fogyasztást és emellett még feleslegek maradnak, úgy a vaj ára csökken, s a kínálat a kivitel emelkedését váltja ki. A termelés hanyatlása esetén viszont a kivitel visszaesik, mert a kereslet a kisebb kínálatot magasabb ár mellett is felveszi. Ezt a jelenséget jól szemlélteti a mellékelt grafikon. A két vonal nemcsak a havonkinti ingadozásaiban, hanem hosszabb időszak alakulását tekintve is szinte tükörképe egymásnak.

A vajpiacot az 1938. év folyamán erős szilárdulás jellemezte. A teavaj ára a februári minimumról (3·16 pengő) kisebb ingadozásoktól eltekintve az év végére 3·36 pengős szintet ért el. Az emelkedő irányzat a mult év első hónapjaira is átterjedt.

Mesterséges zsiradékok. Az e csoportba tartozó margarin, mesterséges ételzsír és étolaj meghatározását az 1935. évi 134.300/1935. P. M. sz. rendelet tartalmazza.[1])

Mesterséges zsiradékok technikailag különféle olajos magvakból állíthatók elő. Hazai nyersanyagaik: a napraforgó-mag, szójabab, repcemag stb. préselt olaja. A mesterséges ételzsír főleg külföldi nyersanyagból, kókuszzsírból készült, azonban a magyar zsiradék-gazdálkodást e téren is fokozatosan belföldi nyersanyagok felhasználására állítják át[2])

Az a körülmény, hogy a 134.300/1935. P. M. sz. rendelet a mesterséges ételzsírra kg-kint 40 fillér, az étolajra pedig kg-kint 25 fillér fogyasztási adót rótt ki, a hazai nyersanyagokból amúgyis magasabb gyártási költséggel előállított mesterséges zsiradékok árát megdrágította. Az állati zsírokkal szemben ilyen módon a növényi zsírok versenyképessége lényegesen csökkent. A mesterséges zsiradékok az állati zsirokkal szemben legfőképen az élelmiszeripar nyersanyagául szolgálnak, míg háztartási alkalmazásuk a többi zsiradékféléknél sokkal kisebb mérvű. A margarin fő fogyasztója a sütő- és cukrászipar, az ételzsírt főként a csokoládé és cukorka készítésénél, az étolajat a sütőiparban használják.

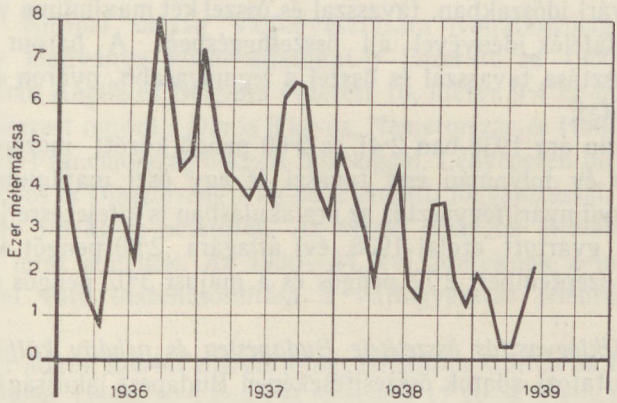
[1]) E szerint *margarinnak* kell tekinteni minden olyan víztartalmú zsiradékot, vagy zsírkeveréket, amelynek állaga a vajhoz hasonló, emberi étkezési célokra készült, de nem kizárólag tejből származik. *Mesterséges ételzsírnak* kell tekinteni minden olyan zsiradékot, vagy zsírkeveréket, amely állagában, vagy külső tulajdonságában a disznó és a szárnyasok zsírjához hasonló vagy ha állagában attól el is tér, de emberi étkezésre, vagy emberi étkezésre szolgáló cikkek előállításához való felhasználásra készült és nem kizárólag disznózsírból, illetőleg szárnyas állat zsírjából ered. *Étolajnak* kell tekinteni minden olyan olajat, amelyet emberi étkezésre, vagy emberi étkezési célra szolgáló cikkek előállításához való felhasználásra hoznak forgalomba, továbbá amelyet a forgalomból ily célra szereznek be és használnak fel.

[2]) A ker. min. 1937-ben rendeletet adott ki egyrészt a külföldi nyersanyagok (halzsír, egyéb zsírok, földidió-olajok) behozatalának, másrészt a hazai nyersanyagok kivitelének csökkentésére. A külföldi nyersanyagok behozatalát bizonyos mennyiségű belföldi olajmag átvételének igazolásától tették függővé.

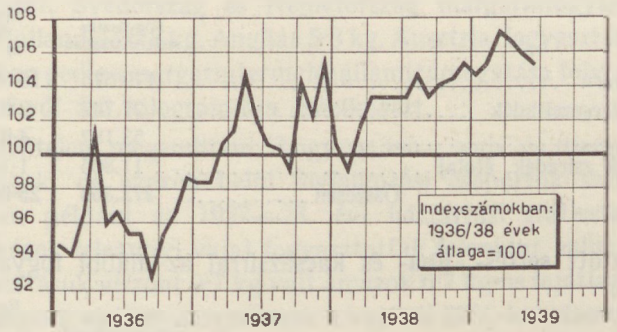
Az országos termelésre vonatkozólag a fogyasztási adó kimutatásai nyujtanak tájékoztatást. A kiviteli és behozatali adatokat is figyelembe véve, a mesterséges zsiradékok egy főre jutó mennyisége országos viszonylatban az 1936—38. évek átlagában ¼ kg-ot tett ki. A fogyasztás nem egyenletesen oszlik meg az egész országban, Budapesten és a Felvidéken több fogy, mint az ország egyéb részein. A visszacsatolt területek fogyasztása lényegesen meghaladta

A vaj kivitelének és árának alakulása.

a) **Magyarország kivitele.**

b) **Budapesti vásárcsarnoki kicsinybeni átlagárak.**

az országos átlagot; Csehszlovákiában ugyanis a margarin erős versenytársa volt a drága állati zsíroknak. Ennek a körülménynek tulajdonítható, hogy a visszacsatolt területeken 1938. utolsó két hónapjában még nagy mennyiségű mesterséges zsiradékot fogyasztottak, a mult évben azonban fokozatosan áttértek az olcsóbb sertészsírra.

A fővárosi fejadagot lényegesen az országos fölé emeli egyrészt a zsidóság budapesti magasabb számaránya, másrészt a növényi zsiradékok nagyobb

ipari felhasználása. A gyárak által közölt mennyiséghez hozzáadva a behozatali többletnek a budapesti fogyasztásra eső részét, 1936-ban 1·03, 1937-ben 1·04, 1938-ban pedig 1·23 kg-os fejenkinti fogyasztás adódik.

A három zsiradékfajta fogyasztása az év folyamán nem mutat azonos alakulást. Margarinból legkevesebbet az év első hónapjaiban adnak el a gyárak, a szintén alacsony nyári fogyasztás ősszel emelkedik egészen a decemberi csúcspontig. A legnagyobb ingadozások a mesterséges ételzsírnál észlelhetők, ahol két minimum jelentkezik: az egyik nyáron, június—július hónapokban, a másik az év végén. Az őszi áremelkedés itt is érvényesül. Az étolajfogyasztás szintén visszaesik a nyári időszakban, tavasszal és ősszel két maximuma van, ami valószínűleg a salátafélék idényével áll összefüggésben. A három zsiradékfajta együttes fogyasztása tavasszal és ősszel a legmagasabb, nyáron és télen pedig mélypontot mutat.

A margarin ára 1938-ban 2·41 és 2·60 pengő között mozgott. Az étolaj áralakulása az év folyamán egy tavaszi és egy őszi maximumot mutatott. A csökkentmérvű nyári fogyasztás az áralakulásban is kifejezésre jutott. A hazai nyersanyagból gyártott étolaj 1938. évi átlagára 2·90 pengőt tett ki, s havi ingadozását a szeptemberi 2·72 pengős és a májusi 3·07 pengős szélső értékek jellemezték.

A zsiradékfogyasztás összetétele Budapesten és néhány külföldi országban. Az eddig bemutatott adatok összesítéseképen Budapest lakosságának zsiradékfogyasztása — a sertés- és baromfizsiradékot nyers állapotában véve számításba — az 1936—38. évek átlagában a következő képet mutatja:

	Fogyasztás métermázsában	Egy főre eső fogyasztás kg	%
Sertésfehérárú	179.576	16·65	65·9
Liba- és kacsazsiradék	27.742	2·57	10·2
Vaj	53.182	4·93	19·5
Mesterséges zsiradék, étolaj	11.865	1·10	4·4
Összesen	**272.365**	**25·25**	**100·0**

Kiolvasztott sertés-, liba- és kacsazsírral az alábbi fogyasztás adódik:

	Fogyasztás métermázsában[1])	Egy főre eső fogyasztás kg[1])	%
Sertészsír	120.212	11·15	50·6
Szalonna	32.762	3·04	13·8
Együtt	**152.974**	**14·19**	**64·4**
Liba- és kacsazsír	19.586	1·82	8·2
Vaj	53.182	4·93	22·4
Mestersége zsiradék, étolaj	11.865	1·10	5·0
Összesen	**237.607**	**22·04**	**100·0**

[1]) A Statisztikai Értesítő 1939. évfolyamának 140. oldalán közöltekkel szemben utólag helyesbített adatok.

A zsiradékfélék fogyasztásának összetétele az egyes országokban teljesen eltérő és többnyire a zsiradékfélék árviszonyainak és különleges fogyasztási szokásoknak az eredménye.

Legfontosabb kiviteli piacunknak, Németországnak, zsiradékfogyasztása egészen más összetételű, mint Budapesté. Ott a fogyasztás körülbelül egyformán oszlik meg a sertészsiradék (34·4%), vaj (33·2%) és műételzsírok (32·4%) között. A budapesti nagyobbmérvű sertészsírfogyasztást Németországban főképen a mesterséges zsiradékok pótolják. A nagyfokú margarinfogyasztás az ottani viszonylag alacsonyabb margarinárakkal hozható kapcsolatba.

Néhány európai ország vajfogyasztására vonatkozólag a Nemzetek Szövetségének kiadványa közöl adatokat.[1]) Eszerint az 1930—34. években vajfogyasztásban Anglia és Belgium vezetett 10, illetve 9·4 kg-os mennyiséggel. Utánuk következett rendre : Dánia 8 kg-os, Németország és Hollandia 7·5 kg-os, Svájc 6·5 kg-os, Franciaország 6 kg-os fejátlaggal. Lényegesen mögöttük maradt Ausztria 2·8 kg-os és Olaszország 1 kg-os fejenkinti fogyasztással. Magyarország fogyasztását 1—1·5 kg-ra becsülték. Az északi országok általában több vajat fogyasztanak, mint a déliek. Az 1930—34. évi adatoknak a megelőző öt évi mennyiségekkel való összehasonlítása a vajfogyasztás jelentős emelkedését mutatja.

H. Böker adatai szerint margarinfogyasztásban szintén az északi országok állanak első helyen. Dánia 20·5 kg-os és Norvégia 17 kg-os fejenkinti fogyasztása sokkal nagyobb a többi országénál. A nagyon fejlett tejgazdálkodással rendelkező Dánia magas fejadagja minden valószínűség szerint a margarin olcsóságában leli magyarázatát. Svédország és Németország margarinfogyasztása 8·1 kg, illetve 7·8 kg, Hollandiáé 6·8 kg, Angliáé 5·3 kg. Ausztria fogyasztása 2·1 kg volt, Csehszlovákiában pedig a margarintermelés állami támogatása folytán a fogyasztás 1928—36-ig 1·7-ről 5·6 kilogrammra emelkedett.

Nem érdektelen megemlíteni, hogy a zsír-, vaj- és margarinfogyasztás nemcsak országok, de ezeken belül foglalkozási csoportok szerint is eltérő. Németországban például az 1927—28. évi háztartási statisztikai felvételek szerint a munkások feleannyi vajat fogyasztottak fejenkint, mint a tisztviselők, margarinfogyasztásuk viszont 9·7 kg volt amazok 6·7 kg-os fejátlagával szemben. Ennek a jelenségnek okát a margarinnak a vajénál 37%-kal alacsonyabb árában kell keresni.

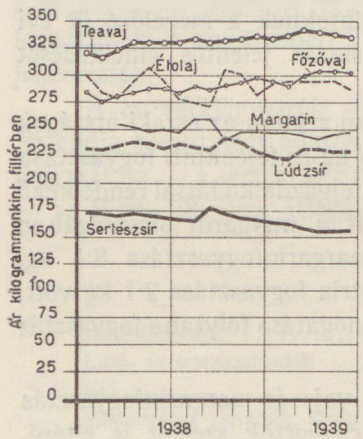
Érdekesen megvilágítja az egyes zsiradékfajták fogyasztása százalékos arányának a vásárlóképességgel való összefüggését az a felvétel, amelyet a cseh munkásság fogyasztására vonatkozólag dr. Feierabend végzett.[2]) A mesterséges zsiradékok az összes zsiradékfogyasztásnak foglalkoztatottság idején 22%-át, munkanélküliség alatt pedig 35%-át tették ezeknél a munkáscsaládoknál.

[1]) Société des Nations : Le Problème de l'Alimentation. 1936. III. kötet.
[2]) U. o. IV. kötet.

A budapesti fogyasztásnak külföldi városok helyett egyes országok adataival való összehasonlítása nem ad ugyan világos képet, de a tájékozódást mégis megkönnyíti. Budapest vajfogyasztásban Franciaország és Ausztria között foglal helyet. Magyarországon a vidéki lakosság sokkal kevesebb vajat fogyaszt, mint a főváros, ezért az országos adatok messze Franciaországé mögött maradnak. Magyarországon egyébként az utolsó 10 év átlagában a vajfogyasztás erősen emelkedett s megfelelő propagandával még tovább lehetne növelni. Mesterséges zsiradékokban nemcsak az országos, de még a fővárosi fogyasztás is sokkal alacsonyabb az északi országokénál. Ennek a jelenségnek az okát részben a közönségnek a mesterséges zsiradékoktól való idegenkedésében, részben azoknak viszonylag magas árában kell keresni.

A magyarországi termelési irányok és fogyasztási szokások a sertészsír túlnyomó szerepében jutnak kifejezésre. Ezt az egyébként köztudomású tényt a fentebb ismertetett németországi adatokkal való összehasonlítás is megerősíti; a rendelkezésre álló forrásadatok egyéb országokra nem terjeszkedtek ki.

A zsiradékfélék vásárcsarnoki kicsinybeni áralakulása.

A zsiradékárak összehasonlítása. Az egyes zsiradékfajták áralakulásának tárgyalása után nem érdektelen azoknak egymáshoz való viszonyát vizsgálni. A grafikus ábra szemléltető képet nyujt a zsiradékok árviszonyáról. Könnyebbé teszi az áttekinthetőséget mindegyik zsiradék árának a sertészsír százalékában való kifejezése. Eszerint a legolcsóbb zsiradéknak, a sertészsírnak 1938. évi kicsinybeni átlagárát Budapesten a libazsír 37%-kal, a margarin 47%-kal, a főzővaj 68%-kal, s az étolaj 70%-kal haladta meg. Legdrágább a teavaj volt, amelynek ára a sertészsírénak majdnem kétszeresét teszi.

A zsiradékfélék áralakulása a különböző országokban nem mutat egységes képet. Az árak egymáshoz való viszonya eltérő aszerint, hogy a mesterséges zsiradékok nyersanyagainak beszerzésére milyen lehetőségei vannak; az ország ipari, vagy agrárjellegű-e stb. Néhány külföldi város zsiradékárait a következő táblázat tünteti fel.[1])

Kitűnik, hogy a sertészsírhoz viszonyítva a margarin ára Budapesten, azután Jugoszlávia két városában, vagyis a sertéstenyésztő agrárországokban a legmagasabb. Viszonylagosan legalacsonyabb a margarin ára Kopenhágában, Londonban, Prágában és Berlinben. Az utóbbi három város ipari jellegű országok fővárosa.

[1]) A Nemzetközi Munkaügyi Hivatal adatai.

Kicsinybeni zsiradékárak európai városokban. — 1938.

Város	Pénznem	Zsír[1])	Szalonna[1])	Friss vaj[1])	Margarin[1])	Szalonna	Vaj	Margarin	Margarin a vajár %-ában
						ára a zsírár %-ában			
Berlin	RM	2·08	2·12	3·13	1·96	101·9	150·5	94·2	62·6
Bécs	RM	1·73	2·—	3·14	.	115·6	181·5	.	.
Kopenhága	Kr	2·15	2·78	[2]) 3·10	1·34	129·3	144·2	62·3	43·2
Svédország 3 városa	Kr	1·38	2·43	[2]) 3·04	1·60	176·1	220·3	115·9	52·6
Oslo	Kr	.	.	3·73	1·81	.	.	.	48·5
London	Pence	17·20	31·1	33·7	14·1	180·8	195·9	82·0	41·8
Hollandia 4 városa	Forint	0·87	0·80	1·44	1·10	92·0	165·5	126·4	76·4
Prága	Kč	14·58	16·—	23·—	13·20	109·7	157·8	90·5	57·4
Páris	Fr	14·55	17·20	31·10	13·60	118·2	213·8	93·5	43·7
Svájc 4 városa	Fr	2·13	3·88	4·73	.	182·2	222·1	.	.
Budapest	Pengő	1·95	2·10	3·—	2·60	107·7	153·8	133·3	86·7
Varsó	Zloty	2·—	1·59	3·26	3·—	79·5	163·0	150·0	92·0
Románia 4 városa	Lei	42·—	37·—	93·25	33·—	88·1	222·0	78·6	35·4
Jugoszlávia 2 városa	Dinár	18·33	17·17	30·28	25·—	93·7	165·2	136·4	82·6
Róma	Lira	9·—	10·—	16·50	.	111·1	183·3	.	.

Szemléltető képet mutat a margarin árának a vajár százalékában való kifejezése is. Eszerint legolcsóbb a margarin a vajjal szemben Londonban és Kopenhágában (amannak 42—43%-a), azután Prágában és Berlinben. Ezeknek a városoknak fejlett margaringyártása van és így magas a margarinfogyasztásuk is. A margarinárak viszonylag Varsóban, Budapesten és Jugoszlávia 2 városában, azaz agrárországokban a legmagasabbak. Általában kitűnik az adatokból, hogy az árak döntő módon befolyásolják a zsiradékfélék fogyasztási viszonyait is.

A budapesti baromfipiac áttekintése.

A baromfi a kisember jellegzetes haszonállata, ezért tenyésztéséhez fontos szociális érdek fűződik. Budapest közélelmezése szempontjából a baromfi húsa és terméke: a tojás egyaránt jelentős szerepet tölt be. A húsfogyasztás terén a baromfi fontossági sorrendben a sertéshús után következik és az összfogyasztásnak 5 évi (1934—1938) átlagban 22 százalékát éri el. A budapesti fogyasztáson kívül nagy tételek kerülnek a külföldi országokba is. A kivitel lényegesen befolyásolja a baromfiértékesítést és így a baromfitenyésztés jövedelmezőségét. A jövedelmezőségnél figyelembe kell venni a melléktermékek értékesítését is. A termelés színvonalának emelése különösen a minőség oldalán helyénvaló. A nagy nehézségek ellenére mind jobban kialakul az a tenyésztői szempont, amely a belföldi piaci igények és a külföld által igényelt fajta és minőségbeli követelmények teljesítését saját érdekeként fogja fel.

A budapesti baromfifelhozatal *szállítási módozatait tekintve a legfontosabbnak a közúti felhozatal bizonyul.* A forgalomnak 74%-a ugyanis közúti szállító

[1]) A Nemzetközi Munkaügyi Hivatal adatai.

[2]) Sózott vaj.

eszközökön bonyolódik le. Az 1938. év adatait véve alapul az összes élőbaromfifelhozatal 82%-a, a vágott árunak pedig 73%-a érkezett közúton, még pedig — az Élelmiszernagyvásártelep részletesebb adatainak tanulsága szerint — *túlnyomórészt gépkocsin*. A kocsiforgalom szerepe elenyésző.

A közúti felhozatallal szemben vasúton és hajón az összes baromfifelhozatalnak csak 26%-a érkezik. A vasút- és hajófelhozatal javarésze az Élelmiszernagyvásártelepre irányul. A Nagyvásártelepnek a baromfiforgalom terén betöltött szerepéről az 1938. évi adatok alapján a következő összeállítás tájékoztat:

Megnevezés	Élő- baromfi	Vágott baromfi	Összesen
Felhozatal Budapestre összesen:			
métermázsa bruttósúlyban	54.826	209.838	264.664
nettósúlyban[1])	38.378	193.050	231.428
Felhozatal az Élelmiszernagyvásártelepre:			
métermázsa nettósúlyban	23.580	60.156	83.736
az összes felhozatal %-ában	61·4	31·2	36·2

Ezek szerint *tekintélyes mennyiségű áru kerül a Nagyvásártelep megkerülésével közvetlenül az egyes üzletekbe*, illetőleg a fogyasztókhoz. Különösen csekély a forgalom összpontosításának mértéke a vágott baromfinál, melynek forgalmából nem egészen egyharmadrész (31·2%) érinti a Nagyvásártelepet. Az élőbaromfi esetében a forgalomnak a Nagyvásártelepre való irányítása az adatok tanusága szerint nagyobb sikerrel járt.

Tekintélyes mennyiséget képvisel ezenkívül *az őstermelők közvetlen felhozatala* a vásárcsarnokokba és piacokra. Az úgynevezett »batyus« forgalom ugyanis, mely előző adatainkban nem szerepel, 1938-ban 3238 métermázsa élő és 23.879 métermázsa vágott baromfival járult hozzá Budapest ellátásához. Ha a nagyvásártelepi, vásárcsarnoki és piaci felhozatal együttes adatait vesszük alapul, ez a személypoggyászként érkezett mennyiség a forgalomnak 23·8%-át teszi ki. Szerepe különösen a vágott baromfi esetében számottevő.

Az 1938. évben az összes baromfifelhozatal 264.664 métermázsa volt. Ebből a mennyiségből 209.838 métermázsa a vágott árura esett, mely eszerint a budapesti baromfifelhozatalnak majdnem $^4/_5$ *részét* képviseli. A szállítási eszközök szerint részletezett adatokból kitűnik, hogy vasúton több mint kétszer annyi vágott baromfi érkezik, mint élő. A közúti és gyalogosfelhozatalnál ugyancsak a vágott áru, míg az egyébként csekélyebb jelentőségű hajóforgalomnál az élőbaromfi van túlsúlyban.

---

[1]) A multban közzétett hasonló adatokkal szemben most már a váltakozva bruttó és nettó súlyban kimutatott felhozatali adatok korrekciójára is lehetőség nyilt. A felhozatal adatai ugyanis általában (így a vasúti és hajóforgalom teljes egészében) bruttó súlyra vonatkoznak, tehát a csomagolás, illetve ketrec súlyát is tartalmazzák. A Nagyvásártelep közúti forgalmának kimutatása ellenben nettó súlyban történt. Ezért a bruttó adatokat (élőbaromfinál 30%, vágottbaromfinál 8% tarasúly levonásával) nettó mennyiségre számítottuk át.

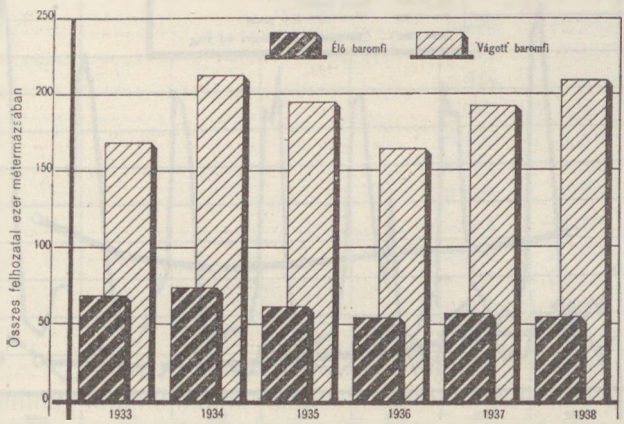
A származási helyet véve figyelembe,[1]) mondható, hogy a baromfifelhozatal túlnyomórésze az Alföld délkeleti részéből érkezik Budapestre. A Dunántúl szerepe — különösen az élőbaromfinál — jelentéktelen.

A felhozatal időbeli alakulását grafikus ábra is szemlélteti, még pedig a vasúti és hajóforgalom tekintetében havi, míg az összes felhozatal esetében évenkinti részletezéssel.

A baromfi mint kifejezetten idénycikk, természetszerűleg *hónapok szerint lényegesen ingadozó mennyiségben* kerül piacra.

A vágott baromfi felhozatalának mélypontja a nyári hónapokra esik, maximuma pedig november—decemberben van. Az élőbaromfifelhozatal a beálló hideg időjárástól függően 1—2 hónappal előbb éri el tetőpontját, majd szeptember—októbertől kezdődően erősen csökkenni kezd. Ugyanekkor a vágott baromfi mennyisége hirtelen felszökik az előbb említett tetőpontig.

Élő és vágott baromfi felhozatala Budapestre. 1933-1938.

A hét évre visszamenő felhozatali adatok tanusága szerint a már említett idényjellegű ingadozáson kívül a vágott árunál *szabályos hullám érvényesül, amely az 1936. évig csökkenő, azóta pedig emelkedő jellegű.*

A legutolsó 3 év felhozatalát az alábbi adatok szemléltetik:

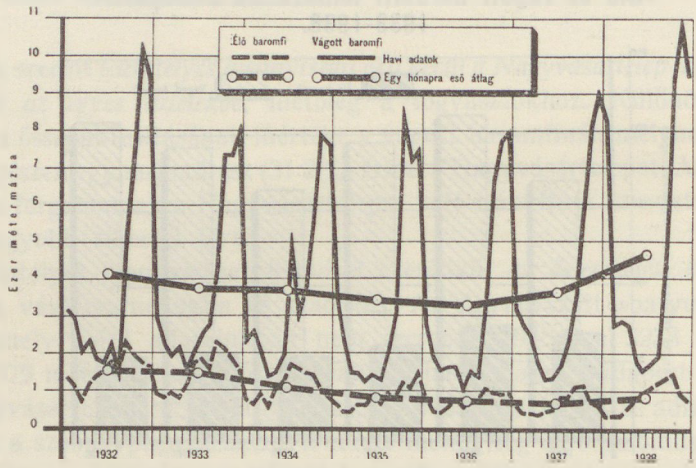
	Élő-baromfi	Vágott (métermázsa)
1936	54.402	164.334
1937	57.154	192.234
1938	54.826	209.838
Emelkedés (+), vagy csökkenés (—):		
1936—1937	+2.752	+27.900
1937—1938	—2.328	+17.604

[1]) A felhozatal származási hely szerinti megoszlásáról az 17. oldalon külön tanulmány számol be.

A legerősebb emelkedés tehát 1937-ben következett be, de a legutóbbi év forgalmának többlete is számottevő. Hosszabb időszak statisztikai adatainak megfigyeléséből kétségtelenül megállapítható, hogy a felhozatal alakulásának általános irányzata a vágott árunál emelkedő, az élőnél csökkenő jellegű. Ez a jellegzetes emelkedés, illetve csökkenés az elmult 12 év alatt feltűnő módon érvényesült. Elmondható tehát, hogy *a Budapestre felhozott vágott baromfi jelentősége növekedőben, az élőé pedig csökkenőben van.* Teljes mértékben helyeselhető tehát a vágott baromfi kötelező vizsgálatának elrendelése egészségügyi szempontokból.

A városi lakosság igényeinek ez az irányzat kétségkívül megfelel, mert a vágott baromfi beszerzése bizonyos kényelmet jelent. A vágott áru előretörésénél *a hűtőtechnika állandó fejlődésére* is utalni kell.[1])

Élő és vágott baromfi felhozatala Budapestre vasúton és hajón hónapok szerint. — 1932-1938.

A Budapestre felhozott baromfi egy része ismét elszállításra kerül : a helyi fogyasztás ennek megfelelően kisebb. Adatok csupán a vasúton és hajón elszállított mennyiségről állnak rendelkezésre, mely 1938-ban 21.427 métermázsa volt.

A baromfihús helyi fogyasztásának mennyiségére nézve a fogyasztási adó statisztikája szolgáltat adatokat. Az alábbi táblázat a budapesti fogyasztásnak ilyen alapon számított eredményeit tartalmazza.

Megnevezés	1935	1936	1937	1938	1939
			métermázsa		
Lúd, pulyka	84.110	66.655	67.278	77.511	75.476
Kacsa, kappan	7.694	7.011	15.332	14.763	9.290
Csirke, tyúk	34.022	33.113	41.549	37.523	38.527
Feldarabolt baromfi és lúdmáj	233	214	161	358	641
Összesen	**126.059**	**106.993**	**124.320**	**130.155**	**123.934**

[1]) A hűtőházi baromfiforgalom adatait lásd a 162—164. oldalakon.

A fogyasztás 1936-ig csökkenő irányzatú volt, — különösen a táblázatban nem közölt 1934. évi maximummal összehasonlítva — majd ismét emelkedésnek indult. Különösen szembetűnő *a fogyasztásnak 1936. és 1937. évek közötti 17 ezer métermázsás emelkedése*, ami kétségkívül az egyéb húsfélék drágulásával magyarázható. Ugyanekkor a baromfi ára nem változott. A fogyasztás növekedése az *1938. évben is tovább folytatódott*, még pedig csekélyebb arányban ugyan, de még mindig hatezer métermázsával. Ebben az esztendőben az összes húsfogyasztásnak 22·7%-át baromfihús fedezi, szemben az 1936. évi 19·4%-os aránnyal. *Egy főre az 1938. évben közel 12 kg* (pontosan 11·94) *baromfihús jutott.*

Az 1939. évben azután a marha-, borjú- és sertéshús irányában tolódott el a fogyasztás, úgyhogy a baromfihús összes mennyisége 123.934 métermázsára, a fejadag 11·25 kg-ra esett vissza.

A baromfihúsfogyasztás havi alakulását, annak erőteljes hullámzására való tekintettel, érdemes az alábbi táblázatban számszerűen is bemutatni.

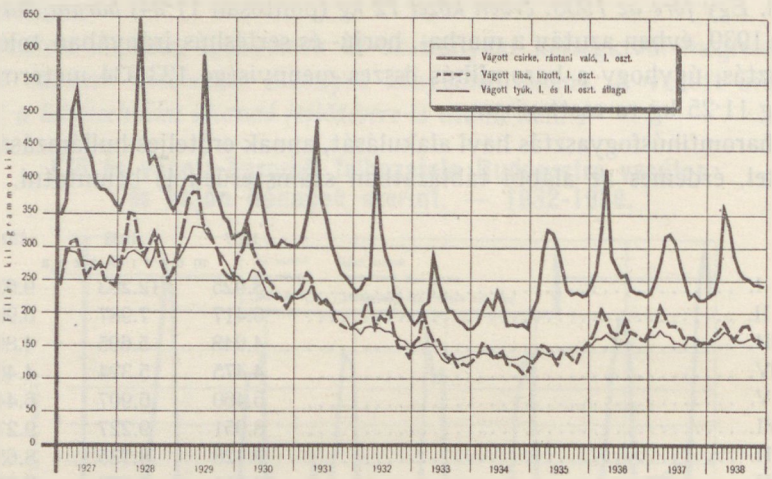
	1937	1938	1939
	métermázsa		
I.	8.925	12.293	9.630
II.	6.417	7.987	6.990
III.	4.948	5.695	4.895
IV.	4.475	5.324	4.467
V.	6.460	6.907	6.440
VI.	8.951	9.227	9.272
VII.	9.428	8.735	8.657
VIII.	10.611	8.679	9.653
IX.	12.816	11.373	12.357
X.	15.867	15.914	15.156
XI.	18.107	17.819	19.567
XII.	17.315	20.202	16.850
Összesen	**124.320**	**130.155**	**123.934**

A baromfihús fogyasztása az őszi és téli hónapokra eső tetőpontjával szerencsésen egészíti ki a többi húsfajtákat és az évszakok közötti különbséget bizonyos mértékben kiegyenlíti. A nagyvárosokban többé-kevésbbé egyenletes sertéshúsfogyasztás mellett ugyanis a marha- és borjúhúsfogyasztás a tavaszi és nyáreleji hónapokban éri el legmagasabb értékét.

A baromfi ára az egyéb húsfajtáktól eltérően erősebb szezónjelleget mutat. Igen szemléltető képet ad ennek a *szabályszerű idényhullámzásnak* a lefolyásáról a mellékelt grafikus ábra, mely néhány kiválasztott baromfifajta árhullámzását tünteti fel. Elsősorban az évenkint szabályosan visszatérő *tavaszi áremelkedés* vonja magára a figyelmet. Emellett az élő- és vágott liba árában még egy nyárvégi maximum jelentkezik, mely azonban kisebbméretű, mint a tavaszi. Az árak legalacsonyabb szintje élő árunál a nyári (július—augusztus), vágott baromfinál pedig őszi, vagy téleleji hónapokban áll be. Ettől az időszaktól kezdődően fokozatos drágulás következik, amely egészen a március—áprilisi

maximumig tart. A termelő szempontjából a tavaszi áremelkedést egyrészt a teleltetés nagyobb takarmányozási költsége és a korai keltetéssel járó nagyobb gond és fáradtság teszi indokolttá. Ugyanakkor — úgy látszik — a könnyebb húsok iránti kereslet is fokozottabb mértékű, míg a nyári időszakban — nyilvánvalóan csekélyebb kereslet hatására — a felszállítás minimuma olcsó árakkal esik egybe.

A vágott baromfi kicsinybeni áralakulása a budapesti vásárcsarnokokban. — 1927-1938.

Az idényhullámzás mellett a grafikus ábra jellegzetesen feltárja az árak több évre terjedő *konjunktúra-hullámzását. Ennek tetőpontja 1929-ben, mélypontja 1933—1934-ben volt.* Az 1935. esztendőtől kezdve két évig tartó áremelkedési szakasz következett; majd *az 1938. évben az árszínvonal megállapodott*, sőt a legtöbb fajtánál 4—5%-kal esett is. Az 1939. év ismét az árak szilárdulását mutatta. Az árak legújabb alakulásának áttekintését az alábbi kimutatás is megkönnyíti.

Egyes baromfifajták 1937., 1938. és 1939. évi átlagára.[1])

Megnevezés	Előbaromfi			Vágottbaromfi		
	1937	1938	1939	1937	1938	1939
Tyúk	1·45	1·54	1·59	1·75	1·74	1·85
Csirke, I. o. rántani való	.	2·14	2·25	2·61	2·68	2·89
Kacsa, hízott, I. o.	1·63	1·57	1·65	1·76	1·69	1·80
Liba, « I. o.	1·63	1·55	1·64	1·76	1·69	1·76
Pulyka, « I. o.	1·53	1·43	1·54	1·80	1·70	1·86

A forgalom és az áralakulás adatainak ismeretében nincs akadálya annak, hogy *a baromfifelhozatal, illetve fogyasztás összes pénzértéke* megállapíttassék.

[1]) Egyszerű számtani átlagárak kilogrammonkint, pengőben.

A nagyvásártelepi, vásárcsarnoki és piaci baromfifelhozatal összértéke a következőképen alakult :

	1938	1939
	pengő	
nagybani árakkal számítva	15,540.000	15,735.000
kicsinybeni » »	18,995.000	19,277.000

Az ármelkedés révén, a kisebb fogyasztás ellenére a forgalom pénzértéke valamelyest növekedett.

A két összeg közötti különbség, mely a kicsinybeni kereskedelem bruttóhasznának tekinthető, eszerint mindkét évben 3·5 millió pengőt tett ki. Megjegyzendő azonban, hogy ezek a nagyvásártelepi adatok alapján számított összegek a budapesti forgalomnak csupán egy részét képviselik.

A bemutatott számítás, részletes adatok hiányában visszamenőleg nem hajtható végre, a jövőben azonban a forgalom, árak és árkülönbözetek alakulásának igen jellemző mérőszáma lesz. Ez a számítás nyujt módot a tényleges forgalom alapján képzett mérlegelt évi átlagárak, valamint az átlagos árkülönbözetek megállapítására is.

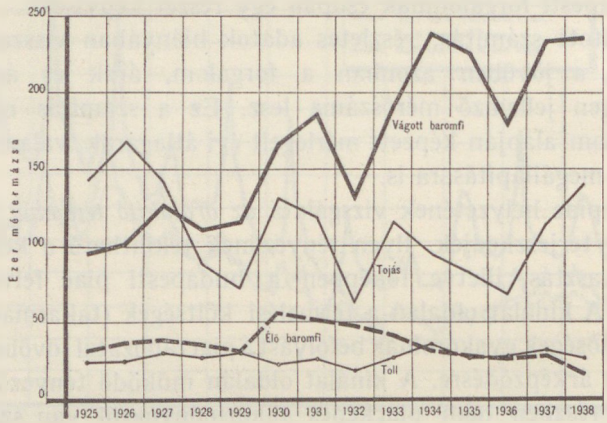
A baromfipiac helyzetének vizsgálata *az áralakító tényezők megfigyelésére* is ki kell, hogy terjeszkedjék. Ilyen tényezőnek tekinthető a kereslet oldalán a belföldi fogyasztás, illetve főképpen a budapesti piac felvevőképessége, majd a kivitel. A kínálat oldalán a termelési költségek (takarmányárak) és az értékesítési lehetőségek gyakorolnak befolyást a piacrahozatal jövőbeli alakulására s ezzel ismét az árképződésre. A kínálat oldalán működő tényezők megítélését nehezíti, hogy részben nem piacképes takarmányokról van szó s ezenkívül a baromfitartásra az egyéb termékek (tojás, toll) értékesítésének lehetőségei is befolyást gyakorolnak. A Statisztikai Hivatal piackutató osztálya mindamellett e kérdések tekintetében is megfelelő számításokat készít elő.

A felhozatal és az áralakulás közötti összefüggés általában kimutatható. Ennek értelmében nagyobb felhozatalnak alacsonyabb ár felel meg és fordítva. A baromfifogyasztás viszont szintén kihatással van az áralakulásra. Ez a hatás tehát kölcsönös, mert a fogyasztás visszahat az áralakulásra és emez ismét a fogyasztást befolyásolja. E kérdésnél azonban döntő súllyal érvényesül *a baromfihúst helyettesíthető egyéb élelmicikkek árváltozása*, még pedig elsősorban a többi húsfajták ára. A marha-, borjú- és sertéshús erős áremelkedése a baromfifogyasztás fokozódására gyakorolhat befolyást oly időben is, mikor annak ára nem hanyatlik, de előfordulhat az ellenkező eset is. Ennek a befolyásnak számszerű kifejezését adhatja *a baromfi- és húsáraknak egymáshoz való viszonyítása*, melyet az alábbiak évi átlagokban mutatnak be :

Megnevezés	1934	1935	1936	1937	1938	1939
A baromfi mérlegelt átlagára (P/kg)	1·42	1·52	1·77	1·77	1·72	1·81
A marha-, borjú- és sertéshús mérlegelt átlagára (P/kg)	1·49	1·37	1·69	1·95	1·90	1·81
A baromfi és a hús árhányadosa	0·95	1·11	1·05	0·91	0·91	1·00
Összehasonlításképen : a baromfifogyasztás mennyisége az összes húsfogyasztás %-ában	24·4	20·1	19·4	22·4	22·7	19·2

Abban az időszakban tehát, midőn a baromfi ára a többi húsfélékhez képest magas volt (1935, 1936 és 1939), fogyasztása viszonylag csökkenő irányzatot mutatott. Az 1937—38. évek folyamán pedig az árhányadosnak a baromfi javára történő eltolódásával kapcsolatosan a baromfihús közellátási szerepe fokozódott. E kérdésnél azonban mindig figyelembe kell venni a lakosság *jövedelmi viszonyainak konjunkturális változásait*, mely éppen a baromfifogyasztást befolyásolhatja lényegesen.

Baromfi és termékeinek kivitele Magyarországból 1925-1938.

A kereslet oldalán működő áralakító tényezők között kimagasló helyet foglal el a kivitel. Ennek fokozása, a belföldi árak szilárdulására vezet ugyan, de ennek ellenére elsőrendű fontosságú, mert fenntartja a nagyobbméretű és különösen a *jobb minőségű* termelés jövedelmi egyensúlyát.

A baromfikivitel jelentősége a sertéskivitellel való összehasonlításból is kitűnik. Az 1938. évi adatok tanusága szerint ugyanis az élő és a vágott baromfi 26 millió pengős kiviteli értéke 65%-át éri el a sertéskivitel értékének. Ha pedig a melléktermékek értékét is beszámítjuk, — ami a baromfinál jelentékeny százalékot tesz ki — akkor a baromfi és termékeinek kiviteli értéke alig marad el a sertés és termékeinek kiviteli értéke mögött.

A baromfikivitel főbb tételei 1938. és 1939-ben.

Megnevezés	1938		1939	
	mennyiség (q)	érték (P)	mennyiség (q)	érték (P)
Élő baromfi	15.704	1,359.742	4.715	497.950
Leölt baromfi	236.335	25,075.777	197.664	24,070.841
Lúdmáj, lúdzsír	8.080	2,193.857	6.039	2,128.513
Tojás	140.826	10,575.674	103.546	9,675.369
Toll	25.533	13,145.658	35.002	17,433.128
Összesen	**426.478**	**52,350.708**	**346.966**	**53,805.801**

A baromfikivitel alakulását az utóbbi néhány évre vonatkozólag grafikus rajz is bemutatja.

Igen érdekes összehasonlítást nyujt a budapesti piac szerepéről olyan összeállítás, mely az 1938. évi kivitelt állítja szembe a budapesti felhozatal adataival.

Megnevezés	Élő- baromfi	Vágott (métermázsa)	Összes
A baromfikivitel mennyisége	15.704	236.335	252.039
Felhozatal Budapestre	54.826	209.838	264.664

A vágott baromfi budapesti felhozatala ezek szerint alig marad el a kivitel mennyisége mögött. Ezt a különbözetet is bőven ellensúlyozza a budapesti élőbaromfiforgalom, mely az egyébként is csekély kivitelnek kb. háromszorosát teszi ki. Ezekből az adatokból kitűnik tehát, hogy *az ország baromfiértékesítése szempontjából a budapesti piac legalább oly fontos tényezőt jelent, mint a kivitel.*

A tojásfogyasztás alakulása.

A budapesti tojásfogyasztásra és forgalomra vonatkozólag a székesfővárosi statisztikai hivatal sokoldalú anyaggal rendelkezik. A fogyasztás mennyisége a felhozatal, elszállítás és tárolás adataiból állapítható meg.[1]) A felhozatalnál a vasúti, hajó- és közúti forgalom adatai, a Budapestről való elszállításnál csak a vasúti és hajóforgalom adatai állanak rendelkezésre. A helyi fogyasztás megállapításához szükséges hűtőházi és egyéb tárolási adatokat a hivatal 1938. január óta rendszeresen gyüjti. Ezek alapján az *összes fogyasztás* az 1938. évben *102.420 m.-mázsa, 1939-ben pedig 107.853 m.-mázsa volt*, ami kereken 194,598.000, illetve 204,920.700 darabnak felel meg. A fejenkinti átlagfogyasztás tehát 1938-ban 179, a következő évben 186 darab volt. Az 1937. év 80.593[1]) métermázsányi tojásfogyasztásához képest az *1938. évi adat igen jelentős (27%-os) emelkedésről ad számot*, majd a reákövetkező esztendőben további 5·3%-os többlet következett be.

A fővárosnak vasúton, hajón és közúton lebonyolított tojásforgalma a következőképen alakult:

	[2]) 1937	1938 métermázsa	1939
Vasúti- és hajóforgalom (bruttósúlyban):			
felhozatal	51.949	81.418	76.974
elszállítás	9.344	11.428	14.547
Budapesten maradt	42.605	69.990	62.427
Közúti felhozatal (bruttósúly)	52.598	50.112	59.294
Összes forgalom:			
bruttósúlyban	95.203	120.102	121.721
nettósúlyra átszámítva	77.114	97.282	98.594
Gyalogos (batyús) felhozatal a vásárcsarnokokba és piacokra (nettó)	3.479	7.147	7.121
Mindössze (nettó)	**80.593**	**104.429**	**105.715**

[1]) Lásd részletesebben a »Piackutatási munkálatok« I. részének 46—48. oldalain.
[2]) A közúti forgalom tekintetében utólag helyebitett adat.

A vasúti és hajófelhozatalnak a korábbi négy esztendőben tapasztalt csökkenő irányzata az 1938. évben megfordult és 1937-hez képest tekintélyes többletet ért el. Az 1938. évi vasúti és hajófelhozatalt a legutóbbi öt év alatt csak az 1934-es esztendő 88.000 q-ás felhozatala multa felül. Ez az emelkedés egyúttal azt is eredményezte, hogy *a vasúti felhozatal átmenetileg ismét túlsúlyba került* a közlekedési eszközök versenyében. Míg a korábbi években (pl. 1934—1935-ben) a vasúti és hajófelhozatal kb. kétszeresé volt a közúti felhozatalnak, 1937-ben szinte pontosan ugyanannyi érkezett vasúton és hajón, mint autón és kocsin. Az 1938. évben a vasúti szállítás ugrásszerű emelkedésével szemben a közúti tojásforgalom nagysága változatlan maradt, sőt árnyalatnyival (2486 q) csökkent is. Ezzel a vasúti szállítás magához vonta a forgalom növekedésének teljes egészét. Ez az alakulás azonban átmenetinek bizonyult, mert 1939-ben a forgalom további növekedése ismét a közúti szállítás térfoglalásával volt kapcsolatban.

A teatojás kiskereskedelmi ára a legutóbbi három esztendőben a következő volt:

Év	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
1937	1·74	1·67	1·33	1·23	1·31	1·33	1·38	1·48	1·83	1·94	2·21	2·35
1938	2·30	1·55	1·31	1·34	1·44	1·42	1·48	1·58	1·82	1·85	2·08	2·04
1939	2·18	1·55	1·39	1·39	1·39	1·45	1·46	1·52	1·67	2·10	2·47	2·66

Az előző év adataival összehasonlítva, *az 1938. évi árhullámzás valamivel kisebb volt.* Ez évben a tavaszi hónapok szokásos áresése nem olyan nagy, mint 1937-ben, viszont az évvégi emelkedés sem volt olyan erős, mint az előző években. Az éveleji erősebb árhullámzás után április és augusztus között az 1938. évi tojásárak meghaladták az előző évieket, *az évvégi idényszerű tetőpont viszont jóval alacsonyabb színvonalon mozgott.* A tavaszi áresést a hűvös időjárás mellett a kiviteli viszonylatban elérhető kedvező árak mérsékelhették. Viszont az őszi áremelkedés gyengülését a hosszú, kedvező őszi időjárás befolyásolhatta.

Az 1939. év áralakulását az őszi és téli hónapok erőteljes drágulása jellemezte. A budapesti hűtőházi készleteket késve indult betárolási idény után a nyári hónapokban oly mértékben pótolták, hogy azok végeredményben az előző évieket meghaladták. A meszes tojás készlete mindenesetre jóval kevesebb volt és szakkörök értesülése szerint hasonló helyzet alakult ki a vidéken is.

A kivitelre került mennyiség (1938-ban 140.826, 1939-ben 103.546 q) szintén nem magyarázza meg az áralakulást, habár a kritikus december hónapban a budapesti készletekből is történt bizonyos elvonás. Az őszi áremelkedés körülbelül egy hónappal korábban következett be, mint más években és méreteiben is nagyobb arányú volt. Korai bekövetkezését — legnagyobb részben — a hűvös őszi időjárásnak lehet tulajdonítani, majd a drágulás erős fokozódása az igen szigorú tél okozta termeléscsökkenéssel és szállítási nehézségekkel magyarázható. Az erősen csökkent felhozatal miatt a normális körülmények között elégségesnek mondható készletek már nem tudták a keresletet zavartalanul kielégíteni.

MTA KÖNYVTÁRA

A felhozatali és fogyasztási adatokból kitűnik, hogy a kereslet végeredményben felülmulta a korábbi éveket, ami annál feltűnőbb, mert *a forgalom megnövekedése magasabb árakkal járt együtt.* A tea-tojás évi mérlegelt kiskereskedelmi átlagára ugyanis 1937-ben 1·60, a következő évben 1·62, majd 1939-ben 1·72 pengő volt kilogrammonkint. Kétségtelen, hogy a tojásfogyasztásnak magasabb árak mellett bekövetkező fokozódását *a lakosság kereseti viszonyainak és vásárlóképességének lényeges javulása idézte elő.* Megemlítendő azonban az is, hogy a gazdasági helyzet javulására és a fogyasztó szempontjából is aránylag kedvező árakra való tekintettel az 1937. évi fogyasztás kirívóan alacsony színvonalon állt.[1]) A fogyasztásemelkedés tehát csupán a gazdasági viszonyok által már korábban megindokolt fejlődés bekövetkezését jelzi.

A helyi fogyasztás a be- és kitárolás figyelembevételével havonkint a következőképen alakult (nettó métermázsában)

Év, hó	Az áruforgalom Budapesten maradt mennyisége[2])	Betárolás a hó folyamán	Kitárolás folyamán[3])	A be-, ill. kitárolás egyenlege	Helyi fogyasztás a tárolás figyelembevételével
1938.					
I.	4.203	1	460	— 459	4.662
II.	6.043	—	43	— 43	6.086
III.	15.666	3.791	352	+ 3.439	12.227
IV.	15.752	2.765	7	+ 2.758	12.994
V.	12.362	3.161	1.154	+ 2.007	10.355
VI.	11.038	2.529	871	+ 1.658	9.380
VII.	9.414	941	389	+ 552	8.862
VIII.	9.637	2.114	46	+ 2.068	7.569
IX.	6.434	66	282	— 216	6.650
X.	6.317	55	999	— 944	7.261
XI.	3.916	1	4.591	— 4.590	8.506
XII.	3.647	1	4.222	— 4.221	7.868
Összesen	**104.429**	**15.425**	**13.416**	**+ 2.009**	**102.420**
1939.					
I.	4.876	5	2.380	— 2.375	7.251
II.	10.011	—	148	— 148	10.159
III.	11.653	19	28	— 9	11.662
IV.	12.388	747	7	+ 740	11.648
V.	16.570	4.281	5	+ 4.276	12.294
VI.	14.076	4.300	15	+ 4.285	9.791
VII.	9.705	3.728	1	+ 3.727	5.978
VIII.	9.289	1.338	26	+ 1.312	7.977
IX.	7.207	166	375	— 209	7.416
X.	5.136	23	3.329	— 3.306	8.442
XI.	3.337	33	5.146	— 5.113	8.450
XII.	1.467	34	5.352	— 5.318	6.785
Összesen	**105.715**	**14.674**	**16.812**	**— 2.138**	**107.853**

[1]) Erre a feltűnőnek mondott kedvezőtlen jelenségre utalt a »Piackutatási munkálatok« I. része, a 48. oldalon.

[2]) Felhozatal és elszállítás különbözete.

[3]) Hűtőházi és az ú. n. »meszes« tárolás.

Ezek az adatok a budapesti lakosság fogyasztásának idényhullámzását jelentik. A fogyasztás a nagy felhozatalnak és az alacsony áraknak megfelelően természetesen a tavaszi hónapokban a legnagyobb. Az így kiszámított fogyasztásalakulás (százalékban kifejezve) egybevethető 50 polgári és 50 munkáscsalád háztartási számadatainak eredményeivel, melyeket az 1929. évben a székesfővárosi statisztikai hivatal dolgozott fel.

Hónap	A fogyasztás havonkinti %-os megoszlása az 1938 évben	1939 évben	1929. évi háztartási számadások szerint
I.	4·55	6·72	6·36
II.	5·94	9·42	5·73
III.	11·94	10·81	11·92
IV.	12·69	10·80	10·84
V.	10·11	11·40	11·98
VI.	9·16	9·08	9·68
VII.	8·65	5·54	7·62
VIII.	7·39	7·40	6·27
IX.	6·49	6·88	7·36
X.	7·09	7·83	7·75
XI.	8·31	7·83	7·06
XII.	7·68	6·29	7·43

A különböző forrásokból származó és más-más időpontra vonatkozó eredmények lényegben megegyező alakulást mutatnak és így kellő alapot biztosítnak a fogyasztás idényhullámzásának megítéléséhez.

A Nagyvásártelep szerepe a tojásforgalomban.

A vidékről a fővárosba érkező tojás, mint minden egyéb áru, a termelőhelytől a fogyasztóig vezető utat nemcsak különböző közlekedési eszközök, hanem különböző közvetítő kezek segítségével teheti meg.

Ennek az útnak első állomása lehet nagyvásártelepi nagykereskedő, Nagyvásártelepen kívüli nagykereskedő, de a termelő maga is árusíthatja árúját a Nagyvásártelepen, vagy a piacokon. A nagykereskedőtől a tojás a városi, illetve csarnoki és piaci kiskereskedőn át jut a fogyasztóhoz. Természetesen ez az út is több módon megrövidülhet.

Mivel a tojástermés jóval erősebb idényszerű hullámzást mutat, mint a tojásfogyasztás, ezért a fővárosba szállított tojás tekintélyes része hosszabb-rövidebb időt hűtőházban, vagy úgynevezett »meszes« raktározásban tölt, amíg végső rendeltetési helyére eljut.[1])

Az alábbi táblázat a Nagyvásártelepnek a tojásforgalomban való részesedéséről közöl újabb adatokat.[2])

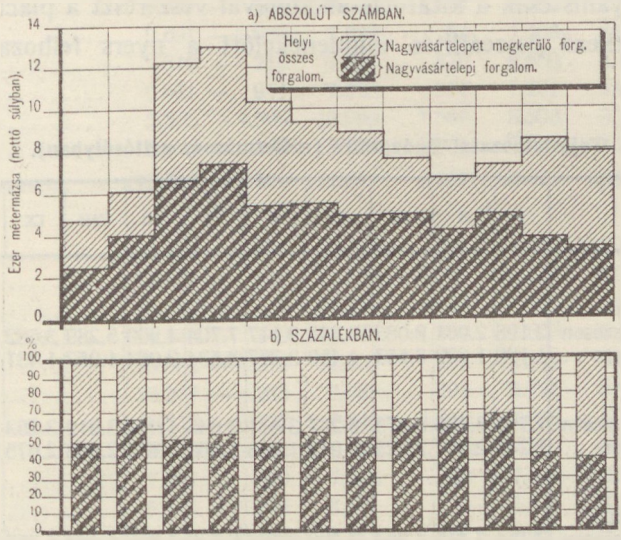
[1]) Idevonatkozó adatokat mutat be jelen kötet a 161. oldalon.

[2]) E kérdéssel már a »Piackutatási munkálatok« c. kötetek is foglalkoztak, az 1933—37. évek adatait hozva nyilvánosságra (I. kötet 47. old.; II. kötet 26—29. old.).

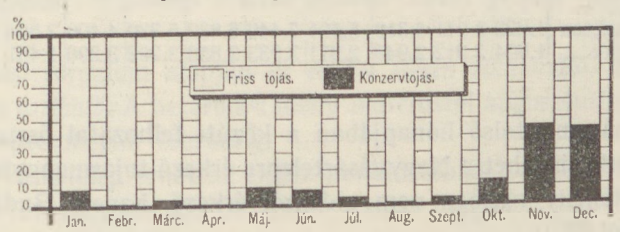
Megnevezés	1933	1934	1935	1936	[1]) 1937	1938	1939
			métermázsa, nettósúlyban				
Felhozatal Budapestre	93.042	111.260	89.467	88.393	88.162	113.686	117.498
Elszállítás	12.454	9.270	10.079	11.299	7.569	9.257	11.783
A felhozatal Budapesten maradt része	80.588	101.990	79.388	77.094	80.593[2])102.420		[3]) 107.853
Ebből a Nagyvásártelepre került:							
absz.	41.898	51.154	44.759	37.818	36.047	56.934	58.591
%	52·0	50·2	56·4	49·1	44·7	55·6	54·3

A most bemutatott eredmények annyiban térnek el a »Piackutatási munkálatok« adataitól, hogy a helyzet tisztázódásával lehetőség nyílt a bruttó- és nettósúlyként kimutatott adatoknak pontosabb elhatárolására.[4])

A helyi tojásfogyasztás megoszlása. — 1938.

Konzervtojás a forgalom %-ában. — 1938.

[1]) A közúti forgalom tekintetében utólag helyesbített adat.

[2]) Levonva az elszállított mennyiségen kívül 2009 métermázsát; ennyivel multa felül az 1938. évi hűtőházi betárolás a kitárolási forgalmat.

[3]) A hűtőházi forgalom 2138 métermázsányi kitárolási többletének beszámításával.

[4]) Erre a megkülönböztetésre a »Piackutatási munkálatok« I. kötetében is utalás történt, a 48. oldal [2]) jegyzetében. A Nagyvásártelepen a vasúti és hajóforgalom bruttó-, a közúti felhozatal adatai pedig nettósúlyra vonatkoznak. Az ezzel szembeállított összes tojásforgalom általában bruttósúlynak tekinthető. Az összehasonlítás érdekében a fenti táblázat valamennyi adatát nettósúlyra átszámítva mutatja be.

A vasúton és hajón elszállított mennyiség túlnyomó része kivitelre kerül, ami általában nem bonyolódik le a Nagyvásártelepen keresztül. Ezért a nagyvásártelepi felhozatal egybevetése nem az összes felhozatallal, hanem annak Budapesten maradt részével történt.

A hét év adatai azt mutatják, hogy *a tojásforgalom nagyvásártelepi összpontosulásának mértéke még sok kívánnivalót hagy hátra.* Az adatokból határozott fejlődési irány nem olvasható ki, bár 1938-ban a Nagyvásártelep szerepe az előző évhez viszonyítva erősen megnövekedett.

A tojás hűtőházi és meszes tárolásáról 1937-ig nem álltak adatok rendelkezésre, ami lehetetlenné tette azt, hogy a Nagyvásártelepnek a tojásforgalomban való részesedését havi alakulásában vizsgáljuk. A hűtőházba kerülő tojásmennyiség ugyanis csak a kitárolás alkalmával vesz részt a piaci forgalomban.

A következő összeállítás mindenekelőtt a nyers felhozatali adatokat mutatja be.

Tojásfelhozatal Budapestre (métermázsa, nettósúlyban).

Megnevezés	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1938.												
Vasúton és hajón:												
Budapestre összesen	2.198	2.961	9.083	10.315	9.117	7.704	4.900	5.289	3.582	4.151	3.427	3.221
Nagyvásártelepre ..	1.190	1.609	3.557	4.459	3.377	3.534	2.064	1.952	1.431	2.457	1.381	1.189
Autón és kocsin:												
Budapestre összesen	1.795	3.056	6.473	5.267	3.531	3.645	4.064	3.919	3.253	2.051	1.676	1.861
Nagyvásártelepre ..	1.248	2.387	3.025	2.919	1.963	1.868	2.763	2.958	2.675	2.451	2.402	2.075
1939.												
Vasúton és hajón:												
Budapestre összesen	3.154	7.415	6.964	7.702	8.589	6.770	5.256	4.484	4.357	2.840	2.469	2.349
Nagyvásártelepre ..	1.200	2.895	3.996	3.797	3.470	2.011	1.855	2.353	2.416	1.829	1.310	833
Autón és kocsin:												
Budapestre összesen	1.822	3.941	5.319	5.501	7.440	6.832	5.230	4.400	2.584	2.062	1.403	1.494
Nagyvásártelepre ..	1.904	2.912	2.943	2.971	3.933	3.853	3.292	3.296	1.467	1.563	1.142	1.350

Az év három utolsó hónapjában a közúti felhozatal összes mennyisége némelykor kisebb is lehet a Nagyvásártelepre érkező tojásmennyiségnél. Utóbbi ugyanis jelentékeny részben nem vidékről érkező, hanem Budapesten tárolt konzervtojásból áll.

Ezeknek a szempontoknak a figyelembevételével a tojásforgalom Nagyvásártelepre eső részének alakulását havi részletezésben az utolsó két évre vonatkozólag az alábbi táblázat mutatja be.

A Nagyvásártelep részesedése az egyes hónapokban ingadozásokat mutat. Legkisebb mértékű az őszi és téli hónapokban, amikor a konzervtojás a leg-

nagyobb mennyiségben szerepel a piacon. Ebből arra lehet következtetni, hogy *a hűtőházi tárolású tojás kisebb arányban kerül a Nagyvásártelepre, mint a friss tojás.*

Év, hó	Felhozatal	A tárolási forgalom egyenlege [1])	Forgalomba került mennyiség	Elszállítás	Helybeli forgalom (fogyasztás)	Nagyvásártelepi forgalom	a fogyasztás %-ában
	métermázsa, nettósúlyban						
1938.							
I.	4.272	+ 459	4.731	69	4.662	2.438	52·3
II.	6.637	+ 43	6.680	594	6.086	3.996	65·7
III.	16.550	—3.439	13.111	884	12.227	6.582	53·8
IV.	16.574	—2.758	13.816	822	12.994	7.378	56·8
V.	13.503	—2.007	11.496	1.141	10.355	5.340	51·6
VI.	11.944	—1.658	10.286	906	9.380	5.402	57·6
VII.	9.561	— 552	9.009	147	8.862	4.827	54·5
VIII.	9.691	—2.068	7.623	54	7.569	4.910	64·9
IX.	7.310	+ 216	7.526	876	6.650	4.106	61·7
X.	6.631	+ 944	7.575	314	7.261	4.908	67·6
XI.	5.505	+4.590	10.095	1.589	8.506	3.783	44·5
XII.	5.508	+4.221	9.729	1.861	7.868	3.264	41·5
Összesen....	**113.686**	**—2.009**	**111.677**	**9.257**	**102.420**	**56.934**	**55·6**
1939.							
I.	5.424	+2.374	7.798	548	7.250	3.104	42·8
II.	12.111	+ 148	12.259	2.100	10.159	5.807	57·2
III.	13.263	+ 10	13.273	1.610	11.663	6.939	59·5
IV.	14.148	— 740	13.408	1.760	11.648	6.768	58·1
V.	16.882	—4.276	12.606	312	12.294	7.403	60·2
VI.	14.267	—4.285	9.982	191	9.791	5.864	59·9
VII.	10.973	—3.727	7.246	1.268	5.978	5.147	86·1
VIII.	9.338	—1.312	8.026	49	7.977	5.649	70·8
IX.	7.397	+ 209	7.606	190	7.416	3.883	52·4
X.	5.265	+3.306	8.571	129	8.442	3.392	40·2
XI.	4.198	+5.113	9.311	861	8.450	2.452	29·0
XII.	4.232	+5.318	9.550	2.765	6.785	2.183	32·2
Összesen....	**117.498**	**+2.138**	**119.636**	**11.783**	**107.853**	**58.591**	**54·3**

A tárolási forgalom alapján *az év két élesen elkülönülő, hat-hat hónapig tartó szakaszra osztható.* A betárolási idény márciustól augusztusig tart, a kitárolási idény szeptembertől februárig.

A Nagyvásártelep tehát az előbb mondottaknak megfelelően, a kitárolási időszakban a forgalomnak kisebb részét vonzza magához, mint akkor, amikor kizárólag friss tojás látja el a piacot.

Az alábbiak Budapest tojásforgalmának adatait e két időszak szerint elkülönítve mutatják be, az 1938—39. idényre vonatkozólag.[2])

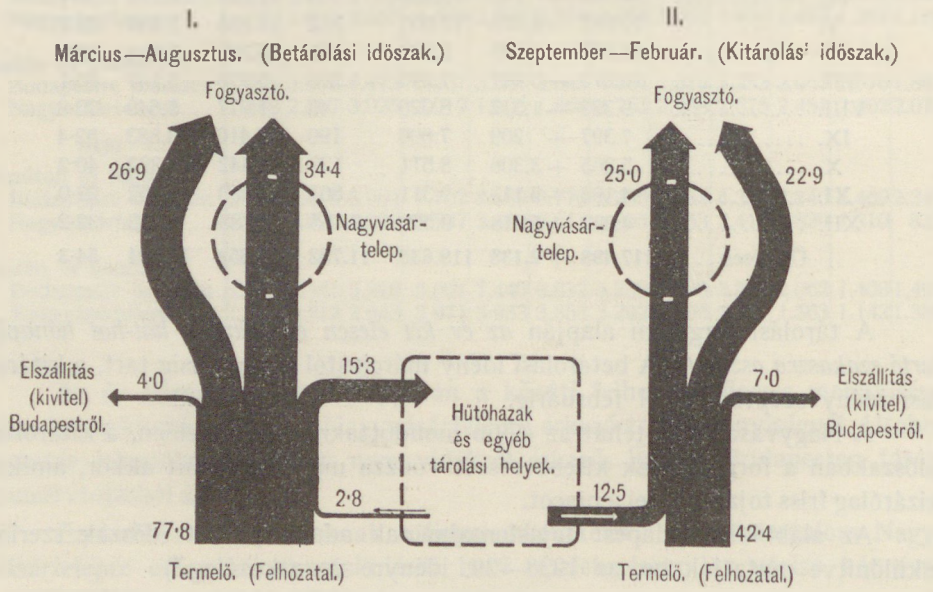
[1]) A »Statisztikai Értesítő« 1939. évi áprilisi számában megjelent előzetes eredményekkel szemben egyes vonatkozásokban helyesbített adatok.

[2]) Betárolás (—), illetve kitárolás (+).

Megnevezés	Betárolási időszak (1938. III—VIII.)	Kitárolási időszak (1938. IX.—1939. II.)	Együtt (1938. III.—1939. II.)
	métermázsa, nettósúlyban		
Felhozatal	77.823	42.489	120.312
Betárolás	15.301	128	15.429
Kitárolás	2.819	12.621	15.440
A tárolási forgalom egyenlege	—12.482	+12.493	+11
Forgalomba került mennyiség	65.341	54.982	120.323
Elszállítás	3.954	7.288	11.242
Helyi forgalom (fogyasztás)	61.387	47.694	109.081
Ebből:			
a Nagyvásártelepen át került forgalomba:			
absz.	34.439	24.972	59.411
%	56·1	52·4	54·5
a Nagyvásártelepet elkerülte:			
absz.	26.948	22.722	49.670
%	43·9	47·6	45·5

Ez az összeállítás igen jellemző képet nyujt a budapesti tojáselosztásról. *A betárolási időszakban a felhozatal 19·7%-a kerül raktározásra, míg a szeptembertől—februárig terjedő hat hónap alatt a forgalom 23·0%-át a hűtőházakban és egyebütt eltett mennyiség látja el.* A konzervtojás aránya novemberben 45·5 és decemberben 43·4%-ot is elér. A forgalom eloszlását szemléltetően a grafikus ábra is bemutatja.

Budapest tojásforgalma és annak elosztása. — 1938/39.[1])

[1]) A sávok vastagsága a forgalom nagyságát jelenti. A melléírt számok a forgalmat ezer métermázsában adják meg. Az adatok az 1938. márciusától 1939. februárjáig terjedő idényre vonatkoznak.

Végül meg kell emlékezni arról, hogy az eddig tárgyalt adatok még két irányban szorulnak kiegészítésre. Tekintetbe kell ugyanis még venni az őstermelők úgynevezett »gyalogos«, (illetve »batyus«) felhozatalának azt a részét, amelyik nem a vásárcsarnokokba irányul, valamint az elszállításnak közúton történő hányadát. E két mennyiség az eredmények szempontjából ellentétes hatású. Míg ugyanis a »gyalogos« felhozatal egy részének számba nem vétele növeli, addig az elszállítás egy részének elhanyagolása csökkenti a nagyvásártelepi forgalom kimutatott arányát. Bizonyos támpontok alapján feltehető, hogy az utóbbi valószínűleg csekélyebb jelentőségű.

Budapest »batyus« tojásforgalma.

Budapestnek vasúton, hajón és közúton lebonyolódó áruforgalmához még az utasok kézipoggyászaként érkező áruk forgalma csatlakozik. A m. kir. Államvasutak és a hajózási társaságok üzletszabályzata megengedi, hogy az utas díj nélkül is magával vihessen nagyobb terjedelmű és súlyú csomagot, amennyiben az megfelelően elhelyezhető.[1]) Ez a rendelkezés lehetőséget nyujt arra, hogy őstermelők vagy batyuzással hivatásszerűen foglalkozók ilyenmódon élelmiszert szállíthassanak nagyobb mennyiségben a fővárosba. Különösen azok az élelmiszerek alkalmasak az ilyen szállításra, amelyek kisebb tömegükben is nagyobb értéket képviselnek (tojás, nemesebb gyümölcsök, gomba stb.).

A fővárosba kézipoggyászként érkező áruknak csupán arra a részére nézve áll fenn a rendszeres mennyiségi számbavétel lehetősége, amely vásárcsarnokokba, vagy nyilt piacokra irányul. A vásárcsarnokok igazgatósága ugyanis naponta feljegyezteti az egyes csarnokokba és piacokra érkező úgynevezett gyalogos vagy batyus szállítmányokat.[2]) Az árut azonban nem viszik teljes egészében vásárcsarnokokba vagy nyilt piacokra és így a forgalomnak az a része, amelynek kapcsán az áru üzletekbe vagy közvetlenül a fogyasztóhoz kerül, semmiféle ellenőrzés vagy egyéb számbavétel tárgyát nem képezi. Ez a körülmény késztette a Statisztikai Hivatal piackutató osztályát arra, hogy legalább egy árucikknek, a tojásnak Budapestre irányuló kézipoggyász-forgalmát vizsgálata körébe vonja. Ezzel a céllal a Keleti, Nyugati, Déli és Kelenföldi pályaudvarokra kézipoggyászként behozott tojásszállítmányokat 1939. évi február—március hónapokban mintegy két héten át feljegyezték. Ugyanerre az időre feljegyzést nyert a Kelenföldi pályaudvarra expresszáruként érkező

[1]) A MÁV üzletszabályzata szerint a harmadik kocsiosztályba az utasok kéziszerszámaikat zsákokban és általvetőkben hozott terheket és oly hasonló tárgyakat bevihetnek, amelyeket gyalogjárók hordozni szoktak. A multban történő nagyarányú kézipoggyász-szállítások arra indították 1938. év tavaszán a MÁV-ot, hogy bizonyos megszorító intézkedésekkel csökkentse a túlzott nagymértékű kézipoggyászárú-szállítást.

[2]) A vásárcsarnokok és piacok ú. n. »gyalogos« vagy »batyus« forgalmára nézve a Statisztikai Havifüzetek közölnek rendszeresen adatokat.

tojás mennyisége is.[1]) Ez az időpont megfelel egyébként a tojásfelhozatal legfőbb idényének.

A feljegyzések ideje alatt 1524 esetben hoztak fel tojást Budapestre s a felhozott mennyiség 675 ezer darabot tett ki. Az egyes felhozatali esetekre átlag 443 darab tojás jutott, ami súlyban kifejezve 22 kg-ot jelent. A kézipoggyászként érkezett tojásmennyiség *pályaudvarok szerint* a következőképen oszlott meg :

	Ezer db	%
Keleti pályaudvar	214	31·7
Nyugati «	86	12·7
Déli «	154	22·8
Kelenföldi «	221	32·8
Összesen	675	100·0

A tojásfelhozatal terén legnagyobb volt a Keleti és Kelenföldi pályaudvar forgalma, míg a Déli és Nyugati pályaudvarok jóval kisebb forgalmat tüntetnek fel.

A pályaudvarokra kézipoggyászként érkezett tojás *hovaszállítására* nézve a Kelenföldi és Déli pályaudvarokon végzett feljegyzések nyujtottak lehetőséget a további vizsgálódáshoz. A tojás elszállítása a felhozók bevallása szerint részben a vásárcsarnokokba és nyilt piacokra, részben pedig üzletekbe, üzemekbe vagy egyéb megadott címekre irányult.

E két pályaudvarra érkezett batyustojás hovaszállítása a következő képet mutatta :

Rendeltetési hely	Déli p.-u. 1000 db	%	Kelenföldi p.-u. személypoggyász 1000 db	%	Kelenföldi p.-u. expresszáru 1000 db	%
Vásárcsarnokok	119	77·3	137	62·0	272	54·0
Nyiltpiacok	17	11·1	27	12·2	23	4·5
Magáncímek[2])	16	10·3	52	23·5	206	40·9
Vissza vidékre	2	1·3	5	2·3	3	0·6
Összesen	154	100·0	221	100·0	504	100·0

A Déli pályaudvar forgalmának 77%-a vásárcsarnokokba került, míg a nyilt piacokra irányuló és a piacokat megkerülő, vagyis magáncímekre (üzletekbe vagy közvetlen fogyasztókhoz) érkező mennyiség azonosnak volt mondható.

E pályaudvarra érkező batyuzók áruik legnagyobb részét a Széna-téri vásárcsanokba vitték (88 ezer db). Messze mögötte maradt jelentőségében e csarnoktól a Vérmezői zártvásár 29 ezer darabot kitevő mennyiségével, valamint a Ferdinánd-téri nyilt piac, amelyre 17 ezer darab tojás került.

A Kelenföldre érkező batyus tojás 62%-a vásárcsarnokokon keresztül jutott el a fogyasztókhoz. Második helyen a magáncímekre irányuló forgalom állott. A Kelenföldi pályaudvartól távol eső nyilt piacokra kevés tojást vittek. (12%).

[1]) Az expresszszállítás az árunak a feladás helyéről a legközelebbi személyvonattal való szállítását jelenti.

[2]) Magáncímek alatt a városi üzletekbe, üzemekbe és magánlakásokba történő elszállítások értendők.

E pályaudvarra érkezők elsősorban az I. sz. Vámház-körúti vásárcsarnok szállítói voltak, akik két hét alatt 106 ezer darab tojást szállítottak a csarnokokba. Jelentőségében jóval kisebb, de mégis feltűnő a távoleső Garay-téri zárt vásár 11 ezer darabot kitevő forgalmával, valamint a Széna-téri zárt vásár is, amelyre 9 ezer darab jutott el. A nyiltpiacok közül a Ferdinánd- és Telekitéri piacok említhetők még meg 14 ezer, illetve 7 ezer darabot elérő forgalmukkal.

Egybevetve e két pályaudvarra kézipoggyászként érkezett tojás hovaszállítását, kitűnt, hogy *a felhozatal 74—88%-a vásárcsarnokokba, illetve piacokra került, míg 10—24%-a közvetlenül a fogyasztókhoz vagy üzletekbe jutott el.*

A vasúton expresszáruként érkező tojásszállítmányok egyrésze szintén a batyus forgalomhoz vehető, amennyiben a batyuzók gyakran ugyanazon vonaton egyúttal kézipoggyászként is hoznak tojást a fővárosba. Az expresszáruforgalom nagyobb része azonban valószínűleg rendelt áru gyanánt kerül a csarnoki vagy üzlethelyiséggel bíró kereskedőkhöz. A Kelenföldi pályaudvarra expresszáruként érkezett tojás tekintélyes része (41%-a) jutott el közvetlenül a fogyasztóhoz vagy üzletekbe, ámbár a vásárcsarnokokba és nyilt piacokra irányult forgalom 54%-os tétele itt is az első helyen áll.

Az előzőkben bemutatott adatok érdekes összehasonlítást tesznek lehetővé a vásárcsarnokok és nyilt piacok batyus forgalmára vonatkozó statisztikával. A vásárcsarnokok igazgatóságának kimutatása szerint *a fővárosi csarnokokba és piacokra irányuló 1938. évi összes batyus tojásforgalom 13·6 millió darab volt.* Ez a mennyiség a budapesti évi 190 millió darabra tehető tojásfogyasztásnak csupán 7%-át teszi. A tárgyalt két hét alatt, míg a pályaudvarok felhozatalára vonatkozó feljegyzések folytak, a csarnokokba és piacokra összesen 827 ezer darab tojás érkezett batyus áruként. Ezzel szembeállítható a kézipoggyászként oda érkezett szállítmányoknak az a része, amelyet a felek bevallása szerint csarnokokba és piacokra szállítottak. Ez a mennyiség a Déli és Kelenföldi pályaudvaron 300 ezer darab volt, vagyis e néhány napon a csarnokok és piacok összes batyus forgalmának 36%-át a Kelenföldi és Déli pályaudvarra érkezett kézipoggyászszállítmányok tették ki. Egyes vásárcsarnokoknál azonban — így a Vámház-körúti csarnok esetében — az arányszám lényegesen nagyobb, sőt a Déli pályaudvaron feljegyzett tojás mennyiségének a Széna-téri zártvásárra irányuló része meghaladja a szóbanlévő zártvásáron kimutatott összes batyus tojásfelhozatalt. Ezt az ellentmondást az okozhatta, hogy a batyuzók úti céljukat nem mindig a valósághoz híven közölték. A házaló batyuzás Budapesten nincsen megengedve s így ez is oka lehetett annak, hogy esetleg a piacokat megkerülő szállításokat nem vallották be. Fennállhat azonban annak a lehetősége is, hogy a kézipoggyászként érkezett tojásszállítmányokat csarnoki kereskedők vették át és ez az áru ezért nem szerepelt a vásárcsarnokok batyus forgalmában. Valószínű mindezekből, hogy a magáncímekre irányuló forgalom részesedése nagyobb a kimutatott arányszámoknál.

A négy pályaudvar feljegyzései kiterjedtek *a behozott tojás származási helyére is.* A rövid két hét alatt 475 község vett részt a felhozatalban. Az egyes községek azonban a legkülönbözőbb nagyságú tojásszállítmánnyal szerepeltek. Lehetséges az is, hogy *egyes községek csak gyüjtőállomásai a batyuzóknak*, ahonnan azután az összegyüjtött tojást Pestre hozzák. Így Bicske 27 ezer, Csákvár, Lovasberény, Nagyvenyim 10—20 ezer darabos tétellel szerepeltek a két hét alatt. A községek egyharmada 5 ezer darabnál nagyobb mennyiséggel vett részt a batyus felhozatalban. A két hét alatt Budapestre felhozott tojásmennyiség fele ezekből a községekből származott.

A származási helyek ismerete lehetőséget nyujtott *a fővárostól való távolságuk* vizsgálatára. Az alábbi táblázat kilométertávolság szerint részletezi a pályaudvarokra kézipoggyászként érkezett szállítmányok származási helyét.

Távolság (km)	Felhozatal ezer db	%
— 30	9.317	1·4
31— 50	80.085	11·9
51—100	284.902	42·2
101—150	144.205	21·4
151—200	59.575	8·8
201—250	33.010	4·9
251—	37.360	5·5
Ismeretlen	26.480	3·9
Összesen	**674.934**	**100·0**

E szerint *a felhozatalnak több mint 75%-a a Budapestről számított 30—150 km-es övezetből származott.* A 30 km-ig terjedő legbelső övezet szerepe alárendelt jelentőségű. Lehetséges azonban, hogy onnan más módon (pl. helyiérdekű villamoson, közúton) érkezett batyus tojás.

Vármegyék szerint csoportosítva a származási községeket, szembetűnő Fejér és Pest vármegye szerepe. Az előbbi 34%-kal, az utóbbi 26%-kal részesedett a felhozott mennyiségben. Kisebb tétellel, 18 ezer darabbal jelentkezett már a visszatért Felvidéknek a Dunától északra eső része is. A Felvidék bekapcsolódása Budapest áruellátásába a batyus forgalmon keresztül is a jövőben még fokozottabb lesz.

Annak vizsgálatára, hogy *a hét egyes napjain* a felhozatal hogyan alakult, az alábbi csoportosítás nyujt lehetőséget:

	Felhozatal ezer db	%
Hétfő	54	7·9
Kedd	102	15·1
Szerda	80	11·8
Csütörtök	83	12·2
Péntek	228	33·9
Szombat	103	15·3
Vasárnap	25	3·8
Összesen	**675**	**100·0**

A hétköznapok közül a hétfői adat a szokásos hételei kisebbfokú forgalomra mutat rá. A kedd—szombati, valamint a szerda—csütörtöki napok azonos forgalmakkal tűnnek ki. *A felhozatalnak péntekre eső kiemelkedése* megerősíti azt az ismert tényt, hogy leginkább állandó szállítókról van szó, akik rendszeresen hozzák a vidék élelmiszereit a fővárosba.

A Kelenföldre érkező szállítók nevének bejegyzése még néhány megfigyelésre nyujtott támpontot.

E pályaudvaron kézipoggyászként szállítók *72%-a nő volt és csak 28%-a férfi.* Nem ilyen az expresszáruforgalom megoszlásának az aránya a két nem között; Az expresszáruforgalomban ugyanis 54% volt a férfiak száma, míg a nőké 46%-ot tett ki.

Érdekes annak a vizsgálata is, hogy a Kelenföldön leszálló batyusok *hányszor fordultak meg a fővárosban* a két hét alatt. Eszerint 71 batyus jött kétszer Budapestre, 26-an háromszor hoztak fel tojást, míg 15-en voltak olyanok, akik 4—7-szer keresték fel a fővárost. A 112 többször batyuzó igen nagy része (77%-a) fejérmegyei községekből szállította a tojást, főképen a vásárcsarnokokba és piacokra.

A Kelenföldön történt feljegyzések az expresszáruként érkezett tojásra is kiterjeszkedtek és így megállapítást nyert, hogy 49-en voltak olyanok, akik személyes felutazásukkal egyidejűleg expresszáruként is hoztak fel tojást a fővárosba.

Abban a tekintetben, hogy a piacokat elkerülő és üzletekbe vagy közvetlen fogyasztókhoz irányuló batyus forgalom összes mennyisége milyen nagyra értékelhető, csupán becslésekre vagyunk utalva.

A Kelenföldi és Déli pályaudvarokon végzett feljegyzésekből kiindulva, de figyelembevéve az árubevallásnál tapasztalt pontatlanságokat, *feltehető, hogy a kézipoggyászként csarnokba és piacra vitt minden 100 darab tojásnak 25—30 darab magáncímre szállított tojás felel meg.*

Ezt az arányszámot a becslés alapjául elfogadva *a főváros 13·6 millió darab csarnoki és piaci forgalma mellett 3·5—4 millió darabra tehető a magáncímre irányuló, kézipoggyászként érkezett tojásmennyiség.*

Ez a mennyiség, amelynek mégcsak hozzávetőleges nagyságára nézve sem állottak számadatok rendelkezésre, az egész évi budapesti tojásszükségletnek *aránylag csekély részét képezi.* Ha nem is fér kétség ahhoz, hogy a rövid ideig tartó, kevés pályaudvaron végzett feljegyzések eredményei csupán tájékoztató jellegűek lehetnek, mégis bizonyítékát nyujtják annak, hogy a közvetlen magáncímre érkező szállítmányok a Budapesten fogyasztásra kerülő tojás mennyiségét lényegesen nem emelik. Az így behozott tojást a közúton történő és számba nem vehető elszállítások részben kompenzálhatják is.

Felmerülhet végül még annak kérdése: vajjon *mekkora összeget képvisel a batyuzók által a fővárosban forgalombahozott tojás mennyisége*? A négy pályaudvarra kézipoggyászként behozott 675 ezer darab batyus tojás, a február és

március havi 8, illetőleg 7 filléres kicsinybeni havi átlagárat véve alapul, 48 ezer pengő értéket reprezentál, amiből egy-egy kézipoggyászszállítmányra (443 db) átlagosan 31 pengő esik.

Budapest 17 millió darabot meghaladó 1938. évi batyus tojásfelhozatalának értéke kiskereskedelmi áron számítva körülbelül *1·4 millió pengőt tesz ki.* Habár ez a forgalom a budapesti összes tojásfogyasztáshoz képest nem mondható számottevőnek, a fent kiszámított összegek tanusága szerint mégis sok kisegzisztenciának nyujt kereseti lehetőséget.

Budapest gabona- és lisztforgalmának áttekintése.

Budapest közélelmezése szempontjából a liszt és annak termékei: a kenyér, a péksütemény és a tésztaneműek egyaránt jelentősek. Bár az emberi táplálkozás rendjének lassú átalakulása folytán a liszttermékek fogyasztása általánosságban csökkenő irányt mutat, jelentőségük még mindig első vonalban áll.

A gabona- és lisztfélék budapesti forgalma lényegesen felülmúlja a helyi fogyasztás fedezésére szükséges mennyiséget; ez a körülmény a fővárosban települt malom- és lisztfeldolgozó ipar, valamint a kereskedelem és raktárházak tevékenysége folytán áll elő. Az alábbiak Budapest forgalmi adatainak segítségével nyujtanak — egyelőre vázlatos — képet a beérkezett búzamennyiség feldolgozásáról, elosztásáról és felhasználásáról.

Budapest 1938. évi búzafelhozatala 2,937.521 métermázsa volt, s ebből a mennyiségből vasúton és hajón 120.184 métermázsa ismét elszállításra került. A budapesti malmok 1,604.067 métermázsát őröltek lisztté. Az 1938. évi búzaszükséglet messze mögötte maradt tehát a felhozott mennyiségnek, míg a megelőző évben azt megközelítette.[1]) Ez a jelenség abban leli magyarázatát, hogy az 1938. év rendkívüli jó búzatermése a fővárosban tárolt tartalékokat erősen felduzzasztotta, ami a felhozatal megnagyobbodását eredményezte. A malmok és közraktárak éveleji 153.279 métermázsa búzakészlete az év végére körülbelül négy és félszeresére, azaz 836.901 métermázsára emelkedett. Kétségtelen, hogy a statisztikailag ki nem mutatható készletek is hasonló mértékben növekedtek. A búzaforgalomból a malomipari felhasználás, az elszállítás és a készletnövekedés leszámítása után maradó mennyiség magábanfoglalja a búza szállítási és tárolási veszteségét (amely kb. 4%-át éri el az összes mennyiségnek) és az eddig még számításba nem vett felhasználási és közúton történő elszállítási mozzanatokat.

A búzaforgalom mellett a rozs forgalma elenyészően csekély volt. A felhozott 183.000 métermázsányi mennyiségből hosszabb-rövidebb budapesti tárolás után 120.000 métermázsa ismét elszállításra került, míg a budapesti malmok 57.904 métermázsát őröltek meg.

[1]) Az 1937. évben a búzafelhozatal 2,177.511 métermázsa, a budapesti malomipar felhasználása pedig 1,909.000 métermázsa volt.

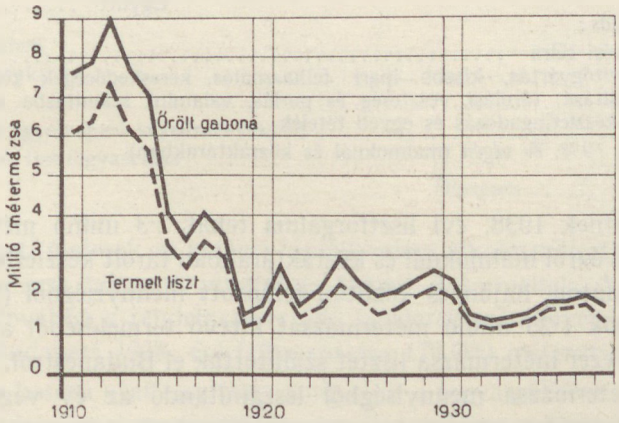
A budapesti malmok 1·7 millió métermázsa gabona megőrlése útján őrlőképességük 40—50%-át használták ki. Ezt az arányt csupán egy ipartelep teljesítménye haladta meg.

A budapesti malomüzemek számában és termelésében a háború előtti időktől a mai napig beállott változásról az alábbi táblázat számol be, amely az egykori virágzó budapesti malomiparunk visszafejlődéséről jellemző képet nyujt.

Év	Üzemek száma	Őrölt gabona ezer métermázsában	Termelt liszt ezer métermázsában
1910	12	7.579	6.094
1920	13	1.678	1.310
1930	8	2.377	1.908
1938	6	1.662	1.249

Amíg világháború előtt Budapesten egy malom évi átlagos gabonaszükséglete 632.000 métermázsát tett ki, addig az 1938. évben csak 277.000 métermázsát ért el. A hanyatlás még ma is tart, mert ebben az esztendőben újabb két üzem kezdte meg felszámolását. A jelenség okát az ország megcsonkításában, a közös vámterület megszűnésében, az egyes országok saját malomiparukat fejlesztő törekvésében és ennek folytán a külföldi piacok elzárkózásában kell keresni. A malomipar megváltozott helyzetét a mellékelt ábra is élénken bizonyítja.

Budapesti malmok termelésének alakulása. 1910—1938.

A budapesti piac lisztforgalmát nagymértékben befolyásolja az egyes lisztfajták bel- és külföldi elhelyezési lehetősége. Külföldön kizárólag a fínom 0 sz. minőséglisztet veszik át. Budapesti malmaink őrlési berendezése olyan, hogy e kívánságnak eleget tehessen, s ezért a termelt lisztnek majdnem fele fínom fehér liszt. Ennek következménye volt talán az, hogy az ország 1938-ban kivitelre kerülő (353.495 métermázsa) lisztjének 60%-át (211.831 métermázsát) a budapesti malmok szállították ki. A fővárosi malmok exportáló tevékenységét

még az is szükségszerűvé teszi, hogy a termelt fehérlisztet a belföldi fogyasztás csak kis részben használja fel. A budapesti szükséglet például a helyi fehérlisztermelésnek kb. csak egyhatod része. A sötétebb liszt iránt viszont a helyi piacon rendszerint élénk a kereslet. A vidéki malmok — amelyek a belföldi szükségletnek megfelelően inkább sötétebb lisztet őrölnek — erős versenytársai a budapesti üzemeknek és 1938-ban 900.000 métermázsa lisztet szállítottak fel vidékről Budapestre. A főváros szükségletét egyébként a helyi malmok 1·2 millió métermázsás termelése teljes egészében fedezni tudná.

Ezekután a következő összeállítás számszerű alakban nyujt képet a budapesti lisztforgalom és felhasználás 1938. évi alakulásáról. Az adatok a búza- és rozsliszt együttes forgalmát ölelik fel.

	Ezer q
1938. év eleji készlet (malmoknál és közraktárakban)	147
Budapesti malmok termelése	1.248
Felhozatal:	
vasúton és hajón	777
közúton	124
Együtt	901
Összesen	2.296
Elszállítás Budapestről:	
Vasúton és hajón:	
külföldre	212
belföldre	81
Malmok elszállítása közúton	375
Együtt	668
Felhasználás:	
Élelmezési célra	1.200
Keményítőgyártás, kisebb ipari felhasználás, kereskedőcégek közúti elszállítása, tárolási veszteség és porlás, valamint számításba nem vett készletingadozás és egyéb tételek	260
Készlet az 1938. év végén (malmoknál és közraktárakban)	168

Budapestnek 1938. évi lisztforgalma tehát 2·3 millió métermázsa volt, amely az előző évről malmoknál és közraktárakban tárolt készletből (147 ezer q), a vidékről vasúton, hajón és közúton felhozott mennyiségből (900 ezer q) és a helyi malmok 1·25 millió métermázsát kitevő termeléséből adódott. Az év folyamán 668 ezer métermázsa lisztet szállítottak el Budapestről. A fennmaradó 1628 ezer métermázsa mennyiségből leszámítandó az év végén mutatkozó 168 ezer métermázsa készlet és a keményítőgyárak felhasználása. Budapest élelmezési lisztfogyasztása tehát 1·2 millió métermázsára tehető.[1]) Az egy főre eső átlag ezek szerint (1,090.100 lélekszám mellett) 110 kg, amely

[1]) Megjegyzendő, hogy a fogyasztás mennyiségének megállapítása más, újabb forrásanyag alapján most van folyamatban, részletes ismertetésére más alkalommal kerül sor. Ez az anyag a lisztforgalom és fogyasztás pontosabb felmérését teszi lehetővé. Mindaddig azonban, míg az újabb adatok közkinccsé válhatnak, az előzetes becslés eredményei is hasznos szolgálatot tesznek.

mennyiség legnagyobb része ipari átdolgozás után — kenyér, péksütemény, tészta alakjában — a többi része pedig liszt alakjában került a fogyasztókhoz.

Az élelmezési fogyasztásra került 1·2 millió métermázsa liszt további részletezése a következő :[1])

Sütőipari és tésztagyárak felhasználása:	
kenyértermeléshez	635 ezer q
péksüteményhez	83 « «
tésztagyártásra és egyéb célra	62 « «
Együtt	**780** ezer q
Háztartási lisztfelhasználás mennyisége becslés szerint	420 « «
Összesen	**1.200** ezer q

Ehhez járul még a kisebb cukrászüzemek lisztfeldolgozása, míg a nagyobb (gyári és középipari jellegű) cukrászipar a fejenkinti adatokban bennfoglaltatik. Megjegyzendő még, hogy az előállított, szárított tésztaneműek egy része Budapestről elszállításra kerül s így nem a helyi fogyasztás javára irandó, mely egyébként gyári tésztából fejenkint 1—1·5 kg-ra tehető. A fennmaradó 420 ezer métermázsa a háztartások közvetlen lisztszükségletét elégítette ki. A budapesti búza- és lisztforgalomról elmondottak szemléltető, átfogó képét a mellékelt grafikus ábra nyujtja.

A lisztfogyasztás egy főre eső 110 kg-os átlaga a felhasználás módja szerint következőképen oszlik meg :

Kenyéralakban	58 kg
Péksüteményként	8 «
Tésztaként	1 «
Cukrász és egyéb ipari készítményekben	4 «
Háztartások lisztfogyasztása	39 «
Összesen	**110** kg

A budapesti malmok az emberi táplálkozásra alkalmas liszt őrlése mellett 403.000 métermázsa takarmánylisztet és korpát is termeltek. A felhozatal és az elszállítás, továbbá a rendelkezésre álló készletek számbavétele után takarmánylisztből Budapest 1938. évi felhasználása 179.000 métermázsa volt.

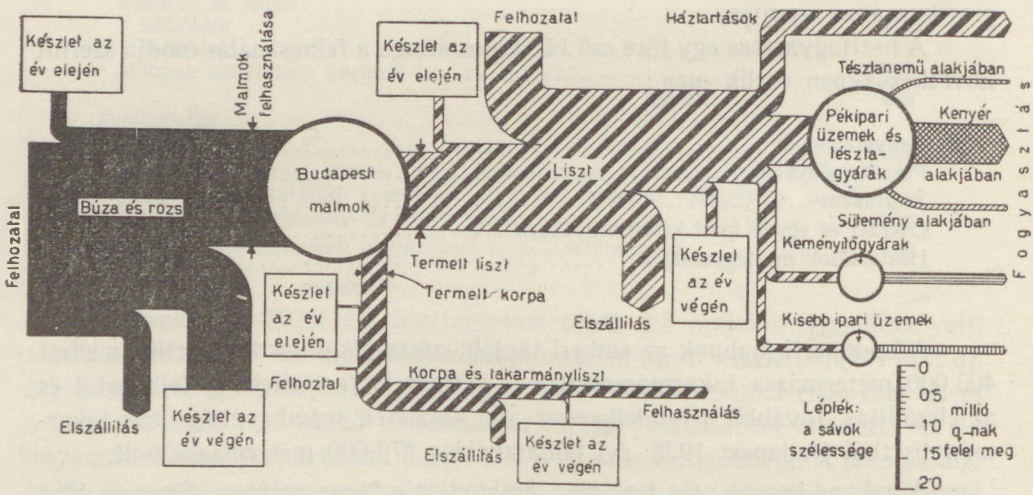
A gabona hosszú utat tesz meg, amíg eljut a fogyasztókhoz. Ezen az úton nemcsak mennyiségileg, hanem értékben is változást szenved. Ez természetes is, mert a feldolgozást végző malom- és egyéb ipari üzemek, továbbá a közvetítő kereskedelem költségeit is viselnie kell.

[1]) Ezek az adatok 1936. évből származnak; az 1938. évi számításokhoz való felhasználásuk csak szükségből, újabb adatok beszerzéséig történt. Megjegyzendő, hogy a gazdasági helyzet és a fogyasztási szokások változása a képet bizonyos vonatkozásokban (pl. gyári tésztaneműeknél) lényegesen módosította. Az adatok részletes ismertetését lásd a »Piackutatási munkálatok« I. részének 53—54. oldalain.

Egy métermázsa búza értékét a forgalmi adóváltsággal együtt 1938. évi átlagos árral számítva 25·94 pengőnek véve fel, a belőle kiőrölt liszt értéke 31·62 pengőt ér el, vagyis a búza értékét 5·68 pengővel meghaladja. A további feldolgozás során ez a különbözet tetemesen növekedik.

Ugyancsak összehasonlítható a lisztérték a pékipari termékek értékével, de figyelembe veendő, hogy mind a kenyérnél, mind a péksüteménynél kimutatott értékemelkedés a feldolgozással és az értékesítéssel járó költségeken kívül a segédanyagok értékét is magában foglalja. Feltéve példának okáért, hogy egy métermázsa búzából kenyér készül, úgy a 140 kg[1]) sütet értéke átlagos 34·3 filléres kicsinybeni árral számítva 48·02 pengő, vagyis a felhasznált liszt 34·26 pengős értéke 13·76 pengővel emelkedett.[2]) Már nagyobb a változás a péksütemény árának alapulvétele esetén. Egy métermázsa lisztből 116-os kiadósság esetén 2580 db süteményt állítanak elő (egy darabot 4·5 dekagrammnak véve). Ennek a mennyiségnek az értéke 124 pengőt tenne ki, ami a 0 sz. liszt árával szemben 86 pengős értékemelkedésnek felel meg.

Budapest gabona- és lisztforgalma. — 1938.

A gabona-, továbbá a liszt-, kenyér- és péksüteményforgalom figyelembevétele mellett a forgalom összértéke is megállapítható.

---

[1]) A kenyér és a péksütemény »kiadósságának« ismertetését lásd a »Piackutatási munkálatok« c. kiadvány I. részének 55. oldalán.

[2]) A liszt nagybani, a kenyér kicsinybeni, tehát a fogyasztók által fizetett átlagos árral számítva, még pedig a különböző kenyérfajták és előállításukhoz szükséges lisztfajták mennyiségi arányához mérlegelve.

A fővárosi malmok 1938-ban 35·4 millió pengő értékű gabonát őröltek.[1]) Ehhez az összeghez hozzászámítandó még az őrlés alkalmával lerótt lisztforgalmi adóváltság összege, amely az elmult évben 7·4 millió pengő megterhelést jelentett. A termelt liszt 52·2 millió pengőt képviselt,[2]) tehát a malmok termelése révén 9·4 millió pengős értékemelkedés állott elő. Ez azonban nem jelenti a malomüzemek tényleges hasznát, mert a termeléssel és a lisztértékesítéssel járó összes üzemi és üzleti kiadásokat magában foglalja.

A pékipar által kenyér és péksütemény előállításához használt liszt értéke (nagybani árral számítva) 25 millió pengő volt, ebből kenyérhez 21·8 millió pengő, a péksüteményhez 3·2 millió pengő értékű lisztet használt fel. A forgalombahozott kenyér összes értéke 31 millió pengőt, a péksütemény pedig 10·8 millió pengőt tett ki. A nyersanyagérték tehát a pékipar munkája révén (csak a kenyér és péksütemény termelésnél) 16·8 millió pengővel emelkedett. Ez a többlet ismét magában foglalja a liszttermékek előállításához szükséges segédanyagok értékét és az összes költségeket.

Számításba véve Budapest kenyérfogyasztását 31 millió pengő értékben, a péksüteményfogyasztást 10·8 millió pengővel, a tésztaneműeket 1·2 millió pengővel, továbbá a háztartások által felhasznált lisztmennyiséget 40 fillérres átlagos kicsinybeni árral számítva 16·8 millió pengővel, akkor az elmult esztendőben a főváros lakossága összesen 59·8 millió pengőt fizetett ki lisztfélékre,[3]) ami egy főre 54·8 pengős kiadást jelentett.

Annak sincsen akadálya, hogy a helyi fogyasztás most kimutatott kicsinybeni összértéke szembeállíttassék a szóbanlévő termékek előállításához szükséges — tehát helyi fogyasztást szolgáló — liszt és búza értékével.

Budapest kenyér-, péksütemény-, tészta- és lisztfogyasztásának kicsinybeni értéke a fentiek szerint *59·8 millió pengő.*

Az előállításukhoz szükséges liszt nagybani értéke *41·4 millió pengő.*

A liszt őrléséhez szükséges gabona értéke *39·4* millió pengő volna, ebből azonban levonandó a megőrlésnél keletkező korpa és takarmányliszt értéke, *6·7* millió pengő összegben. A budapesti lisztfogyasztást terhelő gabonaérték tehát *32·7* millió pengőt tesz ki.

Adatok Budapest burgonyaellátásáról.

A burgonyaforgalom szabályozására irányuló intézkedések révén az utóbbi időben többízben fordult a közfigyelem a burgonyaellátás kérdése felé. A főváros közélelmezési szakbizottsága is ismételten foglalkozott a burgonyafelhozatal és

[1]) A gabona tőzsdei átlagára alapján, az összes származási helyek és hektolitersúlyok tekintetbevételével.

[2]) A lisztkiőrlési arányszámok (Lásd: »Piackutatási munkálatok« I. r. 52. oldal.) alapján megállapított mennyiség évi átlagárral számítva. (A korpa értékével együtt.)

[3]) Az »egyéb« élelmiszeripari lisztfelhasználást (cukrász- és más sütemények stb.) az értékelésnél nem lehetett figyelembevenni.

áralakulás gazdasági, ill. közigazgatási vonatkozásaival. A Székesfővárosi Statisztikai Hivatal piackutató osztálya sokoldalú anyagot dolgozott ki ebben a tekintetben; különösen behatóan foglalkozott az 1938. év április és május hónapjaiban bekövetkezett és áremelkedéssel kapcsolatos rendkívüli viszonyokkal.[1]) A munkálatok időközben tovább folytatódtak s eredményeik alapján a következők néhány új szempontot ismertetnek a burgonyaellátás köréből.[2])

Magyarország szántóföldi burgonyatermése az utolsó tíz év átlagában 19·5 millió métermázsa volt. Rendes körülmények között ebből a mennyiségből étkezési célokra 8 millió métermázsa szolgál. A burgonyatermés azonban igen nagy ingadozást mutat. Az elmult 10 év folyamán az 1935. évi legkisebb (13·9 millió q) és az 1937. év legnagyobb (25·6 millió q) termése között az 1935. évihez viszonyítva 84 százalékos eltérés mutatkozik. *A budapesti fogyasztás ezzel szemben feltűnően állandónak mondható*, mivel itt a legkisebb és legnagyobb fogyasztás között csak 18 százalékos eltérés van. Budapest tízévi átlagban 1·02 millió métermázsát fogyaszt el, mely *az országos átlagtermésnek 5·2 százalékát és az étkezési felhasználásnak 12·8 százalékát* teszi ki. Az 1938/39. gazdasági évben július 1-től június 30-ig a főváros burgonyaforgalma 954.000 métermázsa volt, ami az átlagforgalom alatt maradt. *A felhozatal visszaesését részben a burgonya iránti kereslet gyengülésével lehet magyarázni.* Ebben a gazdasági évben ugyanis igen erőteljes volt a zöldfőzelékfélék forgalma és olcsó beszerzési lehetőségük — kiváltképen a hosszúra nyúlt ősz folyamán — a burgonya rovására módosították a fogyasztást. Minthogy tehát a forgalomcsökkenés a kereslet oldaláról indokolható, ezért ellátási nehézségek nem mutatkoztak. Az a körülmény azonban, hogy az árak 1938/39. évi színvonala a jelentékeny burgonyatermés ellenére valamelyest magasabb volt a mult évinél, a forgalomkorlátozó intézkedések hatására is enged következtetni. Az utóbbi években egyébként a Budapestről elszállított burgonyamennyiség lényegesen kevesebb volt, mint a korábbi években, ami szintén a kisebb felhozatalt magyarázza.

A forgalomnak szállítóeszközök szerinti megoszlásában a vasút játszik legnagyobb szerepet; az összforgalomnak 85 százalékát bonyolítja le. A közúti forgalom, mely kizárólag Pest környékére korlátozódik, 14 százalékkal szerepel a felhozatalban. Elenyészően csekély a hajóforgalom jelentősége.

A Budapestre felhozott burgonya mennyiségéből átlagosan *79% étkezési célra szolgál, a zúzó- és pékipar pedig 17·3 százalékot használ fel.* A hátralévő töredék a takarmányozási felhasználáson kívül beszáradás és romlás rovására írható.[3])

---

[1]) Lásd: Piackutatási munkálatok, I. rész (Statisztikai közlemények, 82. kötet, 4. szám) 55. oldal.

[2]) Jelen ismertetés a forgalom adataira vonatkozik; az áralakulásról (a termelői, nagybani és kicsinybeni árak kapcsán) a Statisztikai Értesítő egyik következő száma fog beszámolni.

[3]) A burgonyatermelés elosztására és a budapesti felhasználás főbb ágazataira nézve a »Piackutatási munkálatok« I. részének idézett fejezete nyujt bővebb felvilágosítást.

A fogyasztásnak burgonyafajták szerint való megoszlása szintén érdeklődésre tarthat számot. Az étkezésre szánt burgonyától megkívánjuk, hogy a gumók finom héjjal és sekélyen ülő rügyekkel bírjanak, hogy ezáltal a tisztítási veszteséget csökkenteni tudjuk. A gumók egyenletes nagyságuak és legalább 3 centiméter átmérőjűek legyenek. Főkövetelményünk a gumókkal szemben még az is, hogy úgy külső, mint belső betegségektől, valamint sérülésektől mentesek legyenek. A fogyasztóközönség általában a hosszúkás és nem szappanosodó burgonyát kedveli, amely tulajdonságokkal a korai érésűek közül főleg a Gülbaba és nyárirózsa, a középérésű fajták közül pedig az Ella-burgonya rendelkezik.

Az egyes burgonyafajtáknak a forgalomban való részesedéséről elsőízben vitéz Takách Gyula közölt adatokat.[1]) Újabban a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal piackutató osztálya dolgozza fel a m. kir. Növénytermelési Hivatal forrásanyagát. Az eredményeket a következő táblázat tartalmazza.

Fajtánkinti felhozatal a Nagyvásártelepre és egyéb pályaudvarokra.

Megnevezés	1934/35.[2]) métermázsa	%	1938/39.[2]) métermázsa	%
Gülbaba	33.100	4·0	287.412	37·8
Nyári rózsa	162.000	19·7	63.471	8·3
Őszi rózsa	194.800	23·7	22.462	3·0
Ella	250.600	30·4	219.845	28·9
Kifli	6.400	0·8	2.549	0·3
Wohltmann	11.700	1·4	13.117	1·7
Krüger	146.500	17·8	119.081	15·6
Fojtott burgonya és újdonság	13.800	1·7	33.221	4·4
Egyéb	4.100	0·5	—	—
Összesen	**823.000**	**100·0**	**761.158**	**100·0**

A fenti adatok összehasonlításából kitűnik a Gülbaba forgalmának hatalmas megnövekedése, különösen a nyári- és őszirózsa rovására. Ez az újonnan kitenyésztett és kitűnő minőségű fajtiszta burgonyafajta mindinkább kiszorítja a piacról az elkorcsosodott rózsafajtákat. A rózsaburgonyán kívül nagy mennyiségben kerül forgalomba — még pedig úgy étkezési, mint ipari célra — az Ella burgonya. Tekintélyes mennyiségű a zúzóipari célt szolgáló Krüger burgonya is. Felemlíthető még a fojtott és előcsiráztatott újdonságoknak a forgalma, amelyek mellett az egyéb fajták forgalma elenyészően csekély. A táblázat általában képet nyujt arról, hogy *aránylag rövid idő alatt milyen nagy változások következtek be* — részben céltudatos növénytermelési és nemesítési munka, részben a közönség ízlésének módosulása révén — *a főváros különböző burgonyafajtákkal való ellátása terén.*

[1]) *vitéz Takách Gyula:* »Burgonyatermésünk felhasználása és a budapesti piac« (Mezőgazdasági Közlöny 1937. év 4. szám, 185. oldal.).

[2]) A piackutató és árstatisztikai osztály feldolgozásának eredményei.

Az áru érkezési helye szerint az alábbi adatok az Élelmiszernagyvásártelep és egyéb rendeltetési helyek forgalmát vetik egybe.[1]) Az adatok az 1938/39. gazdasági évre vonatkoznak.[2])

Megnevezés	Felhozatal a Nagyvásártelepre	Felhozatal egyéb rendeltetési helyre	összesen
Vasúton	574.795	204.868	779.663
Hajón	5.702	4.618	10.320
Közúton	99.425	50.108	149.533
Összesen	**679.922**	**259.594**	**939.516**

A megelőző évekhez képest a Nagyvásártelep szerepe a burgonyaellátás terén növekedett; az 1937. évre vonatkozólag kimutatott 65% helyett ma már a forgalom 72%-át egyesíti.

A vasúti forgalom tekintetében burgonyafajták szerint is rendelkezésre állnak az adatok.[3])

Megnevezés	Vasúti felhozatal a Nagyvásártelepre q	%	Vasúti felhozatal egyéb állomásokra q	%	összesen q	Az összes vasúti felhozatalból a Nagyvásártelepre esett %-ban
Gülbaba	263.802	46·0	23.610	12·5	287.412	91·8
Nyári rózsa	56.260	9·8	7.211	3·8	63.471	88·6
Őszi rózsa	18.694	3·3	3.768	2·0	22.462	83·2
Ella	137.856	24·0	81.989	43·6	219.845	62·7
Kifli	2.439	0·4	110	0·1	2.549	95·7
Wohltmann	8.914	1·6	4.203	2·2	13.117	68·0
Krüger	52.146	9·1	66.935	35·6	119·081	43·8
Fojtott, újdonság	32.931	5·8	290	0·2	33.221	99·1
Összesen	**573.042**	**100·0**	**188.116**	**100·0**	**761.158**	**75·3**

A fenti adatok vizsgálatából kitűnik, hogy az Élelmiszernagyvásártelepre főleg az étkezésre alkalmas fajták, míg egyéb rendeltetéssel inkább az ipari célt szolgáló burgonya érkezik. A kifejezetten *háztartási fogyasztás célját szolgáló fajtáknál a forgalom összpontosításának mértéke* (újdonság, ill. Gülbaba esetében) *a 90%-ot is meghaladja.* Az Ella burgonya már részben ipari célt is szolgál, ami fenti adataiban kifejezésre jut.

A forgalomnak évszakok szerint való alakulása jellegzetes vonásokat mutat. Az új áru a piacon február hónapban mint fojtott burgonya, majd május második felében mint előcsiráztatott újdonság jelenik meg. Az újtermésű burgonya a júniusi forgalomnak 64 százalékát teszi ki. Július hónapban az újtermésű korai fajták már tömegcikkeknek tekinthetők a piacon.

---

[1]) A burgonya »főpiaci koncentrációjának« adatairól lásd: »Piackutatási munkálatok« I. rész 59. oldal és II. rész 26. oldal.

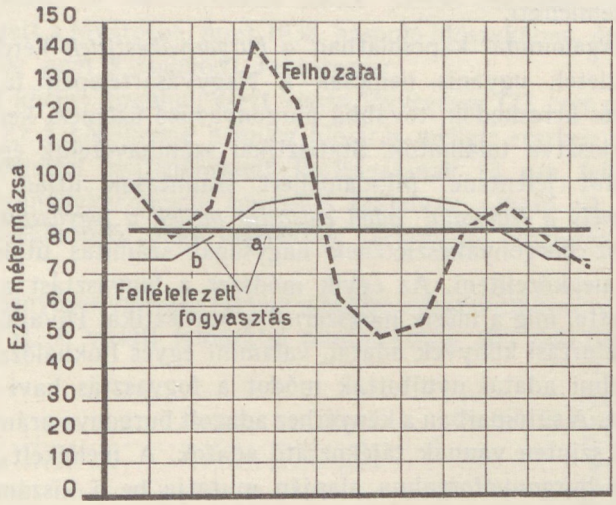
[2]) Utólag helyesbített adatok.

[3]) A M. kir. Növénytermelési Hivatal forrásanyagából készült adatok.

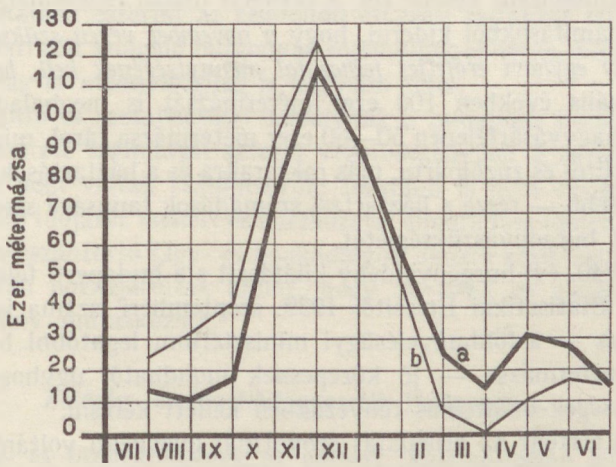
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Burgonyafelhozatal a budapesti piacra egész éven át történik, de azért *jelentős hullámzásokat lehet tapasztalni a forgalom alakulásában.* Az idény kezdetén a forgalom közepesnek mondható és kizárólag a napi fogyasztás kielégítésére

Burgonyafelhozatal és fogyasztás alakulása az 1934/35—1938/39. évek átlagában.

A fogyasztás ellátásához szükséges készletek alakulása.

a) Változatlan havi fogyasztás esetén.

b) Évszakok szerint változó fogyasztás esetén.

törekszik. Október és november hónapokban erőteljesen indul meg a felhozatal, amely ekkor már nemcsak a pillanatnyi fogyasztást elégíti ki, hanem tetemes mennyisége raktározásra szolgál, hogy ezáltal a téli hónapok zavartalan fogyasz-

tása biztosítva legyen. Az erős fagyok megnehezítik a burgonya szállítását és azért január és február hónapokban a felhozatal csekély. Március hónapban megindul a burgonyavermek felbontása és a felhozatal is erőteljesebb ütemet vesz. Május és június hónapokban a felhozatal ismét alább hagy, mivel a vidéki készletek kimerülnek. A felhozatalnak ezt a szabályos hullámzását a grafikus ábra is jól szemlélteti.

A áruforgalommal kapcsolatban *a burgonyakészletek* kérdése is említést igényel. Készletek ugyanis nemcsak a Nagyvásártelepen tárolnak, hanem ezenkívül egyes kereskedők, továbbá burgonyazúzó üzemek, kenyérgyárak stb. raktáraiban elosztva találhatók. Statisztikai számbavételük éppen ezért igen nehéz feladatot jelentene. Mindamellett számítások útján megállapítható *az a készlet, mely a felhozatal adott eloszlása mellett a fogyasztást fedezni képes.*

Budapest burgonyakészletének nagyságát számítás útján kétféleképen igyekeztünk megközelíteni. Az egyik módszer a fogyasztást az év folyamán állandónak vette, míg a másik módszernél a Statisztikai Hivatal által 1929-ben beszerzett háztartási könyvek adatai, valamint egyes fiókhálózattal bíró nagyüzemek forgalmi adatai nyujtottak módot a fogyasztás havi hullámzásának megfigyelésére. A sütőiparban a kenyérhez adagolt burgonya arányának évszakos ingadozásáról szintén vannak tájékoztató adatok. A mellékelt ábra az utolsó öt év átlagos burgonyaforgalma alapján mutatja be a kiszámított készletek alakulását, mégpedig a fogyasztáselosztás fenti két feltételezése segítségével. A számításnál a budapesti helyi termés és a júniussal lezárt gazdasági év végén esetleg még fennmaradt készlet (pl. a sütőipar júliusi szükséglete) is figyelembe vétetett. A számításokból kiderül, hogy *a november végén szükségelt maximális raktárállomány egyhavi erőteljes felhozatal mennyiségének kell, hogy megfeleljen.*

A normális években 100 ezer métermázsát is meghaladó készletekből az Élelmiszernagyvásártelepen 50—60 ezer métermázsa tárol, míg a fennmaradó mennyiség a sütő- és zúzóiparra, más raktárakra és a háztartásokra esik, melyek egy — bár kisebb — része a háztartási számadások tanusága szerint ma is előre szerzi be téli burgonyaszükségletét.

Az 1939/40. évi burgonyaidény kilátásait s a budapesti felhozatal várható alakulását a »Statisztikai Értesítő« 1939. szeptemberi száma ismertette.

A termés — a földművelésügyi minisztérium legutóbbi becslése alapján 23·6 millió métermázsa — jó közepesnek mondható, úgyhogy a budapesti ellátási nehézségek okait más tényezőkben kellett keresni.

Említés történt az áruellátás szokottnál gyengébb voltáról, amennyiben a gazdasági év első harmadában (a júliustól októberig terjedő 4 hónap folyamán) a Nagyvásártelep forgalma 208·6 ezer métermázsa volt, amely az előző év hasonló időszakának 248·4 ezer métermázsás forgalmánál 39·8 ezer métermázsával kevesebb. Az 1939. évi felhozatal alighanem csak a fogyasztás kielégítésére volt elegendő, míg a megelőző évek októberében a pillanatnyi fogyasztáson kívül raktározásra is fennmaradt bizonyos burgonyamennyiség.

A tanulmány felhívta a figyelmet a raktározás szükségességére, nehogy a fogyasztás — hogyha a szállítást bármely körülmény megnehezítené — e fontos népélelmezési cikkből hiányt szenvedjen.

A novemberi forgalom 17.074 métermázsával túlhaladta az előző év novemberének forgalmát, de decemberben ismét 14.656 métermázsával kevesebb burgonya érkezett a fővárosba, mint 1938. hasonló időszakában, úgyhogy a szükséges mennyiség nem kerülhetett raktározásra.

Főként a közúti forgalom esett vissza lényegesen (22 ezer q-val) az 1938. évhez képest. Ez a körülmény a hideg időjárás mellett részben a 45.400/1939. K. K. M. rendelettel életbeléptetett korlátozásnak (3 q-n felüli mennyiség csak a burgonyanagykereskedői egyesülés tagjainak adható el), részben valószínűleg a gazdaközönség nagy mértékben tartózkodó kínálatának volt tulajdonítható.

Emellett lényeges változás történt a forgalombakerült burgonya fajtánkinti megoszlásában is. A vasúti felhozatal rendelkezésre álló százalékos adatai a következők :[1])

	1938.	1939.
	százalék	
Gülbaba	45·2	36·6
Nyári rózsa	9·5	5·5
Őszi rózsa	2·8	1·7
Ella	32·2	34·1
Másodrendű étkezési fajták[2])	10·3	22·1
Összesen	**100·0**	**100·0**

A felhozatalban eszerint az elsőrendű étkezési fajtákkal szemben inkább az élelmezési ipari célt szolgáló burgonyák nyomultak előtérbe. Ella burgonyából érkezett aránylag és mennyiségileg is nagyobb tétel.

A piackutató és árstatisztikai osztálynak a budapesti burgonyakészletek alakulásáról vezetett számításai szerint végeredményben a december hó végi raktárkészletek nem voltak számottevők, legalább is nem elégségesek ahhoz, hogy a rendkívüli időjárás mellett és a felhozatal elmaradása idején a fogyasztást kielégítsék. A hosszantartó fagy- és hóakadályok okozta szállítási nehézségek és fagykárok azután hozzájárultak ahhoz, hogy az 1940. év elején Budapesten tényleges áruhiány mutatkozott.

Zöldség- és főzelékfogyasztás Budapesten.

A zöldség- és főzelékféléknek az emberi táplálkozásban elfoglalt fontos szerepe indokolttá teszi a fővárosi lakosság fogyasztásának számszerű megállapítását. Az alábbiak az idevonatkozó fogyasztási számítások fő eredményeit mutatják be és az azokból levonható fontosabb megfigyeléseket is közlik. A számítások végső eredményeit táblázat mutatja be, mely a fogyasztás összes

[1]) A m. kir. Növénytermelési Hivatal anyagából készült feldolgozás eredményei.

[2]) Wohltmann, Krüger stb.

mennyiségét, valamint az egy főre és egy fogyasztási egységre eső átlagokat tünteti fel.

A zöldség- és főzelékfélék nagy száma azok *gyakorlati rendszerbefoglalását* tette szükségessé. A túloldali táblázat a számadatokat ebben a csoportosításban mutatja be s ezáltal a rendszerezésről is tájékoztatást nyujt. A beosztást egyébként a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal piackutató osztálya anyagának rendszerezésénél alapul elfogadta. *A rendszer vázát a morfológia alkotja, különös tekintettel az egyes zöldségfélék alaki felhasználására*, vagyis a fogyasztásra kerülő növényrészekre.

Ez a különleges rendszerezés fogyasztási, ill. közélelmezési szempontokat helyez előtérbe s így természetesen nem felel meg a növényrendszertani (botanikai) beosztásnak, bár a rokonsági csoportokat az osztályozáson belül a lehetőséghez képest megtartotta. Növényrendszertani szempontból csupán a kalarábénak és a karfiolnak a káposztafélék csoportjától való különválása kifogásolható súlyosabban, ami azonban a növényrészek szerint való csoportosítás elve miatt elkerülhetetlen volt.

A fogyasztásra vonatkozó közvetlen adatok híjján a bemutatott eredményeket számítás útján kellett megállapítani; ennek módja teljesen hasonló volt a gyümölcsfogyasztás megállapításánál követett eljáráshoz. Ezért elegendő e tekintetben utóbbi tanulmányra utalva[1]) csak annyit megjegyezni, hogy itt is az áruforgalmi statisztika, valamint az Élelmiszernagyvásártelep, vásárcsarnokok és piacok felhozatali adatai szolgáltak kiindulásul. Ez utóbbiak egyébként az összes felhozatalnak 85%-át képezik s így a felhozatal kialakulására döntő befolyással vannak.

Budapest zöldség- és zöldfőzelék-felhozatala az 1938. évben összesen 1,293.141 métermázsát tett ki. A Budapestről elszállított mennyiség aránylag csekély volt, a vasúti- és hajófelhozatalnak csupán 6%-át érte el. Ebből a mennyiségből — épen úgy, mint a gyümölcs esetében — a csomagolás (tara) súlyát levonásba kellett hozni. Tara azonban a zöldségféléknek csak egy részénél volt számításba veendő, mert nagyobb részük (fejeskáposzta, gyökérzöldség, vöröshagyma, tök stb.) ömlesztett áruként érkezik fel a fővárosba.

A tarasúlyok ismeretében kiszámított netto-felhozatalhoz hozzácsatolandó a budapesti termelés mennyisége, míg a konzervgyárak által feldolgozott zöldségmennyiség levonásba került, hogy a tényleges fogyasztási forgalomba kerülő mennyiség megállapítható legyen. Ez utóbbi zöldség- és főzelékmennyiség — a fenti táblázat értelmében — az 1938. évben összesen *1,133.584 métermázsa* volt.

Kiszámítva *az egy főre eső átlagos zöldség- és főzelékfogyasztást*, az 1,090.101 lélekszám alapulvételével, kitűnik, hogy 1938-ban *Budapest fejadagja 104 kilogramm volt*. A népesség korosztályok szerint való megoszlása s a Longsworthy-féle fogyasztási arányszámokkal való számítás alapján egy fogyasztási egységre (felnőtt férfi-egységre) jutó mennyiség 159·36 kilogrammot tett ki.

[1]) 120. oldal.

Zöldség- és főzelékfélék fogyasztása Budapesten. — 1938.[1])

Megnevezés	Fogyasztási forgalomba került mennyiség (q)	Egy főre eső átlagos fogyasztás (kg)	Egy fogyasztási egységre (kg)
1. Gyökérzöldség és hagymafélék.			
Gyökérfélék.			
Sárgarépa	67.597	6·20	9·50
Petrezselyemgyökér	80.686	7·40	11·34
Zeller	5.249	0·48	0·74
Retek	15.972	1·47	2·25
Cékla	7.465	0·68	1·05
Torma	2.334	0·21	0·33
Hagymafélék.			
Vöröshagyma	110.125	10·10	15·48
Fokhagyma	5.394	0·49	0·76
Zöldhagyma	7.554	0·69	1·06
2. Levélzöldségfélék.			
Káposztafélék.			
Fejeskáposzta	176.845	16·22	24·86
Vöröskáposzta	993	0·09	0·14
Kelkáposzta	47.254	4·33	6·64
Salátafélék	44.408	4·07	6·24
Egyéb levélzöldség.			
Paraj	18.137	1·66	2·55
Sóska	4.628	0·42	0·65
3. Szár-, levélnyélzöldségfélék.			
Kalarábé	30.546	2·80	4·29
Spárga	3.016	0·28	0·42
4. Virág- és természöldségfélék.			
Karfiol	51.683	4·74	7·27
Paradicsomfélék.			
Paradicsom	103.821	9·52	14·60
Zöldpaprika	74.684	6·85	10·50
Tökfélék.			
Főzőtök	42.348	3·88	5·95
Sütőtök	18.557	1·70	2·61
Uborka	60.326	5·53	8·48
Zöldhüvelyesek.			
Zöldbab	37.760	3·46	5·31
Zöldborsó	48.050	4·41	6·76
Zöldtengeri	59.446	5·45	8·36
5. Gombafélék[2])	8.706	0·80	1·22
Összesen	**1,133.584**	**103·93**	**159·36**

[1]) Hulladék és romlási veszteség levonása nélkül.

[2]) Részletesebb vizsgálatok útján módosított adatok. Lásd jelen kötet 115. oldalát.

A burgonya sem ebben a mennyiségben, sem a számítások alábbi eredményében nem foglaltatik benn, minthogy közélelmezési fontossága és felhozatalának nagy tömege miatt (egymaga csaknem felér az összes többi zöldség- és főzelékféle forgalmával) külön tárgyalást igényel.

Meg kell azonban jegyezni, hogy ez a számítási mód még figyelmen kívül hagyja a nagyvásártelepi, vásárcsarnoki és piaci *hulladék és a romlás* mennyiségét. E két veszteségtétel pedig a zöldségféléknél szintén számottevő mennyiséget jelent. A kimutatott számadat ezért a forgalomba került mennyiséget és nem a tulajdonképeni fogyasztást jelenti.

A végzett számítások tökéletesebbé tétele céljából a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal piackutató osztályában *folyamatban vannak a vásárcsarnoki és háztartási hulladékokra vonatkozó feljegyzések és számítások*, melyek hivatva lesznek a romlási százalék becslésszerű felvételével együtt Budapest zöldség- és zöldfőzelékfogyasztásának részletekbemenő, pontosabb kiszámítását előmozdítani.

Az érkezés módja szerint vizsgálva a felhozatalt, kitűnik, hogy a vasúton legnagyobbrészt a kevésbbé kényes zöldségfélék (fejeskáposzta, vöröshagyma, petrezselyemgyökér, paraj, zöldpaprika) érkeznek, melyeknek túlnyomórésze ömlesztett állapotban kerül a fővárosba. Nagy szerepet játszik azonkívül a közlekedési eszközök igénybevétele terén a termelőterületek távolsága is. Szembetűnő *a közúti felhozatal* (különösen a kocsifuvar) *magas részesedése*, ami a Pestkörnyéki 30 km-es övezetnek Budapest zöldségellátásában betöltött intenzív szerepével és e *rövid távolságon a kocsin való szállítás gazdaságosabb voltával* magyarázható. Az őstermelők közvetlen »gyalogos« piacrahozatala az összmennyiségnek 1938-ban 7·7%-át tette ki, vagyis szintén számottevő jelentőségű.

A budapesti termelésre vonatkozó adatokat a m. kir. Központi Statisztikai Hivatal esztendőnkint megismétlődő felvétele nyujtja. Budapest önellátása tekintetében egyébként a felhozatali statisztika eredményei segítségével már a jelen kötet idevonatkozó fejezete nyujtott tájékoztatást.

A budapesti konzervgyárak által feldolgozott zöldségmennyiség — mint az előadottak már jelezték — a zöldségfogyasztás lehető megközelítése érdekében ez alkalommal levonásba került. Mennyisége egyébként igen tekintélyes volt és a 110 ezer métermázsát közelítette meg. Jelentékeny része egyébként konzerv alakjában sem szolgálja a budapesti fogyasztást, hanem innen elszállításra kerül. A Budapestről elszállított és főleg külföldre került konzerv mennyisége a paradicsomnál a legszámottevőbb és a gyárakban feldolgozott áru 94%-át éri el.

A zöldségfélék fogyasztását befolyásoló körülmények közül legelső helyen a terméseredmény áll, mely a kedvező vagy kedvezőtlen időjárás függvénye. Ennek természetszerű hatása a felhozatal nagyságára és az áralakuláson keresztül az egyes zöldségfélék fogyasztási adataira világosan kimutatható.

Az 1938. év második felének kedvező időjárási viszonyai magyarázzák a nyárvégi és az ősszel beérő termények magas fogyasztási arányszámát, mely különösen a fejeskáposztánál, paradicsomnál, zöldtengerinél, karfiolnál, uborkánál, vöröshagymánál jóval meghaladja az 1936. és 1937-es adatokat.

A fentemlített körülmények figyelembevétele mellett még más okok is közrejátszanak a fogyasztás méreteinek kialakításában. A friss zöldség- és zöldfőzelék hiánya a téli hónapokban, a tavaszi ujdonságok ára, nemkülönben a húsfogyasztás változásai is a befolyásoló körülmények közé tartoznak.

Mérlegelve *az egyes zöldségfélék részesedését a zöldségfogyasztásban*, elsősorban a fejeskáposzta legnagyobb tétele tűnik szembe. Ennek a tömeg-élelmezési cikknek 176.845 métermázsányi mennyisége a zöldségfogyasztás 15·6%-át képezi. Második helyen a vöröshagyma áll 110.125 métermázsával (9·7%). Jelentékeny fogyasztása a jellegzetes magyar konyhának tudható be.

A vöröshagymafogyasztással körülbelül egy színvonalon mozog a paradicsomfogyasztás (9·2%), amit sokoldalú felhasználása s nem utolsó sorban télire való háztartási konzerválása okol meg. A pestkörnyéki termelés (Fót, Dunakeszi, Rákospalota) bőségesen (90%-ban) látja el a budapesti piacot.

Utána következnek a gyökérfélék közül a leveszöldségek: petrezselyem és sárgarépa 7 és 6%-kal. A zöldpaprika is előkelő helyet foglal el 6·6%-kal; ez szintén speciális magyar élvezeti élelmicikk.

Az uborkafogyasztás 60 ezer métermázsája felöleli a salátának való és téli eltevésre kerülő mennyiséget. A zöldtengeri is magas arányban, 5·3%-kal szerepel a zöldségfogyasztásban, ami szintén más országok fogyasztási szokásaitól eltérő, különleges magyar jelenség.

A karfiol 4·6%-os, a zöldborsó, salátafélék és a főzőtök 4%-os, valamint a zöldbab 3%-os részesedése a zöldségfogyasztásban e cikkeknek idényszerű, rövidebb ideig tartó megjelenéséből ered.

Hasonló módon számítva az 1936. és az 1937. évi adatokat, megállapítható, hogy *Budapest zöldségfogyasztása évi egymillió egyszázezer métermázsa körüli mennyiséggel lassan emelkedő irányzatot mutat.* Az 1937. évi összmennyiség 40 ezer mázsával multa felül az 1936. évit, az 1938. évi fogyasztás pedig 68 ezer métermázsával több az 1937. évben forgalmazott mennyiségnél. Az 1939. esztendő első hónapjaiban a zöldségfelhozatal máris 15%-kal mulja felül a tavalyi év megfelelő időszakát. Ebből a növekvő irányzatból és az idei esztendő kedvező terméskilátásaiból, nemkülönben az árak alacsonyabb színvonalából *a zöldségfogyasztás további emelkedésére lehet következtetni.*

Az egy főre eső átlagnak az 1936. és 37. évi zöldségfogyasztási fejadagokhoz viszonyított emelkedése különösen a káposzta, paradicsom, uborka, karfiol, tengeri és hagyma magasabb fogyasztási arányszámából adódik.[1])

[1]) A »Statisztikai Értesítő«-ben közöltekhez képest utólag módosított adatok.

	Fejenkinti fogyasztás (kg) az 1936.	1937.	1938. évben
Vöröshagyma	8·34	9·02	10·10
Fejeskáposzta	14·31	12·49	16·22
Karfiol	1·19	3·79	4·74
Paradicsom	9·21	8·54	9·52
Uborka	3·40	3·24	5·53
Tengeri	2·56	3·24	5·45

A fogyasztás fejlődésének irányzatáról hitelesebb képet adhatnak a hosszabb időre visszatekintő adatok. Ebben a tekintetben a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal által az 1926. és 1929. évben végrehajtott háztartási monográfiák zöldségfogyasztási fejadagjai nyujthatnak támpontot.[1])

A különböző módszerrel készült adatok ugyan bizonyos fenntartással vethetők csak egybe, mégis ez az összehasonlítás is a zöldségfogyasztás erőteljes emelkedéséről számol be. Kivétel a paradicsom, mely 1926/29-ben az 1938. évi fogyasztással egy színvonalon mozog; az összes többi zöldség- és főzelékféléknek a fogyasztása azonban jelentékenyen megnövekedett a szóbanlevő évtized folyamán. A háztartási fejadagok vizsgálatánál nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy ezek már piaci hulladékok és romlási százalék nélküli, tényleges bevásárlásokra, ill. fogyasztásra vonatkoznak.

A zöldség- és főzelékfélék fogyasztásának emelkedését egyébként az idevonatkozó külföldi vizsgálatok is megállapították. A németországi piaci vizsgálatokkal foglalkozó berlini Konjunktúrakutató Intézet (Institut für Konjunkturforschung) az emberi munkának a technikai fejlődéssel járó megkönnyebbedésével és a modern táplálkozás-tudomány felvilágosító tevékenységével magyarázza a főzelékfogyasztásra való fokozatos áttérést; az emelkedést pedig óvatos becsléssel évi 1%-ra teszi.[2])

A rendelkezésre álló egynéhány külföldi adat (Bécs, a volt Cseh-Szlovákia és Németbirodalom 1937-es adatai) felhasználásánál szem előtt kell tartani részint az adatok országos vonatkozását, részint az eltérő termelési és keresleti, illetve fogyasztási viszonyokat. Budapest 1938. évi zöldségfogyasztási fejadagjai ebben a vonatkozásban is meglehetősen magasak és általában túlszárnyalják az említett országok adatait, különösen a jellegzetes hazai termények terén.

---

[1]) Budapest Székesfőváros Statisztikai és Közigazgatási Évkönyve 1927. 1011—1031. oldal. — *Dr. Illyefalvi I. Lajos:* »A munkások szociális és gazdasági viszonyai Budapesten«, 410—437. oldal és »A főváros polgári népességének szociális — gazdasági viszonyai«, 428—469. oldal.

[2]) Deutschlands Gemüseversorgung (Wochenbericht. — Schriften des Instituts für Konjunkturforschung 1939. 12. évf. 5. szám).

A paradicsom szerepe a főváros élelmiszerellátásában.

Az előző fejezetben bemutatott adatok szerint a főváros lakosságának zöldség- és zöldfőzelékellátásában a paradicsom 9 kilogrammos fejenkinti átlagfogyasztással a fejeskáposzta és a vöröshagyma után a harmadik helyet foglalja el. A budapesti paradicsomellátás részletesebb elemzése során elsősorban azt a kérdést kell vizsgálat tárgyává tenni, hogy a székesfőváros, illetve annak árufelvevőképessége milyen szerepet tölt be az ország paradicsomtermésének értékesítésében.

A m. kir. Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint a learatott szántóföldi paradicsomterület és a termelt mennyiség az utolsó 10 évben a következőképen alakult:

Év	Learatott terület (kat. hold)	Termés (métermázsa)	Átlagtermés kat. holdankint
1930	3.965	248.014	62·6
1931	4.289	223.023	52·0
1932	4.674	261.037	55·8
1933	5.602	268.759	48·0
1934	6.713	380.733	56·7
1935	4.959	233.064	47·0
1936	8.179	481.271	58·8
1937	11.259	818.012	72·7
1938	9.691	678.101	70·0
1939	[1]) 10.371	[1]) 560.305	54·0

Az elmult évtized folyamán *évről-évre emelkedett a paradicsomtermelésre szolgáló szántóföldi terület*, úgy, hogy a jelenlegi 10—11.000 kat. holdat kitevő vetésterület a 9 évvel ezelőttinek csaknem háromszorosát éri el.

Jelentős mennyiségűre becsülhető a kertben termelt paradicsom is, ennek évről-évre való megállapítása azonban nehézségekbe ütközik. Az 1935. évi mezőgazdasági összeírás alkalmából számbavették a kertterület nagyságát is. Az adatok szerint 2433 kat. holdat kitevő kertterületen termesztettek abban az évben paradicsomot.[2])

A termés eredménye a fenti táblázat tanusága szerint az utolsó három évben lényegesen nagyobb volt, mint az előzőkben. Különösen figyelemreméltó az 1937. és 1938. év, amikor egy kat. hold szántóföld 72·7, illetve 70 métermázsa paradicsomot hozott.

A paradicsomtermelés fokozására igen erős ösztönző hatást gyakorolt a magyar áru kiváló minőségének külföldön is növekvő népszerűsége, mely *a kivitel eredményeiben* mutatkozik. A friss paradicsom kivitele, mely 1930-ban még csak 6501 métermázsát tett ki, nyolc év leforgása alatt csaknem hatszorosára

[1]) Ideiglenes adatok. A Földművelésügyi Minisztérium október 23.-i vetésjelentése alapján.

[2]) Ez az adat azonban valószínűleg a szántóföldi terület rovására nyert megállapítást, mivel ugyanabban az évben a learatott szántóföldterület csökkenést mutat. A továbbiakban csak a szántóföldi paradicsomterület adatai s az ott termett mennyiség vétettek figyelembe.

emelkedett. Az 1938. évi kivitel 36.699 métermázsát tett ki s az 1939. évi mennyiség is — előzetes adatok szerint 36.427 métermázsa — csak kevéssel maradt el az előző év kivitele mögött.

A friss paradicsom külkereskedelmi forgalmánál mind mennyiségre, mind pedig értékre nézve fontosabb a paradicsomlé, velő és paradicsomsajt kivitele. Az utolsó 10 év adatai a következők:

Megnevezés	1930.	1931.	1932.	1933.	1934.	1935.	1936.	1937.	1938.	1939.
Kivitel (q) ...	3.909	9.759	15.165	18.427	37.232	48.182	55.650	63.249	78.357	46.771
Érték 1000 P	352	703	864	884	1.524	2.243	2.516	2.541	2.694	2.032
Átlag P/q	90·05	72·04	56·97	47·97	40·93	46·55	45·21	40·17	34·38	43·45

Mennyiségre nézve az utolsó évtizedben — az 1939. évi visszaesétől eltekintve — igen nagy emelkedés mutatkozik, ami annál inkább örvendetes, mivel a paradicsomnak feldolgozott állapotban való kivitele az iparnak is foglalkoztatást jelent.

A kivitel átlagos egységértékének alakulása fordítottan arányos a mennyiség növekedésével. Az 1930. évben még 90 pengős átlagáron vette meg a külföld a magyar paradicsomkonzervet, ez az ár azonban az évek folyamán fokozatosan csökkent, míg 1938-ban már csak 34·38 pengős átlagérték jutott egy métermázsa árura.

Minthogy az ország paradicsomtermésének jelentékeny része ezek szerint friss állapotban vagy konzerv alakjában külföldön kerül értékesítésre, szükségesnek látszik *a belső felhasználásra maradó mennyiség megállapítása*. Mivel pedig egy év konzervkivitele nem ugyanannak az évnek a terméséből származik, célszerűnek mutatkozik az ország számára megmaradó paradicsommennyiséget három év (1936., 1937., 1938.) átlagában kimutatni.

Az adatok a következők:

Learatott terület	9.710	kat. hold.
Termés mennyisége	659.128	métermázsa
Átlagtermés kat. holdankint	67·9	«
Kivitel, friss áru	38.503	«
Kivitel konzervalakban	65.752	«
A konzervkivitel friss paradicsomra átszámítva	427.388	«
Összkivitel	465.897	«
Belső fogyasztásra maradt	193.231	«

Ez a csaknem 200.000 métermázsát kitevő mennyiség nem jelenti azonban a belföldi szükséglet fedezésére szolgáló teljes mennyiséget. Jelentős a háztartások ellátására közvetlenül háznál termelt paradicsom, valamint a — nem közvetlen fogyasztásra ugyan, de — kertben termelt mennyiség is.

A Székesfővárosi Statisztikai Hivatal piackutató osztályának számításai szerint a *főváros helyzete a paradicsomtermés értékesítésében* az utolsó 4 évben a következőképen alakult (adatok nettósúlyra átszámítva métermázsában):

Év	Kiszámított felhozatal	Ebből Nagyvásártelep	Piacok, vásárcsarnokok	Konzervgyárak anyagfelhasználása	Háztartási szükségletre marad	Fejadag
1936	197.838	[1]) 76.628	[1]) 19.565	99.644	98.194	9·21
1937	241.801	[1]) 53.497	[1]) 36.446	149.715	92.086	8·54
1938	183.735	75.475	23.677	79.914	103.821	9·59
1939	175.274	48.944	24.659	97.454	77.790	7·06

Évente általában *170—240 ezer métermázsa paradicsom érkezik a fővárosba.* E mennyiségnek körülbelül a fele a konzervgyárak anyagszükséglete, tehát nem kerül közvetlen fogyasztásra. Megemlítendő, hogy a gyári jellegű konzervgyárak mellett még kisebb üzemek is foglalkoznak paradicsomlé és velő előállításával.

A fővárosba felhozott mennyiségnek elosztása eltér a többi idénycikk forgalmának irányától. Általában ugyanis a zöldségfélék áruelosztásában az Élelmiszernagyvásártelep szerepe a döntő — az összes felhozatal 70—80%-a ideirányul — s a csarnokok és nyiltpiacok közvetlen őstermelői felhozatala, valamint az ezeket megkerülő forgalom kevésbbé jelentékeny. A paradicsomnál a fenti táblázat tanusága szerint — a konzervgyáraknak és a háztartásoknak közvetlenül a termelőknél lebonyolított vásárlásai következtében — *a nagyvásártelepet megkerülő forgalom szerepe volt nagyobb* s csak 1938-ban mutatkozik kiegyenlítődés.

A konzervgyárak ugyanis csak kisebb mértékben vásárolnak közvetlenül a piacokon, s a szükségletük fedezésére szolgáló paradicsommennyiség legnagyobb részét már tavasszal lekötik a földmüvelésügyi minisztérium ellenőrzésével a termelőkkel kötött szerződések útján. A szerződések értelmében eszközölt szállítások azután egyenesen a gyárakba irányulnak.

A Nagyvásártelepre, csarnokokba és a nyiltpiacokra azt a paradicsommennyiséget hozzák, melynek megvásárlója még jórészt bizonytalan. Minél egyenletesebb a piac forgalma s minél nagyobb a már előre megvásárolt paradicsom mennyisége, annál szilárdabb, állandóbb az áralakulás, minthogy árutorlódás kevésbbé valószínű. Igaz viszont, hogy a megállapított áron történő előre eladás a későbbi, esetleg jobb áron való értékesítés lehetőségét zárja ki.

Az egyenesen a gyárakba irányuló felhozatal aránya 1936-ban 50% volt, a következő évben 62%-ra emelkedett, 1938-ban azonban ismét 43%-ra esett vissza. A 1939. évben 56%-ot tett ki a gyárak felhasználása.

---

[1]) Az élelmiszernagyvásártelepi, csarnoki és piaci közúti forgalom nyilvántartása az 1937. évig nem súly, hanem a szállítóeszközök száma szerint történt. A felhozatal mennyiségének megállapítására az egy autóra, illetve kocsira, becslésszerűleg felrakható mennyiség szolgált. Ez a szorzószám még 1928-ban paradicsomra autónkint 20, kocsinkint 6 métermázsában nyert megállapítást. Újabb vizsgálat alapján az egy kocsira eső 6 métermázsás mennyiség kevésnek mutatkozott s az új szorzószám 10 métermázsára emeltetett fel. A bemutatott eredmények az új szorzószámmal való számítás által adódtak.

Az 1939. évre vonatkozó forgalmi adatok még nem véglegesek; pontosan csak az Élelmiszernagyvásártelep, a csarnokok és a piacok adatai állanak rendelkezésre. Az ezeket megkerült mennyiség a konzervgyárak fokozott tevékenységének következtében nagyobb, mint az előző évben, tehát a forgalom súlypontja ismét a gyárak közvetlen felhozatalának irányában tolódott el.

Általában tehát a budapesti felhozatal fele konzervgyári feldolgozásra kerül, s 80—100 ezer métermázsa körül mozog az a mennyiség, melyet a lakosság egy évben saját szükségletének kielégítésére felhasznál. Évente és fejenkint 7·0—9·5 kg friss paradicsom jut egy fővárosi lakosra.

A közvetlen fogyasztásra szolgáló 80—100 ezer mázsát kitevő mennyiségnek a legnagyobb része az Élelmiszernagyvásártelepre érkezik.

É v	Háztartási szükségletre maradt	Nagyvásártelep felhozatala	
	métermázsa		%
1936	98.194	76.628	78·0
1937	92.086	53.497	58·1
1938	104.581	75.475	72·2
1939	77.790	48.944	62·9

Mint a táblázat mutatja, a háztartások szükségletének 60—80%-át a Nagyvásártelep fedezi.

A székesfőváros paradicsomellátásában mindamellett *igen fontos szerep jut a nyiltpiacoknak is.* A 120.236/1936—VIII., valamint az ezt kiegészítő 116.999 1937—VIII. számú polgármesteri rendelet megengedte az őstermelőknek, hogy árujukat 4 piacon és 2 vásárcsarnokban közvetlenül kocsiról árusíthassák. Minthogy pedig a paradicsom fő termőterületei a budapesti 30 kilométeres övön belül esnek, — az 1936. évi szántóföldi termelés adatainak figyelembevételével a magyarországi termésnek több, mint a felét (52·2%) ez az övezet adja[1]) — *a termelők igen nagymennyiségű paradicsomot szállítanak a hat piacra közvetlen eladás céljából.* A bemutatott táblázat adatai szerint a Nagyvásártelepre érkezett mennyiség mellett jelentékeny közvetlen piaci és csarnoki forgalom bonyolódik le. Feltűnő az 1937. év piaci forgalmának erős részesedése.

A naponta feljegyzett felhozatali adatok alapján az idény alakulása figyelemmel kísérhető. Az alábbi idevonatkozó adatok az Élelmiszernagyvásártelepre vonatkoznak.

Havonkinti megoszlásban a nagyvásártelepi felhozatal az utolsó négy évben (bruttométermázsában) a következő képet mutatja:

É v	Május	Június	Július	Augusztus	Szeptember	Október	November	Összesen
1936	—	21·7	8.382·0	39.726·0	33.083·0	3.929·0	0·3	85.142·0
1937	—	29·2	7.562·8	30.822·8	18.219·0	2.709·0	104·0	59.446·8
1938	0·6	31·9	5.833·7	38.911·3	30.242·1	8.599·5	240·5	83.859·6
1939	0·3	91·0	5.179·7	22.577·0	23.698·7	2.835·2	0·5	54.382·4

[1]) Piackutatási munkálatok II. kötet, 11. oldala.

A paradicsom *legkorábbi megjelenési ideje* május vége, de a felhozatal még júniusban is jelentéktelen. Július 15—25.-e között emelkedés áll be a felhozott mennyiség nagyságát tekintve s ettől kezdve — a napi hullámzást figyelmen kívül hagyva — augusztus végéig állandóan növekszik a felhozatal.

A paradicsom *főidénye augusztus—szeptember hónap ;* ez idő alatt hozzák piacra az évi mennyiség 80—85%-át. A legnagyobb felhozatal napja általában augusztus hó utolsó hetére esik, 1800—2500 métermázsa körüli mennyiséggel. Az utolsó négy év legnagyobb napi felhozatala 1938. augusztus 30-án 2555 métermázsányi mennyiség volt.

A felhozatal mennyiségét tekintve szeptemberben csaknem ugyanannyi paradicsom kerül piacra, mint előző hónapban. Az 1939. év szeptemberének felhozatala még valamivel felül is multa az augusztusit. A nagytömegű napi mennyiség érkezése általában azonban csak a hó első hetében tart, ettől kezdve fokozatosan csökken s a hó vége már utóidénynek tekinthető. Az októberi forgalom általában gyenge, az 1938. évi 8000 métermázsás nagyvásártelepi felhozatal kivételével egyik évben sem érte el a 4000 métermázsát. Novemberben már csak igen kedvező időjárás mellett van felhozatal (példának okáért 1938-ben 240 métermázsa.) A paradicsom ugyanis a hideg iránt nagyon érzékeny, a dér is elpusztítja.

A friss paradicsom árának alakulása — a konzervgyáraknak a napi forgalom ingadozásait kiegyenlítő vásárlásai következtében — jóval *egyenletesebb, mint az idénycikkeké általában.* A nyugodt árszint természetesen csak a főidényben érvényesül ; az idényeleji hirtelen árváltozások e cikknél is megfigyelhetők.

A napi adatok alapján mérlegelt kicsinybeni havi átlagárak a vásárcsarnokok és piacok adatai alapján az utolsó négy év folyamán a következő képet mutatják (kilogrammonkint fillér) :

É v	Május	Június	Július	Augusztus	Szeptember	Október	November	Évi átlagár
1936	—	254·52	23·18	10·22	9·92	17·07	27·—	11·91
1937	—	211·48	23·04	7·68	8·31	12·96	23·71	10·43
1938	611·—	243·86	40·67	10·63	13·15	18·84	21·04	14·59
1939	872·20	202·60	31·—	11·93	12·19	23·35	32·40	14·85

A május—június hónapokban felhozott csekélymennyiségű melegágyi paradicsom igen magas áron talál vevőre.

Júliusban, a szabadföldi áru piacra kerülésekor, rohamos árcsökkenés következik be. A júniusban még két pengőn felüli árak július közepén már 20—30 filléres szinten mozognak. A felhozatal növekedése kapcsán további áresés mutatkozik s augusztus első felében kicsinyben 8—12 fillérbe kerül a paradicsom kilogrammja. Ez az ár azután lényegtelen ingadozással szeptember végéig érvényben marad. Az októberben beálló utóidényben a felhozatal csökkenése kisebbmértékű áremelkedést előidéz ugyan, de az árszint csak lassan emel-

kedik. Novemberben többnyire egyáltalában nem, vagy csak szórványosan jegyzik a vásárcsarnokok és piacok a paradicsom árát, minthogy a felhozatal ekkor már jelentéktelen. Az 1938. november havában felhozott csekély paradicsommennyiség az októberi árnál csak 2 fillérrel nagyobb kicsinybeni áron talált vevőre.

A havi mérlegelt árak, valamint a felhozatal adatainak birtokában megállapíthatók az évi mérlegelt átlagárak mind nagyban, mind kicsinyben.

	1936.	1937.	1938.	1939.
Évi mérlegelt átlagár:				
nagyban métermázsánkint (P)	7·82	6·18	10·22	11·44
kicsinyben kilogrammonkint (fillér)	11·91	10·43	14·59	14·85
A kiskereskedelem bruttó haszna métermázsánkint				
pengő	4·09	4·25	4·37	3·41
%	52·3	68·8	42·8	29·8

A nagybani és kicsinybeni évi mérlegelt átlagárak összehasonlítása az *árkülönbözetek* kérdésére is fényt derít. Megállapítható, hogy a kiskereskedelem bruttóhaszna 1938-ban volt a legnagyobb. A kicsinybeni ár ugyanis 1936—37-ben 50—70%-kal multa felül a nagybanit. Az 1938. évben a magasabb árakhoz viszonyítva az árkülönbözet aránya visszaesett anélkül, hogy abszolút összege kisebb lett volna. Az elmult évben azután az árkülönbözet a nagykereskedelmi árnak már csak 30%-át tette ki.

Az évi mérlegelt átlagárakban az utolsó két esztendő lényeges drágulást mutatott. Az 1937. év átlagához viszonyítva nagyban csaknem 100%-os, kicsinyben pedig körülbelül 40%-os emelkedés állt be a paradicsom árában. Magyarázatot ad erre az a körülmény, hogy 1937-ben rendkívül kedvező termés volt, s azóta alig csökkenő vetésterület mellett mind összes mennyiségére nézve, mind pedig holdankinti átlagban lényegesen kevesebb lett a paradicsomtermés, tehát a mezőgazdaság aránylagos kiadása is tetemesen növekedett.

Egyébként az 1938. évhez viszonyítva — bár 1939-ben a termésátlag a rendelkezésre álló adatok alapján erős csökkenést mutat — már csak oly lényegtelen áremelkedés állt be, hogy az a megnövekedett konzervgyári anyagfelhasználással s a nagyvásártelepi felhozatal 35·2%-os csökkenésével sem áll arányban.

Az évi mérlegelt átlagárak világosan bizonyítják azt is, hogy a paradicsom legolcsóbb idénycikkeink egyike, mely értékes volta, olcsósága és ennek következtében népélelmezési cikknek való alkalmassága folytán, valamint külkereskedelmi jelentősége miatt is megérdemli a vele való foglalkozást. A fővárosi lakosság évi 7—9 kg-os fejadaga nem nevezhető oly magasnak, hogy az tovább emelhető ne lenne. Olcsóbb konzerv-paradicsom és a gyári árunak a hazai közönséggel való megkedveltetése ebben a tekintetben is lényegesen fokozhatná a főváros árufelvevő képességét.

A budapesti gombapiac.

A gombatenyésztés háború utáni lendületes fejlődése a székesfőváros gombaforgalmának emelkedéséhez vezetett. A gomba elvesztette kizárólagos luxuscikk jellegét s a közélelmezés terén jelentősebb szerephez jutott.

Budapest gombaforgalma a gombamérgezések elkerülése céljából már évtizedek óta szabályozva van. A 76/1899. kgy. számú szabályrendelet értelmében gombákkal házalni tilos. Az eladásra kerülő gombaféléket a vásárfelügyelőségek naponta hatósági vizsgálatnak vetik alá s a gombaárusok kötelesek ellenőrző lapjukat az árusítás napján megőrizni. Fonnyadt, férges, felismerhetetlen áru elkobzandó. Üzleti gombaárusításhoz elöljárósági engedély szükséges.

A gombaforgalom kérdésénél különbséget kell tenni friss és szárított gomba között. A friss gombafélék két csoportra oszlanak: a mesterségesen tenyésztett csiperkegombára (Psalliota campestris) és az erdei, illetve vadontermő fajtákra.

Budapest frissgomba forgalmának nagyrésze az Élelmiszernagyvásártelepen kerül lebonyolításra, melynek gombafelhozatala az 1938. évben 3448, 1939-ben pedig 3502 métermázsa volt. A vásárcsarnokok és nyilt piacok gyalogos (úgynevezett »batyus«) forgalma ugyanezen években 1616, illetve 1700 métermázsát tett ki.

A gombaforgalom fajták szerinti százalékos megoszlása az Élelmiszernagyvásártelepen, vásárcsarnokokban és piacokon.

Fajta	Január	Február	Március	Április	Május	Június	Július	Augusztus	Szept.	Október	November	December	Év
	a) *Az 1938. évben.*												
Tenyésztett csiperke.....	100·0	100·0	100·0	100·0	91·4	86·4	86·6	86·3	62·8	97·3	100·0	100·0	90·8
Mezei csiperke	—	—	—	—	—	—	—	—	1·5	—	—	—	0·2
Szegfűgomba ..	—	—	—	—	8·2	4·0	0·6	6·6	6·3	2·7	—	—	2·8
Ehető tinorú ..	—	—	—	—	—	1·6	2·2	1·9	27·2	—	—	—	3·6
Éti vargánya .	—	—	—	—	—	8·0	10·6	4·3	2·2	—	—	—	2·5
Kucsmagomba	—	—	—	—	0·4	—	—	—	—	—	—	—	0·0
Szarvasgomba .	—	—	—	—	—	—	—	0·9	—	—	—	—	0·1
Összesen	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0
	b) *Az 1939. évben.*												
Tenyésztett csiperke.....	100·0	100·0	100·0	100·0	88·0	81·5	88·0	94·5	81·1	92·3	98·7	100·0	92·5
Mezei csiperke	—	—	—	—	0·5	0·2	—	0·4	0·4	2·3	0·3	—	0·3
Szegfűgomba ..	—	—	—	—	11·5	1·7	—	3·8	17·6	3·0	0·9	—	3·5
Ehető tinorú ..	—	—	—	—	—	0·5	0·5	1·2	0·6	2·2	0·1	—	0·4
Éti vargánya .	—	—	—	—	—	16·1	11·5	0·1	0·3	0·2	—	—	3·3
Kucsmagomba	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szarvasgomba .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0

A felhozatal havi hullámzása a két esztendőben eltérő képet mutat. Míg 1938-ban a nyári hónapokban jelentékeny volt a gombafogyasztás, majd az erdei gombák tömeges piacrakerülése folytán szeptember hónap folyamán emelkedett a csúcspontra, az elmult esztendő gombaforgalmának súlypontja május-június hónapokra esett s a nyár folyamán erős csökkenés állott be.

A gombaforgalomnak fajták szerinti összetételét az előző oldalon lévő táblázat ismerteti, mégpedig havonkinti alakulásban.[1])

A fentiek szerint a tenyésztett csiperkegomba az említett piacokon mindkét esztendőben a gombaforgalomnak több, mint 90%-át képviselte. Téli kizárólagos uralmát a májusban megjelenő vadontermő gombaféleségek szüntetik meg. A székesfőváros területén árusításra engedélyezett 20 gombafajta közül számottevőbb mennyiséggel csupán a szegfűgomba (Marasmius oreades), az éti vargánya (Cantharellus cibarius) és az ehető tinórú (Boletus edulis) szerepelt, mely utóbbi 1938. szeptember hónap folyamán a gombaforgalom 27%-át is elérte.

Az elmult esztendő forró és száraz nyara azonban az erdei gombatermést károsan befolyásolta. Egyik igen közkedvelt gombafajta, az ehető tinórú úgyszólván teljesen hiányzott a piacokról. Ugyanakkor a gombatenyészetek szállításai is csökkentek, ami a gombaforgalom jelentős nyári visszaeséséhez vezetett.

Az Élelmiszernagyvásártelep, vásárcsarnokok és piacok gombafelhozatalának megoszlását szállítási eszközök szerint az alábbi táblázat szemlélteti:

	1938.		1939.	
	q	%	q	%
Vasút	208	4·1	166	3·2
Hajó	7	0·1	—	—
Autó	2.454	48·5	3.010	57·8
Kocsi	779	15·4	326	6·3
Gyalog	1.616	31·9	1.700	32·7
Összesen	**5.064**	**100·0**	**5.202**	**100·0**

A fenti adatok szerint a gombaforgalom legfőbb szállító eszköze az automobil, mely a pestkörnyéki gombatenyészetek leggyorsabb és legcélszerűbb szállítási módja.

Jelentős szerepe van a gyalogos felhozatalnak is, mely 1939-ben a fenti gombaforgalom 33%-át is elérte. E címen a Vásárok és Vásárcsarnokok igazgatóságának statisztikája a személypoggyászként behozott és a vásárcsarnokokban, illetve piacokon lerakva árusított, úgynevezett »batyus« árut mutatja ki. A kocsiforgalom visszaesést mutat az autóforgalom javára.

A vasút és hajó szerepe a gombaszállítás terén jelentéktelen.

Az Élelmiszernagyvásártelep felhozatala s a fentebb említett batyusfelszállítás azonban nem öleli fel teljes egészében Budapest gombaforgalmát. Emellett igen jelentékeny tételek érkeznek az egyes vásárcsarnokokban lévő elárusítóhelyekre, sőt minden bizonnyal közvetlenül üzletekbe is. Az áruforgalmi

[1]) Az Élelmiszernagyvásártelep igazgatóságának statisztikai osztálya által készített és rendelkezésre bocsátott külön kimutatás alapján.

statisztika módot nyujt arra, hogy az Élelmiszernagyvásártelep megkerülésével Budapestre érkező árumennyiségről is közvetlen adatok számoljanak be. Az 1938. évben eszerint 4675 métermázsát tett ki a Budapestre való közúti beszállításnak ez a része, mely gombamennyiség a Nagyvásártelep adataiban nem foglaltatik, hanem közvetlenül jutott a fogyasztóhoz.

A helyben termelt gombamennyiségnek az a hányada, mely a Nagyvásártelepet nem érinti, ebben a felhozatalban sem szerepel. Mindezen adatok alapján Budapest 1938. évi becslésszerűen megállapított gombaforgalma 9739 métermázsára tehető, mely azonban eszerint annak alsó határát jelzi.

Az áruforgalmi statisztika egyúttal arra is alkalmas, hogy a budapesti gombapiac főbb szállítóterületeiről tájékoztatást adjon. Ezek az adatok az összes nyilvántartott forgalmat jelölik.

Származási hely	Közút	Gyalog	Vasút	Hajó	Összesen
	métermázsa				
Budatétény	5.253	581	—	—	5.834
Budafok	1.629	293	—	—	1.922
Budapest	406	141	—	—	547
Nagytétény	279	20	—	—	299
Diósd	238	54	—	—	292
Eger	18	41	90	—	149
Kósd	—	79	—	—	79
Nagykovácsi	—	42	—	—	42
Debrecen	—	21	17	—	38
Rákosszentmihály	—	35	—	—	35
Vác	1	30	—	—	31
Isaszeg	—	29	—	—	29
Sashalom	—	23	—	—	23
Cinkota	—	17	—	—	17
Gyöngyös	1	11	5	—	17
Rákospalota	—	13	—	—	13
Feldebrő	12	—	—	—	12
Kóspallag	—	12	—	—	12
Érd	9	2	—	—	11
Békásmegyer	—	10	—	—	10
Berzence	—	10	—	—	10
Újpest	10	—	—	—	10
Egyéb[1])	52	152	96	7	307
Összesen	**7.908**	**1.616**	**208**	**7**	**9.739**

A budapesti gombaforgalom 60%-a a budatétényi, 20%-a pedig a budafoki csiperketenyészetekből származik. A fennmaradó 20%-ot részint a kőbányai gombapincékből és a pestkörnyéki kisebb gombakultúrákból származó tenyésztett csiperke, részint a budai és váci erdőségek, valamint a Mátra és Bükkhegység batyus gombafelhozatala szolgáltatják. Egerből számottevő vasúti gombaszállítás is van.

[1]) Egyenkint 10 métermázsán aluli szállítmánnyal.

Az 1938-as budapesti gombaforgalom ismeretében kiszámítható az egy lélekre eső évi gombafogyasztás fejátlaga. Csupán a kivitel céljából történő elszállítást kell még figyelembe venni. A gombakivitel 95%-nak lebonyolítása ugyanis Budapesten át történik, úgyhogy a felhozott mennyiségből 1033 métermázsa ismét elszállításra kerül. Az egy főre eső fogyasztás mennyisége 0·80 kilogrammban állapítható meg. Az egy fogyasztási egységre[1]) eső gombamennyiség 1·22 kilogramm.

Ezek az eredmények egybevethetők a székesfőváros polgári és munkáshäztartásainak 1926- és 1929-ben felvett adataival, melyek a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal által gyüjtött háztartási könyvek eredményeiből származnak.[2])

	Egy lélekre eső átlagos mennyiség	Egy fogyasztási egységre kilogramm
19 polgári háztartás 1926	0·49	0·52
50 « « 1929	0·30	0·38
50 munkásháztartás 1929	0·05	0·07

Ezek a számadatok még a polgári családok esetében is alacsonyabbak a jelen időpontra kiszámított fejátlagoknál és arra utalnak, hogy az elmult évtizedek folyamán a gombafogyasztás emelkedő irányzatú volt. Emellett valószínű, hogy a gombamennyiség számottevő része a vendéglőkben kerül fogyasztásra s ezért a háztartások adataiban nem foglaltatik.

A fejátlagok megítélésénél nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni azt a körülményt, hogy a gomba nem tömegélelmezési cikk és így a fogyasztás mennyisége nemcsak a különböző néprétegekben különbözik lényegesen, hanem — a szokásoknak és ízlésnek megfelelően — még ugyanazon társadalmi osztályon belül is családonkint eltérő. A nyers fejátlag tehát nem kifejező. A munkásháztartások természetszerűen alacsony fogyasztása mellett 1929-ben 50 polgári család közül 12-nek egyáltalában nem volt gombafogyasztása, viszont 4 család évi gombafogyasztása megközelítette, vagy meg is haladta az egy fogyasztási egységre eső 2 kilogrammot.

Az 1938. évi budapesti gombafogyasztási fejátlag meghaladja a németországi 1927/28. évi munkás-, alkalmazott- és hivatalnokháztartások fejátlagait (0·2, 0·4 és 0·3 kg)[3]). Székesfővárosunk jelenlegi gombafogyasztása európai viszonylatban is igen jelentékeny.

A friss gombafélék áralakulása 1938-ban nem mutatott nagyobb kilengéseket. Legmagasabb árszínvonalon a tenyésztett csiperke állt. Az elsőrendű minőség kiskereskedelmi havi átlagára kilogrammonkint a két pengőt meg-

[1]) Longsworthy módszere alapján.

[2]) *Dr. Illyefalvi I. Lajos:* A munkások szociális és gazdasági viszonyai Budapesten. A főváros polgári népességének szociális és gazdasági viszonyai.

[3]) A németbirodalmi statisztikai hivatal által felvett háztartási számadások szerint. (Die Lebenshaltung von 2000 Arbeiter-, Angestellten- und Beamtenhaushaltungen. — Einzelschriften zur Statistik des Deutschen Reiches. Nr. 22. I.)

haladta s csak a nyári hónapokban, az erdei gombák idénye alatt csökkent a jelzett árszint alá. Az erdei gombák a májusi 1·98 és az októberi —·90 pengős határvonalakon belül szintén egyenletes áralakulást mutattak.

Az 1939. évi gombaárak felette állottak az előző évieknek. Az áremelkedés a nyári hónapokban állt be, az említett gombahiány következményeképen. A tenyésztett csiperke kiskereskedelmi havi átlagára augusztus hónapban 2·74 pengő volt, egy pengővel drágább, mint az előző év ugyanezen hónapjában. Az erdei gombák közül legfeltűnőbb volt az ehető tinorú áremelkedése, mely október hónapban csaknem háromszor annyiba került, mint a megelőző esztendőben.

A szárított gomba fogyasztása a csiperkegombakultúrák fejlődése folytán erősen visszaesett, úgyhogy a szárított gomba ma inkább kiviteli cikk. A forgalomba hozott árumennyiségnek szakértői becslés szerint 90%-a külföldre kerül. A visszamaradó 10% részben Budapesten, részben a gombaszegény vidéki városokban kerül fogyasztásra. A szárított gomba forgalmának főgyüjtőhelye Budapest; azonkívül még Eger és Gyöngyös említhető, mint a bükk- és mátravidéki gombagyüjtés központjai.

Szárított gomba csaknem kizárólag vadontermő gombákból készül, túlnyomórészt az ehető tinórú fajtából. A gombakereskedők vásárolják össze az árut a vidéki gyüjtőktől, akik maguk szárítják. Ez az árucikk tehát a Nagyvásártelepen, vásárcsarnokokban és piacokon kívül kerül forgalomba a szárítottgombakereskedő cégek útján. Az említett piacok forgalma jelentéktelen, lévén a szárítottgomba főként kiviteli cikk. Az elmult gombaszegény nyár a szárítottgomba forgalmára nézve is káros kihatással volt, ami az árak emelkedéséhez vezetett, az 1938. évi 4—6 pengős havi átlagárakkal szemben az elmult év decemberében a 13 pengős maximumot is elérték.

Úgy a friss-, mint a szárítottgomba igen fontos kiviteli cikk. Az 1926. évet megelőzően az országnak úgyszólván nem volt gombakivitele, majd a csiperketenyészetek fejlődésével néhány év alatt rohamosan emelkedett. A kiszállított friss gomba mennyisége 1930-ban pedig csaknem elérte a kétezer métermázsát, 386 ezer pengő értékben. Azóta évente ezer métermázsa körül ingadozik. Frissgombakivitelünk főpiaca a volt Ausztria területe és Németország.

A szárítottgomba kivitele 1933-ban indult meg s 1938-ban már elérte a félezer métermázsát, melynek értéke meghaladta az ugyanazon évben kivitelre kerülő frissgombáét. Főbb felvevő piacai Németország, Olaszország, U. S. A., Argentina és Nagybritannia voltak. Ezen értékes kiviteli lehetőség szervezetlenség miatt még nincs kellőképen kiaknázva.

A gombafélék tápértékét a köztudatban elterjedt felfogás szerint általában túlbecsülik. Húspótló élelmicikké való avatása erősen túlzottnak mondható. Dr. Juckenack[1]) szerint a gomba 90% vizet, 0·3% zsiradékot, 3—5% nitrogénvegyületeket, 4—6% szénhidrátot, míg a marhahús 70% vizet, 7% zsiradékot,

[1]) *Dr. A. Juckenack:* Was haben wir bei unserer Ernahrung im Haushalt zu beachten?

20% fehérjeanyagokat és 0·4% szénhidrátot tartalmaz. A nitrogéntartalmú vegyületek nem pótolhatják a hús fehérjetartalmát s a szervezet azoknak csupán 65%-át értékesíti. A gomba konyhai hulladéka 34—46%-ig terjed.

A zöldségfélék csoportjában azonban a gomba átlagosan 3·5% fehérjetartalmával előkelő helyet foglal el.[1]) Kalóriaértéke 100 grammonkint 42, azonkívül elegendő mennyiségben tartalmaz D vitamint is, mellyel a zöldségfélék között csaknem egyedül áll, növényi rost és ballasztanyagai pedig az emésztésre hatnak serkentőleg. Ha tehát a gomba tápértéke nem is egyenrangú a húséval, a zöldségfélék között jelentős szerepet tölt be. Legnagyobb jelentősége azonban az élelmezés terén igen magas élvezeti értékében rejlik. Sokoldalú felhasználhatósága különösen téli étrendünk egyhangúságát van hivatva változatossá tenni.

Budapest gyümölcsfogyasztása.

Az elmult években az életviszonyok változása következtében az emberi táplálkozás is nagy átalakuláson ment keresztül. A legújabb életvegytani kutatások a különféle vitaminok jelentőségét hangsúlyozták az emberi szervezet egészségi állapotának megőrzésénél. Ennek tulajdonítható, hogy a kultúrnépek táplálkozásában a könnyen emészthető, vitamindús táplálékok egyre nagyobb szerephez jutnak. Ezek között előkelő helyet foglal el a gyümölcs, melynek fogyasztása ingadozásokkal ugyan, de állandóan növekedő irányzatú. A következő vizsgálódások tárgyát a budapesti gyümölcsfogyasztás mennyiségére vonatkozó adatok képezik.

A budapesti fogyasztás kiszámításánál *az áruforgalmi statisztika eredményeiből* kellett kiindulni. A Székesfővárosi Statisztikai Hivatalnak ugyanis rendelkezésére állanak a budapesti felhozatal összes mennyiségére vonatkozó adatok. Ezek kiegészítésére és alátámasztására kitűnő segítséget nyujtott *a Nagyvásártelep, vásárcsarnokok és piacok felhozataláról* szóló anyag, mely gyümölcsfajták szerinti részletezésben áll rendelkezésre. Ennek a megoszlásnak az alapulvétele annál inkább indokolt volt, mivel a nagyvásártelepi felhozatal az egész budapesti forgalomnak nagyobb részét alkotja. Az úgynevezett »gyalogos« (batyús) forgalomra vonatkozólag szintén a Nagyvásártelep, vásárcsarnokok és piacok felhozatali statisztikája nyujtott támpontot.

Budapestre az 1938. évben vasúton, hajón, autón, kocsin és gyalogosan 703.774[2]) métermázsa friss gyümölcs érkezett. Ez a számadat a déligyümölcs forgalmát nem tartalmazza. Az elszállított gyümölcsmennyiség jelentéktelen volt; a kimutatott 8867 métermázsa a vasúti és hajóforgalomnak csupán 3·9%-át érte el. A közúton történt elszállításról, sajnos, nincsenek adatok.

---

[1]) *Taxner Károly:* Zöldségfélék és főzelékek tápértéke és étrendi jelentősége. (vitéz Szabó István: A konyhakerti termények okszerű termesztése. 16. oldal.)

[2]) A Statisztikai Értesítő 1939. május havi számának 100—101. oldalain közzétett eredményekkel szemben utólag helyesbített adat.

Az ilymódon kiszámított adat azonban nem felel meg a budapesti gyümölcsfogyasztásnak, minthogy a felhozatali statisztika általában bruttósúlyra vonatkozik. Szükségessé vált tehát *a csomagolás (tara) súlyának megállapítása.* Ezeknél a számításoknál a Nagyvásártelepen használt csomagolási módokra és súlyokra vonatkozó feljegyzések nyujtottak támpontot. A dinnye, részben az alma is ömlesztett állapotban érkezik, egyébként az összes gyümölcsfélék esetében készültek tara-számítások úgy a vasúti és hajó-, mint a közúti forgalomra vonatkozólag. A tarasúly álatlában 13—20%-át képezte a bruttó mennyiségnek. Nagyobb eltérést mutatott felfelé egyes könnyen romló idénycikkek tarasúlya (pl. eper, főként hajószállítás esetén). Ezeknek a súlyoknak a leszámítása után kialakult a tiszta (netto) felhozatal, melyhez hozzáadva az őstermelő árusok által kézipoggyászként gyalogosan piacrahozott mennyiséget és a budapesti helyi termelés rendelkezésre álló adatait, megállapítható a *budapesti forgalomba került tényleges gyümölcsmennyiség, mely 1938-ban 635.243 métermázsát tett ki.*

Az 1938. évi adatokat az előbbi évekkel összevetve kitűnik, hogy *az 1938. év fogyasztása némi visszaesést mutat. Ennek okát az 1938. év kedvezőtlen termésében kell keresni* és nem a gyümölcs iránti kereslet csökkenésében. A gyümölcsfogyasztás — miként az alább következő tábla is tanusítja — úgy összmennyiségét, mint összetételét illetőleg igen szoros összefüggésben áll a terméseredményekkel. Ezért *a fogyasztás emelkedő főirányzata csupán hosszabb időszakok megfigyelése útján tünhetik ki.*

Az 1938. évben elfogyasztott gyümölcsmennyiség 131 ezer métermázsával multa felül az 1935. évi mennyiséget, de 91 ezer, illetőleg 79 ezer métermázsával alatta maradt az 1936., illetőleg 1937. évinek. Azonban az 1939. évi rendkívül kedvező terméseredmények következtében a gyümölcsfogyasztásnak jelentős mérvű emelkedésével kell számolni.

Szállítási eszközök szempontjából vizsgálva a felhozatalt, kitűnik, hogy 1938-ban *a friss gyümölcsfélék nagyobb része, 60·9%-a, közúton (autón, kocsin) érkezett a fővárosba,* míg vasúton és hajón a forgalomnak 32·2%-a bonyolódott le. A közúti felhozatal — mely évről-évre nagyobb arányokat ölt — főleg a kényesebb gyümölcsfajtáknál jelentős, mivel ezek *leginkább a fővárost közvetlen környező övezetből* kerülnek ki. Főképen az őszibarack, kajszinbarack, málna, ribizke, szamóca és eper tekintetében látja el ez az övezet Budapest szükségletét, de fontos szerepet tölt be a kevésbbé kényes cikkek (dinnyefélék, szilva, ringló) forgalmában is.[1]) Az úgynevezett gyalogos felhozatal is emelkedést mutat az előző évekhez képest, úgyhogy a korábbi 4—5%-kal szemben 1938-ban már 6·9%-kal szerepel. Ez az emelkedés azonban részben a felhozatal új eljárással történő, pontosabb számbavételének is tulajdonítható.

A budapesti helyi termelés megállapítása a gyümölcsfák számából indult ki, az 1935. évi általános mezőgazdasági felvétel alapján. A még nem termő és már

[1]) A fontosabb gyümölcsfa jták származási helye tekintetében a 35—38. oldalon olvasható térképes ismertetés.

nem termő fákat figyelmen kívül hagyva, a termő fák száma és a gyümölcsfánkinti termésátlag alapján volt lehetőség közelítő számítások elvégzésére. A dinnye és szőlőtermésről hivatalos adatok készülnek. Mindezek szerint kereken 27.000 métermázsa volt a budapesti termés mennyisége. Ebből 18.000 métermázsa a csonthéjas gyümölcsfélékre jutott, mivel a budapesti talaj- és éghajlati viszonyok főleg ezeknek a gyümölcsfajtáknak a termelésére alkalmasak. A csonthéjas gyümölcsfélék 60%-a őszibarack volt. A többi gyümölcsfajták közül az alma, körte, szőlő és dinnye szerepeltek nagyobb mennyiséggel.

A *budapesti konzerviparban felhasznált* és aránylag csekélyebb (4100 q) gyümölcsmennyiségnek 58·3%-a alma, 20·4%-a pedig szilva volt.

Az egyes gyümölcsfajtáknak a budapesti fogyasztásban való részesedését vizsgálva, szembetűnő *a dinnyefélék 207.246 métermázsányi mennyisége*, mely az egész fogyasztásnak 32·6%-át éri el. Ebből kiviláglik a dinnyének a tömegélelmezésben elfoglalt fontos szerepe. A dinnye után az alma következik 167.692 métermázsával, mely az összes mennyiség 26·4%-át alkotja. Az almafogyasztás nagy számarányát az okozza, hogy e gyümölcsfajta majdnem egész éven át szerepel a piaci forgalomban.[1]) A friss gyümölcsfélék közül a harmadik helyet a szőlő foglalja el 101.463 q-át kitevő mennyiséggel. (16·0%) Ezenkívül a friss gyümölcsfélék közül az őszibarack 6·0%-kal, a sárgabarack 2·5%-kal, a szilva 4·2%-kal, a cseresznye 2·4%-kal, az eper pedig 4·5%-kal részesedett a fogyasztásban.

Az 1936—38. években fogyasztási forgalomba került friss gyümölcs mennyiségét összefoglalásképen az alábbi táblázat mutatja be, a nettósúlyok alapulvételével:

	1936.	1937.	1938.	1936—38. évek átlagban
Alma	113.532	112.636	167.692	131.287
Körte	53.535	16.603	12.901	27.680
Birs és naspolya	234	1.024	2.361	1.206
Sárgabarack	50.481	29.224	15.860	31.855
Őszibarack	36.163	43.543	38.219	39.308
Szilva	47.067	19.165	26.717	30.983
Cseresznye	60.452	64.116	14.931	46.500
Meggy	8.533	6.827	5.007	6.789
Szőlő	129.708	169.392	101.463	133.521
Ribizke és egres	5.985	5.133	8.532	6.550
Eper és szamóca	30.797	23.260	28.499	27.519
Málna	6.680	8.845	5.815	7.113
Dinnye	182.635	214.371	207.246	201.417
Összesen	**725.802**	**714.139**	**635.243**	**691.728**

Ezek a számadatok még mindig nagyobbak annál a mennyiségnél, melyet Budapest lakossága tényleg elfogyaszt, mert *a romlási veszteség és hulladék*

[1]) Megjegyzendő, hogy az alma szempontjából — főleg külföldi áru tekintetében — a budapesti piac bizonyos *elosztó tevékenységet* is fejt ki és az itt tárolt (pl. hűtőházi) alma ismét környékbeli vagy vidéki fogyasztókhoz kerül. A közúton történt elszállítások viszont nem lévén figyelembevehetők, a kimutatott számok e cikknél a fogyasztást a valóságnál nagyobbnak tüntetik fel.

nincsen számításba véve. Ez, valamint a figyelmen kívül maradt elszállítási mozzanatok a fogyasztási fejadagra vonatkozó számoknál is megfelelően mérlegelendők.

A fogyasztási számításokkal kapcsolatban az *átlagos fejadag* is megállapítást nyert. Budapest székesfőváros lakossága az 1938. év folyamán fejenkint 58·3 kg friss gyümölcsöt fogyasztott. Egy fogyasztási egységre 89·3 kg jutott.[1])

A gyümölcsfogyasztási fejadagok egyébként az elmult három évben a következőképen alakultak:

	Egyfőre eső fogyasztás (kg)			
	1936.	1937.	1938.	1936—38. évek átlagban
Alma	10·64	10·45	15·38	12·16
Körte	5·02	1·54	1·18	2·58
Birs és naspolya	0·02	0·09	0·22	0·11
Sárgabarck	4·73	2·71	1·46	2·96
Őszibarack	3·39	4·04	3·51	3·65
Szilva	4·41	1·78	2·45	2·88
Cseresznye	5·67	5·94	1·37	4·33
Meggy	0·80	0·63	0·46	0·63
Szőlő	12·16	15·71	9·31	12·39
Ribizke és egres	0·56	0·48	0·78	0·61
Eper és szamóca	2·89	2·16	2·61	2·55
Málna	0·63	0·82	0·53	0·66
Dinnye	17·12	19·88	19·01	18·67
Összesen	**68·04**	**66·23**	**58·27**	**64·18**

Az 1938. évi fogyasztási fejadagot összevetve a megelőző évekkel, szembetűnik egyes gyümölcsféléknél pl. az almánál a fogyasztás emelkedése. Más cikkeknél azonban, igy a cseresznye, sárgabarack és szőlő esetében fogyasztási kiesés állapítható meg. Ez utóbbi adatokból kiviláglik az 1938. év kedvezőtlen terméseredményeinek befolyása a főváros gyümölcsfogyasztására.

A külföldi államok közül Németország fogyasztási fejadagjai alkalmasak összehasonlítás céljára.[2]) Egyes gyümölcsféléknél (pl. alma: 20·3 kg, körte: 6·2 kg és szilva: 6·4 kg) feltűnik a németországi fejadag magas volta. Az almafogyasztás számarányának magyarázatául szolgálhat, hogy az ott általánosan fogyasztott almaléhez (»folyékony gyümölcs«) felhasznált almamennyiség is bennfoglaltatik. Más gyümölcsfajtáknál viszont a budapestinél alacsonyabb fejenkinti fogyasztás észlelhető. Áll ez különösen a sárga- és őszibarackra vonatkozólag, melyek hazánk természeti adottságai között sokkal eredményesebben termelhetők, mint Németországban.

---

[1]) A népességnek fogyasztási egységre (felnőtt férfiegységre) való átszámítása a lélekszámnak nem és korévek szerinti megoszlásából kiindulva a Longsworthy-féle faktorok alapján történt. Budapest 1938. évi 1,090.101 főnyi lakossága eszerint 711.248 fogyasztási egységnek felelne meg.

[2]) Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich. 1938. 384—385. oldal.

Ezen adatok alapján alakul ki Budapest gyümölcsfogyasztásának általános képe. Minden remény megvan arra, hogy a fogyasztás az elkövetkező években nagyobbmérvű lesz, mivel a budapestkörnyéki gyümölcstermelés nagyot fejlődött az utóbbi évek alatt.

Ehhez járul, hogy a visszacsatolt felvidéki és kárpátaljai területek egy részén a gyümölcstermelés magas fokon áll úgy minőségi, mint mennyiségi szempontból. Kivált a téli alma termelésének és felhozatalának fokozására kell törekedni, mert e cikk behozatala évről-évre jelentős összeggel terhelte meg külkereskedelmi mérlegünk passzív oldalát és gyakran magas árai akadályozták a kétségkívül fennálló latens szükségletek kielégítését.

Budapest szerepe a sárgabarackfelesleg értékesítésében.

Az 1939. évi rendkívül jó gyümölcstermésnek a budapesti fogyasztópiacra gyakorolt hatása a felhozatal erőteljes emelkedésében s az előző évhez viszonyítva lényeges árcsökkenésben nyilvánult meg.

Az augusztus közepéig lezárult periódusú gyümölcsfajták közül a sárgabarack mondható a legfontosabbnak, minthogy az összes fajták közül legnagyobb tömegben jelent meg a piacon, továbbá külföldre is ez a gyümölcs került a legjelentősebb mennyiségben. Az igen jó termés és a nagy feleslegek elhelyezésénél jelentkező nehézségek ráirányították a közfigyelmet a barackproblémára, úgy, hogy indokoltnak látszik a barackidény alakulásának több évre visszamenő megvizsgálása.

A nagy termésnek[1]) megfelelő barackmennyiség jutott az értékesítés egyes ágazataira is. Kivitelre július végéig 110.495 métermázsa került, míg a konzerv- és szeszgyárak a földmüvelésügyi minisztérium támogatásával 97.000 métermázsa barack feldolgozását vállalták.

A székesfőváros fogyasztása az árufelhozatali statisztika eredményeiből ítélhető meg. Az Élelmiszernagyvásártelepre 48.039 métermázsát szállítottak ez évben, míg a kicsinybeni vásárcsarnokok és piacok közvetlen felhozatala (kocsin és batyus őstermelők útján) 7.619 métermázsát tett ki. Ehhez az 55.658 métermázsához járul a Nagyvásártelepet megkerülő kereskedői forgalom, mely előzetesen körülbelül 10%-ra tehető. *Budapest árufelvétele tehát 60.000 métermázsa körül volt.*[2])

[1]) A »Piackutatási munkálatok« I. kötetének 66. oldala szerint Magyarország sárgabaracktermése több évi átlagban 168.000 métermázsa. Ez a számadat azonban igen nagy mértékben változik. Az 1939 évi terméseredmény a fenti adatot mindenesetre jóval meghaladja, a Gyümölcstermelők Országos Egyesülete igen nagynak, 500.000 métermázsának becsülte.

[2]) Ez a szám megfelel a piackutató és árstatisztikai osztály prognózisának. (Statisztikai Értesítő, 1939. májusi szám, 108. oldal.) — Megjegyzendő, hogy a fenti adatok bruttósúlyra vonatkoznak és nem tartalmazzák a helyi termelésű barackmennyiség piacra nem kerülő részét. — A további vizsgálatok kizárólag a Nagyvásártelepre érkezett mennyiséggel számolnak.

A székesfőváros gyümölcsfogyasztásának emelkedése vagy csökkenése *nagymértékben függ a termés eredményétől.* Ez a tétel áll a sárgabarackra is. A Nagyvásártelep sárgabarackfelhozatala — a kiviteli adatokkal szembeállítva — az utolsó négy évben a következőképen alakult :

Év	Felhozatal a Nagyvásártelepre métermázsa	Magyarország kivitele métermázsa
1936	46.164	132.646
1937	25.330	56.535
1938	10.997	19.237
1939	48.039	119.000

A rendkívül kedvezőtlen 1938. esztendő erősen éreztette hatását a felhozatalra is, míg 1936-ban, de méginkább a folyó évben a bőséges termés következtében a Nagyvásártelepre érkezett barackmennyiség olyan mértékben növekedett meg, hogy az 1938. évi felhozatalnak több, mint négyszeresét teszi ki. Ugyanezt a hullámzást mutatja a külkereskedelmi forgalom is, bár *ez év kivitele nem érte el az 1936. évi mennyiséget,* amikor 132.646 métermázsa barack került külföldre. Messze felülmúlta azonban az 1937. év eredményét, az 1938 évi 19.237 métermázsányi kivitelnek pedig, több, mint hatszorosa. Egyes szakvélemények szerint a rekorderedmény a hűtőkocsikban előállott hiány következtében maradt el.

A sárgabarackidény alakulását részletesebben a mellékelt grafikon szemlélteti, mely a nagyvásártelepi felhozatal mennyiségét állítja szembe a vásárcsarnokokban és piacokon jegyzett kicsinybeni átlagárral, még pedig 1936-tól 1939-ig naponkinti részletezésben.[1])

A rajz jól szemlélteti az idény rövid, 55—60 napra terjedő voltát. Ebből is július első három hete jelenti a főidényt. Június 15—16-án jelenik meg a barack először a piacon, s ez az időpont csak igen kedvezőtlen időjárás esetén tolódik el : mint például 1938-ban mikor június 28-án jelent meg az első szállítmány a Nagyvásártelepen.

A különböző évek megfelelő hónapjaiban felhozott mennyiség az időjárásnak és a termés nagyságának megfelelően változik. A június havi felhozatal pl. 1938-ban egészen jelentéktelen volt, (68 q) míg 1939 júniusában majdnem elérte a 4000 métermázsát. A vizsgálat tárgyává tett másik két évben 2421 és 3000 métermázsa között mozgott a nagyvásártelepre érkezett júniusi barackmennyiség.

A július havi felhozatal eredménye döntően befolyásolja az egész idény alakulását, tekintettel arra, hogy az egész évi mennyiség 85—90%-a ebben a hónapban kerül piacra. A júliusi sárgabarackforgalom 1939 évben érte el a tetőpontot 43.029 métermázsányi nagyvásártelepi felhozatallal, kevéssel felülmúlva

[1]) Bár különböző mértékegységű számsoroknak (mennyiség és ár) ugyanazon ábrán való egyesítése módszertanilag kifogásolható, mégis az összefüggésekről igen szemléltető képet nyujt, ezért alkalmazása indokoltnak látszik.

az 1936. év e hónapjának forgalmi eredményét. Akkor u.-i. 42.348 métermázsa barack érkezett a Nagyvásártelepre. Ettől a két számtól erősen elmarad az 1937. évi főidény 22.769 métermázsás felhozatala, különösen gyenge forgalom volt azonban 1938 júliusban, mikor csak 9285 métermázsa sárgabarackot hoztak a főpiacra.

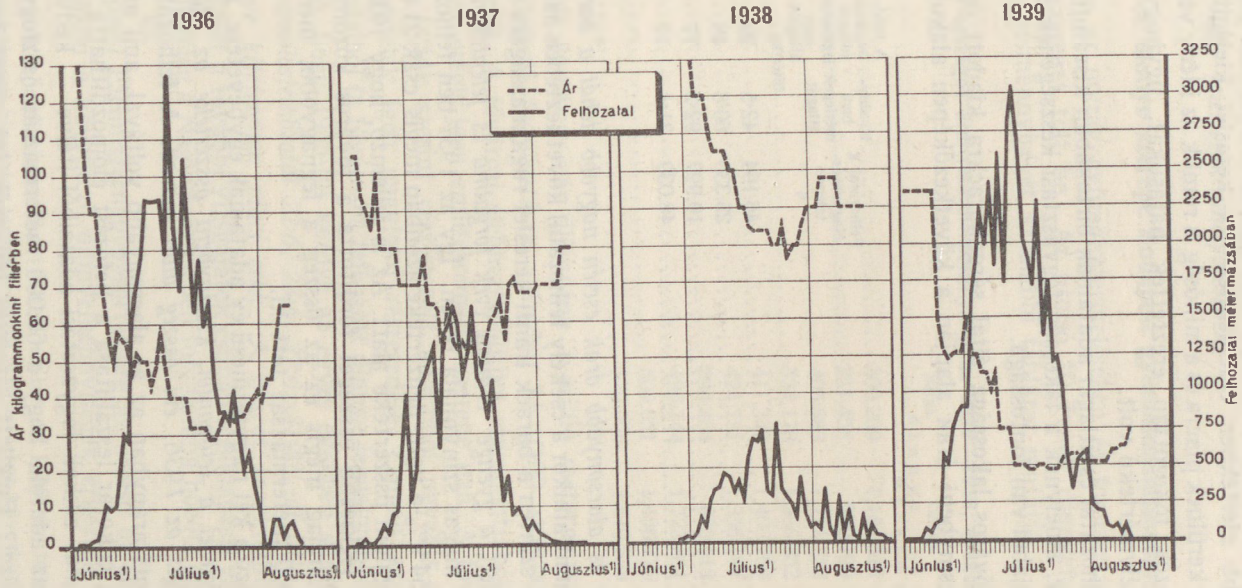
A felhozatal napi mennyisége — az ábra tanusága szerint — június utolsó hetében válik jelentékennyé, július első napjaiban pedig már eléri, jobb években pedig tetemesen meghaladja a napi 1000 métermázsát. A legnagyobb felhozatal napja rendszerint 10—16. közé esik ; az 1936. és 1939. évben 3000 métermázsát felülmúló mennyiséggel. A hó 20.-a körül már végződik a főidény, a piacra került mennyiség, mely főként rózsabarackból áll, rohamosan csökken s augusztus második hetében a felhozatal általában megszűnik. Kivételes év volt az 1938-as mikor az idény később kezdődött ugyan, de tovább tartott s még augusztus 20.-a után is érkezett — igaz, hogy nagyon kevés — barack a Nagyvásártelepre.

Az áralakulás a felhozatal görbéjével ellentétesen halad. A grafikon igen szemléltetően ábrázolja *az egyes évek árszintje közötti nagy különbséget*, melynek legfőbb oka láthatólag a felhozatal bőséges vagy csekély volta. Az 1936. évben 46.164 métermázsát kitevő felhozatal 42·5 filléres átlagáron került a fogyasztóhoz ; a következő évben, mikor a Nagyvásártelepre érkezett barackmennyiség 25.330 métermázsát tett ki, az évi mérlegelt átlagár 60·8 fillérre emelkedett, 1938-ban — mivel csak 10.997 métermázsa áru állt a közönség rendelkezésére — újabb áremelkedés következett be, olyannyira, hogy 92·2 fillérbe került évi átlagban a sárgabarack. Az 1939. évben pedig 48.039 métermázsás felhozatal mellett a kicsinybeni évi átlagár 31·4 fillérre esett le. Az áringadozás bármily nagymértékű, mégis csekélyebb a forgalom különbözőségénél. Ennek a jelenségnek oka abban keresendő, hogy a barack nem elsőrendű élelmezési cikk, tehát drágaság esetén inkább lemond a közönség róla, mintsem, hogy más szükséglet rovására elégítse ki magát ; *a kereslet tehát aránylag könnyen alkalmazkodik a kisebb árukínálathoz.*

Az évi mérlegelt átlagár igen közel áll a július havi árszinthez, pár fillérrel múlja azt csak felül. Az összmennyiség legnagyobb része ugyanis e hónap folyamán kerül piacra s így a júliusi árak befolyásolják leginkább az évi átlagot, míg az idényeleji magas árak az akkori kis felhozatal következtében csekély mértékben érvényesülnek a számításban.

Az egyes évek felhozatalának mennyisége között mutatkozó különbség hatással van ugyan az árszint magasságára, de az áralakulás általános alakját nem befolyásolja. Június közepén az újdonság ára a kicsinybeni forgalomban általában 1 pengő körül áll, vagy ezt meghaladja. A kezdeti magas árszint csak rövid ideig tart, a felhozatal emelkedésével június végére jelentős árcsökkenés következik be. Július folyamán az áresés — lassúbb ütemben ugyan, de — tovább tart. Figyelemreméltó, hogy *a barack nem a legnagyobb felhozatal napjaiban*, július 10. és 16.-a között *a legolcsóbb, hanem kb. 3—4 nap mulva.* Ennyi időt vesz

Sárgabarack nagyvásártelepi felhozatala és kiskereskedelmi átlagára.

¹) Naponkinti adatok, vasárnapok nélkül.

igénybe általában a nagytömegű felhozatal árcsökkentő hatása és a piac bizonyos telítése. A mélypont elérése után az utóidény felhozatalától függően bizonyos áremelkedés áll be, mely az idény megszűnéséig tart. Ekkor azonban az árak már csak kisebb mértékben emelkednek: a kereslet kielégítést nyert, más gyümölcsfajták kerülnek piacra és a minőség is romlik az idény vége felé. Az 1939 évben e tényezők fokozottan éreztették hatásukat, úgyhogy az idényvégi szilárdulás csekélymértékű volt.

A napi felhozatal és átlagár adatainak birtokában kiszámítható *a forgalom összes pénzértéke*, amelynek a lakosság fogyasztási készségének és képességének megismerése céljából van fontossága.

A székesfőváros lakossága által sárgabarackra kiadott összeg az utolsó négy évben kicsinybeni árak alapján a következőképen alakult:

É v	Felhozatal a Nagyvásártelepre q	Kicsinybeni mérlegelt átlagár	A főfelhozatali időszak legkisebb napi átlagára fillér/kg	A felhozatal összes kicsinybeni pénzértéke P
1936	46.164	42·5	29	1,964.000
1937	25.330	60·8	48	1,540.000
1938	10.997	92·2	77	1,014.000
1939	48.039	31·4	19	1,510.000

Bő termés és alacsonyabb árak esetén nagyobb tehát a barackfogyasztásra fordított összeg, mint amikor a csekély felhozatal következtében az árak magasak. Ez a körülmény szintén a barack iránti kereslet rugalmasságára utal.

Mindamellett *a gyenge ermésű évek forgalma is jelentékeny pénzösszeggel szerepel* az árak magas színvonala révén. Így az 1937-ben felhozott mennyiség az előző évinek 54·9%-a volt, pénzértéke azonban mégis csak 21·6%-kal maradt az 1936. évi forgalom összértéke alatt. Az is jellemző, hogy 1938-ban abszolút számban ugyan legkisebb összeget fordította a főváros közönsége a barackfogyasztásra, aránylag mégis ez az összeg a legnagyobb, mert a felhozatal ekkor csak 11.000 métermázsát tett ki.

Igen jellemző a két nagytermésű év adatainak egybevetése. *Bár a felhozatal az 1939 évben érte el a tetőpontot, kicsinybeni összértéke az alacsonyabb árak következtében mégis az 1936. évi összeg alatt marad.* A felhozatal emelkedése ugyanis nem állott arányban az ár alacsonyabb voltával, ami annál feltűnőbb jelenség, mert a cukorár leszállítása a befőzést előmozdíthatta és a közönség vásárlóereje — más cikkek fogyasztási adataiból ítélve — kedvezően alakult. Arra utalnak-e az adatok, hogy a 60.000 métermázsás összfogyasztás a piac telítéséhez áll közel? Emellett bizonyos tényezők (pl. gyors beérés és emiatt a főfelhozatali időszak rövid volta, befőttesüvegben jelentkező hiány, más gyümölcsfélék bőséges kínálata) szintén gátolhatták a felvevőképességet

Mindezek a körülmények azonban nem homályosítják el azt a tényt, hogy *1939 budapesti barackidény* az országos nagy termésnek megfelelő kedvező árak mellett *eddig még nem tapasztalt fogyasztást idézett elő, s ezáltal jelentős mértékben kivette részét a nagy feleslegek elhelyezésében.*

A dinnye szerepe Budapest gyümölcsellátásában.

A dinnye az ország gyümölcstermelésében és fogyasztásában egyaránt igen jelentős szerepet tölt be. Az utolsó 10 évnek dinnyefajták szerint is részletezett termésmennyiségét az alábbi táblázat mutatja.

Az országos dinnyetermésmennyiség az 1929—1938. években.[1])

Év	Sárga-dinnye	Görög-dinnye métermázsa	Együtt
1929	300.209	1,144.513	1,444.722
1930	251.458	980.790	1,232.248
1931	405.583	1,721.352	2,126.935
1932	534.178	1,966.852	2,501.030
1933	411.342	1,400.750	1,812.092
1934	424.731	1,356.787	1,781.518
1935	299.464	885.518	1,184.982
1936	496.744	1,723.851	2,220.595
1937	509.651	1,490.770	2,000.421
1938	539.996	1,619.858	2,159.854

Az elmult években már állandóan 2 millió métermázsa körüli dinnyetermésből budapesti fogyasztásra aránylag kis (100—150.000 métermázsás) mennyiség került. A fővárosi élelmezéspolitika szempontjából azonban ennek a mennyiségnek mégis igen említésreméltó szerepe van. A fővárosi gyümölcsfogyasztásnak fajták szerint részletezett adataiból ugyanis azonnal szembetűnik a dinnyefélék igen nagyfokú részesedése. Csupán az Élelmiszernagyvásártelep adataiból (a fővárosba felhozott dinnye legnagyobbrészt ide érkezik) megállapítható, hogy 1935-től kezdve az egyes években *a dinnye az egész évi hazai friss gyümölcsfelhozatal 22·6, 23·6, 27·6, 31·4%-át tette ki.*

A dinnye kifejezetten piaci cikk. A piacot megkerülő felhozatal nem számottevő. Ezért a további vizsgálatok csupán a budapesti vásárcsarnokokban és piacokon, illetőleg a Nagyvásártelepen forgalomba hozott dinnyemennyiségre terjeszkednek ki.

A budapesti Élelmiszernagyvásártelepre az utolsó öt évben a különböző szállítóeszközökön a következő dinnyemennyiségek érkeztek:

[1]) A m. kir. Központi Statisztikai Hivatal adatai. Az 1939. évi termésre a m. kir. Földmüvelésügyi Minisztérium hivatalos termésbecslése alapján lehet következtetni. Ezek a termésbecslések — bár évről-évre magasabbak a m. kir. Központi Statisztikai Hivatal adatainál — az 1938. évhez képest nem mutatnak lényeges különbséget. Az adatok szerint valószínű, hogy a sárgadinnye termése az előző évnél valamelyest kisebb, a görögdinnyéé pedig magasabb.

Év	Vasút	Hajó	Autó	Kocsi	Összesen
			a) *Métermázsában*		
1935	35.118	718	28.740	28.188	92.764
1936	44.776	1.233	55.440	33.768	135.217
1937	35.635	1.281	65.060	55.174	157.150
1938	35.598	466	64.295	42.815	143.174
1939	26.974	446	45.427	36.906	109.753
			b) *Százalékban*		
1935	37·9	0·7	31·0	30·4	100·0
1936	33·1	0·9	41·0	25·0	100·0
1937	22·7	0·8	41·4	35·1	100·0
1938	24·9	0·3	44·9	29·9	100·0
1939	24·6	0·4	41·4	33·6	100·0

Ezenkívül közvetlen a vásárcsarnokokba és piacokra az 1938. évben 10.697 métermázsa dinnyét — ebből 8059 q-t gyalogos árusok útján[1]), 2638 q-t kocsin[2]) — 1939. évben pedig 6850 métermázsát — ebből 5341 q-t gyalogosan, 1509 q-t kocsin — hoztak fel.[3])

A dinnye legnagyobb részben autón, vagy kocsin érkezik a fővárosba. A gyalog felszállítás, amely csak a vásárcsarnokokban és piacokon fordul elő, kisebb jelentőségű. Említésreméltó az Élelmiszernagyvásártelepre vasúton felhozott mennyiség, amellyel szemben a hajó szerepe igen csekély. A dinnye termelőhelyei ugyanis az ország meleg homokos területein terülnek el és ezek messze esnek a Dunától. Szembetűnő az évek folyamán a szállítási eszközök százalékos megoszlásában beálló eltolódás, *a közúti felhozatalnál ugyanis növekvő irányzat figyelhető meg* a vasút és a hajófelhozatal rovására. *A jelentős mérvű kocsiforgalom komoly vetélytársa a többi szállítási eszközöknek.* A kocsin való felszállítás erős részesedését nagy mértékben előmozdítja az a körülmény, hogy a termelők nagy része saját kocsival rendelkezik és az ilyen olcsó tömegcikkek alacsony áruknál és nagy kiterjedésüknél fogva kevésbbé bírják el az áru értékessége szerint különbséget nem tevő autófuvart.

A Budapest-környéki 30 kilométeres övezet dinnyefelhozatalánál a közúti felszállítás túlnyomó szerepe még szembetűnőbb. E területről az 1937.

---

[1]) Bennfoglaltatik a vasúton személypoggyászként és villamoson behozott mennyiség, valamint a piacokon kocsiról kis mennyiségben (3 q alul) lerakva történő árusítás.

[2]) A 116.999/1937—VIII. sz. polgármesteri határozattal 6 helyen (4 piac és 2 vásárcsarnok) engedélyezett őstermelői kocsiról való árusítás.

[3]) Az eredményszámokkal kapcsolatosan meg kell azonban jegyeznünk, hogy az 1937. év szeptemberéig a mennyiségre vonatkozó adatok meghatározása egy-egy autó-, illetve kocsiszállítmányra újonnan megállapított szorzószám (3000 kg, illetve 1200 kg) segítségével történt; ezidőtől kezdve az adatok a megindított tényleges súly szerinti statisztika eredményei. Az alapul vett szorzószámok újabb pontosabb meghatározás eredményei. Az egy autóra, illetve kocsira vonatkozó szorzószámok az 1938. évi július—szeptember hónapokban felszállított dinnyemennyiségnek és ugyanezen idő alatti szállítmányok számának a hányadosaként állapíttattak meg.

évben az áru 9·0%-a vasúton, 0·2%-a hajón, 31·3%-a autón, 58·7%-a kocsin érkezett, 0·8%-át pedig kézipoggyászként hozták fel.

A fővárosban fogyasztásra kerülő dinnye legnagyobb része (93·6%-a) a dinnyeföldekben gazdag *Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Heves és Fejér vármegyékből* kerül a budapesti vásárcsarnokokba és piacokra. Ez a három vármegye igen számottevő szerepet játszik a dinnyének nemcsak budapesti felhozatalában, hanem termelésében is. Az ország sárgadinnyeterületének ugyanis 47%-a, görögdinnyeterületének pedig 41%-a erre a három vármegyére jut. Az országos termésmennyiségnek pedig 51, illetve 50%-a esik a fentemlített területrészre.

A Nagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra 1937. évben felszállított élelmicikkekről *községek szerint részletezett forrásanyag* áll rendelkezésre. Ennek eredményeiből megállapítható, hogy mely helyiségekből érkezik nagyobb mennyiségben dinnye a fővárosba. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében elsősorban Tápiószele, Ujhartyán, Jászkarajenő, Tápiógyörgye, Alsódabas, Alberti; Fejér vármegyéből Ercsi, Barcs, Szolgaegyháza, Gárdony; Heves megyéből pedig Csány, Hatvan szerepel nagyobb mennyiséggel.[1])

A dinnye idénye júliustól—szeptemberig tart. E hónapokban jelenik meg nagyobb mennyiségben a budapesti piacon s illeszkedik be szervesen a főváros gyümölccsel való ellátásába. Természetesen május, június és október hónapokban is érkezik fel dinnye a fővárosba, ez a mennyiség azonban alig számottevő.

A dinnyefogyasztás mellett az egyéb friss gyümölcsök fogyasztását is figyelemmel kísérve általában megállapítható, hogy *a gyümölcsfogyasztás nagysága igen szoros összefüggésben van a terméseredményekkel.* Rossz termőévekben, amikor a kevés gyümölcs miatt a nemesebb fajták árai magasabb árszinten mozognak, *a közönség a gyümölcs hiányát részben erősebb dinnyefogyasztással, részben déligyümölccsel igyekszik pótolni.*[2]) Ezt a megfigyelést igazolják az 1936—1938. évek adatai is. Ezekben az években ugyanis, amikor a gyümölcstermelés évről-évre kedvezőtlenebb eredményekkel járt, a dinnyefogyasztás az összes gyümölcsfogyasztásban mind nagyobb és nagyobb százalékkal vett részt. Így a dinnyefogyasztás aránya az 1936. évben 23·6%, 1937. évben 27·6%, 1938. évben 31·4% volt.

Az 1939. évben pedig éppen a rendkívül bőséges gyümölcstermés magyarázza azt, hogy a dinnye az összes gyümölcsfelszállításnak csak igen kis százalékát tette ki.

Ha július—szeptember hónapokban vizsgáljuk meg a dinnyének gyümölcspótló szerepét, még világosabban szembetűnik a fenti körülmény. Az 1936—1939. években ugyanis ezekben a hónapokban az összes gyümölcsfelhozatalban a dinnye és egyéb friss gyümölcs százalékos megoszlása a következő volt:

[1]) A 30 kilométeres övezet helységeinek a székesfővárosba szállított dinnyemennyiségét a Piackutatási munkálatok II. 16. oldala közölte szemléltető módon.

[2]) Erre utal már a »Piackutatási munkálatok« I. kötet, 66. oldala: »a mennyiségileg és minőségileg jó dinnyetermés hozzájárult az egyéb gyümölcs pótlásához«.

	Az összes gyümölcsfelhozatalból	
	dinnye	egyéb friss gyümölcs
1936 július—szeptember hónapjaiban	36·5	63·5
1937 « « «	41·3	58·7
1938 « « «	47·8	52·2
1939 « « «	28·6	71·4

A továbbiak szempontjából célszerűnek mutatkozik táblázatosan bemutatni a különböző évek *felhozatalát, átlagos egységértékét és a forgalom összes pénzértékét*, mégpedig úgy a főfelhozatali idény hónapjaira, mint az egész esztendőre vonatkozólag.

A táblázatból mindenekelőtt kitűnik, hogy a dinnyefelhozatal abszolút számokban kifejezett mennyisége az egyes évek július—szeptember hónapjaiban igen eltérő *az idény korábban, vagy később való megindulása szerint.* A közölt adatokból jól megfigyelhető az 1937. évben az idény feltűnően korai kezdete. Általában júliusban indul meg jelentősebb mértékben a felhozatal, amely azután augusztusban éri el a csúcspontját. Ettől az időtől kezdve mind kevesebb dinnye érkezik a budapesti piacra ; a dinnye szezonja a befejeződéshez közeledik. Friss gyümölcsből[1]) a szőlő és az alma felhozatala révén, szeptember hónapban legnagyobb a felszállítás.[2]) *Dinnye és friss gyümölcs évről-évre szervesen kiegészíti egymást a főváros gyümölccsel való ellátása tekintetében.* Érdekes az a megfigyelés, hogy a júliusi gyümölcsfelhozatal nagysága egyúttal az illető év gyümölcstermésének a kedvező, vagy kedvezőtlen voltára is támpontot nyujt.

Az adatokból kitűnik, hogy a júliusban felszállított friss gyümölcsmennyiség az utolsó öt esztendő közül 1939-ben volt a legnagyobb, majd rendre így következnek az évek : 1936, 1937, 1935 és 1938 (az utóbbi két évben csaknem azonos mennyiség érkezett). Az évi összes hozamok sorrendje az egyes években szintén az előbbieknek megfelelően alakult ki.

Egy métermázsa dinnye átlagára az idény kialakulásának megfelelően igen erős eltéréseket mutat.

Megnevezés	1935.	1936.	1937.	1938.	1939.
Felhozatal (métermázsa)			a) *Július hónap adatai.*		
Friss gyümölcs[1])	41.823	82.554	61.654	41.185	99.629
Dinnye	6.050	16.513	46.323	9.377	9.206
Együtt	**47.873**	**99.067**	**107.977**	**50.562**	**108.835**
A dinnye a havi felhozatal %-ában	12·6	16·7	42·9	18·5	8·5
Átlagos egységérték[3]) (fill/kg)					
Friss gyümölcs[1])	83·9	42·7	65·1	84·3	40·0
Dinnye	46·0	52·0	33·1	42·5	42·2
Általában	**79·1**	**44·3**	**51·4**	**76·6**	**40·2**

[1]) Csak hazai friss gyümölcs.

[2]) A fenti megállapítás alól csupán az idei év képez kivételt, amennyiben a júliusi szokatlanul nagy felhozatal meghaladta még a szeptember havi felszállítást is.

[3]) Kicsinybeni árak alapján számítva.

Megnevezés	1935.	1936.	1937.	1938.	1939.
Összérték[1]) (pengő)					
Friss gyümölcs[2])	3,509.436	3,526.156	4,015.706	3,473.250	3,985.477
Dinnye	278.300	858.670	1,531.440	398.550	388.580
Együtt	**3,787.736**	**4,384.826**	**5,547.146**	**3,871.800**	**4,374.057**
			b) *Augusztus hónap adatai.*		
Felhozatal (métermázsa)					
Friss gyümölcs[2])	54.280	61.498	72.901	46.467	80.698
Dinnye	74.338	98.016	104.065	117.068	87.022
Együtt	**128.618**	**159.514**	**176.966**	**163.535**	**167.720**
A dinnye a havi felhozatal %-ában	57·8	61·4	58·8	71·6	51·9
Átlagos egységérték[1]) (fill/kg)					
Friss gyümölcs[2])	51·1	35·6	39·3	70·8	40·3
Dinnye	18·0	9·8	10·7	13·6	14·8
Általában	**32·0**	**19·7**	**22·5**	**29·8**	**27·1**
Összérték[1]) (pengő)					
Friss gyümölcs[2])	2,775.343	2,186.789	2,867.869	3,288.568	3,252.916
Dinnye	1,338.083	960.556	1,110.582	1,587.682	1,290.788
Együtt	**4,113.426**	**3,147.345**	**3,978.451**	**4,876.250**	**4,543.704**
			c) *Szeptember hónap adatai.*		
Felhozatal (métermázsa)					
Friss gyümölcs[2])	80.304	91.021	89.063	68.445	93.624
Dinnye	12.285	20.684	6.725	16.705	13.515
Együtt	**92.589**	**111.705**	**95.788**	**85.150**	**107.139**
A dinnye a havi felhozatal %-ában	13·3	18·5	7·0	19·6	12·6
Átlagos egységérték[1]) (fill/kg)					
Friss gyümölcs[2])	42·4	33·6	36·6	57·4	36·6
Dinnye	10·7	6·9	9·5	10·0	10·7
Általában	**38·2**	**28·7**	**34·7**	**48·1**	**33·3**
Összérték[1]) (pengő)					
Friss gyümölcs[2])	3,404.194	3,061.069	3,260.085	3,928.578	3,422.012
Dinnye	131.453	142.716	63.893	167.452	144.033
Együtt	**3,535.647**	**3,203.785**	**3,323.978**	**4,096.030**	**3,566.045**
			Évi adatok.		
Felhozatal (métermázsa)					
Friss gyümölcs[2])	318.375	437.926	412.036	312.391	518.881
Dinnye	92.764	135.217	157.150	143.174	109.753
Együtt	**411.139**	**573.143**	**569.186**	**455.565**	628.634

[1]) Kicsinybeni árak alapján számítva.

[2]) Csak hazai friss gyümölcs.

Megnevezés	1935.	1936.	1937.	1938.	1939.
A dinnye az évi felhozatal %-ában	22·6	23·6	27·6	31·4	17·5
Átlagos egységérték[1]) (fill/kg)					
Friss gyümölcs[2])	61·8	46·8	54·7	75·1	47·6
Dinnye	18·9	14·5	17·3	15·1	16·6
Általában	**52·1**	**39·2**	**44·3**	**56·3**	42·2
Összérték[1]) (pengő)					
Friss gyümölcs[2])	19,676.200	20,501.681	22,522.637	23,467.425	24,707·100
Dinnye	1,749.826	1,963.478	2,713.545	2,160.554	1,825.738
Együtt	**21,426.026**	**22,465.159**	**25,236.182**	**25,627.979**	**26.532.838**

Az 1937. évi júliusi nagy felhozatal észrevehetően jelentkezik az évi átlagárnak a többi éveknél jóval alacsonyabb szintjében. Más években is összefüggnek az árak a felszállított mennyiséggel; az 1935. és 1939. évek kisebb felhozatala kifejezésre jut az árak magasabb kialakulásában.

Igen érdekes, hogy az idénycikkek árainak általánosságban megfigyelhető parabolikus alakulása — ahol a legmélyebb pont a szezon közepére esik — a görögdinnye átlagáránál nem érvényesül. Ennél az árucikknél a többi idénycikkekhez hasonlóan ugyan a megjelenés kezdetén a legnagyobb az ár, ettől kezdve azonban egészen a szezon befejeződéséig állandóan olcsóbbodás lép fel. Igen természetes azonban, hogy a jelenség kialakulásában a minőség romlásának igen számottevő szerep jut. A sárgadinnye áralakulása viszont az idény végefelé ismét észrevehető emelkedést mutat, de ez a körülmény az évi átlagár kialakulását csak kisebb mértékben befolyásolja.

A többi gyümölcsféle összesített átlagos egységértéke júliustól kezdve ugyancsak csökkenő irányzatot mutat. Ez a körülmény azzal magyarázható, hogy a júliusi nemesebb gyümölcsöket a későbbi hónapokban közönségesebb féleségek váltják fel.

Az egyes hónapokban a gyümölcsök nemesebb és közönségesebb fajták szerinti összetétele, a felhozott mennyiség és az árak nagyfokú eltéréseket mutatnak. Összehasonlítás természetesen csak azonos értékek között lehetséges, ezért a különféle adatokat egységes keretbe kellett foglalni. A közös tárgyi alapot a forgalomnak az egyes időszakokban megállapított *összes pénzértéke* teremtette meg. A kifizetett összeg nagysága ugyanis egyaránt függ a gyümölcsfélék nemes vagy közönségesebb voltától, az árszínvonaltól és a felhozataltól.

A táblázatban közölt kicsinybeni összes pénzérték az egyes évek, illetve hónapok felhozott mennyiségének és kicsinybeni átlagárainak szorzatával egyenlő. A számítások az 1937. évig bezárólag havi átlagárakkal, ez évtől kezdve napi árakkal való beszorzás útján készültek. Természetesen az előbbi

[1]) Kicsinybeni árak alapján számítva.
[2]) Csak hazai friss gyümölcs.

évek értékei így csak megközelítő pontosságúak lesznek, mert az idénycikkek árai köztudomás szerint az egyes hónapokon belül is igen nagymértékben változnak.

Az összérték nem változik olyan nagy mértékben, mint a felhozott gyümölcs mennyisége. Jó termőévekben (ilyen az 1939-es év is) némely hónapban kétszer annyi gyümölcs érkezik fel, mint egy rossz termésű évben; a felszállított mennyiségért kifizetett évi pénzösszegek azonban az alacsonyabb árak következtében nem fognak már olyan nagy kilengéseket felmutatni. A főváros lakosságának szempontjából ez a körülmény igen örvendetes, mert azt jelenti, hogy ezekben az években a fogyasztóközönség ugyanazért az összegért közel kétszerannyi gyümölcshöz jutott hozzá. Rossz gyümölcstermés esetén a mondottak ellenkezője következik be. Az összérték azonban ekkor sem fog majd nagyobb kilengéseket felmutatni, éppen az ilyen években magasan kialakuló gyümölcsárak miatt.

Az évi adatokból kitűnik, hogy a *főváros közönsége évről-évre nagyobb összeget áldoz gyümölcsszükségletének a kielégítésére.* Jelenleg 25 millió pengő körül mozog az az összeg, amelyet a fogyasztóközönség gyümölcsért kifizethet. Ebből körülbelül 23 millió a friss gyümölcsre, körülbelül 2 millió dinnyére esik. Gyümölcsfogyasztásunknak úgy a fogyasztók, mint a termelők szempontjából igen kívánatos további emelkedése remélhetőleg az elkövetkezendő években a gyümölcsre fordított összegek megnövekedését fogja magával hozni.

Budapest déligyümölcsfogyasztása.

Déligyümölcsnek nevezzük a melegebb égöv alatt termő gyümölcsöket. Némelyik fajtájuk a mérsékelt éghajlat alatt is megterem, de termésének mennyisége, illetve minősége mögötte marad a délvidékinek.

A déligyümölcs elhatárolása a többi gyümölcsfélétől nem egységes. A diót, mandulát, mogyorót a kereskedelem »száraz déligyümölcs« néven ismeri, de az általános nyelvhasználat — és a külkereskedelmi statisztika is — ezek közül csak a mandulát számítja déligyümölcsnek.

A déligyümölcs jelentősége hazánkban más, mint a trópusok alatt. Míg az ottani lakosságnak fontos táplálékát képezi, addig hazánkban részben a téli gyümölcsszegény hónapok áthidalására szolgál, részben a csemege szerepét tölti be, vagy egynémelyike a hazai szárazgyümölcsök kiegészítésére szolgál.

Budapest déligyümölcsfogyasztásának felmérése a rendelkezésre álló áruforgalmi adatok alapján nem lehetséges. A fővárosban összpontosuló kereskedelem ugyanis az egész ország áruelosztását végzi s e tevékenységnél éppen a statisztikailag figyelembe nem vehető közúti elszállítás játszik fontos szerepet. A fogyasztás nagyságának megállapítására tehát áruforgalmi adatokból kiindulva becslések szükségesek, melyekhez részben háztartási számadások, részben szakkörök és nagyobb cégek tájékoztató adatai nyujtottak segítséget.

A friss déligyümölcsök között jelentőségében első helyen a *narancs* áll. A téli alma és körte mellett az egyedüli gyümölcs, amely a hazai új gyümölcstermés megjelenéséig nagy mennyiségben áll a fogyasztók rendelkezésére. A narancsidény késő ősszel a zamatos, apró mandarinnal indul meg, amelynek tulajdonképeni idénye rendszerint december elejétől márciusig tart. Decemberben megjelenik a palermói narancs is, bár ez az áru még meglehetősen savanyú ízű. Tulajdonképeni idénye januárban kezdődik és március-áprilisban kulminál. Ez idő alatt érkezik a finom, sárga, illetve félvörös és duplavörös paternói narancs. Az idényt májusban a hűtőházakban tárolt oválnarancs fejezi be, amely a tárolással járó súlycsökkenés, romlás és hűtőházi költségek folytán azonban már magas áron kel el. A narancsidény végét végeredményben a hazai első gyümölcsök beérésének időpontja szabja meg. A hazai gyümölcsök késése természetesen a narancsfogyasztás mennyiségi alakulására is kihatással van.

Magyarország az 1939. évben 162.979, 1938-ban pedig 130.747 métermázsa narancsfélét (narancs, mandarin, grape fruit) hozott be az országba. A mandarin ebből kb. 15—20 ezer métermázsát tesz ki s a grape fruit-behozatal csak néhány száz mázsára becsülhető. A narancsimport 1935. év óta emelkedő irányzatot vett, csupán 1938-ban csökkent 19 ezer métermázsával a megelőző évhez képest. A behozott narancs pénzértéke a mennyiség emelkedését csak lassan követte és így az átlagos egységérték a narancs olcsóbbodására mutat rá. Legnagyobb mennyiséget Olaszországból importáltunk (az 1937—39-es évek átlagában az összes behozatal 96%-a olasz áru volt).

A narancsot ömlesztett áruként szállítják. A behozatal legnagyobb mennyisége Budapestre irányul, de egy részét közvetlenül a vidék, főleg a dunántúli városok, Pécs, Szombathely stb. veszik át. A fővárosba érkezett narancs azonban nem kizárólag a helyi fogyasztás és a környező övezet ellátására szolgál, hanem innen még tekintélyes mennyiség kerül vidékre is.

Az Élelmiszernagyvásártelep Budapest és a vidék narancs-ellátása szempontjából egyaránt fontos szerepet játszik. Az 1939. évben ideérkezett a behozatal 75 százaléka (122.359 q). A vidéki kereskedő, aki kisebb üzletforgalmánál fogva vagóntételben nem tud vásárolni, itt szerzi be szükségletét. Budapest narancsfogyasztását az előzőkben ismertetett források és tájékoztatások alapján mintegy 50 ezer métermázsára lehet becsülni. Ebből a mennyiségből fedezi az élelmiszerpiac a narancsszükségletét, továbbá a kórházak, szanatóriumok is nagyobbmérvű fogyasztásukat, úgyhogy a budapesti háztartásokban elfogyasztott narancs mennyisége egy főre átlagban kereken 4 kg-ot ér el.

A *citromot* a délvidéktől eltérően, ahol a narancshoz hasonlóan is fogyasztják, nálunk ételek savanyítására, fűszerezésére, limonádé, fagylalt elkészítéséhez, de legfőképen a teához használják.

A citromfa egész éven át virágzik és évente öt szüretet ad. Novembertől márciusig szedik a legtöbb, legnehezebb, legtartósabb gyümölcsét : a Primofioret. Legkevésbé tartós a zöldeshéjú Verdelli, amelyet júliustól szeptemberig szednek.

A citrom behozatala egész éven át tart, mégis nagyobb mennyiséggel szerepelnek a téli hónapok.

Az 1938. és 1939-es években 60.572, ill. 70.650 métermázsa volt Magyarország behozatala. Az ország fogyasztása az elmult év nagyobbmérvű importjától eltekintve, kisebb ingadozásokkal állandó jelleget mutat. A behozatal háromnegyed része a fővárosba irányul és innen látják el részben az ország vidéki piacait is. Az Élelmiszernagyvásártelep jelentősége e gyümölcsnél kisebb, mint a narancs esetében volt; a Budapestre irányított behozatalnak csupán a fele kerül a Nagyvásártelepen át budapesti vagy vidéki fogyasztói forgalomba, míg hasonló mennyiség, mintegy 20—25 ezer métermázsa, a városi üzletek raktáraiból kerül értékesítésre.

Budapest citromfogyasztásában első helyen áll a háztartások szükséglete. Az egyes háztartások fogyasztása azonban igen tág határok között mozoghat. Az erre vonatkozó hazai statisztikai adatok, valamint a bel- és külföldi szakirodalom figyelembevételével a háztartási szükséglet fejenkint 1·8 kilogrammra tehető.

A piackutató osztály kísérletet tett arra, hogy a citrom ipari fogyasztását legalább közelítően megállapítsa. Ha nem is állott fenn az ipari szükségletek pontosabb felmérésének lehetősége, mégis megállapítható volt, hogy a hentesipar, cukrász- és fagylaltipar fogyasztása a háztartási fogyasztásra kerülő mennyiségnek 10%-át alig haladja meg. Figyelemre tarthat még számot a kórházak, szanatóriumok fogyasztása is, amelynek nagyságára nézve a fővárosi kórházak felhasznált mennyiség nyujtott támpontot. Budapest összes citromfogyasztása a fentiek szerint 22 ezer métermázsát tehet ki. Legkisebb a fogyasztás a tavaszi és őszi hónapokban, míg télen a nagyfokú teafogyasztás, nyáron pedig a fagylalt és hűsítőitalok készítése igényel jelentékeny mennyiséget.

A *szelidgesztenye*, amely nálunk is meghonosodott, őshazájából, Olasz- és Görögországból került hozzánk. Hazánkban a Dunántúl (Zala, Somogy, Sopron vármegyékben), továbbá Budapest környékén, főleg Nagymaroson termelnek szép, darabos gesztenyét. A hazai termelés azonban nem fedezi a szükségletet, ezért nagyobb mennyiséget hoznak be Olaszországból.

A gesztenye idénye szeptember végén kezdődik és április elejéig tart, főszezonja január—február hónapokban van. A mult évben 13.742, 1938-ban 18.699 métermázsát importáltunk, kizárólag Olaszországból. Kimagaslott a novemberi behozatal, amely az egész évi mennyiségnek mintegy 45%-át tette. A gesztenye származási helye szerint nápolyi, római és florentini fajta. A nápolyi gesztenye édesebb a rómainál, szép, világos, püréjét a cukrászdák használják. A római gesztenye a legolcsóbb. A florentini, amelyet maróni néven hoznak forgalomba, édesebb az előbbi két fajtánál és a gesztenyesütők cikke.

A gesztenyének nagy kelendősége van a vidéki, nagy őszi vásárokon, úgyhogy szakkörök szerint a behozatalnak kb. 70%-a vidéken kerül fogyasztásra. Az elmult évben az Élelmiszernagyvásártelepre 7355 q olasz gesztenye érkezett

(1938-ban 9865 q), ami az országos behozatalnak 54, ill. 53%-át tette ki. Ennél a cikknél is jelentkezik a Nagyvásártelep főpiaci jellege, ugyanis az itt forgalombahozott gesztenyéből mintegy 5 ezer métermázsa vidékre kerül.

A *fügefa* a Földközi-tenger környékén honos, de eléri az alpesek déli lejtőit is. Évente kétszer érleli be gyümölcsét, amelyet főleg aszalva fogyasztanak. A megszárított fügét a kikristályosodott cukor fehérszínű lisztes bevonata fedi, de sokszor gesztenyelisztbe hengergetik.

A magyarországi behozatal főleg Görög-, Török- és Olaszországból származik. A görög- vagy koszorúsfüge nagy, laposranyomott, durvahéjú füge, amelyet cuiprusindára fűznek. Az 1939. évi étkezési fügebehozatal (12.028 q) 62%-a görögfüge volt, amelynek főfogyasztója a vidék (az 1938. évi import 17.903 q volt). A koszorúsfüge elkerül a legkisebb falvakba is, azonkívül a vásárok és búcsúk elengedhetetlen csemegéje. Budapest fogyasztása e fügéből csupán kb. 4 ezer métermázsára tehető.

A kisázsiai török- vagy szmirnafüge, ellentétben a koszorúsfügével, városi cikknek mondható. A húsos, sárgás színű, nagy szmirnafügét ládikókban, vagy dobozokban, a kevésbbé finomat ládákban, illetőleg zsákokban hozzák forgalomba. A törökfüge, amely a behozatalnak 38%-át teszi ki (4550 q), már minőségi áru, amelyből a vidék — főleg a városok — fogyasztása csupán 100—200 métermázsára tehető. A füge rövid főidénye csupán november közepétől karácsonyig tart és a narancs nagyobbmérvű felhozatalával meg is szűnik.

Budapest fogyasztása az elmondottak alapján mintegy 9 ezer métermázsára tehető. Az Élelmiszernagyvásártelep jelentősége csekélynek mondható ; a Budapestre érkező fügéből csupán 803 métermázsa került a főpiacon át értékesítésre. (Az Élelmiszernagyvásártelep 1938. évi forgalma 2671 q volt.) Felhozatalának tekintélyes része — mintegy 80%-a — a narancstól és a citromtól eltérően nem vasúton, hanem hajón érkezett a csepeli kikötőbe. Az étkezési fügén kívül ipari célra 3690 métermázsát hoztak az elmult évben az országba.

A *datolyapálma* Afrika északi részén honos. Nagy cukortartalmú termését aszalva hozzák forgalomba.

A magyarországi behozatalban első helyen az olasz és a francia datolya áll, amely utóbbi Algirból és Tuniszból származik. A mezopotámiai, tömbökbe döngölt datolya kisebb jelentőségű.

A datolya idénye decembertől húsvétig tart. Mult évben 192 métermázsát, 1938-ban 430 q-t hoztak be az országba. Az importált mennyiségnek 75—80%-a a fővárosban került fogyasztásra.

A *szentjánoskenyérfa* megszárított, érett gyümölcse 10—15 cm hosszú, édesízű, lapos hüvely. A magyarországi behozatal, amely az elmult évben 3990, 1938-ban 3274 métermázsát tett ki, majdnem teljes egészében, 90%-ában, vidéken került fogyasztásra. Különösen a németajkú lakosság kedveli, (Tolna vm., Bonyhád vidéke), ahol tésztafélék készítésére is használják. Budapest

csekélymérvű fogyasztása mintegy 300 q-ra tehető. A szentjánoskenyér idénye októbertől húsvétig tart.

A délvidéken termő szőlők válfajainak beszáradt gyümölcse a *mazsola, malaga-* és *aszúszőlő.*

Az 1939. évben e cikkek behozatala 13.023 métermázsa volt, vagyis 1140 m.-mázsával kevesebb, mint 1938-ban. Ebből a malagaszőlő, amely finom asztali cikk és főleg ünnepi csomagok díszéül szolgál, legfeljebb 100—200 métermázsára volt tehető. Az aszúszőlő jelentőségében csekélynek mondható.

A mazsola behozatalában a görög és török áru egyenlő arányban vesz részt. Az importnak mintegy 90%-a a dunai hajóforgalomban bonyolódik le és .csupán a hajózás szüneteléseкor érkezik Trieszten át mazsola, ami a fuvarköltség révén már mintegy 4·5 fillérrel drágítja kilogrammonkint.

Az új mazsola szeptember második felében érkezik és főleg ősszel hozzuk be nagy mennyiségben. Főfogyasztói a háztartások. A behozatal igen tekintélyes része (mintegy 70%-a) vidéken kerül fogyasztásra. A budapesti felhasználásban az édesipar is jelentékeny szerepet játszik. Az ipar szükséglete a budapesti fogyasztás 25—30%-ára tehető. A főváros forgalma e szerint mintegy 4 ezer métermázsa, amelyből a háztartások fogyasztása 3 ezer, míg ipari felhasználása ezer métermázsának adódik.

A kókusz-, arachid- és más exotikus diók közül az arachid v. földidió, másnéven amerikai mogyoró bír fontossággal. Selyemgubóhoz hasonló alakú hüvelyében olajos magvak vannak. Enyhén pörkölve a mogyoró pótszeréül is használják. Legjobb a kinai vagy indiai arachid, amelynek minőségben messze mögötte marad a nápolykörnyéki, aprószemű olasz fajta.

Az 1939. évben 3424 métermázsa héjas és héj nélküli arachidot hoztak be (1938-ban 4242 q). A török-görög arachidot a Dunán hozzák fel, míg az olasz szállítmányok Trieszten át érkeznek. Legnagyobb mennyiségét Budapesten fogyasztják, míg vidékre kb. 30—35%-a jut el. A cukrászipar a kinai és indiai származású arachidot használja, amely már héj nélkül érkezik. A héjában behozott árut a budapesti kávépörkölőkben pörkölik és az utcai forgalomban árusítják. Budapesten fogyasztásra kerülő mennyisége 1500 q-nak adódik, amelynek azonban jelentékeny részét a cukrászipar fogyasztja.

A felsorolt déligyümölcsökön kívül még a banán tarthat jogot a megemlítésre. Nagyobbarányú behozatala már régóta (1931) megszűnt és csupán 1936-ban és 1937-ben érkezett valamelyes mennyiségben. Annak ellenére, hogy a banán közkedvelt déligyümölcs volt és magas tápértéke is előkelő helyet biztosított számára a többi gyümölcs között, mégis kereskedelempolitikai okok a banánt úgyszólván teljesen kirekesztették a magyar piacról.

Magyarország elmult 2 évi déligyümölcsbehozatalát és Budapest becslésszerűen megállapított fogyasztását összefoglalásképen az alábbi táblázat szemlélteti.

Megnevezés	Magyarország behozatala		Felhozatal az Élelmiszernagyvásártelepre		Budapest fogyasztása becslés szerint [1]	
	1938.	1939.	1938.	1939.	összesen	egy főre eső átlag (kg)
	métermázsa					
Narancs és mandarin	130.747	162.979	104.080	122.359	50.000	4·60
Citrom	60.572	70.650	22.002	28.002	22.000	2·—
Gesztenye	18.699	13.742	10.051	7.355	5.600	0·50
Füge	17.903	12.028	2.671	803	9.000	0·80
Datolya	430	192	—	—	300	0·03
Szentjánoskenyér	3.274	3.990	38	—	300	0·03
Mazsola, malaga- és aszúszőlő	14.163	13.023	—	—	3.000	0·28
Kókusz, arachid- és más exotikus dió	4.242	3.424	—	—	1.500	0·14

Az utolsó 2 év adatainak egybevetéséből kitűnik, hogy a mult évben a narancs és citrom behozott mennyisége az 1938. évit mintegy 42 ezer métermázsával meghaladta. Számottevőbb visszaesés volt tapasztalható a füge, gesztenye és mazsolaszőlő forgalmában. A behozatalnak e nagyobb mérvű ingadozása az egy főre eső fogyasztási mennyiséget is lényegesen módosíthatja.

Budapest cukorforgalma és fogyasztása.

A főváros lakosságának az országos átlagnál magasabb életszintje, a Budapesten tömörült csokoládé- és cukorkagyárak, illetve üzemek, továbbá a főváros jelentős kereskedelmi szerepe együttesen azt eredményezik, hogy az országban termelt cukormennyiség tekintélyes hányada Budapestre irányul. Az elmult 3 év folyamán Magyarországon fogyasztói forgalomba hozott répacukor mennyiségéről, valamint a vasúton és hajón a fővárosba irányuló cukorszállítmányok alakulásáról az alábbi táblázat mutat be adatokat:

Év	Belföldön forgalomba került	Budapestre érkezett	Budapest a belföldi forgalom %-ában
	métermázsa		
1936	947.919	415.873	43·9
1937	915.161	486.406	53·1
1938	1,053.147	412.632	39·2

E néhány adatból kitűnik, hogy Budapest az országos fogyasztásnak tekintélyes hányadát veszi fel.

A felhozott mennyiséggel szemben áll a fővárosból történő elszállítások tétele. A vasúti és hajóforgalomra figyelemmel az elszállítás Budapest cukorforgalmában az alábbiak szerint alakult:

Év	Felhozatal vasúton és hajón	Elszállítás	Különbözet
	métermázsa		
1936	415.873	34.985	380.888
1937	486.406	40.401	446.005
1938	412.632	42.048	370.584
**3 év átlaga ..... **	**438.304**	**39.145**	**399.159**

[1]) Az adatok több évi átlagot jelentenek, ipari felhasználással együtt.

A három év átlagában tehát mintegy 400 ezer métermázsát tesz ki a Budapesten maradt cukor mennyisége. Ez a mennyiség azonban nem csupán a főfogyasztópiacnak, Budapestnek az ellátására szolgál. A főváros élénk kereskedelmi tevékenysége a cukor tekintélyes mennyiségét feldolgozatlanul juttatja el a pestkörnyéki övezet és kisebb mennyiségben a távolabbi vidékek fogyasztóihoz. A Budapesten gyártott édesipari termékek egy részét a vidék lakossága fogyasztja, viszont a vidéki gyárak termékeinek egy része Budapesten nyer elhelyezést. A vidékre történő szállítások nagyrésze közúton (teherautón) bonyolódik le s ezért az előbb közölt elszállítási adatokban nem foglaltatik. Megemlítendő végül, hogy a főváros cukormérlegének alakulásához a helybeli termelés is hozzájárul.

E különleges körülmények tették szükségessé azt, hogy a székesfővárosi statisztikai hivatalnak egyébként is rendelkezésre álló adatai az illetékes szakkörök tájékoztatásaival nyerjenek kiegészítést.

E tanulmányhoz a Magyar Cukorgyárosok Országos Szövetsége, a Magyar Általános Hitelbank cukorosztálya, a Magyar Csokoládé- Cukorkagyárosok Szövetsége, a KÉKOSz édesipari szakosztálya, a Cukrász és Mézeskalácsosok Ipartestülete, a Konzervgyárosok Országos Szövetsége és néhány nagy fűszer- és gyarmatáru cég szíves tájékoztatása nyujtottak értékes támpontot.

Áruforgalom szempontjából *az egyes pályaudvarok szerepe* nem egyforma. A szállítmányok főleg a Nyugati pályaudvaron át érkeznek a fővárosba; ide irányult az 1938. évben a forgalom 76%-a. A Nyugati pályaudvaron lévő központi cukorraktárból történik azután a budapesti nagykereskedők, illetőleg cukorbizományosok ellátása. Az ország 15 cukorgyára közül 12-nek termelését a Magyar Általános Hitelbank cukorosztálya hozza forgalomba. Ez a szerv gondoskodik a szükséges cukornak a fővárosba való irányításáról és osztja szét előre meghatározott kontingens arányában az egyes bizományosok, illetve nagykereskedők között.

Az elmult termelési évben (1938 szeptember 1-től 1939 augusztus 31-ig) *a fővárosban és a környező övezetben forgalomba került cukor összesen 5419 vagónt tett ki.* Ez a mennyiség szolgált az ipar ellátására és fedezte a háztartások szükségletét, egyrésze azonban a kereskedelem útján feldolgozatlanul hagyta el a fővárost, illetőleg Budapest övezetét.

A cukorfogyasztó iparágak között első helyen állnak a csokoládé- és cukorkagyárak, továbbá ugyanennek a szakmának közép- és kisüzemei. Magyarország *cukorka- és csokoládégyárai* a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal gyáripari statisztikája szerint 1937-ben 465 vagón cukrot dolgoztak fel. Ez a mennyiség 1933-ben még csak 297 vagónt tett ki, vagyis az emelkedés 4 év alatt 57%-os volt.[1]) A visszacsatolt Felvidék és Kárpátalja a gyárak forgalmát azóta még jelen-

[1]) *Dr. Telegdy-Kováts László:* Csokoládé- és cukorkagyártás (Magyar Statisztikai Szemle, 1939. 6. szám. 678. old.)

tékenyen megnövelte. Budapest főfogyasztópiaci jelentőségére mutat az a körülmény, hogy az ország csokoládé- és cukorkagyárainak telephelyei túlnyomórészben a fővárosban vannak. A gyári készítmények igen tekintélyes részét a magasabb életigényű városlakók fogyasztják. A fővárosi és pestkörnyéki gyárak feldolgozott cukormennyisége az elmult termelési évben szakkörök beható tájékoztatása után, mintegy 600 vagónra tehető.

A közép- és kisipari jellegű üzemek, a nagy gyárakhoz hasonlóan, a főfogyasztópiacon: Budapesten működnek. Olcsóbb készítményeik a kisebb igényű fővárosi és vidéki fogyasztók kielégítésére szolgálnak. Főleg cukorkafélékből vannak jelentékeny vidéki szállításaik. Ezek az édességek leginkább sajtolt, vagy rudakból vágott cukorkafélék (drops-, illetőleg rocks-áruk), melyek a legkisebb falvakban, búcsúkon és vásárokon is megtalálhatók. A közép- és kisüzemek feldolgozott cukormennyisége a közép- és kisüzemek érdekképviseletétől nyert értesülés szerint az 1939. évben elérte az 500 vagónt.

A cukorral dolgozó iparok között harmadik helyen a *cukrászipar* áll. E szakma cukorfogyasztása 350 vagónnak adódik. Ezt a tekintélyes mennyiséget elsősorban a kisebb számú, de nagyforgalmú cukrászüzemek fogyasztják, míg a néhány százra tehető közép-, illetve kisüzemeknek csak együttes fogyasztása mondható számottevőnek. A pestkörnyéki övezet cukrászipari cukorfelhasználása csupán becsléssel volt megállapítható és megközelítőleg 50 vagónt tehet ki.

Budapesten és az övezetben működő *főzelék-, gyümölcs- és kávékonzervgyárak* által felhasznált cukormennyiség a 100 vagónt is meghaladta (legnagyobb ezek között a gyümölcs-konzervgyárak fogyasztása). A gyümölcskonzervek főbb csoportjait a szilva- és vegyes gyümölcsízek, a befőttek, dzsemek és cukrozott gyümölcsök alkotják. Míg a gyümölcsízekből a vidék lakossága fogyaszt igen tekintélyes mennyiséget, addig a befőttek, dzsemek és cukrozott gyümölcsfélék már luxuscikkeknek mondhatók és a városi háztartásokban kerülnek asztalra. A nemesebb gyümölcskonzerveket azonban elsősorban az intézeti háztartások, kórházak, szanatóriumok, vendéglők és kávéházak vásárolják.

A likőrgyárak készítményeik előállításához szintén használnak fel cukrot. Az elmult termelési évben összesen 50 vagón volt a szükségletük. A cukornak még *a sütő- és tejipari* felhasználása érdemel említést. E két iparág együttes fogyasztása Budapesten és az övezetben, a piackutató és árstatisztikai osztály vizsgálatai szerint, nem tesz ki többet 45 vagónnál.

A cukor háztartási fogyasztásával azonosnak kell venni a kávés- és vendéglőipari felhasználását is, mert az ott elköltött ételek és italok a háztartási étkezés helyettesítőjeként foghatók fel.

A fővárosban és pestkörnyékén települt gyárak, közép- és kisüzemek elmult termelési évben felhasznált cukormennyiségét az alábbi táblázat foglalja össze:

Megnevezés	Felhasznált répacukor mennyisége vagón	%
Csokoládé- és cukorkagyárak	600	35·4
Csokoládé és cukorka közép- és kisüzemek	500	29·5
Cukrászipar	400	23·6
Konzervipar	100	5·9
Likőr- stb. ipar	50	2·9
Sütő- és tejipar	45	2·7
Együtt	1.695	100·0

Az áruforgalom mennyiségének és a cukoripari felhasználásnak különbözete 3724 vagónt tett ki. A háztartási fogyasztás megállapítása céljából azonban levonásba kell még venni *a fővárosból történő elszállításokat is.*

Budapest kereskedelmi tevékenysége nem áll meg a főváros határánál, hanem azontúl *üzletkörébe vonja a vidéket is, elsősorban a környező övezetet.* Igy tehát a forgalomba hozott cukor nemcsak a főváros, hanem egyúttal az övezet lakosságának ellátására is szolgál. Önkénytelenül felvetődik a kérdés: milyen terület tartozik a pestkörnyéki övezethez, mekkora a cukorfogyasztás és milyen mértékben vesz részt Budapest kereskedelme az övezet ellátásában?

Pestkörnyék jelentőségéről a Piackutatási munkálatok című kiadvány II. kötete, »A pestkörnyéki 30 km-es övezet« című fejezetben (10—22. old.) nyujt tájékoztató képet. Az övezet jellemző részei: a vadregényes Dunazug-hegység vidéke elszórt falvaival és kis medencéinek szegényes földművelő lakosságával, a Duna mindkét partján elnyúló munkás- és tisztviselő-települések, továbbá a balparton megszakításokkal Dunától—Dunáig terjedő, sőt délen azontúl húzódó félkörű ipari övezet.

Ezt a területet a fővárossal jó vasúti és közúti hálózat köti össze. A vasúton történő elszállítások, tekintve, hogy aránylag kis távolságokról van szó, nem nevezethetők jelentékenynek. A budapesti fűszer- és gyarmatáru-nagykereskedők teherautói súlyos rakományaikkal az övezet jó útakon elérhető részeit járják be. Az áru szétosztása e vidékeken azután már a helyi kereskedők feladata. Budapesti kereskedők látják el cukorral a Dunamentén elhúzódó sávot, az ipari peremvárosokat, általában az övezetnek a fővárostól keletre és délre elterülő részeit. A Dunazug-hegység pilisi vidéke már a Szentendre—Visegrád, Budapest—Dorog útvonalak mentén elterülő helységek kereskedőinél vásárolják a cukrot. Az esztergomi vonaltól délre fekvő terület lakói kismérvű szükségletüket maguk szerzik be fuvarozásaik alkalmával.

Nagyobb kereskedelmi gócpontoknak (Esztergom, Vác, Gödöllő, Isaszeg, Üllő, Dunaharaszti, Bia, Bicske, Dorog stb.) külön cukorbizományosaik vannak, akik a cukrot nem a budapesti központi raktárból kapják. Az övezet cukorellátásában tehát a budapesti nagy cégek és a helybeli bizományosok együttesen vesznek részt. A fővárosi nagykereskedők tevékenységi területe gyakran

egybeesik a környék bizományosainak üzletkörével. Előfordul azonban az is, hogy a fővárosi szállítások a helyi kereskedők munkaterületén túl is haladnak. Jó úthálózat, kiépített kereskedelmi kapcsolatok és még sok egyéb körülmény szabja meg a pesti nagykereskedők tevékenységének akciósugarát.

Az említett helységek, amelyeknek Budapesttől függetlenül külön cukorbizományosaik vannak, gyűrűszerű elhelyezkedésükkel megszabják egyúttal az övezetben azt a területet, amely a fővárosi nagykereskedők üzletköréhez tartozik. E terület népessége az 1930. évi népszámlálás adatai szerint kereken 680 ezer lélek volt, ami az egész pestkörnyéki 30 km-es övezetnek mintegy 73%-át jelenti. Azóta e népesség — 20 százalékos emelkedéssel számolva — a 800 ezres lélekszámot is elérte. E terület népességének foglalkozási ágak szerint való megoszlását a nagy lélekszámú és a főváros életszintjéhez közelebbálló iparvidékek döntik el.

Az alábbi összeállítás a foglalkozási főcsoportok szerinti megoszlást mutatja be.[1])

Foglalkozási csoportok	Jelenlevő népesség 1930-ban abszolút számban	%-ban
Ipar	330.977	48·6
Őstermelés	93.167	13·7
Közlekedés	55.106	8·1
Kereskedelem és hitel	53.317	7·8
Összes egyéb foglalkozás	148.723	21·8
Övezet összesen	**681.290**	**100·0**

Az ipar körében alkalmazottak és azok eltartottjai teszik ki az övezet népességének majdnem a felét. A foglalkozási megoszlásra vonatkozó adatok némi támpontot adnak majd a fogyasztás nagyságának becslésszerű megállapításához.

Mielőtt a főváros és övezetének háztartási fogyasztását megállapítanók, figyelembe kell venni, hogy a fővárosból az övezeten túleső vidékre is történnek elszállítások. A vasúton és hajón való szállításokra vonatkozólag a Statisztikai Havifüzetek közölnek rendszeresen adatokat. Finomított cukor néven azonban az áruforgalmi adatok nemcsak az elszállított cukrot mutatják ki, hanem a csokoládé- és cukorkészítményeket is. A vasúti forgalom mellett számottevőek a közúton lebonyolódó áruelszállítások. Feldolgozatlan finomított cukrot az övezeten túleső vidékre részben az ott fiókhálózattal bíró cégek szállítanak. Elszállítások történtek még a Balaton vidékének ellátására, a visszatért Felvidékre stb. A fővárosból, a szűkebb értelemben vett kereskedelmi övezeten

[1]) A kereskedelmi övezet egyes községi népességének foglalkozási főcsoportok szerinti megoszlását a Magyar Statisztikai Közlemények 86. kötete (az 1930. évi népszámlálás, II. rész: Foglalkozási adatok) közli.

túleső vidékre történő elszállítások az elmult termelési évben kb. 250 vagónt tehettek ki.

Végül levonásba kell hozni még azt a cukormennyiséget is, amely nem élelmezés célját szolgálta, hanem állati takarmányozásra, vagy pedig gyógyszervegyészeti és más iparágakban nyert felhasználást. Ez a mennyiség — amely egyébként fogyasztási adó alá nem esik — 150 vagón volt.

A fővárosnak és övezetének ellátására az elmondottak levonása után 3324 vagón cukor maradt. A kiskereskedelem a cukor kezelésénél 1%-os elporlási veszteséggel számol. Ezt is figyelembevéve, végeredményben tehát háztartási célra 3291 vagón cukor jutott. Ez a mennyiség fedezte az 1,072.000 lelket számláló főváros, továbbá a 800 ezer főt meghaladó kereskedelmi övezet háztartásainak fogyasztását.[1]) Az övezet népessége eszerint Budapesttel együtt 1,880.000 lélek volt.

Az egy főre eső háztartási cukorfogyasztás mennyisége ilymódon 17·5 kg-nak adódik. Figyelembevéve, hogy az övezet lakosságának életszintje átlagban a fővárosnál alacsonyabbnak mondható, *Budapest egy főre eső háztartási fogyasztása kb. 18 kg-ra, az övezeté pedig 16 kg-ra tehető.* Az országos fejátlag 1937—38-ban 10·66 kg volt.

Budapest egy főre eső cukorfogyasztására nézve a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal régebben végrehajtott *háztartási statisztikai munkálatai* is tájékozásul szolgálhatnak. Ezek szerint az egy főre eső mennyiség a polgári családoknál 18·40 kg, munkáscsaládoknál pedig 16·30 kg volt. Ezek az adatok az 1929. évre vonatkoznak és csupán 50—50 család adatait ölelik fel.

A mult évben a rendkívül jó gyümölcstermés, de a háztartások átmeneti készletgyüjtése is, a szokottnál több cukor fogyasztását eredményezte. Az 1938. év őszén történt cukorárleszállítás is kétségkívül ösztönző hatást gyakorolt a fogyasztásra. Végeredményben tehát az átlagosan 18 kg-ban rögzített budapesti fejadag óvatos becslésnek tekinthető.

E számok csupán átlagot jelentenek és nem mutatnak rá az egyes társadalmi rétegek igen eltérő fogyasztására. A gazdasági viszonyok, gyümölcstermés-eredmények, kereseti lehetőségek, cukorárak alakulása, mindmegannyi kialakító tényezői a fogyasztási kedvnek.

Az élelmiszeriparnak Budapest és környékére való koncentrálódása rámutat arra is, hogy az ipari készítmények jelentékeny részét a főváros lakossága fogyasztja el. Csupán áruforgalmi adatok alapján eldönteni azt, hogy mennyit tesz ki a budapesti lakosok ipari készítményekkel elfogyasztott cukormennyisége, megoldhatatlan feladatnak látszik és csak egész durva becslésekre szorítkozhatunk. A vidéki gyárak felszállításaira és viszont a

[1]) Az 1939. évi népesség megállapítására vonatkozólag a Magyar Statisztikai Szemle 1939. októberi száma nyujtott adatokat.

Budapestről vidékre és külföldre irányuló forgalom nagyságára nézve vajmi kevés támpontunk van.[1])

Az alábbi táblázat Budapest és a környező kereskedelmi övezet cukorellátásának áttekintését szolgálja:

	Áruforgalom, illetve felhasználás vagón	százalék
Érkezett cukorszállítmányok a helybeli termeléssel együtt	**5.419**	**100**
Ebből:		
Elszállítás a keresk. övezeten kívül eső helységekbe	250	5
Élelmiszeripari felhasználás	1.695	31
Nem élelmezés céljára szolgáló felhasználás és porlás	183	3
Háztartási fogyasztás: Budapesten (18 kg fejátl.)	2.000	37
« « az övezetben (16 kg fejátl.)	1.291	24

Azok a számítások, amelyek a budapesti fejátlagot az áruforgalmi adatok és Budapest lélekszámának egyszerű hányadosaképen számították ki, tévesnek mondhatók. A fővárosba tömörült ipar országos szerepe, a Budapestről vidékre történő elszállítások, a kereskedelmi övezet szoros kapcsolata a fővárossal, mind olyan tényezők, amelyek a cukorfogyasztás megállapításánál nem hagyhatók figyelmen kívül.

Kávé- és teafogyasztás.

A háborús viszonyok miatt bekövetkezett devizanehézségek a belföldi kávé- és teafogyasztás korlátozását tették szükségessé, annál is inkább, mert a további behozatalt megszorították. A kormány a már korábban zár alá vett készleteket a 9290/1939. M. E. sz. rendeletével felszabadította, de az augusztus 26-i kiskereskedelmi árak kétszeresének megfelelő illetékkel sujtotta. Ez a fogyasztóközönséget érintő áremelés tette indokolttá, hogy Magyarország, illetve Budapest kávé- és teafogyasztásával foglalkozzunk.

Az ország fogyasztásának megállapításához a m. kir. Központi Statisztikai Hivatal külkereskedelmi statisztikája nyujt megfelelő adatokat. Budapest szükségletének kimutatásához ellenben a rendelkezésre álló áruforgalmi adatokat a nagy importcégektől, ipari üzemektől és érdekképviseletektől szerzett felvilágosításokkal, valamint háztartási számadások adataival kellett kiegészíteni.

Hazánkban a kávé és tea bizonyos mértékig fényűzési cikk, ugyanakkor egyes országokban a fogyasztásnak szinte nélkülözhetetlen alkotóeleme. Ki-

[1]) Egyes cukoripari érdekeltségek és szakemberek becslésére támaszkodva feltehető, hogy a csokoládé- és cukorkagyárak készítményeinek kb. 70%-a Budapesten fogy el, a közép- és kisipari termékeknek mintegy 50—60%-át veszi fel a helyi piac, továbbá hogy a konzervároknak kb. 50%-a értékesül a fővárosban s a cukrász-, tej- és sütőipari termékek teljes egészükben helyben nyernek elfogyasztást s így az ipari készítményekben a főváros és övezete majdnem 1200 vagónnyi cukrot vesz fel. Az egy főre eső mennyiség az övezet és Budapest lakosságának hányadosában 6·4 kg-ot jelentene.

indulásul ezért az alábbi táblázat néhány állam fogyasztását mutatja be, a magyarországi adatokkal való összehasonlításban.

Megnevezés	Kávé fogyasztás 1937-ben [1]) 1000 q-ban	Tea	Kávé 1 főre eső átlagfogyasztás kilogramm	Tea
Ausztria	52	3·4	0·77	0·04
Belgium	[2])	2·8	[2])	0·03
Cseh-Szlovákia	110	5·4	0·72	0·03
Dánia	269	5·2	7·17	0·13
Franciaország	1.855	14·0	4·42	0·03
Hollandia	364	120·0	4·24	1·39
Lengyelország	56	19·0	0·16	0·06
Magyarország	**19**	**2·1**	**0·22**	**0·02**
Nagy-Britannia	147	1.897·0	0·31	4·01
Németország (Ausztria nélkül)	1.778	50·0	2·62	0·07
Olaszország	377	[2])	0·87	[2])
Svájc	132	7·9	3·16	0·19
Svédország	473	4·4	7·55	0·06
Amerikai Egyesült Államok	7.666	431·0	5·93	0·33
Kanada	169	185·0	1·52	1·66
Ausztrália	19	190·0	0·28	2·79

A fogyasztás tehát országonkint — az éghajlatnak, a szokásoknak és az árszínvonalnak megfelelően — igen tág határok között ingadozik. Az egyes országok fogyasztásának összehasonlításából kitűnik továbbá, hogy kevés helyen kedvelt a kávé és tea egyaránt. Angliában pl. a teafogyasztás mennyisége messze felülmulja Európa többi országának együttes szükségletét, ugyanakkor kávéfogyasztása jelentéktelennek mondható. Viszont a nagy kávéfogyasztó államok, nevezetesen Svédország, Dánia, Svájc teaszükséglete csekély. Hollandia ellenben mindkét áruból a legtöbbet fogyasztó államok között foglal helyet.

Magyarország a csekély kávé- és teafogyasztású országok közé tartozik.

Magyarország kávébehozataláról az alábbi összeállítás nyujt képet. Ezek az adatok — tekintve, hogy a szükségletet csak behozatal fedezi — együtt az ország fogyasztásának alakulását jelzik.

	Kávébehozatal métermázsában [3])	Egy főre eső fogyasztás dekagrammban
1929	36.314	42
1930	34.801	40
1931	33.053	38
1932	25.968	30
1933	22.528	26
1934	22.367	25
1935	22.034	25
1936	21.255	24
1937	19.469	22
1938	20.745	22

[1]) Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich. 1938.

[2]) Adatok nem állanak rendelkezésre.

[3]) Nettósúlyban.

Az évek során fokozatosan csökkenő fogyasztás a mult esztendőben kissé emelkedő irányt vett. A Felvidék visszacsatolása után a szükséglet további megnövekedésével kellett számolni. Az elmult 10 év folyamán jelentkező visszafejlődésnek valószínűleg elsősorban pénzügyi háttere volt, mert 1930-ban majd 1933-ban a behozatali vámot 100, illetve 50%-kal emelték. A teafogyasztásnál is általános csökkenést látunk, de az évek során hullámzó alakulásban, amit az alábbi táblázat szemléltet:

	Teabehozatal métermázsában [1]	Egy főre eső fogyasztás dekagrammban
1929	3.790	4·4
1930	2.655	3·1
1931	2.966	3·4
1932	2.328	2·7
1933	2.036	2·3
1934	2.163	2·4
1935	2.268	2·5
1936	2.301	2·6
1937	2.120	2·4
1938	2.466	2·5

A székesfőváros áruforgalmára vonatkozó kimutatások a kávé felhozatalát és elszállítását kimutatják, míg a teára vonatkozólag ilyen adatok nem állnak rendelkezésre. Az adatok a közúti forgalmat nem tartalmazzák, holott az elszállításnál ez a tétel jelentékeny szerepet játszik. A fővárosba érkezett, majd innen elszállított kávé mennyiségének különbözete, vagyis a Budapesten maradt mennyiség ezért a helyi fogyasztás maximumát jelentheti. Az adatokat 10 évre visszamenőleg az alábbi táblázat mutatja be:

Megnevezés	Érkezés vasúton	Érkezés hajón	Érkezés összesen	Elszállítás vasúton	Elszállítás hajón	Elszállítás összesen
			a) *Métermázsában.*			
1929	14.101	3.613	17.714	9.028	1.005	10.033
1930	20.969	4.087	25.056	8.276	427	8.703
1931	14.624	8.438	23.062	6.213	349	6.562
1932	15.309	11.616	26.925	5.464	500	5.964
1933	11.872	6.272	18.144	3.660	253	3.913
1934	9.503	7.247	16.750	4.662	367	5.029
1935	5.811	13.068	18.879	4.552	155	4.707
1936	722	15.442	16.164	3.361	500	3.861
1937	1.062	18.574	19.636	3.272	301	3.573
1938	1.741	16.982	18.723	3.711	296	4.007
			b) *Százalékban.*			
1929	79·6	20·4	100·0	90·0	10·0	100·0
1938	9·3	90·7	100·0	92·6	7·4	100·0

A felhozatal régebben túlnyomórészt vasúton történt, de az utóbbi években a hajónak jutott a vezetőszerep. Ez az olcsóbb közlekedési mód a túlnyomórészt Németországból, illetőleg annak közvetítésével beszerzett cikk szállítására igen alkalmassá vált. A Budapestről való elszállításnál azonban a hajót már csekélyebb mértékben veszik igénybe.

[1] Nettósúlyban.

Az importált kávé és tea jelentékeny mennyisége Budapestre érkezett és innen szállították tovább az ország minden részébe. Így 1938-ban Magyarország 20.745 métermázsa kávét hozott be, amelyből — a külkereskedelmi statisztika adatai szerint — 19.505 métermázsa budapesti rendeltetésű volt,[1]) míg a fennmaradó mennyiség a főváros megkerülésével közvetlenül a vidéki fogyasztókhoz került. A Budapestre irányított mennyiségnek a nagy behozatali cégek még kb. 40%-át továbbszállították vidékre. Eszerint az összes vidéki fogyasztás 8300 métermázsában állapítható meg. Ugyanakkor Budapest 12.400 métermázsa nyers kávét fogyasztott, ami 1·14 kg-os fejátlagnak felel meg. Jelentékeny tételt képvisel az ipari üzemek (kávéházak, kávémérések, cukrászok, csokoládé- és cukorkakészítők) felhasználása, amelynek legalább 2500 métermázsával való számításba vételével a háztartásokra 9900 métermázsa marad. Ebből egy főre 0·91 kg esik. Tekintettel azonban arra, hogy ez a mennyiség nyerskávéra vonatkozik, a számításba vehető pörkölési veszteség levonása után fejenkint 74 dkg kávét fogyasztottak. A háztartások kávéfogyasztásának mértékére korábbi adatok is nyujtanak támpontokat, amennyiben a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal által gyüjtött háztartási számadások szerint

19 polgári család	1 főre eső	fogyasztása	1926-ban	.....	148	dkg	volt
50 « «	1 « «	«	1929-ben	.....	96	«	«
50 munkáscsalád	1 « «	«	1929-ben	.....	58	«	«

A teabehozatal (2466 q) mennyiségileg messze alatta maradt a kávénak. A Budapestről történő áruelosztás adatainak összeállításából hozzávetőlegesen 1938-ban 980 métermázsában jelölhető meg a fővárosi helyi fogyasztás, amely magábanfoglalja a kávéházak és egyéb ipari üzemek — különben csekélyebb — szükségletét is. Az egy főre eső átlagos fogyasztás 9 dkg körül alakult ki.

A rendelkezésre álló háztartási számadások tea esetében a következő adatokat mutatták:

19 polgári család	1 főre eső	fogyasztása	1926-ban	.....	13·42	dkg
50 « «	1 « «	«	1929-ben	.....	6·30	«
50 munkáscsalád	1 « «	«	1929-ben	.....	5·21	«

A vidéki fogyasztásra 1500 métermázsa jut, amely mennyiség csaknem teljes egészében először Budapestre kerül és innen történik az elosztása.

Mindezek az adatok természetesen az új illeték rendszeresítése előtti állapotra vonatkoznak. A fogyasztás a jövőben kétségkívül jelentékenyen csökkenni fog, de hogy ez mily mértékben és miképen valósul meg, természetesen még nem tudható. A kávéházi és egyéb ipari felhasználásnál a csökkenés valószínűleg csekélyebb mértékű lesz, míg a fogyasztás valódi visszaszorítása a magánháztartásokban várható.

[1]) A budapesti forgalom teljes egészére vonatkozó adat, mely a csepeli kikötő (M. kir. budapesti nemzeti és szabadkikötő) forgalmát is tartalmazza.

3. Az élelmiszerfogyasztás áttekintése.

Megnevezés	É v	Fogyasztott mennyiség összesen (métermázsa)	Fogyasztott mennyiség átlag egy főre (kg)	Az adatok értelmezése
Marhahús	1937	86.964	8·06	A fogyasztás megállapítása a közvágóhidi termelés és a vidékről (a Központi Húsvizsgáló Állomáson és fogyasztási adókirendeltségeken át, valamint postán) érkező húsmennyiség figyelembevételével történt, tekintettel a Budapestről elszállított, ipari célra utalt (elkobzott) mennyiségekre és a hűtőházi forgalom egyenlegére.
	1938	82.438	7·56	
	1939	101.402	9·20	
Borjúhús	1937	55.260	5·12	
	1938	59.381	5·45	
	1939	72.540	6·58	
Aprómarha husa	1937	6.009	0·56	
	1938	6.237	0·57	
	1939	8.131	0·74	
Sertéshús	1937	234.534	21·75	A sertéshúsnál a kőbányai sertésszállásokon leszúrt és házilag leölt sertések husa is számításba vétetett.
	1938	251.088	23·03	
	1939	293.865	26·67	
Szalámi és szelencehús	1937	5.068	0·47	Az adatok zsírfélék nélkül értendők. Az adatok a kicsinybeni kimérésre, vagyis fogyasztói forgalomba került húsmennyiségre vonatkoznak.
	1938	5.211	0·48	A fogyasztási adó statisztikája alapján.
	1939	7.777	0·71	A szalámi és szelencehús kivételével a húsfogyasztás fentebb kimutatott mennyiségében az összes húskészítmények és hentesáruk nyersanyagának szolgáló húsmennyiség is benn-foglaltatik.
Lóhús	1937	16.779	1·56	A Községi Lóhúsüzem adatai.
	1938	14.339	1·32	
	1939	12.949	1·18	
Szorosabb értelembe vett hús összesen	1937	404.614	37·52	
	1938	418.694	38·41	
	1939	496.664	45·08	
Baromfihús	1937	124.320	11·53	A fogyasztási adóstatisztikában darabszám szerint kimutatott adatok átszámítása a vágási, felbontási veszteség figyelembevételével megállapított átlagsúlyokkal.
	1938	130.155	11·94	
	1939	123.934	11·25	Baromfizsiradék nélkül.

Megnevezés	É v	Fogyasztott mennyiség összesen (métermázsa)	Fogyasztott mennyiség átlag egy főre (kg)	Az adatok értelmezése
Vad	1937	2.632	0·24	A fogyasztási adó statisztikája alapján.
	1938	2.039	0·19	
	1939	2.392	0·22	
Hal	1937	23.370	2·17	A fogyasztási adó statisztikája alapján.
	1938	23.288	2·14	
	1939	24.063	2·18	
Sertészsiradék	1937	178.018	16·51	A helyi fehérárutermelés, az elszállított zsírfeleslegek, valamint a vidékről érkezett csemegeszalonna és zsiradék figyelembevételével a forgalomba került nyersállapotú mennyiség. A hűtőházaktól eltekintve az átmenő készletek nem voltak figyelembevehetők. Ezért az 1939. évben a jelentékeny évvégi készletek folytán a valódi fogyasztás kisebb lehetett a kiszámítottnál.
	1938	180.561	16.56	
	1939	235.622	21·38	
Lúd- és kacsazsir	1937	19.592	1·82	A fogyasztási adóstatisztika alapján megállapított baromfimennyiség és átlagos zsiradék-kitermelési arányszámok alapján. Kiolvasztott állapotban.
	1938	21.236	1·95	
	1939	20.837	1·89	
Tojás:				
a) összes fogyasztás.	1937	80.527	7·5	Az áruforgalmi statisztika eredménye, hozzászámítva a vásárcsarnokokra és piacokra felhozott batyus-tojásmennyiséget. Az 1938. évtől már a be- és kitárolás figyelembevételével. A háztartási és ipari felhasználás együtt.
		[1] 153,001.300	[1] 142	
	1938	102.420	9·4	
		[1] 194,598.000	[1] 179	
	1939	107.853	9·8	
		[1] 204,920.700	[1] 186	
b) háztartási fogyasztás.	1937—39. évek átlagában	[1] 174,151.200	[1] 160	Élelmiszeripari felhasználás nélkül, de vendéglők, kifőzők szükségletével együtt.
Tej	1937	[2] 119.386	[3] 110·7	A közvetlen fogyasztói forgalomba hozott tejmennyiség a feldolgozott mennyiség nélkül, a Székesfővárosi Vegyészeti és Élelmiszervizsgáló Intézet jelentése szerint.
	1938	[2] 122.655	[3] 112·5	
	1939	[2] 124.698	[3] 113·2	

[1]) Darab. — [2]) 1000 liter — [3]) Liter.

Megnevezés	É v	Fogyasztott mennyiség összesen (métermázsa)	Fogyasztott mennyiség átlag egy főre (kg)	Az adatok értelmezése
Tejszin és tejfel	1937	[2]) 3.884·6	[3]) 3·6	A tejüzemek forgalombahozott mennyisége az ipari felhasználással együtt.
	1938	[2]) 2.934·7	[3]) 2·7	
Vaj	1936—38. évek átlagában	53.182	4·93	Áruforgalmi statisztika eredménye és a helyi termelés összege.
Liszt:				
a) összes fogyasztás...	több év átlagában	1,200.000	110	Áruforgalmi statisztika és a budapesti malmok termelése alapján.
b) élelmiszeripari fogyasztás...	több év átlagában	780.000	71	Gyáripari és középipari statisztika, valamint a sütőiparra vonatkozó más forrásanyag alapján.
c) háztartási fogyasztás...	több év átlagában	420.000	39	Becslés az 1929. évben gyüjtött háztartási számadások alapján.
Kenyér	1936	890.000	84	A m. kir. Központi Statisztikai Hivatal gyáripari és középipari statisztikájából és a volt pékkartel nyilvántartásának anyagából összeállítva, figyelembevéve a Sütőipartestület és a vonatkozó szakirodalmi források adatait.
Péksütemény ...	1936	96.750 [1]) 215,000.000	9·14 [1]) 203	
Rizs	1939	54.511	4·95	A rizshántoló malmok termelése a vidéki elszállítások levonásával.
Burgonya				Áruforgalmi statisztika és a budapesti termésmennyiség alapján. Kizárólag étkezési burgonya a sütőipar szükségletével együtt.
a) összes fogyasztás...	[4]) 1936—37	1,083.682	101·04	
	[4]) 1937—38	1,031.676	95·15	
	[4]) 1938—39	954.202	87·06	
b) háztartási fogyasztás...	több év átlagban	850.000	79·0	Sütőipari felhasználás nélkül, de a vendéglők, kifőzők stb. szükségletével együtt.

[1]) Darab. — [2]) 1000 liter. — [3]) Liter. — [4]) Gazdasági évre számítva (júl. 1. — jún. 30.)

Megnevezés	Év	Fogyasztott mennyiség összesen (métermázsa)	Fogyasztott mennyiség átlag egy főre (kg)	Az adatok értelmezése
Zöldség- és főzelékfélék összesen	1936	1,026.230	96·21	Az áruforgalmi statisztika adatai kiegészítve a Nagyvásártelepi felhozatallal és a helyi termelés-sel. Konzervipari felhasználás nélkül, nettó súlyban.
	1937	1,065.896	98·84	
	1938	1,133.584	103·93	
	átlag	1,075.237	99·66	
Sárgarépa	1936—38	63.537	5·89	
Petrezselyem	1936—38	90.385	8·39	
Zeller	1936—38	6.639	0·61	
Retek	1936—38	14.393	1·33	
Cékla	1936—38	6.937	0·64	
Torma	1936—38	3.004	0·28	
Vöröshagyma	1936—38	98.785	9·15	
Fokhagyma	1936—38	4.869	0·45	
Zöldhagyma	1936—38	5.953	0·54	
Fejeskáposzta ...	1936—38	154.735	14·34	
Vöröskáposzta ...	1936—38	1.052	0·10	
Kelkáposzta	1936—38	50.165	4·65	
Fejessaláta	1936—38	47.628	4·42	
Paraj	1936—38	15.647	1·45	
Sóska	1936—38	4.404	0·41	
Kalarábé.....	1936—38	34.540	3·21	
Spárga	1936—38	3.149	0·29	
Karfiol	1936—38	35.047	3·24	
Paradicsom	1936—38	98.034	9·09	
Zöldpaprika	1936—38	78.846	7·31	
Főzőtök	1936—38	63.987	5·94	
Sütőtök	1936—38	16.956	1·57	
Ugorka	1936—38	43.835	4·06	
Zöldbab	1936—38	34.392	3·19	
Zöldborsó	1936—38	50.838	4·72	
Zöldtengeri	1936—38	40.566	3·75	
Gombafélék	1936—38	6.887	0·64	
Friss gyümölcs összesen ..... (dinnye nélkül)	1936	543.167	50·92	Nettósúlyban a konzervipari szükséglet nélkül, az áruforgalmi statisztika, a nagyvásártelepi felhozatal és a helyi termelés alapján számítva.
	1937	499.768	46·35	
	1938	427.997	39.26	
	átlag	490.311	45·51	
Alma	1936—38	131.287	12·16	
Körte	1936—38	27.680	2·58	
Birs és naspolya .	1936—38	1.206	0·11	
Sárgabarack	1936—38	31.855	2·96	
Őszibarack	1936—38	39.308	3·65	
Szilva	1936—38	30.983	2·88	
Cseresznye	1936—38	46.500	4·33	
Meggy	1936—38	6.789	0·63	
Szőlő	1936—38	133.521	12·39	
Ribizke és egres .	1936—38	6.550	0·61	

Megnevezés	É v	Fogyasztott mennyiség összesen (métermázsa)	Fogyasztott mennyiség átlag egy főre (kg)	Adatok értelmezése
Eper és szamóca .	1936—38	27.519	2·55	
Málna	1936—38	7.113	0·66	
Dinnye	1936	182.635	17·12	
	1937	214.371	19·88	
	1938	207.246	19·01	
	átlag	201.417	18·67	
Déligyümölcs :				
Narancs, mandarin	1938	50.000	4·60	A behozatalnak Budapestre irányuló része, a Nagyvásártelepi felhozatal és az érdekeltségek becslése alapján.
Füge	1938	9.000	0·80	
Citrom.....	1938	22.000	2·00	
Gesztenye	1938	5.600	0·50	
Datolya.....	1938	300	0·03	
Szt. János-kenyér	1938	300	0·03	
Kókusz, arachid és más exotikus dió	1938	1.500	0·14	
Mazsola, malaga- és aszuszőlő....	1938	4.000	0·37	
Cukor :				
a) összes fogyasztás....	1938	4.000	0·28	Magyar Cukorgyárosok Országos Szövetsége, a Magyar Általános Hitelbank cukorosztálya és az egyes érdekképviseletek tájékoztatása alapján, az áruforgalmi és iparstatisztikai adatok figyelembevételével.
b) háztartási fogyasztás....	1938	2.000	0·18	
Kávé (pörkölt) :				
a) összes fogyasztás....	1938	9.920	0·91	Áruforgalmi statisztika alapján, kiegészítve az érdekképviseletek és nagykereskedő cégek tájékoztató adataival, tekintettel e cégek közúton történő elszállításaira. Ipari, kávéházi stb. felhasználással együtt.
b) háztartási fogyasztás....	1938	8.100	0·74	Kávéházak, tejivók, vendéglők stb. fogyasztása nélkül.
Tea	1938	980	0·09	Áruforgalmi statisztika alapján, kiegészítve az érdekképviseletek és cégek tájékoztató adataival. Ipari és kávéházi felhasználással együtt.

4. *Az áruellátásra vonatkozó egyéb tanulmányok.*

A közlekedési eszközök és szállítási módok szerepe Budapest élelmiszerforgalmában.

A budapesti lakosság élelmiszerszükségletének kielégítése a növekvő lélekszám mellett komoly feladatot ró a város közigazgatására. A városi település általában kizárja a teljes, vagy nagyfokú önellátást. Bár Budapest külterületein jelentékeny mennyiségű zöldség- és gyümölcsfélét termesztenek és a közvetlen környékről is sokat szállítanak, mégsem elegendő ez a mennyiség a szükséglet fedezésére s a távolabbi területek termőfeleslegeinek felhasználása is szükségessé válik. A távolság problémáját a közlekedési eszközök fejlődése oldotta meg.

Ma Budapestre vasúton, hajón és közúton egyaránt hoznak fel élelmiszert. E szállítási módok versenyében a Budapesthez közeleső területek felhozatalában a közútnak, míg a távoli termőhelyek felszállításánál a vasútnak jut a vezetőszerep. Erre az alábbiakban még visszatérünk. Egyelőre a felhozott élelmiszerek összes mennyiségét tekintve megállapítható, hogy a vasút mellett a közúti forgalomnak is jelentős — csaknem egyenrangú — szerepe van, míg a víziúton lebonyolított forgalom a másik két szállító mód mellett aránylag csekély.

Az Élelmiszernagyvásártelep, vásárcsarnokok és piacok árufelhozatala a következőképen oszlott meg:

	1938.		1939.	
	Métermázsa	%	Métermázsa	%
Vasút	1,314.060	48·0	1,370.835	49·1
Hajó	59.253	2·2	71.263	2·6
Közút	1,165.481	42·6	1,116.851	40·0
Összesen	**2,538.794**	**92·8**	**2,558.949**	**91·7**
Ezenkívül ú. n. gyalogos (batyus) felhozatal	197.195	7·2	232.105	8·3
Mindössze	**2,735.989**	**100·0**	**2,791.054**	**100·0**

Néhány esztendőre visszatekintve a fenti arányok némi eltolódása észlelhető. A vasút állandó nagy jelentősége mellett a közúti felhozatal emelkedése s ugyanakkor a hajófelhozatal állandó csökkenése következett be, bár az egyenletes csökkenésben kivételt képez a mult esztendő, amikor is a vasút és hajóforgalomban némi emelkedés volt észlelhető; a közúton történt felhozatal pedig csökkent[1]).

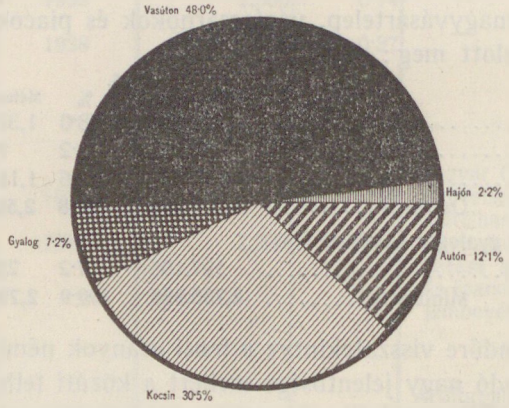
Megnevezés	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Vasút	50·2	53·6	47·3	57·5	52·0	50·4	48·0	49·1
Hajó	4·2	3·3	3·0	2·9	3·0	2·5	2·2	2·6
Közút	42·3	38·5	46·2	36·7	42·2	42·3	42·6	40·0
Ebből:								
autó	11·2	11·7	16·5	14·7	18·3	18·5	12·1	14·0
kocsi	31·1	26·8	29·7	22·0	23·9	23·8	30·5	26·0
gyalogos	3·3	4·6	3·5	2·9	2·8	4·8	7·2	8·3

[1]) Az adatok az Élelmiszernagyvásártelepre, vásárcsarnokokra és piacokra vonatkoznak.

A felhozatalban a vasút vezetőszerepét főképen az magyarázza, hogy az ország minden részébe kiterjedő hálózata Budapesten összpontosul. Így tehát a főpiac, ahol a feleslegek vevőre találnak, nehézség nélkül közelíthető meg.

A másik igen fontos szempont, ami a vasúti szállítás versenyképességét számos árucikknél biztosítja, abban jelentkezik, hogy a vasút a szállítási díjszabást a kilométerben mért távolság, az áru súlya és a szállítás gyorsaságán kívül árufajták szerint eltérően állapítja meg. Ezenfelül bizonyos távolságokon túl árucikkenkint változó, százalékban meghatározott kedvezményt is ad s ezzel lehetővé teszi a kisértékű tömegélelmezési cikkeknek Budapesttől 2—300 km-nyi távolságról való felhozatalát is anélkül, hogy a magas szállítási költség miatt versenyképességüket elvesztenék. Ezzel a tarifapolitikával azonban nemcsak a távoli termőterületek termékeinek a budapesti piacon való elhelyezhetését teszi a vasút lehetővé, hanem a jól szállítható tömegcikkeknek nagy mennyiségben való termelésére is serkenti a gazdákat (pl. burgonya, fejeskáposzta).

Élelmiszerfelhozatal megoszlása szállítási eszközök szerint.[1]) — 1938.

Az olcsóbb és súlyegységenkint értékesebb árucikkek tarifális megterhelésére vonatkozólag példaképen említhető, hogy az összes kedvezmények tekintetbe vételével 1 kg burgonya felhozatala 250—300 km távolságból 0·9—1·0 fillérbe kerül, ugyanakkor a tojás szállítása, ugyanezen távolságról kilogrammonkint 5—6 fillér, a vajé 10 fillér, a baromfié pedig 12—13 fillér.

A vasúti felhozatal erős versenytársa a közúti, (mégpedig a kocsi- és autó) felhozatal. Az 1939. évben felhozott élelmiszerek 26·0%-át kocsin, 14·0%-át pedig autón hozták Budapestre. Az autófelhozatal 1939-ig bizonyos ingadozásokkal emelkedő irányú volt.

[1]) Felhozatal az Élelmiszernagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra.

Az autóforgalom jelentős tényezője a felhozatalnak. Versenyének akadálya, hogy az autófuvarozási vállalatok (Mateosz) szállítási díjtétele, — a vasút távolsággal csökkenő tarifájától eltérőleg — a kilométertávolsággal arányos. Ezért a kb. 100 km-en felüli távolságoknál és kevésbé értékes cikkeknél a szállítási díjak magassága érzékenyen jelentkezik, míg a 100 km-en belüli távolságokról hozott könnyen romló, vagy idénycikkeknél megegyezik a vasúti díjtétellel, vagy még olcsóbb is annál. A fuvardíj minden árura egyforma, kedvezmény nincsen, ami elsősorban a kevésbé értékes tömegcikkek szállítását gátolja. A teljes kocsikihasználás ritka, ami szintén növeli a költséget. Előnye azonban, hogy gyors szállítási eszköz és a kocsifelhozatal számára távollevő, viszont a vasút és hajófelhozatal számára megközelíthetetlen helyekről elvégzi a szállítást.

A kocsin érkezett árumennyiség az autóforgalmat erősen túlszárnyalja. A közeli termelők árucikkeiket túlnyomórészt kocsin hozzák Budapestre és kocsiról árusítják a Nagyvásártelepen a kiskereskedőknek és az engedélyezett 6 piacon a közvetlen fogyasztóknak. Így az összes élelmiszerek 22 és 31% között ingadozó része kocsin kerül fel Budapestre. Kisebb hullámzástól eltekintve, a kocsifelhozatal éveken keresztül változatlan mértékű maradt.

Kézipoggyászként is hoznak élelmiszert Budapest piacaira a környéki őstermelők. A forgalomnak ezt a részét nevezik hivatalosan »gyalogos«, közkeletű szóval pedig »batyus« felhozatalnak. Az összes forgalomnak ez a szállítási mód 8·3%-át teszi ki.[1])

A vasúti és közúti felhozatal mellett a hajó jelentősége háttérbe szorul. Bár a hajózási vállalatok szállítási díjtételei lényegesen alacsonyabbak az előzőknél, azonban a helyhezkötöttség és a lassúság akadályozza versenyét.

Ha az egyes közlekedési eszközök jelentőségét árucikkenkint vizsgáljuk, akkor kitűnik, hogy a szállítás módja árucikkek szerint igen nagymértékben változik. A fontosabb árucsoportok szerint összefoglalt eredményeket a következő oldalon levő táblázat mutatja be.

A kimutatásból látható, hogy vasúton a kisebb értékű tömegcikkeket (burgonya, fejeskáposzta, vöröshagyma) és a külföldről érkező árukat (pl. déligyümölcs) szállítják legnagyobb (80—90%-os) arányban. Fokozatosan kevesebb szerepe van a vasútnak a tojás- és tejtermékfelhozatalban, majd a vágott baromfi, friss gyümölcs és élőbaromfi szállításánál. Míg pl. 1939-ben a burgonyának és vöröshagymának 88%-át, a déligyümölcsnek 90%-át, a tojás 45%-át, addig a zöldségfélék 26%-át, vágott baromfi 24%-át, továbbá a gyümölcs 27%-át és az élőbaromfinak 6%-át hozták fel vasúton Budapestre. E jelenség okát részben a már említett tarifapolitika, részben pedig a főtermelőhelyek távolsága és az áruk romlandósága (pl. a gyümölcsöknél) magyarázza.

[1]) Szerepének részletesebb ismertetését lásd a »Piackutatási munkálatok« II. részének 20. és 28. oldalán.

Felhozatal az Élelmiszernagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra fontosabb árucsoportok és szállítási eszközök szerint.

Megnevezés	Élő-baromfi	Vágott baromfi	Tej-termék	Tojás	Zöldség- és főzelékfélék [1])	Burgonya	Fejeskáposzta	Vöröshagyma	Friss gyümölcs	Déli-gyümölcs
1938.	a) *Métermázsában.*									
Vasút	2.177	22.213	9.728	31.994	205.295	597.112	79.240	97.570	145.742	112.332
Hajó	2.559	248	4.906	2.820	26.346	4.781	597	203	13.451	—
Autó	19.732	39.454	3.742	27.265	42.111	3.085	4.558	1.625	168.476	7.523
Kocsi	534	37	2.901	1.470	502.360	96.558	55.276	7.898	157.730	8.200
Gyalogos ..	3.238	23.879	8.028	7.148	79.288	13.026	5.528	2.923	48.444	—
Összesen .	**28.240**	**85.831**	**29.305**	**70.697**	**855.400**	**714.562**	**145.199**	**110.219**	**533.843**	**128.055**
1939.										
Vasút	1.467	19.995	3.669	32.476	193.091	583.429	91.080	93.585	195.880	136.387
Hajó	2.042	161	2.498	2.046	27.195	5.125	416	341	29.335	—
Autó	19.383	41.938	618	28.983	52.291	3.366	4.672	908	223.462	6.506
Kocsi	452	4	752	1.645	407.202	60.963	35.622	8.202	194.042	7.875
Gyalogos ..	2.760	22.270	8.685	7.122	69.253	13.259	4.585	3.390	94.594	—
Összesen .	**26.104**	**84.368**	**16.222**	**72.272**	**749.032**	**666.142**	**136.375**	**106.426**	**737.313**	**150.768**
1938.	b) *Százalékban.*									
Vasút	7·7	25·9	33·2	45·2	24·0	83·7	54·8	88·5	27·3	87·7
Hajó	9·0	0·3	16·7	4·0	3·1	0·8	0·4	0·2	2·5	—
Autó	69·9	46·0	12·8	38·6	4·9	0·4	3·0	1·4	31·6	5·9
Kocsi	1·9	0·0	9·9	2·1	58·7	13·2	38·0	7·2	29·5	6·4
Gyalogos ..	11·5	27·8	27·4	10·1	9·3	1·9	3·8	2·7	9·1	—
Összesen .	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**
1939.										
Vasút	5·6	23·7	22·6	44·9	25·8	87·6	66·8	87·9	26·6	90·5
Hajó	7·8	0·2	15·4	2·8	3·6	0·8	0·3	0·3	4·0	—
Autó	74·3	49·7	3·8	40·1	7·0	0·5	3·4	0·9	30·3	4·3
Kocsi	1·7	—	4·6	2·3	54·4	9·1	26·1	7·7	26·3	5·2
Gyalogos ..	10·6	26·4	53·6	9·9	9·2	2·0	3·4	3·2	12·8	—
Összesen .	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**	**100·0**

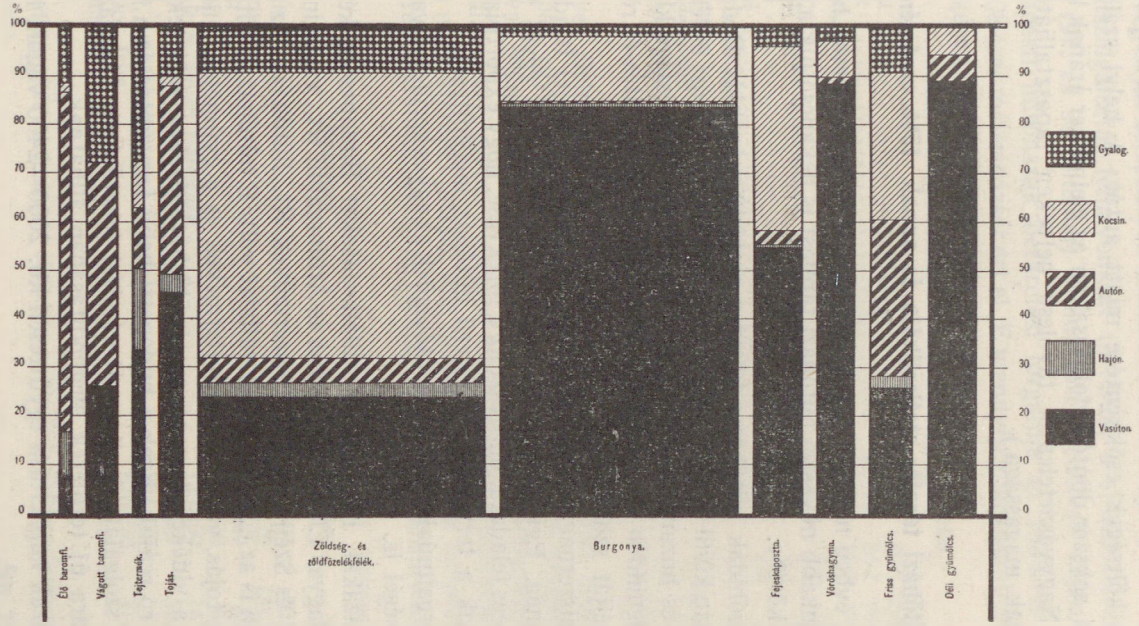
A tojás nagyobbrészben vasúton érkezik, de az autón felhozott mennyiség is számottevő. A kocsifelhozatal a zöldség- és zöldfőzelékeknél a legjelentősebb, bár friss gyümölcs is nagy mennyiségben érkezik kocsin. A gyümölcsféléknél a hosszabb szállítást nem bíró szamóca, málna, őszibarack és szőlő felhozott mennyiségének több mint fele autón érkezik Budapestre.

A gyalogos (batyus) felhozatal Budapest élelmiszerellátásában a vágott baromfinál és tejtermékeknél szerepel nagyobb mennyiséggel, de a tojás-, élőbaromfi-, gyümölcs- és zöldségforgalomnak is kb. 10%-át éri el.

Amint látható, a termelőktől a legkülönbözőbb szállítási eszközökkel kerül fel az élelmiszer a budapesti piacra. Miután a budapesti közélelmezési politikának központosító törekvése folytán az áruk legnagyobb része a Nagyvásártelepen keresztül jut el rendeltetési helyére : a fogyasztóhoz, ismét szállítóeszközökre van szükség.

[1]) Burgonya, fejeskáposzta, vöröshagyma és szárazfőzelék nélkül.

Élelmiszerfelhozatal főbb árucsoportok és szállítási eszközök szerint.[1]) — 1938.

[1]) Felhozatal az Élelmiszernagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra.

Innen a kiskereskedő vagy saját kocsiján, autóján, gyakran kézikocsiján szállítja el az árut, vagy pedig bérbeveszi a szükséges szállítóeszközöket. Gyakori eset, hogy több kereskedő közösen bérel a tonnatartalom teljes kihasználása és a szállítási költségek csökkentése miatt autót. A helyi szállítási költség, mint tehertétel, sokszor döntő befolyással bír az élelmiszer árának kialakulására, amint ez a Nagyvásárteleptől távoleső helyeken tapasztalható. (Pl. Buda élelmiszerárainak magassága.)

A hűtőházi tárolás statisztikája és annak főbb eredményei.

Az 1938. évben megindított új adatgyüjtés lehetővé tette, hogy a fontosságában mindinkább növekvő hűtőházi tárolást is bekapcsoljuk a közélelmezési vizsgálódások körébe.

A közvágóhidak hűtőházai közül a sertésközvágóhíd Budapest hús- és fehéráruellátásán kívül kiviteli célokat is szolgál, azért a húst és fehérárut nagymennyiségben és huzamosabb ideig tárolja. Befogadóképessége kb. 211 vagón. A marhaközvágóhídon működő hűtő főleg csak a húskihűtés és rövidebb időre való tárolás célját szolgálja.

Az Élelmiszernagyvásártelep kisméretű hűtőhelyiségei feladatuknak már nem felelnek meg. Egyrészt az Élelmiszernagyvásártelep egyre fokozódó forgalma, különleges feladata, másrészt az a törekvése, hogy exportpiaccá fejlődjék, indokolttá teszik a tervbevett korszerű hűtőház megépítését.

Átfutó forgalmúak és helyi jelentőségűek az egyes kerületek vásárcsarnokainak hűtőhelyiségei is.

A hűtőházakat, mint üzleti vállalkozásokat Budapesten két nagy üzem képviseli: a Magyar Élelmiszerszállító és Áruforgalmi Rt., valamint a Kőbányai Polgári Serfőző és Szent István Tápszermüvek Rt. hűtőháza. Az előbbi Nagymagyarországon is az egyedüli ilyen vállalat volt. E hűtőházak főtárolási cikkei a baromfi, vad, tojás, vaj és egyéb tejtermékek és a gyümölcs. A jövő fejlődésének iránya — a vidéken sorozatosan épülő hűtőházakra való tekintettel is — új feladatokat ró reájuk. Ezek a budapesti helyi fogyasztás és a fővároson átvezető kivitel szolgálata mellett új tárolási lehetőségek kiaknázásában és a hűtőipar számára új területek meghódításában állhatnak.

E hűtőházak kapacitása együttesen kb. 2000—2400 vagón, hűtőterületük mintegy 17 ezer m².

A Községi Élelmiszerárusító Üzem korszerűen berendezett hűtőhelyiségei az üzem áruinak tárolására szolgálnak.

Hasonlóképen saját hús- és fehéráru szükségletének tárolására néhány nagyobb mészáros- és hentesüzem húsipari telephelyén (az adatszolgáltatás körén kívül álló) kisebb-nagyobb hűtőkamrát építtetett.

A tojás ú. n. meszes tárolását nagymennyiségben a Kőbányai Polgári Serfőző és Szent István Tápszerművek Rt. meszespincéiben, továbbá ezidőszerint több cég saját telephelyén eszközlik. Az adatgyüjtés ezekre is kiterjed.

Az adatszolgáltatás félhavonkint történik, a »Piackutatási munkálatok« I. kötetében (97. és 99. oldalon) bemutatott kérdőívek útján.[1])

A budapesti hűtőházak betárolási forgalma az 1938. és 1939. években 368, illetve 508 ezer métermázsát ért el. E mennyiség fontosabb árucikkek szerint a következőképen oszlik meg.

	1938		1939	
	q	%	q	%
Fehéráru	181.323	49·3	268.538	52·8
Húsfélék	90.799	24·7	108.736	21·4
Gyümölcs, friss	41.001	11·2	54.625	10·7
Tojás[2])	15.425	4·2	14.497	2·8
Vaj, sajt, egyéb tejtermékek	14.709	4·0	12.511	2·5
Baromfi	8.532	2·3	13.664	2·7
Vad, hal	6.495	1·8	4.869	1·0
Zöldség, zöldfőzelék	3.086	0·8	1.841	0·4
Déligyümölcs	477	0·1	341	0·1
Egyéb élelmiszer	357	0·1	[3]) 24.095	4·7
Egyéb nem élelmezést szolgáló áru[4])	5.623	1·5	4.423	0·9
Összesen	**367.827**	**100·0**	**508.140**	**100·0**

Az egyes élelmicikkeknek a hűtőházi forgalomban betöltött szerepéről az alábbiakban egyenkint lesz szó. Ezt megelőzőleg jó összefoglalást nyujt a kérdésről olyan összeállítás, mely a hűtőházak forgalmát Budapest összes élelmiszerfelhozatalával veti egybe. Ilymódon kitűnik, mely árucikkek azok, melyeknél a hűtés igen nagy szerepet játszik, míg másoknál (az áru természete, vagy egyéb ok miatt) a felhozatalnak aránylag csekély része halad a hűtőházakon keresztül.

Megnevezés	Budapest összes áruforgalma[5]) q	Hűtőházi betárolás 1938-ban q	Hűtőházi betárolás 1938-ban a budapesti forgalom %-ában
Húsfélék	543.658	90.799	16·7
Fehéráru	404.476	181.323	44·8
Baromfi	137.089	8.532	6·2
Vad, hal	26.530	6.495	24·5
Vaj, sajt és egyéb tejtermék	125.800	14.709	11·7
Tojás[2])	113.487	15.425	13·6
Zöldség, zöldfőzelék	1,364.170	3.086	0·2
Gyümölcs, friss	676.235	41.001	6·1
Déligyümölcs	255.343	477	0·2

[1]) Az adatgyüjtés eredményeit elsőízben a »Piackutatási munkálatok« II. kötete közölte a 33—36. oldalon.

[2]) Hűtőházi ládaáru, kannatojás, valamint a hűtőházak meszes eljárással tárolt mennyisége együttvéve.

[3]) A közvágóhídon tárolt húskonzerv (dobozsonka) beszámításával, amely az előző évben nem volt kimutatva.

[4]) Bennfoglaltatnak a gyógyszerkészítmények előállításához felhasznált állati belsőrészek is.

[5]) Az áruforgalmi adatok egyrésze csupán becslésen alapult.

A budapesti hűtőházakban tárolt élelmiszerek közül legnagyobb mennyiséggel a *fehéráru* szerepel. A zsírfélék és szalonna 181 ezer métermázsás tétele a hűtőházak forgalmának majdnem 50%-át teszi ki. Ez a tekintélyes mennyiség főleg a sertésközvágóhídon tárol. Forgalma az őszi hónapokban volt a legerőteljesebb; pl. december havi 20 ezer métermázsás hóvégi készlete Budapest egyhavi fehéráruszükségletét messze felülmulta.

A hűtőházak forgalmának egynegyedét a *hústárolás* képezi. Az 1938. évi forgalmat (91 ezer q) egyrészt az intervenciós marhahúsvásárlás, másrészt az őszi fokozott zsírtermlés folytán keletkezett sertéshúskészletek tették ilyen jelentékennyé. Eszerint Budapest 544 ezer métermázsát kitevő húsforgalmának 17%-a került hűtőházba.

A *vágott baromfi* forgalma 9 ezer métermázsával a főváros összes baromfifogyasztásának 6·2%-át teszi ki. Az éveleji készletek a nyár derekáig elfogynak, az erőteljes betárolás szeptemberben indul meg. A be- és kitárolás az őszi hónapokban a legnagyobb.

A hűtőházi kitárolás az exportra került mennyiségnek csupán néhány százalékát képezi.

A *vad- és halfélék* tárolása kb. 6 ezer métermázsa. Ez a mennyiség a hűtőházak forgalmának csekélyebb tételét jelenti (1·8%), de a budapesti összforgalom 24%-át túlhaladja.

A *tojás* betárolása márciusban indul meg és a nyár végéig tart. A féléesztendős kampány alatt kb. 34.500 félláda[1]) hűtőházi és meszestojást tároltak be a hűtőházakba. Ehhez járul még a nagy cégek telephelyén tárolt 550 félláda meszestojás.

A hűtőházi és meszestojás kitárolása októberben veszi kezdetét és január—februárban be is fejeződik. Legerőteljesebb november, december hónapokban.

A tojástárolás forgalma az elmult két évben a következőképen alakult:

	1938.	1939.
Készlet január 1-én	514 q	2.523 q
Betárolás	15.425 «	14.497 «
Kitárolás	13.416 «	16.609 «
Készlet december 31-én	2.523 «	411 «

A Budapestre kerülő 114 ezer métermázsa tojásmennyiségnek kb. 14%-a jut a hűtőházakba.

A fagyasztott vagy kannatojás egész évi betárolása 3000 métermázsa, az össztárolásnak egyötöde volt. A kivitel célját szolgáló forgalom főleg a május—június hónapokban bonyolódott le.

Érdekes számítás végezhető a hűtőházi tojásforgalom értékére vonatkozólag.

A Budapesten tárolt hűtőházi és meszestojás 1938. évi 12.600 métermázsás mennyisége (a kannatojás kivételével) az eredeti ládaáru nagybani árával szá-

[1]) Egy félláda 720 db.

mítva 1·45 millió pengő összértéket képviselt. A január hónappal befejezettnek mondható kitárolás nagybani összértéke 1·95 millió pengőt ért el. A 0·5 millió pengő különbözet magában foglalja a tárolási[1]) és egyéb költségeket, a kiesési veszteséget, valamint a kereskedő nettó hasznát is.

Az 1939—1940. év tárolási idénye alatt 14.300 métermázsa tojás haladt a hűtőházakon, illetőleg ú. n. meszes eljárású tároláson keresztül. A betárolt mennyiség nagybani összértéke az előző évhez hasonló módszerrel számolva 1·70 millió pengőt tett ki. A január hónappal befejezést nyert kitárolás után az egész idény a nagykereskedelem számára végeredményben 867 ezer pengő bruttóhasznot biztosított. Az egy métermázsára eső bruttóhaszon 60·4 pengőnek adódik, vagyis az 1939—1940-es év 20·8 pengővel több hasznot biztosított a betároló kereskedelem számára métermázsánkint.

Fontosabb árucsoportok hűtőházi forgalma métermázsában.— 1938—1939.

Megnevezés	Előző évről áthozott készlet	Január	Február	Március	Április	Május	Június	Július	Augusztus	Szeptember	Október	November	December	Év
1938.						*Betárolás.*								
Húsfélék[2])	—	19.188	19.457	12.685	20.980	25.556	33.345	28.866	25.415	25.101	21.431	28.802	26.323	287.149
Vaj, sajt, egyéb tejtermék	—	1.158	1.253	815	551	673	1.225	608	1.364	1.904	2.886	1.890	382	14.709
Tojás[3])	—	1	—	1.444	2.396	3.107	2.519	940	2.114	66	55	1	1	12.644
Zöldség, gyümölcs	—	464	1.762	1.537	1.732	1.772	140	245	1.200	8.315	21.951	4.661	785	44.564
1939.														
Húsfélék[2])	—	29.039	36.733	33.276	24.832	42.753	22.336	37.169	23.549	19.843	27.344	57.614	41.320	395.808
Vaj, sajt, egyéb tejtermék	—	830	696	1.250	377	1.784	2.660	826	704	1.564	1.244	383	193	12.511
Tojás[3])	—	5	—	5	596	4.103	4.192	3.357	1.336	166	23	33	34	13.850
Zöldség, gyümölcs	—	160	34	190	136	1.653	228	2.059	3.242	6.523	26.311	14.396	1.875	56.807
1938.						*Kitárolás.*								
Húsfélék[2])	—	17.061	16.790	15.148	18.808	15.371	22.269	31.765	28.379	22.411	20.447	29.519	20.895	258.863
Vaj, sajt, egyéb tejtermék	—	183	508	757	1.303	813	752	1.066	537	931	3.966	2.367	1.320	14.503
Tojás[3])	—	460	43	352	7	1.154	871	389	46	282	811	3.916	3.250	11.581
Zöldség, gyümölcs	—	5.117	3.388	3.078	2.923	3.266	1.179	755	797	1.717	2.971	6.350	6.415	37.956
1939.														
Húsfélék[2])	—	33.723	32.039	28.621	31.868	51.468	16.498	30.673	37.139	16.933	25.509	43.969	26.502	374.942
Vas, sajt, egyéb tejtermék	—	171	703	1.076	1.229	758	1.152	1.480	220	1.375	1.553	1.576	1.270	12.563
Tojás[3])	—	1.541	37	6	7	5	6	1	26	365	3.110	4.849	5.104	15.057
Zöldség, gyümölcs	—	7.314	5.362	3.934	2.167	727	247	2.989	2.885	1.117	2.793	7.685	6.405	43.625
1938.						*Készlet a hó utolsó napján.*								
Húsfélék[2])	6.673	9.000	11.667	9.204	11.376	21.561	32.637	29.738	26.774	29.464	30.448	29.731	35.159	—
Vaj, sajt, egyéb tejtermék	377	1.352	2.097	2.155	1.403	1.263	1.736	1.278	2.105	3.078	1.998	1.521	583	—
Tojás[3])	514	55	12	1.104	3.493	5.446	7.094	7.645	9.713	9.497	8.741	4.826	1.577	—
Zöldség, gyümölcs	12.392	7.739	6.113	4.572	3.381	1.887	848	338	741	7.339	26.319	24.630	19.000	—
1939.														
Húsfélék[2])	35.159	30.475	35.169	39.824	32.788	24.073	29.911	36.407	22.816	25.726	27.561	41.206	56.024	—
Vaj, sajt, egyéb tejtermék	583	1.242	1.235	1.409	557	1.583	3.091	2.437	2.921	3.110	2.801	1.608	531	—
Tojás[3])	1.577	41	4	3	592	4.690	8.876	12.232	13.542	13.343	10.256	5.440	370	—
Zöldség, gyümölcs	19.000	11.846	6.518	2.774	743	1.669	1.650	720	1.077	6.483	30.001	36.712	32.182	—

[1]) Egy idény (III. 15—I. 31.) tárolási költsége félládánkint 6·70—7 pengő.

[2]) Állati belsőrészek nélkül. — [3]) Hűtőházi ládaáru és kannatojás.

A budapesti hűtőházi készletek a hó utolsó napján. — 1938—1939.

Megnevezés	Egység	Előző évről áthozott készlet	Január	Február	Március	Április	Május	Június	Július	Augusztus	Szeptember	Október	November	December
1938.														
Hús	q	1.262	1.593	1.920	1.398	1.559	6.135	13.295	16.535	17.165	17.734	15.814	13.894	11.407
Fehéráru	»	2.755	5.162	7.706	6.057	8.661	14.643	18.686	12.772	9.189	10.056	12.620	12.248	20.016
Baromfi, vad, hal	»	2.856	2.245	2.041	1.749	1.156	783	656	431	420	1.674	2.014	3.589	3.736
Vaj, sajt és egyéb tejtermék	»	377	1.352	2.097	2.155	1.403	1.263	1.736	1.278	2.105	3.078	1.998	1.521	583
Tojás	félláda	971	—	—	3.042	9.620	13.287	18.756	20.625	26.313	25.810	23.825	13.062	4.124
	q	350	—	—	1.095	3.463	4.783	6.752	7.425	9.473	9.292	8.577	4.702	1.485
Kannatojás	»	164	55	12	9	30	663	342	220	240	205	164	124	92
Zöldség, zöldfőzelék	»	130	62	33	84	1.376	1.450	535	2	1	1	58	—	10
Gyümölcs	»	12.262	7.677	6.080	4.479	1.978	279	59	23	535	7.227	26.199	24.613	18.990
Déligyümölcs	»	—	—	—	9	27	158	254	313	205	111	62	17	—
Egyéb élelmiszer	»	132	105	178	101	77	64	101	224	199	162	163	171	71
Egyéb nem élelmezést szolgáló áru[1])	»	441	451	447	560	589	733	858	886	885	596	589	516	578
Ezenkívül ú. n. »meszes« eljárással tárolt tojásmennyiség	ezer db	—	—	—	4.694	5.432	5.540	5.559	5.562	5.562	5.562	5.186	3.837	1.892
	q	—	—	—	2.347	2.716	2.770	2.780	2.781	2.781	2.781	2.593	1.918	946
1939.														
Hús	q	11.407	7.866	5.306	1.960	2.125	1.842	1.715	1.576	1.863	3.403	3.988	8.278	13.863
Fehéráru	»	20.016	20.525	29.040	37.471	30.247	21.834	27.779	34.257	19.851	19.789	21.006	27.826	37.999
Baromfi, vad, hal	»	3.736	2.085	824	393	416	397	417	574	1.103	2.535	2.565	5.103	4.163
Vaj, sajt és egyéb tejtermék	»	583	1.242	1.235	1.409	557	1.583	3.091	2.437	2.921	3.110	2.801	1.608	531
Tojás	félláda	4.124	—	—	—	1.445	12.176	23.160	31.808	35.207	34.755	26.701	14.095	773
	q	1.485	—	—	—	547	4.614	8.776	12.053	13.341	13.170	10.119	5.341	292
Kannatojás	»	92	41	4	3	45	76	100	179	201	173	137	99	78
Zöldség és zöldfőzelék	»	10	106	106	154	42	1.357	1.364	—	—	—	—	—	—
Gyümölcs	»	18.990	11.740	6.412	2.620	604	78	37	451	821	6.278	29.869	36.682	32.161
Déligyümölcs	»	—	—	—	—	97	234	249	269	256	205	132	30	21
Egyéb élelmiszer	»	71	978	1.337	1.214	1.179	1.346	1.233	683	682	742	1.674	1.448	1.748
Egyéb nem élelmezést szolgáló áru[1])	»	578	780	689	577	735	930	950	922	854	646	592	797	1.173
Ezenkívül ú. n. »meszes« eljárással tárolt tojásmennyiség	ezer db	1.892	260	44	—	36	375	563	1.209	1.212	1212	944	458	78
	q	946	130	22	—	19	197	296	636	638	638	497	241	41

A *vaj, sajt és egyéb tejtermékek* a tojáshoz hasonló mennyiséggel (14·7 ezer q) részesednek a hűtőházak forgalmában. Be- és kitárolásuk az egész éven át tart, de az őszi hónapokban a legerőteljesebb.

A *zöldség- és zöldfőzelékfélék* tárolt mennyisége 3000 métermázsa volt, amelyben főleg a karfiol, zöldborsó és zöldbab vettek részt. Hűtőházi forgalmuk az április—július hónapokra szoritkozott. Csekély mennyisége a budapesti fogyasztásnak, illetve forgalomnak csak kéttizedszázalékát tette ki.

A *friss gyümölcs* betárolt mennyisége Budapest gyümölcsforgalmának 6%-át fedezi. A hűtőház összforgalmában ez a 41 ezer métermázsát elérő, tehát jelentékeny tétel mégis több, mint 11%-al vesz részt. Tárolása az őszi és téli hónapokban erőteljes.

Budapest 1938. évi áruforgalma *déligyümölcsfélékben* becslésszerűen 255 ezer métermázsa volt. A hűtőházakban tárolt 477 q-nyi mennyiség jelentéktelennek mondható.

[1]) Bennfoglaltatnak a gyógyszerkészítmények előállításához felhasznált állati belső-részek is.

Budapest és környékének rohamos fejlődése, a fővárosnak kiviteli piaccá fejlesztésére irányuló törekvések és a fogyasztóközönség fokozódó igényessége mind olyan mozzanatok, melyek a hűtőházi tárolás szerepét előreláthatólag fokozni fogják és amelyek a természetszerűen tárolásra szoruló élelmiszerek növekvő mennyiségén kívül egyre új árucikkeket vonnak majd be a hűtőházak üzletkörébe.

Az előző oldalakon lévő két táblázat bemutatja az 1938. és 1939. évi hűtőházi forgalom legfontosabb részletes adatait.

A budapesti marhavásári forgalom, különös tekintettel a minőségi megoszlás alakulására.

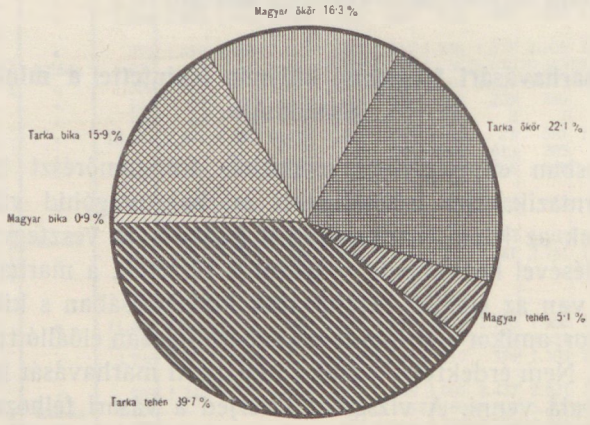
A fővárosban elfogyasztott marhahús túlnyomórészt helybeli vágású állatokból származik. Bár a budapesti markaközvágóhíd vágóállattal való ellátása nemcsak az itteni marhavásárról (szabad- és vesztegvásár), hanem a vásár megkerülésével közvetlenül vidékről is történik, a marhavásárnak mégis fontos szerepe van az élőállat- és húsárak kialakításában s különösen nagy a jelentősége akkor, amikor a kivitel fennakadása folytán előálló túlkínálat levezetéséről van szó. Nem érdektelen tehát a budapesti marhavásár forgalmát alaposabb vizsgálat alá venni. A vizsgálat kiterjed a vásári felhozatal mennyiségi alakulására, annak fajta és ivar, valamint minőség szerinti összetételére, a felhajtott állatok átlagsúlyára, a kivitel és felhozatal, valamint a hízlalási rentabilitás és a felhozatal között levő összefüggésekre, az áralakulásra, a forgalom összértékére és az átlagértékre.

A vásári forgalom 1927. óta kétévi (1929., 1930.) megszakítással 1937-ig csökkenő irányzatot mutatott. Ez időszakban ugyanis a felhajtás 50.687 darabról 16.053 darabra esett vissza. A mult évben és idén ismét emelkedés volt észlelhető, úgyhogy 1939 első kilenc hónapjában 21.482 darab szarvasmarhát hajtottak fel a vásárra, majdnem kétszer annyit, mint 1937 azonos időszakában. *A felhozatal megnagyobbodása* — ami a visszatért Felvidéknek a budapesti állatpiac ellátásába való bekapcsolódásával egyidejűleg történt — részben a vásárt megkerülő forgalom rovására, részben pedig a helyi fogyasztás növekedése révén állott elő.

A budapesti marhavásári felhozatal nem függ össze szorosan az országos kínálattal, vagyis a hízott szarvasmarhaállomány nagyságával. *A fővárosi fogyasztás ugyanis a vidék vágómarhafeleslegének csak kisebb részét tudja felvenni*, a nagyobb hányad külföldi, főleg olasz és német piacon talál elhelyezést. Mivel pedig a kivitel az utolsó évtizedben mindinkább elterelődött a budapesti piacról, ezért *a vásár jelentősége csökkent*. Érdemes megemlíteni ebből a szempontból, hogy míg a háború előtti években átlag 48 ezer darab s 1930-ban 21 ezer darab, addig 1937-ben csak 176 darab vágómarhát vittek a budapesti vásárról külföldre, vagyis az egész kivitelnek mindössze 0·16%-át. A marhavásár forgalmát csökkentette ezenkívül a vidékről közvetlenül a vágóhídra történő felhozatalnak az

utolsó évtizedben beállott megnagyobbodása is. Ez a felhajtás 1929-ben még csak 14.725 darabot tett ki, ettől kezdve fokozatos emelkedés után 1936-ban 27.117 darabot ért el, majd a két utolsó évben ismét erősen csökkenő irányzatot vett.

A marhavásári forgalom fajta- és ivarszerinti megoszlása az 1927—1938. évek átlagában.

A vásári felhozatal nemcsak mennyiségileg, hanem minőségileg (fajta, ivar és I—III. rendű minőség szerint) *is jelentékeny ingadozásokat mutat.* Az 1927—1938. évek átlagában a forgalom *fajta szerinti* megoszlása a következő volt:

magyar fajta ..... 22·3%
tarka « ..... 77·7%

A nyugatinál általában gyengébb minőségű magyar fajta 22·3%-os aránya magasnak tekinthető, mert az ország szarvasmarhaállományában jóval kisebb mértékben részesedik. Különösen az ökörfelhozatalban vesz részt magas számaránnyal (42·5%) a magyar fajta, míg a bikafelhajtásban csak 5·5%-kal szerepel.

A marhavásári felhozatal ivar szerinti százalékos megoszlásának alakulása.[1])

Ivar	1927.	1928.	1929.	1930.	1931.	1932.	1933.	1934.	1935.	1936.	1937.	1938.	1927—1938.
Bika ...	12·0	12·3	13·0	10·9	15·0	17·6	22·6	26·2	29·7	32·4	28·4	20·2	16·8
Ökör ...	44·8	48·8	43·6	42·5	38·6	40·2	33·4	26·6	23·5	16·4	16·6	33·0	38·4
Tehén ..	43·2	38·9	43·4	46·6	46·4	42·2	44·0	47·2	46·8	51·2	55·0	46·8	44·8

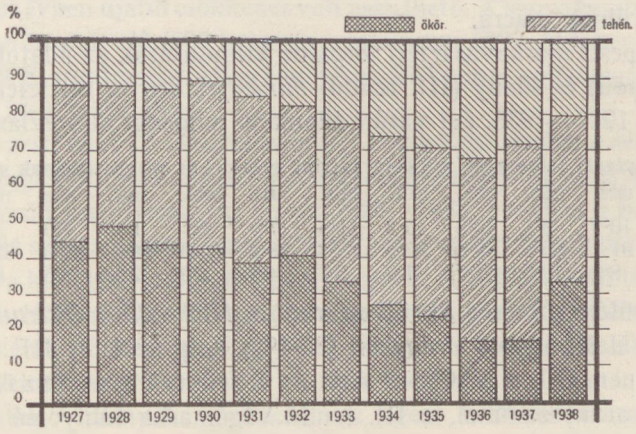
A vásári forgalom ivar szerinti megoszlásában a fenti kimutatás szerint az 1927—1938. évek átlagában első helyen áll a tehén, kevéssel elmarad tőle az

[1]) Úgy ez a táblázat, mint a következők az állatok *darabszámának* százalékos megoszlására vonatkoznak.

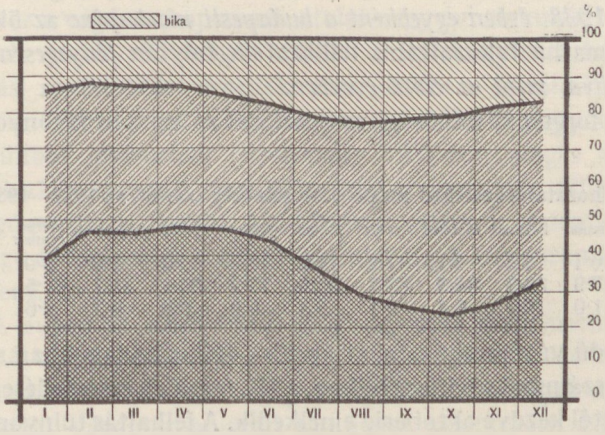
ökör, míg a bika számaránya azoknál jóval alacsonyabb. A tehén részesedése 1928 óta — egy-két év ingadozásától eltekintve — fokozatosan emelkedett, ezzel szemben az ökörnél zuhanásszerű csökkenés mutatkozott. A bika arányszáma is nagyobbodott, úgyhogy 1936-ban majdnem háromszorosa volt az 1928. évinek. A mult évben azonban a kivitel fennakadása folytán a helyzet megváltozott: az ökör arányszáma kétszeresére (33·0%) nőtt s a tehéné 46·8%-ra esett vissza.

A marhavásári forgalom megoszlása ivar szerint.

a) Évenkint, 1927—1938.

b) Havonkint, az 1927—1938. évek átlagában.

A felhozatal megoszlása nemcsak évenkinti, hanem ezen belül *idényszerű ingadozásokat* is mutat. Legszembetűnőbben jelentkezik az évszakok hatása az ökör esetében.

A marhavásári felhozatal százalékos megoszlása ivar szerint az 1927—1938. évek átlagában.

Ivar	Január	Február	Március	Április	Május	Június	Július	Augusztus	Szeptember	Október	November	December
Bika	14·1	12·1	13·0	12·9	15·4	17·7	21·3	23·0	22·2	20·8	17·7	16·5
Ökör	38·9	46·5	46·2	47·9	47·4	43·9	36·4	29·2	25·7	23·7	26·8	32·9
Tehén	47·0	41·4	40·8	39·2	37·2	38·4	42·3	47·8	52·1	55·5	55·5	50·6

A felhozatal évszakos hullámzását *a hízlalási tevékenység szezoningadozása* magyarázza. A hízóállomány különösen az őszi mustraökörbeállítások folytán télen legnagyobb és az értékesítés ezért tavasszal a legerősebb mértékű, úgy, hogy az akkori nagyobb kivitelen felül a budapesti vásárra is több kerül, mint az év többi részében. A tehénfelhozatal őszi csúcsértékét az okozza, hogy a tenyésztésből a nyár végén kivont állatok nem teljesen kihízlalva, csak kissé feljavítva kerülnek piacra.

A budapesti marhavásártéri forgalmi kimutatások az állatokat elsőrendű, közép (II. rendű) és silány (III. rendű) *minőségek szerint* részletezik. Az alábbi kimutatás az 1927—1938. évi vásári állomány minőségi megoszlását tünteti fel.

A marhavásári felhozatal minőség szerint százalékos megoszlásának alakulása.

Minőség	1927.	1928.	1929.	1930.	1931.	1932.	1933.	1934.	1935.	1936.	1937.	1938.	1927—1938.
I. rendű	19·1	10·9	8·7	10·3	10·2	11·5	7·0	2·1	1·1	1·0	3·4	7·3	9·5
II. «	69·0	81·1	80·5	78·6	82·8	82·4	88·2	95·0	96·8	97·5	87·8	85·0	82·4
III. «	11·9	8·0	10·8	11·1	7·0	6·1	4·8	2·9	2·1	1·5	8·8	7·7	8·1

A háromféle minőség közül eszerint a *II. rendűek érkeznek a budapesti marhavásárra a legnagyobb arányban* (82·4%), míg az I. és III. rendű állatok arányszámai nem érik el a 10%-ot sem. Az I. rendűek között az ökör szerepel a legmagasabb arányszámmal, a III. rendű vágómarha túlnyomó része pedig a tehenek közül kerül ki. A vásári állományból a III. rendű vágómarha részesedése 1937-ben ugrásszerűen emelkedett, a következő évben pedig kisfokú visszaesést mutatott. *Az 1938. évben egyebként a budapesti marhapiac* az ökör, illetőleg az I. rendű vágómarha fokozottabb felhozatala folytán *lényegesen jobb minőségű áruval volt ellátva, mint az előző években.*

A vásári forgalom minőségi megoszlásában szintén bizonyos *idényszerűség* fedezhető fel.

A marhavásári felhozatal százalékos megoszlása minőség szerint, az 1927—1938. évek átlagában.

Minőség	Január	Február	Március	Április	Május	Június	Július	Augusztus	Szeptember	Október	November	December
I. rendű	6·1	7·5	9·1	11·2	11·2	15·9	13·0	9·0	8·9	7·7	7·3	5·5
II. «	82·9	82·3	84·5	83·7	83·5	77·2	80·1	81·7	81·5	82·3	83·2	86·1
III. «	11·0	10·2	6·4	5·1	5·3	6·9	6·9	9·3	9·6	10·0	9·5	8·4

Az I. rendű vágómarhák tehát április—július hónapokban szerepelnek legnagyobb arányszámmal a felhozatalban, a III. rendűek részesedése pedig tavasszal a legkisebb, s ettől kezdve októberig emelkedik. A felhajtás túlnyomó részét kitevő középminőségűek számaránya júniusi minimumot és decemberi csúcspontot mutat.

A vásári felhajtás fajta, ivar és minőség szerinti megoszlása az átlagsúlyban is visszatükröződik.[1]) A nagy kilengéseket mutató idényhullámzás a fel-

[1]) A vásári kimutatások az eladott állatok átlagsúlyát fajta és ivar szerint részletezve is közlik.

hozatal összetételében beálló ingadozásoknak megfelelően tavaszi tető- és nyárvégi mélypontot mutat, ami megfelel az I. és II. rendű minőségek tavaszi nagyobb számarányával szemben a III. rendű vágómarhafelhozatal őszi csúcspontjának.

A vizsgálat alá vett 1927—1938. évig terjedő időszakban a vásárra felhajtott állatok átlagsúlyának alakulásában emelkedő irány észlelhető, ami azonban nem annyira a minőség javulására, mint inkább a — tőkére alkalmatlan húst szolgáltató — bika arányszámának emelkedésére vezethető vissza. A legalacsonyabb az 1929. évi átlagsúly volt, utána 1935-ig lassú emelkedés, majd két évig tartó csökkenés következett, ami 1938-ban gyors növekedésnek adott helyet. A mult évben újabb csökkenés volt észlelhető. A legmagasabb súly az 1938. év júniusában fordult elő (675 kg), míg a minimum 1929. októberében 531 kg-ot tett ki. Az 1938. szeptemberi átlag ennél csak 21 kg-mal volt magasabb. Az ingadozás tehát igen tekintélyes.

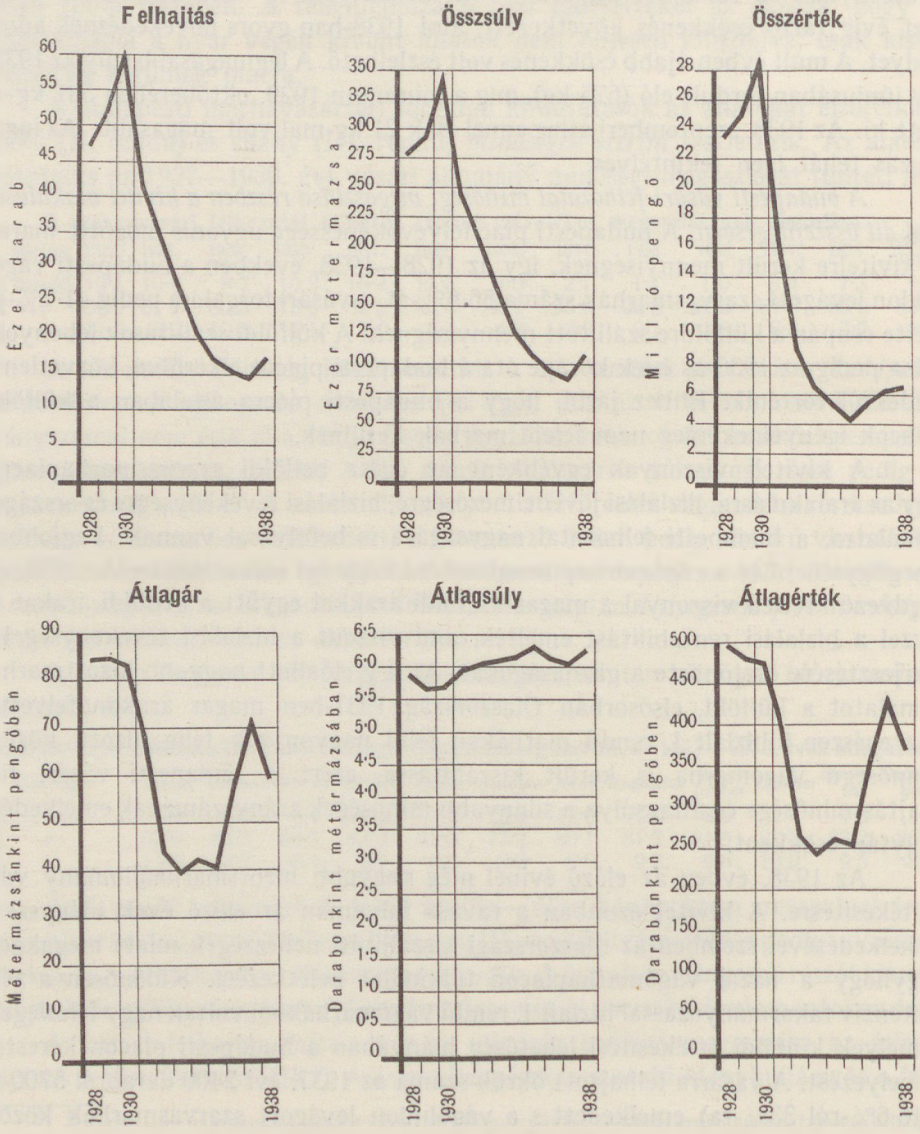
A budapesti vásári felhozatal minőségi megoszlása részben a kivitel alakulásával áll összefüggésben. A budapesti piac felvevőképessége ugyanis mögötte marad a kivitelre került mennyiségnek, így az 1928—1938. években a budapesti vágóhídon levágott szarvasmarhák száma 56·6%-át, a vásári forgalom pedig 41·7%-át tette csupán a külföldre szállított mennyiségnek. A külföldi szállítások lebonyolítása pedig az 1930-as évek közepe óta a budapesti piacot elkerülve, közvetlenül vidékről történik. Ehhez járul, hogy a budapesti piacra általában a külföldi piacok igényeinek meg nem felelő marhák kerülnek.

A kiviteli viszonyok egyébként az egész belföldi szarvasmarhapiacra, így az áralakulásra, hízlalási jövedelmezőségre, hizlalási tevékenységre és országos kínálatra, a budapesti felhozatal nagyságára is befolyásal vannak. Legjobban megfigyelhető ez a vágómarhapiacnak utolsó négy évi alakulásában. Az 1936. év kedvező kiviteli viszonyai a magas külföldi árakkal együtt a belföldi árakat és ezzel a hízlalási rentabilitást emelték, ami viszont a hízlalási tevékenység kiterjesztésére ösztönözte a gazdaságokat. Az így előállott nagyobb hízottmarhakínálatot a külföld, elsősorban Olaszország 1937-ben magas árakon felvette. Az egészen kihízlalt I. rendű marhákon felül nagyon sok félig hízott, középminőségű vágómarha is került kiszállításra, ezért a budapesti vásári felhajtás minősége és átlagsúlya a silányabb minőségek arányszámának emelkedése folytán csökkent.

Az 1938. évben az előző évinél még nagyobb hízottmarhaállomány várt értékesítésre. A kivitel azonban a tavasz folyamán az előző évek idényszerű emelkedésével szemben az olaszországi kiszállítási nehézségek miatt megakadt, úgyhogy a hazai vágómarhapiacon túlkínálat keletkezett. Különösen a téli, intenzív takarmányozással hízlalt I. rendű vágómarhákból voltak nagy feleslegek, amelyek külföldi értékesítési lehetőség hiányában a budapesti piacon kerestek elhelyezést. A vásárra felhajtott ökrök száma az 1937. évi 2400 darabról 5700-ra (16·6%-ról 33%-ra) emelkedett s a vágóhídon levágott szarvasmarhák között

22·6%-ról 38·2%-ra nőtt az ökrök részesedése. Különösen az I. és II. rendű tarka ökör vásári arányszáma nagyobbodott erősen. A felhozatal minőségét és átlagsúlyát a sok I. rendű marha felhajtása emelte. Az árakat a nagyfokú kínálat leszorította, az áresés viszont a hízlalási rentabilitás csökkenését eredményezte. Ezek szerint az 1938. évi vágómarhapiacot csekély kivitel, csökkenő árak, alacsony hízlalási rentabilitás, a budapesti vásári felhozatal nagyobb darabszáma, jobb minősége és magas átlagsúlya jellemezte.

A budapesti marhavásár jellemző adatai. — 1928—1938.

A múlt évben a vágómarhakínálat az előző évi rosszabbodó hízlalási rentabilitás miatt nem érte el 1938. évi nagyságát. Az I. rendű minőségeket a megélénkülő kivitel csaknem teljesen felvette, ezért a budapesti vásári átlagsúly tavaszi emelkedése nem lépte túl az idényszerű kereteket. A nyár folyamán erősen megnagyobbodott kivitel és a tehénfelhozatal koraőszi nagyfokú emelkedése a vásári felhozatal minőségét és az átlagsúlyt az őszre az előző évekénél alacsonyabb szintre csökkentette le. Fő kiviteli piacainkon, Németországban és Olaszországban a vágóállatbevitel lebonyolítására létesített egykéz újabban pontosan körülírt minőségek szállításához köti a beviteli engedélyt.[1]) Az előírtnál gyengébb minőségű vágómarhák a külföldinél alacsonyabb áron hazai piacon helyezhetők csak el. *Ezért a budapesti vásári forgalom mennyiségi és minőségi alakulása a kiviteli viszonyok hű kifejezője marad.*

A fajta és ivar szerint csoportosított átlagárakból — amelyek az egyes minőségek részesedése alapján már magukban is mérlegelt átlagok — az illető féleségeknek a felhajtásban elfoglalt aránya szerint a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal piackutató osztálya *mérlegelt átlagárat* számít.[2]) Az így nyert mérlegelt átlagárban kifejezésre jutnak a minőségenkint jegyzett árak alakulásán kívül a forgalom fajta és ivar szerinti megoszlásában bekövetkező változások is. *A mérlegelt átlagár emelkedését a felhozatal minőségének javulása erősíti, rosszabbodása gyengíti.* Meghatározására az *átlagérték* elnevezés alkalmasabb volna, mert a forgalmazott mennyiség 1 kg-jának értékét fejezi ki.

Ezenkívül számítások történtek olyan mérlegelt átlagárra is, amely az egyes féleségek (fajta és ivar) átlagárait állandó (1927—1938. évek átlaga) arányszámmal veszi számításba. Eredményei a fentebbi átlagértéktől nagyon kevéssé térnek el, így beható vizsgálatuk felesleges.[3])

Az alábbi összeállítás a budapesti vásári forgalom *darabszámának, összsúlyának és összértékének alakulását* szemlélteti, feltünteti még azonkívül az élősúlykilogrammonkinti *átlagár* (az összérték és összsúly hányadosa), darabonkinti *átlagérték* (összérték és darabszám hányadosa), valamint az összsúly és darabszám hányadosaként az *átlagsúly* adatait.

Az említett *mérlegelt vágómarhaátlagár* az 1928—1929. évi 85 fillérről 1933-ig a felénél mélyebbre esett vissza, majd háromévi rendkívül alacsony szint után 1936-ban és 1937-ben a külföldi kedvező értékesítési viszonyok folytán gyorsan emelkedett. Az 1937. őszi csúcspont után ugyancsak a kivitelben beállott változások (először olcsóbbodás az olasz piacon, azután kiszállítási korlátozások) hatására kisebb megszakításokkal csökkenő irányzatot vett.

[1]) A feltételek a minimális hízott- és beállítási súlyra, húskitermelési %-ra, maximális életkorra és egyéb, az állat minőségére befolyással bíró körülményre (pl. legalább 3 havi istállóban való hízlalás) vonatkoznak.

[2]) Lásd az adatokat a Statisztikai Értesítőben a »Fontosabb közélelmezési adatok áttekintése« c. táblázat I. részének 1—3. pontjában.

[3]) Az árváltozásokat hívebben fejezné ki olyan átlagár, amely a vásári felhozatalnak nemcsak fajta és ivar, hanem azon belül minőség szerinti megoszlását is változatlannak venné.

Év	Felhajtás darab	Összsúly q	Összérték pengő	Átlagár q/db	Átlagsúly P/q	Átlagérték P/db
1928	47.240	277.337	23,439.798	84·52	5·87	496·19
1929	51.842	293.195	24,883.251	84·87	5·66	479·98
1930	59.881	340.883	28,441.217	83·43	5·69	474·96
1931	41.209	244.571	16,519.395	67·54	5·93	400·87
1932	34.656	208.418	9,205.437	44·17	6·01	265·62
1933	27.550	167.700	6,696.858	39·93	6·09	243·08
1934	21.037	129.236	5,483.459	42·43	6·14	260·66
1935	17.084	107.852	4,343.995	40·28	6·31	254·27
1936	15.470	94.769	5,490.121	57·93	6·13	354·89
1937	14.500	87.565	6,222.631	71·06	6·04	429·15
1938	17.357	108.726	6,433.870	59·18	6·26	370·68
1928—1938	**347.826**	**2,060.252**	**137,160.032**	66·57	5·92	394·34
11 év átlaga	31.621	187.296	12,469.094			

A felhozatal összértéke a felhajtás összsúlya és az átlagárak alapján számítható ki s nagysága az áralakuláson kívül a felhozatal mennyiségétől és minőségétől függ. A budapesti marhavásáron eladott bika, ökör és tehén összértéke tavasszal idényszerűen magas és ősszel még egy csúcspont jelentkezik. Az utolsó 11 év folyamán legmagasabb volt 1930-ban, attól kezdve a felhajtás és az árak csökkenése folytán hanyatló irányzattal 1935-ben jutott mélypontjára. *Az összérték nagyobb mértékben csökkent, mint a felhozatal*, amennyiben az 1935. évi felhajtás az 1930. évinek 28·5%-át tette ki, az összérték pedig 1930. évi mennyiségének 15·3%-ára zsugorodott. Ez időponttól kezdve a vásári forgalom további visszaesése ellenére is emelkedett kissé az összérték, a mult évben és idén pedig az árcsökkenést a fokozott felhozatal ellensúlyozta és az összértéket kissé emelte.[1])

A forgalom összértékéből a darabszámmal való osztás útján nyert *átlagérték* (egy darab értéke) kialakításában az átlagárnak, a felhozatal minőségi megoszlásának és az átlagsúlynak van szerepe. A mérlegelt átlagárral való összehasonlítás azt mutatja, hogy *az 1932—1935. években az árcsökkenésen kívül a felhozatal minősége is rosszabbodott*, az egy darabra kiszámított átlagérték ugyanis aránylag mélyebbre esett, mint az átlagár. A mult évben az átlagérték a felhozatalnak már említett minőségi emelkedése folytán magasabb szintet ért el, mint az átlagár. A bemutatott grafikus ábrák a forgalom és áralakulás mérőszámairól és a helyzet változásairól áttekinthető képet nyujtanak.

[1]) Megjegyzendő, hogy a bemutatott adatokban a növendékmarha és bivaly értéke nem szerepel.

III. Az áralakulás.

1. Az árakra és árténye zőkre vonatkozó munkálatok.

A piackutatás feladatköre úgy az áralakulás megfigyelésére, mint okainak, illetve meghatározó tényezőinek vizsgálatára kiterjed. Ez utóbbi tárgykörbe tartozó munkássága révén juthat el ahhoz a céljához, hogy az árképződés megítélésére és bírálatára is tárgyi alapot nyerjen.

Az első feladatkör, vagyis az áralakulás megfigyelése érdekében rendszeresítette a hivatal 1938-ban *az élelmiszerüzletek kiskereskedelmi árstatisztikáját.* Ezt a havonkint ismétlődő műveletet, — mely tömegészlelés jellegével és több, mint ötezer kiskereskedő bekapcsolásával folyik — módszerbeli szempontból a »Piackutatási munkálatok« II. kötete ismertette behatóan. Első eredményeit ugyane kötet ártérképeken személtette.

Az adatgyüjtés az 1939. évben is rendszeresen folyamatban volt; eredményei a »Statisztikai Értesítő«-ben táblázatosan és rövid szöveges ismertetések alakjában kerültek a nyilvánosság elé. Bizonyos vonatkozásban már a nyert adatok behatóbb kiaknázása is folyamatba tétetett; a következőkben néhány idevonatkozó tanulmány is bemutatásra kerül. A nagykereskedelmi áradatgyüjtés hasonló módszerű megszervezése már a következő esztendőre maradt.

Az árképződés oknyomozó vizsgálata a nyersanyagárak meghatározó tényezőiből indulhat ki. A »Piackutatási munkálatok« első két kötete az élőállatárak tekintetében mutatott be ilyen tanulmányokat. Az élőállatárak meghatározó tényezőire jellemző főbb számsorok azóta is folytatólagosan rendelkezésre állanak.[1]) A gabonaárak meghatározó tényezőire vonatkozó anyaggyüjtés most van folyamatban.

A termelői árak tekintetében a piackutatás szintén már korábban megtette a kezdeményező lépést. A m. kir. Földmüvelésügyi Minisztérium mezőgazdasági hírszolgálati osztályának adatgyüjtése éppen az 1940. évtől kezdve módosult, illetve egészült ki a piackutatás szükségleteinek megfelelően, úgyhogy a következő évben a »Statisztikai Értesítő« előreláthatólag a termelői árak tekintetében is bőséges anyaggal léphet a nyilvánosság elé.

[1]) Lásd: a Statisztikai Értesítőben »Fontosabb közélelmezési adatok áttekintése« című táblázatokat.

Az árak megvizsgálása érdekében azokat a kutatásnak részeikre (összetevőikre) kell bontania. Ennek során *az árkülönbözetek* számítása jelenti a legfontosabb lépést. Árkülönbözetek számíthatók a termelői és nagybani, továbbá nagybani és kicsinybeni árak között. E munkák során dolgozta ki a piackutató és árstatisztikai osztály *a forgalom összes pénzértékére* és átlagos egységértékére vonatkozó módszereit, melyek az árkülönbözetekre vonatkozó vizsgálatok igen hasznos segédeszközének bizonyultak. Ezt követi az árelemek (vagy költségtényezők) megfigyelése, mely tárgykörre vonatkozólag szintén vannak folyamatban munkálatok, ha nem is nyomdai közzétételre érett állapotban.

Az alábbi tanulmányok egyrészt az árkülönbözetek kérdésére, másrészt a kiskereskedelmi árstatisztika eredményeire vonatkoznak. Megjegyzendő azonban, hogy az előző fejezetben a fogyasztás és forgalom tárgykörét ismertető tanulmányok legnagyobb része az áralakulásra nézve is tartalmazott adalékokat. A piaci jelenségek kétféle megfigyelésmódja — mennyiségi és áralakulásbeli oldala — ugyanis olyan szoros kapcsolatban áll egymással, hogy a vizsgálatok során elválasztásuk alig vihető keresztül. Az áralakulásra vonatkozó piackutatási vizsgálatok részben tehát ezekben a tanulmányokban foglaltatnak benn.

2. *Árak és árkülönbözetek.*

Az árkülönbözetek számításának alapelvei.

A piackutatás célja közkeletű kifejezéssel az áru útjának figyelemmel kísérése »a termelőtől a fogyasztóig«. Ha ezt a meghatározást elfogadjuk, úgy munkakörének egyik legfontosabb részét az árkülönbözetek számítása foglalja el. Ez a fogalom inkább idegen megjelöléseiben, mint »Spanne« vagy »marge« vált ismertté a köztudatban, míg a megfelelő magyar szakkifejezés még nem alakult ki teljesen.[1])

Árkülönbözet alatt az a különbség értendő, mely az árucsere különböző mozzanatainál kialakuló árak (pl. a termelői és nagykereskedői, vagy ez utóbbi és a kiskereskedői ár) között fennáll. Bár e fogalommeghatározásból nyilvánvaló, mégis hangsúlyozni kell, hogy az árkülönbözet nem azonos a tiszta haszonnal, hanem *bruttó jellegű*, mert viseli az áru szétosztásával, esetleg ipari feldolgozásával járó összes költségeket, az állandó rezsit és a közterheket is.

Az árkülönbözet fogalma tehát egyszerű dolog, kiszámításának módja azonban már kevésbé. Lényegesen különbözik az eljárás aszerint, hogy olyan árukról van-e szó, melyek a termelőtől a fogyasztóig vezető úton *ipari átalakítás, feldolgozás alá esnek, vagy pedig tisztán a kereskedelmi tevékenység körébe tartoznak.*

---

[1]) György Ernő az »árrés« kifejezést használja. Ezenkívül nevezik bruttóhaszonnak, szemben a költségtételek levonása után maradó tiszta haszonnal. A bruttóhaszon megjelölés azonban könnyen félreértésre vezethet. Az alábbiak értelmében kivételes esetekben használata mégsem volt elkerülhető.

Vegyük előbbre az ipari feldolgozás bonyolultabb esetét. A piackutató és árstatisztikai osztály legtöbb számítása ugyanis ez utóbbi csoportba tartozik.

Az idevonatkozó munkálatok egyik legszebb példája *az élőállatár és húsár különbözetének megállapítása.* A számításoknál figyelemmel kell kísérni az egész folyamatot, míg az élőállat végezetül hús alakjában a fogyasztóhoz kerül. Számításba kell venni tehát a vágási veszteségeket, a melléktermékek mennyiségét és értékesítési lehetőségét, a kitermelhető húsmennyiséget, sőt ennek különböző húsfajták szerint való megoszlását. E számítások módszerét és levezetését a »Piackutatási munkálatok« I. kötete mutatja be részletesen.[1]) Ehelyütt a vágómarha és marhahús árkülönbözetének számítási módszere szolgáljon példa gyanánt.

Száz kg élőmarha ára 1939. januárjában átlagban 48·80 pengő volt. Megjegyzendő, hogy ez a szám is már az ökör és tehén különböző fajtáinak és minőségi jegyzéseinek mérlegelt átlaga, a tényleges felhajtás adatainak figyelembevételével. Ebből az összegből a melléktermékek értékesítése által megtérül és ezért levonandó a bőr (7·5 kg), a zsiger (1·9 kg), a faggyú (6·9 kg), fej, láb, pacal és bél értéke, ami a kitermelési arányszámok és a január havi átlagárak alapján együttvéve 15·74 pengőt tesz ki. Marad tehát a húsra 33·06 pengő ; ezt az összeget nevezi a piackutatás »kitermelési ár«-nak s ezt kell a nagybani, illetve kicsinybeni húsárakkal szembeállítani.

A húsvásári nagybani forgalomban a marha 5 részre felbontott állapotban kerül eladásra. Súly szerint e részekből a szegy 13%-ot, a két első negyed 30, a két hátsó negyed pedig 57%-ot nyom. Az ilyen megosztásban számított átlagár kg-kint 1·14 pengő, minthogy pedig 100 kg élőállat vágósúlya kerekszámban 52 kg, ennek nagybani értéke 59·28 pengőt tesz ki. Az élőállatár és a nagybani húsár különbözete tehát 26·22 pengő, mely összeg természetesen a különböző költségeken kívül a húsfogyasztási adót, vágódíjat és egyéb közterheket is viseli. A kicsinybeni értékesítés a »kitermelési arányszámok« alapján következőképen alakul :

Megnevezés	Kitermelési arány %[2])	1939. jan. havi átlagár (P kg)[3])	A kitermelhető húsmennyiség kicsinybeni értéke (P
Vesepecsenye	3·1	2·57	7·97
Rostélyos, felsál, fehérpecsenye	19·6	2·12	41·55
Fartő, lapocka, puha hátszín	25·2	2·07	52·16
Tarja, csontos oldalas	13·1	1·64	21·48
Szegy	14·0	1·50	21·—
Gulyáshús	10·0	1·35	13·50
Együtt	**85·0**		**157·66**
Faggyú	2·0	—·72	1·44
Csont	12·4	—·35	4·34
Hiány	0·6	—	—
Összesen	**100·0**		**163·44**

[1]) 24—33. oldal.

[2]) A vágósúly százalékában. A feltüntetett arányszámok megfelelnek 100 kg nagyban vásárolt húsból kicsinyben kimérhető átlagos mennyiségnek.

[3]) Vásárcsarnoki kicsinybeni havi átlagárak.

A nagybani és kicsinybeni húsár különbözete ezek szerint (100 kg nagyban vásárolt húsmennyiségre számítva) 49·44 pengőnek adódik. Hasonló számításokat végzett a piackutató osztály a borjú és sertéshús árkülönbözeteiről is.[1])

Az árkülönbözet további elemzése a piackutatás során el szokta különíteni az élőállat, illetve hús árát közvetlenül terhelő adókat, illetékeket, vágóhídi és egyéb díjakat, melyeket »tarifális költségeknek« nevez. Az így csökkentett árkülönbözet éppen olyan fontos, mint annak előbb tárgyalt teljes összege. Az utóbbi a »termelőtől a fogyasztóig« vezető utat egészében méri fel az árak vonalán, míg az érdekelt iparágak szempontjából a tarifális költségek nélküli — bruttóhaszonnak nevezett[2]) — hányadrész lényegesebb. Az ipari kalkulációban ugyanis az árat közvetlenül terhelő tarifális költségeket a beszerzési árakhoz szokás hozzászámítani.

A búza és liszt, valamint a liszt és kenyér árkülönbözeteinek megállapításánál szintén a szükséges nyersanyag és a keletkező készgyártmány menyiségi arányait kell alapul venni. A búza kiőrlési arányai gyanánt például a budapesti malmokra vonatkozólag a következő átlagos arányszámok adódnak: 0-ás liszt 41%, 2-es számú 2%, 4-es és 5-ös 21%, 6-os 10%, 7-es 1%, 8-as 17% és korpa 8%. Az 1939. év első hónapjában a különböző lisztfajták árából ilyen arányszámokkal megállapított átlag 30·02 pengőt tesz ki q-ként, míg 1 q búza ára 20·66 pengő, illetve lisztforgalmi adóváltsággal együtt 25·16 pengő volt. Az árkülönbözet tehát 4·86 pengőnek felel meg.

A liszt-kenyér árkülönbözet kérdésénél az úgynevezett »kiadóssági arány«, a 100 kg lisztből előállítható kenyér mennyisége szolgálhat kiindulásul, mely — 20% burgonya hozzáadása esetén — általában 140-nek vehető. Egy kg félfehér kenyérhez (kicsinybeni ára 38 fillér) eszerint 71 dkg 4-es számú búzaliszt szükséges 24·6 fillér értékben; az árkülönbözet tehát kg-ként 13·4 fillér. Megjegyzendő, hogy ez az adat a különböző költségtényezőkön kívül a segédanyagok árát, így a burgonyáét is kell, hogy viselje, minthogy az árkülönbözet számításánál csak a liszt árából indultunk ki.

A felsoroltak természetesen csak példák a módszer bemutatására; *az árkülönbözetek számításának úgy van értelme, ha azt hónapról-hónapra végrehajtva, a bekövetkező változásokról adunk képet.* Ilymódon a közérdek szempontjából esetleg kifogás alá eső áralakulásra is rá lehet mutatni. Az árak hanyatló irányzatánál az árkülönbözet rendszerint tágul, mert *a kicsinybeni árak kevésbé mozgékonyak*, a nyersanyag áralakulását lassabban követik. Szokás az árkülönbözeteket *százalékban* is kifejezni. Előfordulhat, hogy az abszolút árkülönbözet nő,

[1]) Utóbbiakat az eljárás részletes bemutatásával a »Piackutatási munkálatok« II. kötete ismertette a 75—79. oldalon.

[2]) A mészáros- és hentesipar szempontjából kétségtelenül csak az árkülönbözetek így kisebbített hányadrésze tekinthető »bruttóhaszonnak«. (Ezt az összeget már csak a feldolgozási és állandó üzleti költségek terhelik.) Kétségtelen azonban, hogy ezzel a »bruttóhaszon« fogalma az árkülönbözetétől eltérő meghatározást kapott. Más árucikkeknél a két fogalmat azonosnak szokás tekinteni.

ugyanakkor azonban %-os aránya csökken, vagy viszont. Ez a körülmény azután lehetőséget nyujt arra, hogy csak egyiket, vagy csak másikat felhasználva, téves vagy megtévesztő következtetések is levonassanak. *Ezért az árkülönbözeti adatokat mindig a legnagyobb körültekintéssel és szakszerűséggel szabad csak felhasználni.*

Az árkülönbözetek bemutatott alakjukban kétségkívül alkalmasak arra, hogy az árfelépítés mikéntjébe és módosulásaiba bevilágítsanak. Az ipar, illetve kereskedelem helyzetét azonban nem jellemzik kimerítő módon. Ez a helyzet ugyanis *nemcsak az árkülönbözettől, hanem épp olyan mértékben a forgalom nagyságától is függ.* A kettőnek a szorzata jelenti ugyanis azt az összeget, melyből az ipari vagy kereskedelmi szakma költségeit és hasznát fedezi.

A piackutatás ezért megállapítja a forgalomnak és az árkülönbözeteknek összes pénzértékét is. Messze vezetne e számítások módszerének ismertetése, melyet a piackutató és árstatisztikai osztály jelentésében fontosságának megfelelően ismertetett.[1])

Az 1939. január havára vonatkozó végeredmények a helybeli vágású hús tekintetében a következők:

Megnevezés	Marhahús	Borjúhús	Sertéshús és fehéráru	Összesen
Kicsinybeni húsforgalom mennyisége (q)	7.131	2.283	34.874	44.288
Kicsinybeni húsforgalom értéke ezer pengőben	1.319·2	529·6	5.440·3	7.289·1
Melléktermékek értéke nagybani árral számítva, ezer pengőben	302·4	89·3	227·1	618·8
Együtt ezer pengőben	**1.621·6**	**618·9**	**5.667·4**	**7.907·9**
Élőállatforgalom összes értéke ezer pengőben	**852·0**	**351·1**	**3.897·5**	**5.100·6**
Az élőállat-hús árkülönbözet összértéke ezer pengőben	769·6	267·8	1.769·9	2.807·3

Ebből az összegből ismét levonásba kerülhetnek a forgalmat terhelő tarifális költségtételek, hogy azután a »bruttóhaszon« összege maradjon vissza.

Az eddig elmondottak az élelmiszeripari feldolgozás árkülönbözeteire vonatkoznak.

A kereskedelmi árkülönbözetek (Handelsspanne) a termelői és nagykereskedői árak vagy ez utóbbiak és a kiskereskedelmi árak különbözetéből adódnak. Az egyszerű kivonás helyett azonban itt is gyakran bizonyos »kitermelési számítások« szükségesek. Így pl. a tojás nagyban »eredeti ládaáru« árjegyzéssel szerepel, a kicsinybeni árjegyzés pedig teatojás, főző, apró és törött tojás árát különbözteti meg. Az árkülönbözet érdekében tehát meg kell állapítani, hogy 100 kg, illetve darab eredeti ládaáruból átlagosan milyen arányban kerülnek ki különböző tojásfajták.

[1]) »Piackutatási munkálatok« II. rész, 79—88. oldal.

Felmerül azonban a kereskedelmi árkülönbözetek megítélésénél egy másik, igen figyelemreméltó szempont. Egy-egy kereskedelmi ág üzletköre ugyanis rendszerint nem egyféle, de nem is egy csoportba tartozó árukból kerül ki. A fűszerkereskedő és a szatócs erre tanulságos példát nyujt. A különféle árucikkeknél az árkülönbözetek is rendkívüli mértékben eltérők.[1]) A kereskedelem összes bruttóhaszna e különböző cikkek változó árkülönbözeteiből adódik össze s így üzleti költségeinek terhét a különböző cikkekre eltérő módon kell kalkulálnia. Ezt nevezik *»kalkulációs kiegyenlítés«-nek.*

Igen érdekesek szempontunkból *az idénycikkek*, melyeknek árkülönbözete nemcsak árufajták szerint nagymértékben eltérő, hanem változik az idény előhaladásának megfelelően is. Kezdetben az árkülönbözet rendszerint jelentékeny, egyrészt a forgalmazott mennyiség csekély volta miatt, másrészt pedig azért, mert a kereskedelemnek a naponkint változó árak révén jelentékeny *áresési kockázatot* is vállalni kell. Nagy forgalom és alacsony árak esetén az árkülönbözet is csekély, mert a kereskedelem így is megtalálja számításait.[2])

Az idénycikkek gyorsan változó árkülönbözeteiről a piackutatás úgy nyujt áttekintő képet, hogy a hetenkinti, sőt naponkinti forgalom és árak alapján *úgy a kicsinybeni, mint a nagybani eladások összes pénzértékét és ezek különbözeteit kiszámítja.* Ezek az összegek az egész hónapra, sőt évadra vonatkozólag összesíthetők és így a kereskedelemnek úgy összes bruttóhasznáról, mint *az áru egy kilogrammjára eső átlagos árkülönbözetről* helyes felvilágosítást adnak.

Az alábbi példák 1938. évi adatok segítségével végső összefoglalásban szemléltetik az eljárást:

Zöldborsó.

Hó	Felhozatal a Nagyvásártelepre q	Nagybani átlagár[3]) P/q,	Kicsinybeni illetve fill./kg	Árkülönbözet
Április	820	87·3	108·3	21·0
Május	3.975	71·4	85·2	13·8
Június	27.331	16·3	22·7	6·4
Július	2.069	23·4	34·9	11·5
Augusztus	371	47·2	80·8	33·6
Szeptember	559	38·5	59·5	21·0
Október	3.504	24·3	38·2	13·9
November	1.335	28·8	49·4	20·6
December	10	77·5	90·0	12·5
Év	**39.974**	**25·3**	**34·6**	**9·2**

[1]) Az ú. n. versenycikkeknél (cukor, só, esetleg liszt is) rendszerint alacsony, másoknál viszont magasabb. Különleges helyzetet foglalnak el a meghatározott áron és árkülönbözettel eladásra kerülő márkacikkek is.

[2]) Figyelemreméltó, hogy az alacsony árakhoz képest az árkülönbözet %-os aránya viszont éppen ekkor nagyobb mértékű.

[3]) Az Élelmiszernagyvásártelepre naponkint érkezett mennyiség és a napi árjegyzés alapján számított mérlegelt átlagár.

Zöldpaprika.

Hó	Felhozatal a Nagyvásártelepre q	Nagybani átlagár[1]) P/q,	Kicsinybeni illetve fill./kg	Árkülönbözet
Május	9	245·8	308·9	63·1
Június	106	128·3	176·6	48·3
Július	9.158	32·3	48·8	16·5
Augusztus	22.292	12·8	19·1	6·3
Szeptember	26.396	17·5	25·5	8·0
Október	11.047	22·3	30·8	8·5
November	1.773	34·4	49·9	15·5
December	48	.	.	.
Év	**70.829**	**19·3**	**28·2**	**8·9**

Ezek a számok az előbbiekben említett szabályszerűséget is érzékeltetik. A számítások *az összes zöldség- és zöldfőzelékfélékre végrehajthatók és azután összesíthetők.* Így az 1939. január havában felhozott 28.363 q mennyiségű áru[2]) összes értéke nagyban 334.189 pengő, míg kicsinybeni árakkal számítva 551.005 pengő volt. Az árkülönbözetek bruttó összege tehát 216.816 pengőt, egy métermázsa árura számítva 7·64 pengőt ért el. A számítások lehetővé teszik, hogy ezeket az eredményeket is folytatólagosan figyelemmel kísérjük.

Az árkülönbözetek számításának az elmondottak tanusága szerint *két módszerbeli sajátossága* van. Ezek egyike abban áll, hogy nem egyszerű árösszehasonlítás, hanem *kitermelési számítás* alapján történik; a másik alapvető sajátosság pedig *a forgalom és bruttóhaszon összértékének megállapításában* jelölhető meg.

Az áraknak árkülönbözetekre való felbontása kétségkívül az első — de legfontosabb — lépést jelenti az árak elemzése terén. A német piackutatás feladatait ellátó berlini Institut für Konjunkturforschung is e számításokat helyezi az első vonalba. Az eredmények már választ adnak arra a kérdésre, hogy az esetleges drágulás a termelői (vagy behozatali) árak emelkedése, vagy a »Spanne« tágulása révén következett-e be, anélkül, hogy a tiszta »haszon« kényes kérdésével foglalkozni kellene. Olcsóbbodási folyamat esetén az árkülönbözetek jelzik, hogy a fogyasztói ár kellőképpen követte-e a termelői, illetve nagybani beszerzési árak alakulását.

Húskitermelési arányszámok.

A mészáros- és hentesipar körében szükségképen kialakultak olyan arányszámok, amelyek segítségével az iparos már az állat leölése, illetőleg szétbontása előtt kiszámíthatja: mennyi lesz az állat súlya a leölés, elvéreztetés és bizonyos belsőrészek kivétele után és mennyi lesz az egyes húsfajtákból nyerhető mennyi-

[1]) Az Élelmiszernagyvásártelepre naponkint érkezett mennyiség és a napi árjegyzés alapján számított mérlegelt átlagár.

[2]) Összes zöldség- és főzelékfélék nagyvásártelepi forgalma, burgonya, hagymafélék és szárazfőzelék nélkül.

ség. A húsiparosnak ugyanis mindezeket már a bevásárláskor nagyjából tudnia kell, ha reális árkalkuláció alapján akar eljárni és tekintettel akar lenni az egyes árufajták iránti kereslet pillanatnyi alakulására. Ezért ilyen adatokkal rendszeresen foglalkoznak a húsipar szak- és tankönyvei is.[1])

Ezek az arányszámok — céljuknak megfelelően — bizonyos szempontból részletesebbek, más szempontból pedig kevésbé részletesek, mint az állatorvosi tudománynak az emberi táplálkozásra szolgáló állatok súlyviszonyaira vonatkozó megállapításai.[2]) Míg ugyanis az állatorvos anatómiai érdeklődését az egyes belső szervek adatai erősen lekötik, addig a húsiparos számára bizonyos egy tömegben értékesíthető szervek súlyadatai kevésbbé fontosak. Az állat izomzatának viszont vannak egyes részei, melyek élettani szerepük szempontjából nem különülnek el más részektől s így az állatorvos külön nem foglalkozik velük, a kereskedelmi forgalomban azonban más és más húsfajtát képviselnek.

Az említett kettős — tudományos és gyakorlati — célból létrejött arányszámokhoz fordul a statisztika, hogy piackutatási vizsgálatai közben a húsfogyasztás, valamint a húsipari árkülönbözetek kiszámításához segédeszközhöz jusson. A húsfogyasztás megállapításánál ugyanis a vágóhídon levágott állatok élősúlyából indul ki, s ezért csak húskitermelési arányszámok segítségével képes a vágási veszteségeket, a melléktermékeket és végül a közönség által tényleg elfogyasztott hús- és zsírmennyiséget számszerűen megjelölni. A húsipari árkülönbözetek számítása is fontos alkalmazási területe a kitermelési arányszámoknak. Az árkülönbözet ugyanis a kitermelt áruknak az eladási áron számított értéke, valamint az élőállat vételára közötti különbséget jelenti. Minthogy az egyes húsfajták és melléktermékek más és más áron kerülnek eladásra, ezért az egyes cikkek árának és kitermelhető mennyiségének adatai alapján kell az értékesítésnél befolyó összeget megállapítani.

A piackutató osztály minden tekintetbejövő állatfajtára vonatkozólag (sertés, marha, borjú, aprómarha, szárnyasok) kitermelési arányszámokat rögzített le. Ezek alapjául a már említett állatorvosi és húsipari szakmunkák, valamint közvágóhídi próbavágások és a Községi Élelmiszerárusító Üzem sokezer állatra vonatkozó vágási eredményei szolgáltak. Bár az egyes állatok vágósúlya, valamint részeinek súlyaránya még ugyanazon minőség esetén is

---

[1]) Budapesti Hentesek Ipartestülete: Vezérfonal a hentesipari mestervizsgálathoz. — Budapesti Mészárosok Ipartestülete: A szarvasmarha, borjú és juh vágóhídi és üzleti feldolgozása. — *Pongrácz Dezső:* Szúró- és vágóállatok kitermelése és árszámítása. — *Sellán Pál:* Húsipari szakismeretek. — *Szolnoky Kálmán:* Húsipari szakkönyv. — *Wayand Miklós:* Húsipari szakkönyv. — Az állattenyésztési szakkönyvek közül sok hasznos adatot tartalmaz *Csáky Ferenc:* Sertéshízlalás c. munkája.

[2]) *Edelmann Richárd:* Húshygiene. — *Auspitz Tamás:* A herélés és miskárolás idejének befolyása a mangalica fejlődésére, méreteire, hízására, fehérárujának százalékára és a hús minőségére (doktori értekezés). — *Méhes György:* A magyar mangalica és az angol hússertés súlyarányai (doktori értekezés). — *Mocsári László:* A borjú zsigereinek súlyviszonyai (doktori értekezés).

egyedenkint eltér, a különböző források adatai pedig szintén tág határok között ingadoznak, a piackutató osztály mégis átlagos arányszámok kidolgozására törekedett. Ezek a dolog természete folytán nem lennének ugyan alkalmazhatók minden egyes vágásra, a jelenleg rendelkezésre álló adatok szerint azonban nagyobb mennyiségű vágás együttes, illetve átlagos kitermelési eredményeinek megállapítására alkalmasak.

Az alábbiak csak a sertés, marha és borjú kitermelési arányszámaival foglalkoznak. Az aprómarha (juh, bárány, kecske) és ló figyelmen kívül marad, mivel ezek a budapesti lakosság táplálkozásában csekélyebb szerepet játszanak; a szárnyasoknak a vágó- és szúróállatokkal való összehasonlítása lényegesen eltérő tulajdonságaiknál fogva szintén nem volna helyénvaló.

Az első kérdés, amely úgy a gyakorlati, mint az elméleti irányú vizsgálódó előtt a kitermelési arányszámok lerögzítésekor felmerül, vajjon az élőállat súlyának hány százaléka marad meg hasznos súly gyanánt az állat levágása után? A leölt állat ugyanis nemcsak elfolyt vérének súlyával lesz könnyebb, hanem közvetlenül leölése után bizonyos belső részeit eltávolítják, esetleg — mint a marhánál és néha a borjúnál — bőrét lenyúzzák. Az ilyen módon beállott súlycsökkenést vágási veszteségnek, másszóval életveszteségnek nevezik, a fennmaradó súlyt pedig vágósúlynak.

A vágósúly és a hasznos súly aránya az élősúly százalékában.

Megnevezés	Zsírsertés[1])	Ökör	Borjú bőrben	Borjú kifejtve
	a) *Súlyarányok ingadozása.*[2])			
Vágósúly	[3])79—84	48—55	78—85	58—63
Vágási veszteség értékesíthető része	8—10	24—27	3—5	22—26
Hasznos súly (a nagybani forgalomban)	89—92	75—79	83—88	82—88
Vágási veszteség értéktelen része	8—11	21—25	12—18	12—16
	b) *Átlagos súlyarányok.*			
Vágósúly	[3]) 82·0	52·0	82·0	60·8
Vágási veszteség értékesíthető része	8·8	25·7	4·3	25·2
Hasznos súly (a nagybani forgalomban)	90·8	77·7	86·3	86·0
Vágási veszteség értéktelen része	9·2	22·3	13·7	14·0
Élősúly	100·0	100·0	100·0	100·0

Az összehasonlított három állatfajta vágósúlya tehát — az élősúly százalékában kifejezve — lényegesen eltér egymástól. A vágósúly helyes értékeléséhez azonban tudni kell, hogy az úgynevezett vágási veszteség nem jelent teljes egészében tényleges veszteséget. Ez a kifejezés csak arra utal, hogy az idetartozó vágási termékek nem a vágósúlyba számított hússal, illetve fehéráruval együtt képezik nagybani forgalom tárgyát, hanem attól elkülönítve, más áron, esetleg más vevőhöz (beles, pacalos stb.) kerülnek. Értéktelen részek mellett

[1]) A különféle zsírsertésminőségek átlagos adatai.

[2]) Az adatok nem az előforduló legkisebb és legnagyobb arányt, hanem a súlyviszonyok leggyakoribb eseteinek határait jelzik.

[3]) A bélzsír 3·1%-os mennyisége a vágási veszteségben szerepel.

(pl. béltartalom) vannak köztük olyan melléktermékek, melyeknek ára megközelíti, sőt — a marhabőr esetében — meg is haladhatja a hús árát.

Az értékesíthető melléktermékeket a vágósúlyhoz csatolva az így nyert súlyrészek — melyeket a legtalálóbban »*hasznos súly*«-nak lehetne nevezni — már jóval kevésbé térnek el az egyes állatfajtáknál.

A »hasznos súly« bemutatott adatai nem tartalmazzák az aránytalanul alacsony áron értékesíthető részeket, mint a vér és szőr mennyiségét. Természetesen a kiskereskedelmi forgalomban az időközi hűlés, száradás stb. folytán. az élősúlynak valamivel kisebb része értékesíthető, mint a nagybani forgalomban.

Az alábbi tábla, figyelmen kívül hagyva a vágósúlyra és vágási veszteségre való gyakorlati felbontást, az állat élősúlyának megoszlását a felhasználás módja szerint mutatja be. Az itt kimutatott hasznos súly már a kiskereskedelmi forgalomban bekövetkezett súlyveszteség tekintetbevételével nyert megállapítást.

Megnevezés	Súlyarányok ingadozása az élősúly százalékában			Átlagos súlyarányok		
	zsírsertés	ökör	borjú	zsírsertés	ökör	borjú
Hús és zsiradék	77—82	40—47	52—56	80·0	44·2	54·1
Egyéb ehető részek	6—8	4—6	3—5	7·0	5·2	4·5
Ipari nyersanyagok	2—4	26—30	25—30	2·6	28·0	27·1
Összes hasznos súly	*88—92*	*75—80*	*82—88*	*89·6*	*77·4*	*85·7*
Értéktelen részek	10—12	20—24	12—16	10·4	22·6	14·3
Összesen	.	.	.	**100·0**	**100·0**	**100·0**

Az egyes húsfajták kitermelésére vonatkozó részletesebb adatokba az alábbi összeállítás nyujt betekintést. A súlyarányok természetesen itt is lényeges ingadozást mutatnak ; az itt szereplő és átlagosan tekintett számadatok szolgálnak alapul az említett piackutatási számításokhoz.

a) *Zsírsertés.*

	Az élősúly százalékban	A vágósúly százalékban
Comb, lapocka, tarja	18·5	22·6
Karaj	4·6	5·6
Oldalas	3·3	4·0
Fej, láb, csülök, farok	6·6	8·0
Kihűlés	0·4	0·5
Hiány	0·1	0·1
Vörösáru együtt	**33·5**	**40·8**
Szalonna	25·7	31·4
Zsiradék (nyesedékszalonna)	17·0	20·8
Háj	4·3	5·2
Bőrke	0·8	1·0
Kihűlés	0·6	0·7
Hiány	0·1	0·1
Fehéráru együtt	**48·5**	**59·2**
Vágósúly összesen	**82·0**	**100·0**
Vágási veszteség	**18·0**	.
Élősúly	**100·0**	.

b) *Ökör.*	Az élősúly százalékban	A vágósúly
Vesepecsenye	1·6	3·1
Felsál, rostélyos, fehérpecsenye, vastag hátszín	10·2	19·6
Fartő, lapocka, puha hátszín	13·1	25·2
Tarja, oldalas	6·8	13·1
Szegye	7·3	14·0
Gulyáshús	5·2	10·0
Faggyú	1·0	2·0
Csont	6·5	12·4
Hiány	0·3	0·6
Vágósúly összesen	**52·0**	**100·0**
Vágási veszteség	**48·0**	.
Élősúly	**100·0**	.
c) *Borjú.*		
Comb	16·4	20·0
Lapocka	6·8	8·3
Vesés	5·7	7·0
Karaj	3·6	4·4
Mell	7·4	9·0
Tarja	7·7	9·4
Pörköltnek való hús	5·4	6·6
Összes hús	**53·0**	**64·7**
Bőr	8·2	10·0
Fej, láb	8·2	10·0
Tüdő, szív, lép	2·9	3·5
Máj	1·6	1·9
Ipari csont	7·5	9·1
Hiány	0·6	0·8
Vágósúly összesen (bőrben)	**82·0**	**100·0**
Vágási veszteség	**18·0**	.
Élősúly.	**100·0**	.

A kitermelési arányszámoknak állatfajták és minőségi csoportok szerint való alakulása szintén behatóbb megfigyelések tárgyát képezte. Ezek közül kiváltképen egyes sertésfajták között áll fenn figyelemreméltó különbség a hús (vörösáru) és zsiradék (fehéráru) megoszlása tekintetében.

Megnevezés	Uradalmi zsírsertés		Öreg sertés	Szedett sertés			Angol hússertés	Sonkasüldő	
	I. r.	II. r.		I. r.	II. r.	III. r.		I. r.	II. r.
Vágósúly az élősúly %-ában	87	87	86	86	83	82	83	81	76
Hasznos súly az élősúly %-ában	92·1	92·1	91·5	91·4	89·8	89·2	89·5	88·3	85·6
Vörösáru a vágósúly %-ában	32	35	35	40	44	50	53	87	90
Fehéráru a vágósúly %-ában	68	65	65	60	56	50	47	13	10

A fenti táblázatban — mely szintén számos megfigyelésből levont középértékeket tartalmaz — a fehéráru és hús arányának szemléltetése céljából a bélzsír a vágósúlyban, a fehéráruk között szerepel.[1])

Látnivaló, hogy a sertés vágósúlya annál nagyobb az élősúlyhoz viszonyítva, (annál jobban »vágódik«) minél nagyobb átlagsúlyú minőségi csoportba tartozik. Így például az uradalmi I. r. sertések átlagsúlya kb. 180—190 kg, a szedett III. r. sertéseké 80 kg, a II. r. sonkasüldőké 73 kg, a vágósúly aránya pedig rendre 87, 82 és 76%-nak adódik. A vágási veszteségbe tartozó belső szervek, vér stb. abszolút súlya ugyanis a hízlalás által alig növekszik, tehát a jól hízott sertés súlyából aránylag kisebb mértékben részesedik. A nagyobb átlagsúlyú csoportokban általánosságban nagyobb a fehéráru aránya, mint a kisebbekben, mivel a legnagyobb végső súly zsírra való hízlalással érhető el.

A vörös- és fehérárunak az egyes minőségi csoportokba elfoglalt különböző aránya némi lehetőséget ad a henteseknek arra, hogy élőállatvásárlásaiknál figyelemmel legyenek a hús, illetve zsír iránti kereslet változására.

A sonkasüldőknél tapasztalható feltűnően alacsony fehéráruarány csak részben tulajdonítható a sertések kisebb kihízlaltságának. A sonkasüldőt ugyanis úgy vágják fel, hogy az egyes húsrészeken (elsősorban a császárhúson) jelentékeny zsírmennyiség marad. Bár a kisebb vágósúlyú sertés természetesen olcsóbban kel el, mint a nagyobb százalékban hasznosítható fajták, a sonkasüldő ára mégis vetekedni szokott a legjobban kihízlalt zsírsertések árával, mivel húsa a finom hentesáru készítéséhez igen keresett.

Húsárak és árkülönbözetek alakulása.

A húsárak az 1935. évi mélypont után rohamos emelkedésnek indultak. Ez a konjunkturális időszak 1937. végéig tartott. A következő évben: 1938-ban az irányzat megváltozott. *Az év közepéig mindhárom húsfajtánál erőteljes áresés következett be, amelyet az őszi hónapokban átmeneti drágulás váltott fel. Az év két utolsó hónapjának áralakulását újabb lanyhulás jellemezte,* amely 1939. elején is folytatódott. A nyári hónapokban áremelkedés indult meg, ez azonban csak a sertéshúsnál mutatkozott tartósabbnak.

Az egyes húsfajták évi mérlegelt átlagára az elmult esztendőkben a következő alakulást mutatja:

	Marhahús	Borjúhús	Sertéshús	Fehéráru
	kicsinyben átlagára kg/pengő			
1935. évben	1·37	1·75	1·24	1·43
1936. «	1·65	2·18	1·55	1·65
1937. «	1·93	2·55	1·76	1·72
1938. «	1·95	2·39	1·71	1·62
1939. «	1·78	2·19	1·72	1·56

[1]) Az előző táblákban ugyanis a zsírsertés vágósúlya egyúttal a hasított félsertésnek az élősúlyhoz való viszonyát is jelzi azáltal, hogy a bélzsírt a vágási veszteség foglalja magában

A marhahús átlagára — az élőállatból kitermelhető különböző mennyiségű és minőségű húsfélék alapján mérlegelve — a drágább borjú és az olcsóbb sertéshús mérlegelt átlagára között foglal helyet. A korábbi évekhez viszonyítva 1937. és 1938-ban feltűnően magas szinten mozgott és csak az 1939. év végén süllyedt ismét a sertéshús átlagára alá.

Míg a borjú- és sertéshús évi átlagára 1938-ban már alacsonyabb az előző évinél, addig a marhahúsé 1938-ban *a süllyedő irányzat ellenére is magasabb volt, mint az előző évben.*

Az 1939. évben a borjúhús további olcsóbbodása mellett a marhahús évi átlagára is csökkent, a sertéshúsé azonban egy fillérrel emelkedett. Az 1936. évi árszinvonalat még mindhárom ár meghaladta.

A legkisebb ingadozást a fehéráru mérlegelt átlagára mutatja. Az 1938. évi szeptember utolsó napjaiban és októberben azonban a külpolitikai eseményekkel kapcsolatban az áremelkedés szokatlan méreteket öltött, ami a november-decemberi erős visszaesést eredményezte.

Az 1939. év első harmadát is a fehéráru árának lassú csökkenése jellemezte. Május óta a fehéráru mérlegelt átlagára emelkedő irányzatú, de évi átlagban alacsonyabb az 1938. évinél. A fehéráru 1939. évi áralakulását hatósági intézkedések is befolyásolták. Különösen mélyreható ez a befolyás szeptembertől kezdve, amióta a zsírszalonna, háj és zsír legmagasabb árát az árellenőrzés országos kormánybiztosa rendelettel szabályozza.

A húsárak általában két összetevőből állanak, mégpedig egyrészt az élőállat árából, másrészt az élőállat és hús árkülönbözetéből.

Az élőállat áralakulás okainak kutatása külön tanulmány feladata. A piackutatás e téren az áralakulás okainak, illetve tényezőinek általános figyelemmel kísérésén túl azok hatóerejét számszerűen is megvizsgálja.[1])

Az utolsó két évre vonatkozólag annyi megemlíthető, hogy a száj- és körömfájás, valamint — a szarvasmarha tekintetében — a kiviteli nehézségek okozta nagy felhajtás következtében az élőállatárak az egész vonalon süllyedő irányzatot vettek, s ezzel a húsárak csökkenésére is módot nyujtottak.

A húsár másik összetevőjének, az árkülönbözetnek tágulása, illetve szűkülése akkor következik be, ha az élőállatár és húsár mozgása nem párhuzamos.

Száz kg élőállat ára és a belőle kitermelhető hús ára közti különbözet alakulását az alábbi adatok mutatják:[2])

[1]) Az eddigi ily természetű eredményekről a Piackutatási munkálatok I. kötete a 16—24 oldalon (élőmarha és sertés tekintetében), valamint a II. kötet a 64—72. oldalon (élőborjú) számol be.

[2]) Meg kell itt is említeni, hogy az árkülönbözetek tárgyalásánál nem árak egyszerű összehasonlításáról van szó, hanem mindig 100 kg élőállat ára és a belőle kicsinyben kimért hús, valamint a melléktermékek ára közti különbözetet vizsgáljuk, tekintet nélkül azonban arra, hogy a fogyasztásra került hús egyrésze feldolgozva, mint kolbászáru, főtt- és füstölthús kerül a tényleges forgalomba, amely körülmények figyelembevétele természetesen a közölt árkülönbözet megváltoztatására vezetne. Különösen a sertéshúsnál számottevő ez a változás.

	Marhahús[1])	Borjúhús pengő	Sertéshús[2])
1935. évben	36·39	44·63	35·11
1936. «	36·46	46·54	38·33
1937. «	41·11	56·68	37·33
1938. «	46·38	54·31	37·17
1939. «	50·08	58·39	40·25

Az élőmarha és marhahús közötti árkülönbözet 1935. óta állandóan tágul. A borjúhús árkülönbözete is hasonlóan alakul, eltekintve az 1938. évi visszaeséstől. Az élősertés és sertéshús, ill. fehéráru közötti árkülönbözet a vizsgált öt év alatt szintén 1939-ben volt a legmagasabb. Ez az árkülönbözet különben az előbbieknél szűkebb határok között ingadozik.

Kétségtelen, hogy áresés idején a kicsinybeni árak rendszerint késve követik a nagybani, illetve az élőállatárakat s ez a különbözet tágulására vezet. Az utóbbi években azonban az árkülönbözet az árak felfelé, vagy lefelé mozgásától függetlenül — legalább is a marhahúsnál — emelkedő irányzatú. Ez a jelenség főként a fogyasztás emelkedő időszakában kifogásolható, amikor az összes bruttóhasznot a forgalom többlete úgyis kedvezően befolyásolja. A szóbanlévő irányzat sertéshúsnál kevésbbé érvényesül.

Módunkban áll az élősúlyegységre számított árkülönbözetek helyett a vizsgálatot olymódon is elvégezni, hogy az árkülönbözet 100 kg húsra vonatkozzék.[3]) Ezzel a számítással azután lehetővé válik a 100 kg húsra eső árkülönbözetnek állatfajtákra való tekintet nélküli kiszámítása. Tekintetbe kell venni viszont azt a körülményt, hogy a teljes árkülönbözetnek a húsra való elméleti terhelése nem teljesen kifogástalan, mivel annak egy részét tulajdonképen a melléktermékek értékesítése viseli.

Száz kg hús és a kitermeléséhez szükséges élőállat értéke közti különbözet alakulása a következő:

1935. évben	53·0 P
1936. «	56·1 «
1937. «	56·8 «
1938. «	57·5 «
1939. «	60·4 «

mivel a kolbászárukban felhasznált hús, illetve fehéráru lényegesen magasabb áron kerül értékesítésre, mint egyébként. A marhahúsnál ez a különbség nem olyan szembetűnő, minthogy a kolbászáruk nyersanyaga: a bikahús is többe kerül a húsiparosnak, mint a kimérve eladott ökör, illetve tehénhús. Számításba kell venni ugyanakkor azt is, hogy az így nyert árkülönbözet viselné a húskészítmények és füstölthúsok előállítási költségeit. — A »Piackutatási munkálatok« I. kötetében közzétett adatokhoz képest egyes vonatkozásokban — módszerbeli okok miatt — kisebb változások történtek.

[1]) E számításnál a bika ára figyelmen kívül maradt.

[2]) Az összes sertésfajták mérlegelt átlagára alapján számítva.

[3]) 100 kg élőállatból kicsinyben marhánál átlag 44·2, borjúnál 54·1 és sertésnél 82·4 kg hús (és zsírféle) termelhető ki.

Megjegyzendő, hogy az együttes árkülönbözet alakulására az a körülmény is befolyást gyakorol, hogy az egyes húsfajták milyen arányban vesznek részt a fogyasztásban, minthogy ezeknél az árkülönbözet nem egyforma mértékű.

Látható tehát, hogy *az 1936—1938. években az együttes árkülönbözet alig változott*, viszont szélesebb, mint 1935-ben volt. Ezáltal sikerült a húsipar szempontjából némileg ellensúlyozni a fogyasztásnak 1937-ig tartó csökkenéséből eredő hátrányát. Az 1939. évben az árkülönbözet újból jelentősebben kitágult és pedig ezúttal a fogyasztás emelkedésével párhuzamosan.

Az árkülönbözet havi alakulása 1938-ban nem mutat lényeges változást. Az év első három hónapjában alig észrevehető, majd az áprilisi kissé erőteljesebb növekedés után fokozatosan összehúzódik, míg augusztusban eléri a minimumot. Az őszi hónapokban a húsárak merevsége miatt meginduló tágulás az árrést decemberben már az áprilisi érték fölé emeli. Az 1939. év folyamán az árkülönbözet májusban a legszűkebb, míg maximumát novemberben éri el.

A húsipar helyzetére nézve jellemzőbb az az összeg, amelyet úgy nyerünk, ha a fent megjelölt árkülönbözetből az élőállat vásárlásával kapcsolatosan fizetendő adókat, illetékeket és díjakat (az ú. n. tarifális költségeket) levonjuk. A húsiparos ugyanis ezeket a költségeket a vételárhoz számítja és ezt az összeget viszonyítja az eladási értékhez. A különbözet már mint bruttóhaszon fogható fel, mert ebből az összegből csak az általános üzleti és üzemi költségek fedeztetnek. Ezek nagyrésze a forgalom- és árváltozásoktól független s ezért fix rezsitételnek mondható.

A húsipart terhelő tarifális jellegű költségek az utóbbi években kedvezően alakultak.

Az a körülmény, hogy a költségtényezőknek egyrésze az élőállatár százalékában van megállapítva, szoros kapcsolatot létesít a húst terhelő költségek és az élőállatár között anélkül, hogy ezeknek a tehertételeknek a díjszabása változnék.

A 100 kg húsra — marha-, borjú és sertéshúsra együttesen — eső tarifális jellegű terhek az élőállatár emelkedésével kapcsolatban 1935. óta állandóan növekedtek, az ár százalékában kifejezve viszont a megterhelés ugyanakkor csökkent. Az 1938. év óta tartó ársüllyedés azután e díjak összegét is csökkentette.

A 100 kg húsra eső évi átlagos bruttó haszon tehát 1937. óta növekedőben van. Az 1937. évi 39 pengős bruttóhaszonnal szemben az 1938. évi átlag 40 pengőre, az 1939. évi pedig 44 pengőre emelkedett.

A bruttohaszon hónapok szerint is igen jellegzetes alakulást mutat. Az 1938. év első három hónapjában az árkülönbözet tágulása ellenére változatlanul 41 pengő körül mozgott. Áprilisban 43·7 pengőre emelkedett, majd lassú hanyatlás következett be. Augusztusban 31 pengővel a minimumra húzódott össze, ettől kezdve azonban erőteljesen növekvő irányzatot vett fel. Decemberben már elérte a 46 pengőt, sőt 1939. januárjában 47 pengőre emelkedett. Ettől kezdve az árkülönbözet alakulását nagyjából követve, a bruttóhaszon

júniusig fokozatosan csökken, majd meredek emelkedéssel októberben az 52 pengőt is meghaladja. Ebből az értékből decemberig alig több, mint egy pengőt vesztett.

Bármilyen nagy fontossága van azonban a 100 kg húsra eső árkülönbözet, illetve bruttóhaszon megállapításának, *a húsipar helyzetére vonatkozólag helytálló képet csak akkor nyerünk, ha a forgalmazott mennyiség nagyságát is vizsgálódásaink körébe vonjuk.*

A budapesti fogyasztásra levágott marha, borjú és sertés összértéke az utóbbi években — 1937-ig — az élőállatárak drágulása folytán állandóan emelkedett. Ugyanakkor viszont a levágott állatok mennyisége (élősúlya) fokozatosan süllyedt, vagyis a főváros hússzükségletének fedezésére kevesebb állatot vágtak le, az érte fizetett összeg mégis évről-évre nagyobbodott. A termelőre nézve ebben az időszakban kedvező volt a helyzet. Az utolsó két évben megváltozott a fejlődés iránya. Az 1938. évben *a levágott állatok mennyisége az előző év fölé emelkedett, viszont az élőállatokért kifizetett összeg jóval kevesebb volt.* A következő évben a levágott állatok mennyisége és értéke egyaránt emelkedett. Az állatárak csökkenése folytán a forgalom pénzértékének emelkedése kisebb volt a mennyiség emelkedésénél, de az élőállatokért kifizetett összeg így is jóval meghaladta még az 1937. évi csúcspontot is.

Az utolsó négy év alatt a helyi fogyasztásra levágott élőállatok összértéke[1]) a következőképen alakult:

1935. évben	51.575	ezer P
1936. «	61.884	« «
1937. «	69.829	« «
1938. «	65.022	« «
1939. «	73.136	« «

Az élőállatból kitermelt hús kicsinybeni összértékét vizsgálva hasonló jelenség észlelhető. A húsfogyasztás állandó csökkenése ellenére 1935. óta Budapest lakossága mindig többet áldozott erre a célra. Azonban *1938-ban* itt is megváltozott a helyzet, amennyiben ebben az évben *a húsfogyasztás emelkedett, az érte kifizetett összeg pedig változatlanul ugyanakkora maradt.* Az 1939. évben pedig azt tapasztaljuk, amit az élőállatoknál; úgy a fogyasztott mennyiség, mint az érte kifizetett összeg az öt évi időszak legmagasabb értékét képviseli, de a hús olcsóbbodása folytán itt is a mennyiség emelkedése az erőteljesebb.

Végeredményben tehát az utolsó két évben 1 *kg húshoz olcsóbban lehetett hozzájutni*, mint az előző években és ez az általános ársüllyedésen kívül annak is tulajdonítható, hogy *a fogyasztók érdeklődése az olcsóbb húsfajták felé terelődött.*

A húsfogyasztásnak ez az eltolódása a sertéshús javára már 1937-ben megkezdődött, amit főként az a körülmény indokolt, hogy a marhahús ára, mely 1932. óta négy éven keresztül a sertéshús árával egymagasságban mozgott,

[1]) Budapesti állatvásári árak alapján, a levágott bikák értékét is beszámítva.

1937-ben jóval föléje emelkedett. Ennek eredményeként fogható fel, hogy míg 1936-ban a sertéshúsnak az összfogyasztásban való részesedése 54% volt, 1937-ben már 58%-ot tett ki, 1938-ban pedig a 60%-ot is elérte, amely arányszám 1939-ben is csak 1%-kal gyengült.[1])

Az alábbi kimutatás számadatokkal világítja meg a helyzetet :

	A fogyasztott hús és fehéráru mennyisége (q)	kicsinybeni értéke (ezer P-ben)
1935. évben	615.954	84.769
1936. «	572.960	94.354
1937. «	560.411	100.987
1938. «	573.468	99.603
1939. «	703.432	118.924

A fogyasztó szempontjából tehát a helyzet a két utolsó évben javult, aminek egyik oka a két év folyamán végbemenő általános ársüllyedés, másik az, hogy az olcsóbb sertéshúsnak az összfogyasztásban való részesedése nagyobb volt.

Kedvezően zárult a mult év a húsiparra nézve is. Az általános élőállat- és húsáremelkedés idején, tehát 1935-től 1937-ig,—a húsipar helyzete fokozatosan rosszabbodott. A fordulat 1938-ban következett be, amikor a bruttó haszon ismét emelkedő irányzatot vett. Évi összértéke egyébként a következő alakulást mutatja :

1935. évben	23.473 ezer
1936. «	22.593 « «
1937. «	21.701 « «
1938. «	23.182 « «
1939. «	31.048 « «

Látható tehát, hogy *nemcsak a 100 kg húsra eső árkülönbözet tett nagyobb, hanem a forgalom emelkedése következtében a húsipar összes bruttó bevétele is növekedett.*

Zöldség- és főzelékfélék forgalma és áralakulása.

A budapesti Nagyvásártelepre az 1938. évben 1,690.776 q zöldség- és főzelékféle érkezett. Ennek a mennyiségnek legnagyobb része, (699.000 métermázsa) a burgonyára esett, mely népélelmezési fontosságánál fogva egészen külön tárgyalást igényel. A burgonya leszámításával a felhozott zöldség- és zöldfőzelékre 991.898 métermázsa jutott.

Ez a mennyiség *igen lényeges emelkedést* jelent az 1937. évhez képest. A felhozatalnak ez a fokozódása részben az igen kedvező őszi időjárásnak a termelésre gyakorolt hatásával magyarázható. Ennek a feltevésnek a helytállóságát bizonyítja az a körülmény, hogy az év első felében, amidőn az időjárás

[1]) A viszonyításnál a sertéshús mennyiségét (fehéráru nélkül) a tulajdonképeni húsfogyasztással (baromfi, vad, hal nélkül) vetettük egybe.

szempontjából kedvezőtlen volt a helyzet, a felhozatal is elmaradt az 1937. évi mennyiség mögött. (285.000, illetve 278.000 métermázsa.) *A többlet tehát az év második felére esett.* Az adatok megítélésénél azonban figyelemmel kell lenni arra is, hogy 1938. január havától kezdve a közúton történő élelmiszerfelhozatalt új módszer szerint éspedig pontosabban veszik számba, ami szintén befolyásolhatja a kimutatott forgalom emelkedését.[1])

Az 1939. évben ismét visszaesés mutatkozik a felhozatalban, amennyiben a Nagyvásártelep zöldség- és zöldfőzelékforgalma burgonya nélkül 886.219 métermázsa volt. A csökkenés az előző évhez képest 11%. Magyarázatul szolgál az 1939. év kedvezőtlenebb időjárása, mely mind a termés eredményét, mind pedig az őszi felhozatal zavartalanságát hátrányosan befolyásolta.

Az 1938. évi felhozatal többlete egyébként nem egyenletesen oszlott meg az egyes árucikkek között, hanem túlnyomólag azokra esett, amelyek az év második felében érnek be, s amelyek fejlődésének az időjárás alakulása leginkább kedvezett. Ezért a felhozatal növekedése főleg a kelvirág, uborka, paradicsom és zöldtengeri adatainál mutatkozik. A felhozatal visszaesése csupán néhány zöldségnél tapasztalható (zeller, főzőtök, zöldpaprika), de ezeknél sem jelentékeny.

Az 1939. évi nagyvásártelepi forgalom 11%-os csökkenése a paradicsom, zöldtengeri, ugorka, kelvirág, sárgarépa és petrezselyem felhozatalának visszaesése következtében állt elő. Emelkedő forgalmat mutat a kelkáposzta, fejessaláta, zöldpaprika és retek, de ez a növekedés csak jelentéktelen mennyiséget tesz ki.

Az Élelmiszernagyvásártelep most tárgyalt felhozatala nem jelenti még Budapest zöldség- és zöldfőzelékfogyasztásának teljes egészét. Érkezik ezenkívül a vásárcsarnokokra és piacokra közvetlenül is áru (őstermelői árusítás fogyasztók részére), amely az 1938. évben 118.920 métermázsát ért el.

Az 1939. évi kedvezőtlenebb időjárás a csarnokok és piacok felhozatalában is éreztette hatását, mert az évi forgalom csak 105.614 métermázsát tett ki, ami az előző évhez képest ugyancsak 11%-os csökkenést jelent.

A Nagyvásártelep megkerülésével is jutnak egyes kereskedőkhöz szállítmányok, végül pedig nem érinti a Nagyvásártelepet a konzervgyárak felhozatala sem. Mindezeknek a mozzanatoknak a figyelembevételével történt a főváros összes zöldség- és zöldfőzelékfelhozatalának a kiszámítása. Ennek eredményeként az összes forgalom 1936-ban 1,184.000, az 1937. évben 1,311.000, 1938-ban pedig 1,293.000 métermázsát tett ki.

Ha az 1938. évi zöldség- és zöldfőzelékpiacot *az áralakulás tekintetében* vizsgáljuk meg, akkor *az esztendőt két jellegzetes szakaszra kell bontanunk. Az év első felét magas, második felét pedig alacsony árak jellemzik.* Mindkét tünet elsősorban *időjárási okokra vezethető vissza.* A késői tavasz az idénycikkek megjelenését

[1]) Az 1938. évben a tényleg felérkezett áru súlyát tudakolják és jegyzik fel a Nagyvásártelepen, vásárcsarnokokban és piacokon, míg korábban csak a különböző élelmiszereket felhozó autók, kocsik, illetve »batyusok« számát tüntették fel, s ebből átlagos szorzószámok (átlagsúlyok) alapján számították a felhozatal mennyiségét.

későbbi időpontra tolta és ugyanakkor az előző évről raktározott készletek kifogyóban voltak, míg a hosszantartó kedvező ősz az év második felének áralakulását előnyösen befolyásolta. Idénycikkek esetében az évi átlagárak megállapításánál teljesen helytelen volna az egyes hónapok árjegyzéseiből egyszerű számtani átlagot számítani, minthogy az idény kezdetén mutatkozó rendkívül magas »újdonság« árak csekély mennyiségre vonatkoznak, míg a forgalom túlnyomó része alacsony árak mellett bonyolódik le. Ezért a különböző árak mellett forgalmazott mennyiség tekintetbevételével kellett *a mérlegelt évi átlagárakat megállapítani*. Az alábbi kimutatás az így számított kiskereskedelmi átlagárakat mutatja be négy esztendőre visszamenőleg a vásárcsarnoki árjegyzések alapján.

	1936.	1937.	1938.	1939.
	kilogrammonkint fillér			
Fejeskáposzta	9·71	17·53	10·99	16·46
Kelkáposzta	21·95	28·78	20·70	20·58
Karfiol	41·21	51·74	24·83	44·39
Kalarábé	22·75	26·10	20·25	19·—
Főzőtök	9·03	11·93	9·40	12·23
Sütőtök	14·34	13·68	13·38	26·11
Uborka	21·31	26·36	25·78	28·90
Zöldpaprika	24·06	24·16	30·42	30·86
Paradicsom	11·91	10·43	14·59	14·85
Zöldbab	33·02	32·95	27·44	31·90
Zöldborsó	41·44	30·68	34·60	37·31
Saláta	38·83	50·14	46·07	38·05
Paraj	35·62	43·51	25·91	34·86
Sóska	43·59	47·07	36·81	35·66
Spárga	92·32	104·63	107·94	94·13
Petrezselyem	16·96	19·43	35·32	21·33
Sárgarépa	15·17	16·92	22·04	17·89
Zeller	37·03	42·16	36·23	34·44
Cékla	18·86	14·91	18·33	19·05
Retek	26·84	32·09	41·94	32·73
Torma	92·53	105·81	83·07	85·88
Zöldtengeri	11·95	14·53	18·07	17·50
Vöröskáposzta	20·63	23·54	21·76	32·33

A felsorolt árucikkek közül csak a sárgarépa, petrezselyem, zöldborsó, paradicsom, zöldpaprika, cékla, retek, zöldtengeri és a spárga mérlegelt évi átlagára volt 1938-ban magasabb az előző évinél, a többi árucikk évi átlagban *olcsóbbnak bizonyult*.

A magasabb évi átlagár nem jelent mindegyik cikknél tartós áremelkedést az előző évhez képest. Így pl. a leveszöldség az 1938. év őszén, — tehát a tömegfelhozatal idején — 20—25%-kal olcsóbb volt, mint előző év ugyanezen szakában és az évi átlagár mégis magasabb, mivel az év első felében a leveszöldségárak a tavalyinak két-háromszorosát is elérték.

Általánosságban a főidényben csaknem valamennyi zöldségféle olcsóbbodott az előző évhez képest. Kiváltképen *alacsonyabb volt az árszínvonal az év második felében.* Nagymértékű árcsökkenés mutatkozik az előző évhez képest a fejeskáposztánál (37%), a karfiolnál (52%) és a parajnál (40%).

Az 1939 évben a zöldségfélék többségénél árcsökkenés mutatkozik, azonban éppen a tömegélelmezési cikkek ára drágult az előző évhez képest. Jelentékeny emelkedés mutatkozik a főző- és sütőtök, fejes- és vöröskáposzta, karfiol és paraj árában, kisebbmérvű drágulás következett be az uborka és zöldbabnál. A többi idénycikk évi mérlegelt átlagára vagy nem változott, vagy pedig csökkenést mutat. A legjelentékenyebb mérséklődés a sárgarépa és petrezselyem mérlegelt átlagárában mutatkozik 1938. óta, bár a korábbi évek színvonalánál még mindig magasabbak voltak az 1939. évi árak.

A zöldségpiac helyzetének vizsgálatánál számos nehézségeket okoz az anyag áttekinthetetlensége. Módot kellett keresni arra, hogy egységbe foglaljuk a 25—30 különböző cikkből álló csoportot s eképen a piac és az árszínvonal alakulásának megismerésére lehetőséget nyujtsunk.

A piackutatás e lehetőséget azáltal teremtette meg, hogy *az összes zöldségfélék forgalmának együttes pénzbeli értékét* tette vizsgálat tárgyává.

Ezeknél a számításoknál a zöldség- és főzelékfélék csoportját még szűkebbre kellett vonni, amennyiben a burgonyán kívül a hagymafélék (vörös- és fokhagyma) valamint a gomba is figyelmen kívül maradt. Az adatok tehát 1938-ban 876.472 métermázsára, 1939-ben 774.494 métermázsára, a tulajdonképeni zöldfőzelékre vonatkoznak.

A forgalom összértéke alatt az a pénzösszeg értendő, amelyet egy bizonyos idő alatt piacra hozott árukért fizetnek. Ez a számítás végrehajtható nagybani és kicsinybeni árakkal egyaránt.

A megelőző évekre visszamenőleg a Nagyvásártelep havi felhozatala és az ugyanott jegyzett nagybani, valamint a vásárcsarnokokban jegyzett kicsinybeni havi átlagárak szolgáltak alapul e számítás elvégézésénél. Az eredmények a számítás módszertanának részletes ismertetésével együtt a Piackutatási Munkálatok II. kötetében kerültek nyilvánosságra.[1]) Az 1938. évre végrehajtott hasonló számítások módszere annyiban különbözik az előbbitől, hogy a havi átlagárak helyett a napi felhozatal alapján mérlegelt átlagárakat veszi figyelembe, tehát a kiszámított összérték is jobban megközelíti a valóságot.[2])

Az 1938. év folyamán a Nagyvásártelepre hozott zöldség és zöldfőzelék pénzbeli értéke a nagybani forgalomban 13,956.465 pengő, kicsinyben pedig 20,866.054 pengő volt. Ennyire tehető tehát az az összeg, amelyet ez évben a Nagyvásártelepre felhozott zöldségért fizettek. Ez az összeg, épúgy mint

[1]) 93. oldal.

[2]) E számításnál zavaró körülményt jelent, hogy a bizonyos idő alatt felhozott mennyiséget nem adták el ugyanazon idő alatt. Ez azonban az árucikkeknek kisebb részét érinti, míg nagyobb részük csak rövid ideig tárolható.

a felhozatal mennyisége felülmúlja a megelőző, 1937. évi adatokat, azonban amannál csekélyebb mértékben. Ebből következik, hogy az áralakulás végeredményben a fogyasztó szempontjából kedvezőbb volt az 1937. évinél. Ezt a körülményt különben *a fogyasztásnak az alkalmazkodóképessége is elősegítette*, ami azt jelenti, hogy esetenkint az aránylag olcsóbban kapható élelmiszerekre tolódik át a fogyasztás nagyobb mértékben. Ezzel az alkalmazkodásával a fogyasztás tehát bizonyos mértékben enyhíti az áremelkedés által okozott nehézségeket és viszont fokozottan kihasználja az egyes cikkeknél bekövetkező ársüllyedést.

Az 1939. évi nagyvásártelepi zöldségforgalom pénzértéke nagyban 13,475.946 pengőt, kicsinyben pedig 19,517.011 pengőt tett ki. A fogyasztóközönség által kiadott összeg tehát nagyban 3·5%-kal, kicsinyben pedig 6·5%-kal csökkent az előző évhez képest. Minthogy azonban a felhozatal 11%-kal volt kevesebb, mint 1938-ban, aránylag drágábban fizette meg a főváros lakossága az elfogyasztott zöldségféléket.

Pusztán az egyes cikkek összehasonlítása nem is ad kimerítő képet a helyzetről, hanem még a fogyasztás összetételének eltolódásait is figyelembe kell venni. A forgalom összértékének megállapítása épen ezt a szempontot juttatja érvényre.

A forgalom összes pénzértékének megismerése után a következő lépés annak megállapítása, hogy az összes értékből mennyi jut egy mázsa árura. Ezzel tulajdonképen a zöldség és zöldfőzelék *átlagos egységértékét* (nevezhetnők átlagárnak is) állapítjuk meg. Ez a szám alkalmasabb alap az összehasonlításra, mint az átlagár, mivel nemcsak az árszínvonalnak, hanem egyúttal a fogyasztás árunemek szerint való — és állandóan változó — összetételének is függvénye.

Az alábbi kimutatásban az átlagos egységérték havonkinti alakulását kísérhetjük figyelemmel:

Hó	Egy métermázsa zöldség és zöldfőzelék átlagos egységértéke									
	a nagybani forgalomban (P)					a kicsinybeni forgalomban (P)				
	1935	1936	1937	1938	1939	1935	1936	1937	1938	1939
I.	12·25	16·63	13·49	21·82	11·78	18·83	26·47	21·01	32·30	19·43
II.	14·91	21·12	15·96	22·26	12·34	22·07	31·43	27·23	31·70	20·21
III.	18·10	21·95	22·89	30·62	18·24	25·64	36·64	32·84	43·82	27·36
IV.	37·50	33·36	35·57	44·65	30·42	54·94	50·54	49·07	60·93	45·52
V.	27·35	24·95 [1]	27·55	32·44	22·03	39·90	39·21 [1]	38·23	48·46	33·72
VI.	17·02	12·21 [1]	23·59	19·71	18·50	33·13	18·69 [1]	30·39	29·11	27·45
VII.	20·73	11·33	13·03	14·57	16·18	33·01	18·21	19·01	22·15	24·09
VIII.	12·55	8·58	9·62	10·89	14·95	18·08	13·65	16·65	16·07	20·89
IX.	8·90	10·59	11·78	12·22	13·92	14·77	16·30	19·04	18·53	19·81
X.	9·85	10·53	12·10	11·53	16·25	16·79	17·55	20·25	17·82	22·60
XI.	11·43	8·17	12·07	8·68	17·65	17·79	14·57	19·94	14·52	23·59
XII.	15·23	10·38	16·81	11·04	22·01	23·78	17·58	25·13	17·86	28·97

[1]) A »Piackutatási munkálatok« II. részének 94. oldalával szemben utólag módosított adatok.

Az 1938. év első felében mind a nagy-, mind pedig a kicsinybeni átlagérték erősen felülmulta az előző év megfelelő hónapjainak adatait — épen a fogyasztásban legnagyobb mennyiséggel szereplő árucikkek erős drágulása következtében — a második hat hónapban azonban, a tulajdonképeni főidényben, már túlnyomórészt alatta maradt az 1937. év második félévi átlagértékeinek.

Tetőpontját 1938 évben is áprilisban érte el. Ebben az időpontban ugyanis az előző évről elraktározott főzelékfélék már fogytán vannak, az újdonságként megjelenő cikkek is magasabb árúak ; a mélypont azonban már nem augusztusban, hanem novemberben mutatkozik. E jelenség oka abban keresendő, hogy a novemberi felhozatal zömét alkotó fejeskáposzta és karfiol ára az előző év novemberének még a felét sem tette ki, felhozataluk pedig sokkal nagyobb mennyiségű volt, mint az 1937. év ugyanezen hónapjában.

A két félév eltérő alakulásának végeredménye az volt, hogy az évi átlagérték mind kicsinyben, mind nagyban az 1937. évi alatt maradt.

Az 1938. évi csökkenés után 1939-ben az évi átlagos egységérték ismét emelkedést mutat s felülmulja az 1937. évi átlagértéket is. Havonkinti megoszlásban csak az év második felében került többe egy kilogramm zöldség, mint 1938-ban, s az első hat hónapban erősen az előző év színvonala alatt maradt 1939-ben az átlagos egységérték, minthogy azonban a második félév forgalma jelentősebb, az ezidő alatt érvényben volt árak irányadók az évi átlagérték kialakulásánál.

Az évi átlagos egységértékek, melyek az áralakulás legtömörebb kifejezését adják, a következőképen változtak:

	Átlagérték (P/q)	
	nagyban	kicsinyben
1935	15·84	25·07
1936	13·76	21.82
1937	16·48	24·52
1938	15·92	23·80
1939	17·40	25·20

A zöldségfélék forgalmi összértékének kiszámítása egyúttal módot nyujt a kiskereskedelmi átlagos árkülönbözet megállapítására, mely 1 métermázsa árura számítva az utolsó 5 évben a következőképen alakult (pengőben):

Hó	1935	1936	1937	1938	1939
I.	6·58	9·85	7·51	10·48	7·65
II.	7·16	10·31	11·27	9·44	7·87
III.	7·54	14·70	9·95	13·20	9·12
IV.	17·44	17·18	13·50	16·28	15·10
V.	12·55	14·26	10·69	16·03	11·68
VI.	16·11	6·48	6·80	9·41	8·96
VII.	12·28	6·88	5·98	7·58	7·91
VIII.	5·53	5·08	7·03	5·17	5·94
IX.	5·87	5·72	7·27	6·31	5·89
X.	6·94	7·02	8·15	6·29	6·35
XI.	6·37	6·40	7·87	5·84	5·93
XII.	8·56	7·20	8·32	6·81	6·96

A kiskereskedelem március, április és május hónapokban dolgozik a legnagyobb haszonkulccsal, ami azzal magyarázható, hogy e hónapokban érkeznek az újdonságok a piacra, nagybani áruk is magas, emellett a forgalom mennyisége kisebb, ezért a kereskedő csak nagyobb árkülönbözet mellett találja meg számítását. Ebben az időben egyik napról a másikra nagy áresések állhatnak be a felhozatal hirtelen növekedése folytán, tehát a kereskedő a veszteség lehetőségét magasabb árakkal igyekszik kiküszöbölni. *Minél inkább növekszik a felhozatal, annál inkább csökkennek az árak, s ezzel együtt az árkülönbözetek is.* Legalacsonyabbak július, augusztus hónapokban, mikor a nagytömegű felhozatal s az alacsony árak a kereskedőt is kisebb árkülönbözet számítására teszik képessé.

	Árkülönbözet a nagybani és kicsinybeni átlagos egységérték között		
	P/q	a nagybani egységérték %-ában	a nagyvásártelepi forgalom után összesen ezer P
1935	9·24	58·3	5.947·1
1936	8·07	58·6	5.778·4
1937	8·04	48·8	5.476·6
1938	7·88	49·5	6.909·6
1939	7·80	44·83	6.041·0

Az árkülönbözetek évi átlaga az utolsó öt esztendőben állandó csökkenést mutat, de a kiskereskedelem brutto haszna a felhozatal erős ütemű emelkedése következtében mégis növekedett.

A felhozatal és árkülönbözet alakulásának fordított aránya nemcsak az év egyes hónapjaiban van meg, hanem az egyes évek között is tapasztalható. Az 1937. évben az évi felhozatal kisebb volt, mint az előtte és utána következő évben s ennek megfelelőleg az árkülönbözetek általában magasabbak voltak.

Az ismertetett adatokból kitűnik, hogy a forgalom összes pénzértékének számítási módszere alkalmas eszköz a zöldségfélék piacának áttekinthetővé tételére. Összefüggéseket derít fel s továbbfolytatása oly eredmények elérését teszi lehetővé, amelyek más úton talán nem is volnának megismerhetők.

3. Üzletek kiskereskedelmi árstatisztikája.

Élelmiszerek kiskereskedelmi áralakulása a város egyes részein.

A budapesti élelmiszerárakról a multban csak a vásárcsarnokok és piacok árjegyzése nyujtott tájékoztatást. Köztudomású azonban, hogy az élelmiszerforgalom túlnyomórésze éppen az üzletek útján bonyolódik le. Ezért régóta nélkülöztünk már olyan általános árstatisztikát, mely az üzletek árait is felöleli.

Ismeretes az is, hogy az élelmicikkek árai a főváros egyes részein eltérnek egymástól. Az eltérés árucikkek szerint természetesen különböző. Egyeseknél alig számottevő (liszt, cukor, só), másoknál (hús, gyümölcs) már sokkal jelentősebb. A budapesti árszínvonalnak erről a területi kialakulásáról a multban egyáltalában nem volt képünk. Kétségtelen azonban, hogy ilyen tájékoztatásra is szüksége van a közélelmezési politikának.

Régi hiányt pótolt tehát a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal akkor, amikor 1938. év április havában megindította az élelmicikkek üzleti kiskereskedelmi árait tudakoló új adatgyüjtését.

A felvétel eredményei, amelyek lehetővé teszik az áraknak nemcsak a közigazgatási kerületek, hanem ezen túlmenőleg kisebb területi egységek szerint való megkülönböztetését is, — elsőízben a Statisztikai Hivatal piackutató és árstatisztikai osztályának második félévi működéséről szóló jelentésében kerültek a nyilvánosság elé.[1])

Igen érdekes és új szemszögből való megvilágítást ad a budapesti élelmiszerárak területi kialakulásáról az áraknak *három területrész* szerint való olyan vizsgálata is, mely *a budai oldal árait elkülöníti Pest belső és külső részeinek áralakulásától.*[2])

A három területrész nemcsak a topográfiai okok miatt, hanem a népesség különböző igénye, vásárlóereje, az üzleti költségek, a közlekedési és versenyviszonyok eltérő volta és még számtalan más körülmény miatt élesen különbözik egymástól. A különbségek — az alábbi tábla tanusága szerint — az árak alakulásában igen szemléltetően jutnak kifejezésre.

A húsfajták 1938. december 15-i átlagára Budapesten területi részletezésben.

Megnevezés	Átlagár kilogrammonkint fillérben			
	a jobbparton	a balpart belterületén	a balpart külterületén	Budapesten
Marhahús:				
felsál	213·3	200·6	184·2	199·9
fartő	205·9	195·4	179·5	194·0
szegy	143·9	141·5	139·8	141·7
gulyásnak való	150·5	148·8	143·5	147·9
Borjúhús:				
comb, felszeletelve	311·7	303·0	285·3	301·8
karaj	220·7	218·3	201·1	214·9
szegy	153·2	152·2	151·5	152·3
pörköltnek való	146·2	146·3	144·5	145·8
Juhhús:				
comb	144·3	142·9	136·2	141·6
Sertéshús:				
rövid karaj	228·5	222·8	221·7	224·0
comb	191·6	189·3	188·5	189·7
tarja	182·3	181·6	182·7	182·1
oldalas	171·0	168·6	170·7	169·8
kocsonyahús, láb	91·5	93·8	95·3	93·6

[1]) Piackutatási munkálatok II. rész (Statisztikai Közlemények 84. kötet. 3. szám) 49—51. oldal. Ugyane kötet az árstatisztika módszertani kérdéseit is részletesen ismerteti.

[2]) A balpart belterületének tekinti a statisztika a IV., V., VI., VII., VIII. kerületet és a IX. kerületnek a Gróf Haller-utcáig terjedő részét; külterületnek pedig a IX. kerület többi részén kívül a X., XIII. és XIV. kerületet.

Az adatokból mindenekelőtt *a budai oldal magasabb árszínvonala tűnik ki.* Pest alacsonyabb árait vizsgálva természetesnek látszik, hogy *a belső városrészek árai meghaladják a kültelek átlagárait.* Kétségtelen azonban az is, hogy a már ismert okokon felül erősen szerepet játszik az áraknak fent közölt kialakulásában az élelmicikkek *minőségi különbsége.*

A marha-, borjú- és juhhúsnál minden esetben megáll a Buda, Pest belső és Pest külső rész szerinti ársorrend ; a sertéshúsnál azonban már más egymásutánban következnek a területrészek.

A különböző társadalmi összetételű lakosság részéről a jobb és olcsóbb húsfajták iránt eltérő kereslet mutatkozik. Ennek a körülménynek erős árkialakító szerepével magyarázható az a jelenség, hogy Budán és Pest belső részein azok a sertéshúsfajták (karaj és comb) a drágábbak, melyeket a jobbmódú lakosság fogyaszt nagyobb mértékben. A szegényebb népréteg által inkább keresett oldalas és tarjánál megváltozik a helyzet, s Pest belső részének árai a legalacsonyabbak. A kocsonyahúsnál pedig éppen ellenkezőképen a pesti külterület árai állnak a legmagasabb, a budai oldal árai pedig a legalacsonyabb színvonalon. Az említettek alapján is megállapítható, hogy az ár és a területrészek lakosságának társadalmi rétegeződése között határozott összefüggés áll fenn.

Érdekes, hogy a fellépő szabályszerűség a marha- és borjúhúsnál is — bár a sertéshúshoz képest kisebb mértékben — kifejezésre jut, még pedig *Budának és Pest kültelkének átlagárai között fennálló különbség útján.* Eszerint a drágább húsféleknél sokkal nagyobb eltérés mutatkozik — úgy abszolút számban, mint százalékban — a budai jobbmódú és a balpart külterületi szegényebb városrészek között. A marhafelsálnál 29 fillért (13·6%-ot) tesz ki a különbség, a marhaszegynél már csak 4 fillért, illetve 2·9%-ot. A tárgyalt jelenség magyarázatára az is felemlíthető, hogy a marhahús minőségbeli különbségei a jobb húsfajták kalkulációinál erősebben érvényesülhetnek.

A borjúhúsnál a minőségi eltérések csekélyebbek, így az utóbb említett körülmény kevésbé érezteti hatását. A város három területrészének összehasonlításánál a drágább és olcsóbb húsfajták iránti eltérő kereslet itt is megfelelően kifejezésre jut. A borjúcomb és a borjúkarajnál a budai oldal átlagára 26, illetve 20 fillérrel (8·5 és 8·9%) magasabb a pesti külterület árainál, míg a borjúszegynél és a pörköltnek való húsnál a különbség (1·7 fillér) alig múlja felül az 1%-ot.

Az átlagos területi árkülönbségek bemutatására *mérlegelt átlagos húsárakat számíthatunk.*[1]) Az 1938. december 15-i mérlegelt átlagárak a következők voltak :

	Jobbpart	Balpart		Budapest
		belső rész	külső rész	
Marhahús	187·3	179·0	167·5	178·3
Borjúhús	235·0	230·5	219·0	229·3
Sertéshús	174·3	172·5	172·4	172·9

[1]) Az egyes húsféleségek árai, valamint a piackutató és árstatisztikai osztály által megállapított húskitermelési arányszámok segítségével. (L. : »Piackutatási munkálatok« I. rész. 25. oldal.)

Buda legmagasabb és Pest külső részeinek legalacsonyabb árai megerősítik előző megállapításainkat.

A budai oldalnak és a balpart külső részeinek árai között mutatkozó áreltérés százalékos értéke a marhahúsnál a legnagyobb, amennyiben 10·6%-ot ér el, míg a borjúhúsnál e különbözet már csak 6·8%-ot tesz ki, a sertéshúsnál pedig 1·1%-ra esik le.

Az árak területi különbözőségének főbb okait változó minőségben, a különféle társadalmi összetételű lakosság eltérő keresletében, a versenyviszonyokban, valamint a szállítási és általános üzleti költségek változó nagyságában kell keresnünk.

Ha az élelmicikkek további csoportjait megvizsgáljuk, azt látjuk, hogy a húsfajtáknál ismertetett ársorrend érvényesül nagy általánosságban más élelmicikkeknél, még pedig nemcsak a húskészítményeknél, hanem az élelmiszerek többi csoportjánál (tejtermékek, tojás, liszt, kenyér, gyümölcs, zöldség stb.) is.

Vannak azonban árucikkek, amelyek kivételt képezve, ellenkező irányú áralakulására nyujtanak példát. Így *a zsír ára* a főváros külső részein magasabb és éppen a nagyobb vásárlóképességű lakosság városnegyedeiben olcsóbb. A zsírárak különleges alakulásának egyik magyarázata az, hogy *a szegényebb népelem egy kilogrammnál kisebb tételekben s így drágábban vásárol;* a másik oka pedig az, hogy a hentesüzletek nagyrésze és a nagy hentesüzemek csaknem teljes fiókhálózata — ahol a zsír olcsóbb áron kerül forgalomba — a belterületen helyezkedik el. *A külterületek vásárlóközönsége ezért zsírszükségletét részben szatócsok útján — másodkézből szerzi be.*

Más árucikkek viszont (füstölt szalonna, gyümölcs) a város belső részein nyilvánvalóan jobb minőségűek. Ennek megfelelően ezek ára ezen a területrészen a legmagasabb.

Az összes budapesti üzletre kiterjedő árstatisztikai felvétel lehetőséget ad a három területrészen túl, nemcsak a *kerületi*, hanem *a kisebb területi egységeket magában foglaló körzeti átlagáraknak* a megfigyelésére is.

Ilyen csoportosításokban vizsgálva az árak területi megoszlását, a kialakuló kép is megosztottabbá válik. Feltűnnek a jobbparton a II. kerületnek (illetve a Pasarétnek), a balparton a IV. és V. kerületeknek a budapesti átlagot felülmúló és a VIII—IX. kerületeknek a külső részekkel egy színvonalon álló árai. Jelentékeny különbségeket találunk ugyancsak az egyes árstatisztikai körzetek között is. Részletekbemenő elemzésre e helyütt természetesen nincs lehetőség és így csak utalhatunk a statisztikai hivatal igen bőséges anyagának idevonatkozó részleteire.

Meg kell ehelyütt is említenünk, hogy a körzetek átlagárai alapján *ártérképek* is készültek, amelyek közül tizenkettőt az említett »Piackutatási munkálatok« II. részének 52—63. oldala közöl. A legszemléltetőbb módon ezek az ártérképek mutatják meg az élelmicikkek kiskereskedelmi árainak területi megoszlását.

Statikai árismertetésünk után térjünk át röviden *az árak dinamikus vizsgálatára.*

A budapesti üzleti élelmiszerárak 1938. évi április—szeptember havi adatait elsőízben a »Piackutatási munkálatok« c. kiadvány közölte.[1])

Azóta a Statisztikai Értesítő számú és a Statisztikai Évkönyvek közlik rendszeresen az adatokat.

A közölt adatok világosan feltüntetik az egyes hónapok árhullámzását. Megmutatják a húsárak júliusig tartó csökkenését, majd e hónaptól kezdődő átmeneti áremelkedés mértékét. Az októberben bekövetkező csúcspont után következő hónapokban ismét árlemorzsolódási folyamat indult meg.

Ez az árhullámzás megindokolja, hogy az árak időbeli alakulását 1938. április, július, október és 1939. január hónapjaira nézve bemutassuk. A hónapoknak ez a csoportosítása már csak azért is megfelel, mert mindegyik egy negyedév lezárását jelenti.

A területrészek árváltozásait vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a változások iránya, emelkedő vagy csökkenő volta mindenütt azonos s csak azok mértéke tekintetében találunk kisebb-nagyobb eltéréseket. Ha grafikusan ábrázolnánk ezt a jelenséget, úgy az ábrán a vonalak azonos irányban haladnának, a közöttük levő távolság azonban állandóan változó volna.

Az összes élelmicikkeknek hónapok szerint haladó és területileg (a jobbpart, a balpart belső és külső része szerint) megkülönböztetett vizsgálata természetesen igen nagy terjedelmet öltene. Ezért e helyen csak az eredményekből leszűrhető szabályszerűségek összefoglalására szorítkozhatunk.

Mindenekelőtt kitűnt, hogy az árszínvonal változásánál *a legnagyobb áreltérések* (százalékban kifejezve) *az olcsóbb húsféleségeknél jelentkeznek:* mert amíg Budapesten például a sertéskarajnál 1938. októberében 3·8% drágulás volt, addig az oldalasnál az áremelkedés ugyanekkor 19·8%; amikor 1939. januárjában a karajnál 4·4% olcsóbbodás lépett fel, akkor az áresés az oldalasnál ismét nagyobb, 6·6% volt. Ez a körülmény azonban azzal függ össze, hogy ez utóbbi húsfajtánál (éppúgy, mint a kocsonyahúsnál) a téli és nyári kereslet erősen eltérő. Itt tehát *idényszerű behatások* is szerepet játszanak.

Ezenkívül tapasztalható, hogy a város egyes részein nagyobb keresletnek örvendő húsféleségek az árváltozások iránt érzékenyebbek. A keresett cikkek árváltozásának mértéke mindig meghaladta a kevésbé keresett áruk árkilengését, így például sertéskarajnál Budán, az oldalasnál pedig Pest külső részén volt a legnagyobb az árváltozás mértéke.

Az eltérések nagyságát jól mutatják a húsfajtáknak az említett hónapokban kiszámított mérlegelt átlagárai:

[1]) II. rész. 49—51. oldal.

Megnevezés	Jobbpart	Balpart belső rész	Balpart külső rész	Budapest
Marhahús:				
1938. április 13.	202·1	191·6	180·8	191·7
1938. július 15.	183·7	175·7	163·8	175·0
1938. október 15.	191·4	182·3	172·4	182·2
1039. január 16.	184·9	175·8	165·3	175·6
Borjúhús:				
1938. április 13.	220·5	218·6	211·6	217·5
1938. július 15.	220·0	213·8	203·3	213·3
1938. október 15.	237·6	234·8	221·0	232·5
1939. január 16.	225·5	220·5	210·4	219·8
Sertéshús:				
1938. április 13.	173·6	172·6	169·4	172·1
1938. július 15.	163·1	161·2	157·4	160·7
1938. október 15.	176·2	175·9	174·5	175·6
1939. január 16.	171·5	168·5	166·7	168·7

E táblázatból is kiviláglik első pillanatra a területek ársorrendje és a húsárak már említett 1938. április—1939. januári árhulláma.

A táblázat azonban az árváltozások nagyságának megvizsgálására is alkalmas. A marha- és sertéshúsnál a legnagyobb mértékű árváltozást a balpart külső részein találjuk. A borjúhúsnál Pest belső részein, a többi területrészt meghaladó árváltozás jelentkezik, Buda pedig a maga magasabb áraival a legnyugodtabbnak mondható.

Élelmiszerárak rétegeződése a kiskereskedelemben.

Az elsőrendű életszükségleti cikkek ára az egyes üzletekben lényegesen eltér egymástól. A Székesfővárosi Statisztikai Hivatal új kiskereskedelmi árstatisztikája is azt igazolja, hogy a budapesti élelmiszerüzletek árai igen számottevő eltéréseket mutatnak. Ezeknek az áraknak kialakulásában a különböző körülmények okozta nagy eltérések mellett is észrevehető azonban bizonyos közös irányzat, amely lehetővé teszi az egyes árucikkekre vonatkozólag átlagárak kiszámítását és ezeknek az árszínvonal kifejezésére alkalmas árak gyanánt való elfogadását.

Az élelmicikkek kiskereskedelmi árstatisztikájánál a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal a legkisebb és legnagyobb árak szokásos feljegyzése helyett az összes üzletektől beszerzi a legfontosabb élelmicikkek tényleges napi árát s ezekből számítja ki az átlagárakat. Eközben Budapest egész területére érvényes átlagárak mellett a város egyes részeire, úgymint kerületekre, sőt kisebb területi egységekre — körzetekre — nézve is számít átlagokat.

Az így nyert átlagárak módszertanilag alig kifogásolhatók és az árszínvonal kifejezésére alkalmasak. Fogyatékosságuk azonban — mint minden átlagnak, — hogy az árak tényleges eloszlásáról, vagyis az árrendszer felépítéséről nem

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

tájékoztatnak. Azok a jelentős különbségek pedig, amelyek a fővárosi üzletekben az élelmicikkek eladási árainál jelentkeznek, indokolttá teszik egy lépéssel tovább menve *az árak szóródásának, illetve rétegeződésének vizsgálatát.* Ennek kapcsán azt kell tisztázni, hogy *a különböző élelmicikkeknél melyek azok az ártípusok, amelyek az üzletek legnagyobb részében érvényesülnek és hogy vajjon az árak többségben az átlagárhoz közel tömörülnek-e,* vagy attól távolabb helyezkedve el széles skálán mozognak.

Az adatszolgáltatás tárgyát képező összes élelmicikkeknél az árak rétegeződésének vizsgálatára e szűkreszabott keret nem ad lehetőséget és ezért csak néhány jellemző cikk ára képezi a vizsgálat tárgyát. Az alábbi tábla az üzletek megoszlását mutatja be 1939. április 15-iki árak alapján.[1])

Üzletek számának megoszlása egyes élelmicikkek árának nagysága szerint. — 1939. április 15.

Marhafelsál			Borjúcomb			Sertéskaraj, rövid		
Ár kg/fillér	Üzletek száma		Ár kg/fillér	Üzletek száma		Ár kg/fillér	Üzletek száma	
	absz.	%		absz.	%		absz.	%
—140.....	13	1·9	—200.....	19	3·0	—190.....	4	0·6
141—160.....	139	20·2	201—220.....	114	17·8	191—200.....	70	9·8
161—170.....	71	10·3	221—240.....	158	24·7	201—210.....	46	6·4
171—180.....	168	24·5	241—250.....	13	2·0	211—220.....	290	40·6
181—190.....	25	3·6	251—260.....	115	18·0	221—230.....	186	26·0
191—200.....	100	14·6	261—270.....	39	6·1	231—240.....	111	15·5
201—210.....	21	3·1	271—280.....	126	19·7	241—	8	1·1
211—220.....	95	13·8	281—290.....	4	0·6			
221—230.....	2	0·3	291—300.....	42	6·5			
231—240.....	31	4·5	301—	10	1·6			
241—	22	3·2						
Összesen.....	**687**	**100·0**	Összesen.....	**640**	**100·0**	Összesen.....	**715**	**100·0**

Sertészsír			Közönséges füstölt szalonna			Teavaj, tömb		
Ár kg/fillér	Üzletek száma		Ár kg/fillér	Üzletek száma		Ár kg/fillér	Üzletek száma	
	absz.	%		absz.	%		absz.	%
—145.....	38	3·3	170.....	14	0·7	300.....	2	0·1
146—150.....	170	14·7	180.....	159	8·2	320.....	82	4·6
151—155.....	95	8·3	190.....	64	3·3	330.....	14	0·8
156—160.....	650	56·3	200.....	413	21·2	340.....	322	17·9
161—165.....	60	5·2	210.....	73	3·8	350.....	21	1·2
166—170.....	124	10·8	220.....	314	16·1	360.....	1.179	65·7
171—175.....	4	0·3	230.....	31	1·6	370.....	13	0·7
176—	13	1·1	240.....	619	31·8	380.....	158	8·8
			250.....	16	0·8	390.....	2	0·1
			260.....	243	12·5	400.....	1	0·1
Összesen.....	**1.154**	**100·0**	Összesen.....	**1.946**	**100·0**	Összesen.....	**1.794**	**100·0**

[1]) A »Piackutatási munkálatok« c. kiadvány (Statisztikai Közlemények, 84. kötet 3. szám) már utalt az erre vonatkozó kezdeményezésre (58. oldal, 4. jegyzet). Ugyanitt az árstatisztikai körzetek számának elosztását mutatta be a szóbanlévő kiadvány, az átlagárak magassága szerint.

Friss teatojás			Búzaliszt 0gg			Pékkenyér, félfehér		
Ár kg/fillér	Üzletek száma		Ár kg/fillér	Üzletek száma		Ár kg/fillér	Üzletek száma	
	absz.	%		absz.	%		absz.	%
120—125	19	0·7	36	7	0·2	34	63	2·0
126—130	207	7·8	37	64	2·1	35	6	0·2
131—135	263	9·9	38	711	23·7	36	278	9·1
136—140	1.112	41·8	39	237	7·9	37	15	0·5
141—145	260	9·8	40	1.525	50·7	38	2.511	82·0
146—150	474	17·8	41	73	2·4	39	3	0·1
151—155	176	6·6	42	355	11·8	40	167	5·4
156—160	136	5·1	43	2	0·1	41	2	0·1
161—165	2	0·1	44	33	1·1	42	18	0·6
166—	10	0·4	45	1	0·0			
Összesen	2.659	100·0	Összesen	3.008	100·0	Összesen	3.063	100·0

Friss péksütemény			Bab, fehér, aprószemű			Vöröshagyma		
Ár db/fillér	Üzletek száma		Ár kg/fillér	Üzletek száma		Ár kg/fillér	Üzletek száma	
	absz.	%		absz.	%		absz.	%
3	4	0·1	34	54	2·0	16	13	0·5
3·5	59	1·6	36	391	14·3	18	37	1·4
4	720	19·4	38	281	10·3	20	321	11·8
4·5	71	1·9	40	915	33·4	22	383	14·1
5	2.850	76·9	42	146	5·3	24	1.488	54·6
6	2	0·1	44	572	20·9	26	257	9·4
			46	48	1·8	28	204	7·5
			48	299	10·9	30	20	0·7
			50	7	0·2			
			52	25	0·9			
Összesen	3.706	100·0	Összesen	2.738	100·0	Összesen	2.723	100·0

Az összeállításból kitűnik, hogy *az üzletek az élelmicikkeket igen különböző árakon hozzák forgalomba.* Vannak árucikkek, melyeknél az előforduló legkisebb és legnagyobb ár között 100%-os, vagy még nagyobb eltérés is mutatkozik (marhahús). Más cikkek (pl. a zsír) árai bizonyos középpont körül csoportosulnak, a rendkívül alacsony vagy magas árak kevés esetben fordulnak elő.

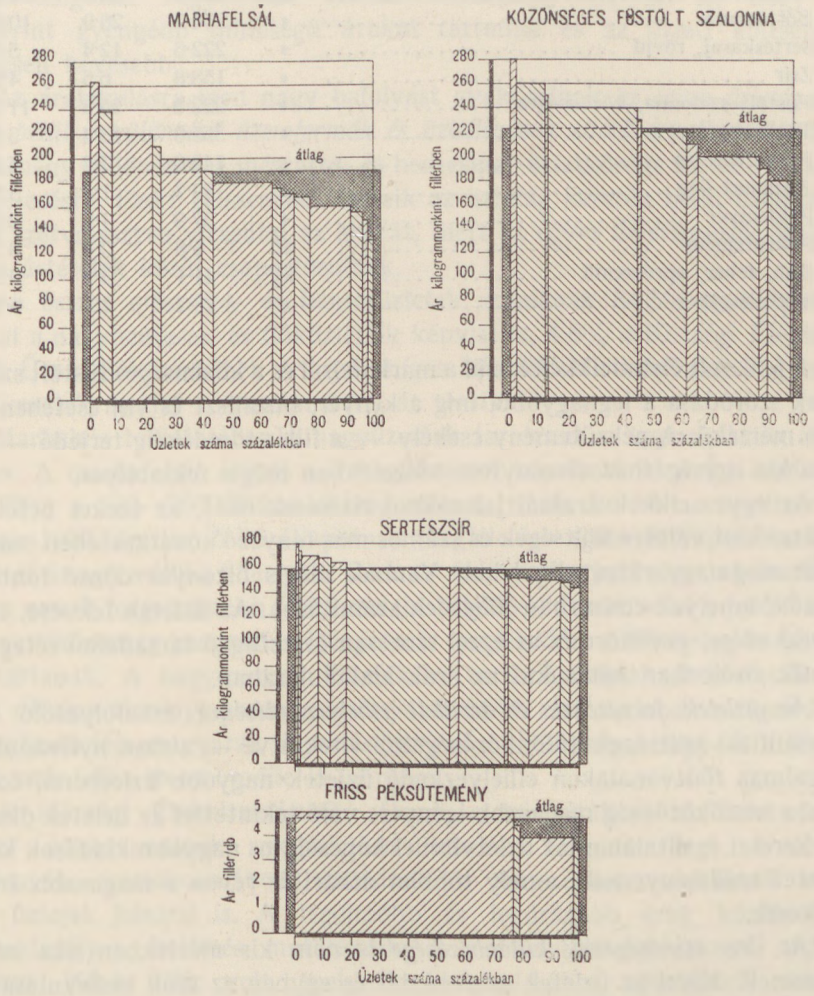
A tej, tejtermékek és a tojás árusításával foglalkozó üzletág körébe tartozó élelmicikkek közül a tömbvaj igen kiegyensúlyozott áralakulást mutat. A nagy tejvállalatok a kiterjedt fiókhálózataik révén domináló szerepet játszanak az árak kialakulásában.

A búzaliszt és a vele szorosan összefüggő pékkenyér és friss péksütemény árainál nem mutatkozik nagyobb árkülönbség. A félfehér kenyér ára az esetek 82%-ában, a péksüteményé 77%-ában, a teavajé és búzaliszté is több, mint az esetek felében azonosnak mutatkozik. A füstölt szalonna ára ezzel szemben szélesen eloszlik (minőségi különbségektől is befolyásolva) az árak skáláján.

Meglepően jól és igen szemléltetően domborítja ki az egyes élelmicikkek árrétegeződését és az árak között mutatkozó eltéréseket olyan *grafikus ábrázolás,*

mely az üzletek számának (százalékos) megoszlását mutatja be, különböző ármagasságok szerint.[1])

Az üzletek számának megoszlása árak szerint 1939. április 15-én.

Minthogy az így kapott kép még mindig túl általános, szükség lehet olyan mérőszámra, amely az áraknak az elhelyezkedéséről és a szóródás mértékéről közvetlenül tájékoztat. *A matematikai statisztika* e célra több módszert is ajánl. A szóródás többféle mértékszáma közül az ú. n. *»négyzetes eltérést«* alkalmazzák

[1]) E grafikonfajtát *dr. H. Liebe* alkalmazta, »Preisbildung bei Gemüse und Obst« c. tanulmányában. (Berichte über Landwirtschaft, Sonderheft 52. sz. 14. old.)

a leggyakrabban.[1]) Néhány élelmicikk árának ilymódon számított szóródása abszolút számban és százalékban kifejezve a következő :

Megnevezés	Egység	Átlagár kg/fillér	Szóródás absz.	Szóródás %
Marhafelsál	kg	188·3	28·0	14·9
Borjúcomb	«	254·2	26·9	10·6
Sertéskaraj, rövid	«	222·6	12·4	5·6
Zsír	«	158·8	6·6	4·2
Füstölt szalonna, közönséges	«	222·8	25·3	11·3
Tömbvaj	«	355·8	13·4	3·8
Friss teatojás	«	142·0	7·8	5·5
Búzaliszt 0gg	«	39·7	1·4	3·5
Pékkenyér	«	37·9	1·0	2·6
Péksütemény	db	4·8	0·4	8·3
Bab, fehér, aprószemű	kg	41·1	3·9	9·5
Vöröshagyma	«	23·7	2·3	9·7

A felsorolt élelmicikkek közül a marhafelsál és a közönséges füstölt szalonna árainak szóródása a legnagyobb, míg a kenyér, búzaliszt és vaj esetében a legkisebb mértékű. A péksütemény csekély — a fillér töredékéig terjedő — szóródása a kis egységárhoz viszonyítva százalékban mégis tekintélyes.

Az egyes cikkek árainál jelentkező eltérések okát, az ezeket befolyásoló és üzletenkint változó költségek és számos más tényező következtében maradéktalanul megmagyarázni alig lehet. Vannak mégis bizonyos döntő fontosságú tényezők, amelyek elsősorban jöhetnek számításba. Az üzletek fekvése, területi elhelyezkedése, vevőköre és az ezzel szorosan összefüggő társadalmi rétegeződés éreztetik elsősorban hatásukat az árak kialakulásában.

Az üzletek fekvésének és területi elhelyezkedésének árbefolyásoló hatása — a szállítási költségek különbözőségeitől eltekintve — abban nyilvánul, hogy a forgalmas főútvonalakon elhelyezkedő üzletek nagyobb üzletbérei, továbbá éppen a vevőközönség magasabb igényére való tekintettel az üzletek díszesebb külső keretei és általában az üzletvitellel kapcsolatos nagyobb kiadások költségtöbbletet eredményeznek, amely többlet áthárítás révén a magasabb árakban jelentkezik.

Az áru minőségének különbözősége is nem kis mértékben oka az árak eltéréseinek. Mivel az üzletek színvonalát és egyben az árak kialakulását azok vevőköre határozza meg, egészen bizonyos, hogy a jobbmódú, igényesebb fogyasztóközönség által lakott városrészekben a kereslet a jobb minőségű cikkek iránt nagyobb és így ezek az üzletek a magasabb árakat képviselik.

---

[1]) A négyzetes eltérés nem más, mint a középértéktől való eltérések négyzeteinek átlagából vont négyzetgyök. Ha a számtani átlagtól való eltérések jele d, az esetek (ez alkalommal az üzletek) száma : N, akkor a szóródás képlete :

$$\sigma = \sqrt{\frac{1}{N} \Sigma d^2}$$

A főváros kültelki gyérnépességű területén lévő üzletek a kevés-számú vevőközönség miatt, míg a szegényebb néprétegek által lakott területek kis üzletei egyrészt a nagy verseny, másrészt pedig a fogyasztóközönség kisebb vásárlóerejére való tekintettel olcsóbb árakkal kénytelenek dolgozni. Figyelembe veendő körülmény itt az is, hogy ezek rendszerint gyengébb minőségű árukat tartanak és az üzleti költségük is lényegesen kevesebb.

Az áralakulásra igen nagy befolyást gyakorolnak *az egyes üzletágak, sőt azokon belül a különböző üzemformák és üzlettípusok eltérő árkalkulációi is.* Ez a körülmény különösen a mészáros- és hentesipar üzletkörébe tartozó cikkeknél jut kifejezésre. Ezért célszerűnek látszik az üzletág keretén belül üzemformák szerint szétválasztva vizsgálni az árakat, mert az egyes üzlettipusok árai más és más ártételek körül csoportosulnak.

Az összes mészáros- és hentesüzletek számának 84·6%-át kisiparosok, 5·3%-át a nagyhentesek és fióküzleteik képviselik, 4·8% a Községi Élelmiszerárusító Üzem fióküzleteinek aránya, míg a hússzékkel rendelkező Fogyasztási Szövetkezetek árudái a létszám 5·3%-át teszik.

Marhahús tekintetében a nagyüzemek tartoznak a legmagasabb árkategóriába. A marhafelsál áránál a 7 nagyüzemet képviselő 41 üzlet közül több mint 70% a 220—260 filléres árcsoportba tartozik, holott az említett húsfajtának 1939. április 15-iki állapotnak megfelelően egész Budapest területére számított átlagára 188·3 fillér volt. Ezek az üzletek nagyobbrészt a belterületen, részben annak forgalmasabb főútvonalain helyezkednek el, ahol a jobb vásárlóerejű vevőközönség magasabb igényeinek megfelelően minőségileg is kiválóbb árut tartanak. A nagyüzemek kötelékébe tartozó üzleteknél is találkozunk ugyan néhány viszonylagosan alacsonyabb árral, amit azonban a cégek különleges kalkulációja magyaráz. A sertéskarajnál e különbség a nagy- és kisüzemek között már nem domborodik ki annyira.

A Községi Élelmiszerárusító Üzem a húsfajtáknál az üzlet fekvése szerinti árszínvonalnak megfelelően három ártípust tart érvényben. A környék árszínvonalához igazodnak a hússzékkel rendelkező szövetkezeti üzletek húsárai is. A legolcsóbb és legdrágább árak között itt is igen tekintélyes áreltérés mutatkozik. A marhafelsál szövetkezeti átlagára különben 199·4 fillér volt, melynek kialakulásához kétségkívül minőségi különbségek is nagyban hozzájárulnak. A sertéskarajnál a szövetkezeti üzletekben két ár érvényesül. Az üzletek a 220 és 230 filléres árak között oszlanak meg és így a sertéskaraj budapesti (222·6 filléres) kiskereskedelmi átlagára a két ár közé esik.

Sokkal változatosabb és egymástól nagyon is eltérő áralakulást mutatnak az említett húsfajták tekintetében a kisiparosok. Ezeknél találjuk a legalacsonyabb és egyben a legdrágább árakat. A marhafelsálnál 100%-os, a sertéskarajnál pedig 50%-os eltérést is mutatnak az előforduló legalacsonyabb és

legmagasabb árak. Természetes, hogy ezek az átlagos színvonalhoz mérten alacsony vagy felső határon fekvő magas árakat kevés számú üzlet képviseli és az illető üzletet jellemző sajátságos tényezők azok, amelyek ezen árak kialakulására kihatással vannak.

A zsír ára a fővárosban nem mutat nagy árkülönbséget és így az árak szóródása is kicsiny. Igaz ugyan, hogy az előforduló minimális és maximális árak között 28·6%-os különbség is észlelhető, de ez utóbbi magas árak egészen szórványosan fordulnak elő és az összes eseteknek igen csekély százalékát (170 fillér felett: 1·4%) teszik ki. Ezek kivétel nélkül kültelki szatócsüzletek magas árai, aminek magyarázataképen utalni kell a »Piackutatási munkálatok« erre vonatkozó ismertetésére.[1]) A szatócs és rokonszakmájú üzletek az összes zsírárusítással foglalkozó üzleteknek 35%-ot kitevő csoportja a drágább, a mészáros- és hentesipar körébe tartozó üzletek pedig az alacsonyabb árakat képviselik. A Községi Élelmiszerárusító Üzem 150 és a fogyasztási szövetkezetek 150—152 filléres zsírára a budapesti átlagár alatt van. A nagyüzemek fiókjainak 22%-a szintén ezt az árat követi, 68%-a még olcsóbb árcsoportba tartozik, míg 10%-uk 160 fillérrel árusít. A különböző üzletágaknak az április 15-iki zsírár szerinti megoszlása alább következik:

Megnevezés	Üzletek száma					
	Mészáros és hentes		Községi Élelmiszer-árusító Üzem	Fogyasztási szövetkezet	Fűszeres és szatócs	Összesen
	kisiparos	nagyüzem				
Sertészsír ára kg-ként f-ben:						
—145	11	26	—	—	1	38
146—150	44	7	37	50	32	170
151—155	58	4	—	23	10	95
156—160	426	4	—	—	220	650
161—165	19	—	—	—	41	60
166—170	37	—	—	—	87	124
171—175	1	—	—	—	3	4
176 —	—	—	—	—	13	13
Összesen	**596**	**41**	**37**	**73**	**407**	**1.154**

A közönséges füstöltszalonna áránál az egyes üzletágak eltérő árai szintén hozzájárulnak a 64·7%-os különbség kialakulásához. A legolcsóbb árakat a Községi Élelmiszerárusító Üzem, a nagyüzemek és fogyasztási szövetkezetek üzletei mutatják, míg a szatócs- és csemegeüzleteknél a drágább árak is nagyobb számmal jelentkeznek. A közönséges füstölt szalonna budapesti 222·8 átlagában a hentesek 200·7, a csemege- és szatócsüzletek pedig 236·6 filléres átlaggal vesznek részt.

A piackutatással kapcsolatos munkálatoknál az üzletek területi elhelyezkedését és egyúttal az ár magasságát különleges kartogrammok tüntették fel.

[1]) II. kötet 60. oldal.

Az alkalmazásba vett újrendszerű ábrázolás a pont-térkép előnyeit egyesíti az árszínvonal feltüntetésével, mely utóbbi a pontok színezése útján történt. A »Piackutatási munkálatok« II. kötete viszont több színezett ártérképet mutatott be, melyek más módszerrel: a körzetenkinti átlagárak segítségével ábrázolták az árak területi kialakulását. Ezek az újrendszerű térképes munkák, — melyek bemutatásától a sokszorosítás tetemes költségei miatt ehelyütt el kellett tekinteni, — az árak területi rétegeződéséről adnak igen mélyreható felvilágosítást.

Magyar Tudományos Akadémia
Könyvtára 55320/1951. sz.

Fontosabb közélelmezési adatok áttekintése.[1])

Megnevezés	Egység	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939[2])
I. Élőállat, hús.											
1. Állatvásári forgalom.											
Felhajtás a budapesti marha-, illetve sertésvásárra :											
nagymarha[3])	db	62.867	44.323	38.286	28.937	22.648	19.170	17.286	16.053	19.266	29.248
borjú[3])	»	63.200	73.264	95.365	84.724	82.035	88.145	62.849	55.242	49.803	75.987
zsírsertés	»	526.905	492.981	470.793	308.125	352.690	546.639	478.294	430.050	442.041	453.145
hússertés	»				149.262	123.298	158.711	121.998	109.476	148.390	226.229
Átlagsúlyok :											
nagymarha[4])	kg	569	593	601	609	614	631	613	584	608	565
sertés[5])	»	112	108	106	115	118	118	117	117	114	112
2. Közvágóhidak forgalma.											
Levágott állatok száma :											
nagymarha	db	51.315	45.371	48.274	46.131	43.649	42.629	42.582	35.977	38.316	41.420
borjú	»	71.715	82.635	100.452	96.183	111.053	130.300	109.417	89.678	89.176	117.688
aprómarha	»	42.145	63.231	39.088	37.100	32.142	32.375	33.461	43.599	35.538	56.360
zsírsertés	»	508.112	479.158	464.226	305.810	386.028	574.065	498.541	474.386	476.784	482.230
hússertés	»				152.346	120.456	156.694	121.896	122.469	177.032	238.030
Vágóhídi összes élősúly :											
nagymarha	q	.	.	.	.	.	.	.	199.772	229.816	237.300
borjú	»	.	.	.	.	.	.	.	66.941	66.482	85.251
aprómarha	»	.	.	.	.	.	.	.	15.535	11.679	19.937
sertés	»	.	.	.	.	.	.	.	[6])615.000	[6])730.000	823.341
3. Élőállatok ára havi átlagban a marha-, illetve sertésvásáron.											
Tarka ökör, I. rendű	fill/kg	106	87	64	54	54	61	78	91	76	78
» tehén, II. »	»	77	63	41	39	41	43	57	69	58	54
Soványmarha	»	98	81	51	40	43	41	58	81	69	56
Szedett sertés I. rendű[7])	»	.	111	95	83	77	78	99	106	101	98
» » II. »[8])	»	128	106	89	80	73	70	92	103	97	92
Soványsertés	»	157	111	90	109	86	60	96	124	101	88
Vágómarha mérlegelt átlagára[9])	»	83	68	44	40	42	40	58	71	59	48
Borjú átlagára	»	130	92	68	72	71	66	91	106	92	80
4. A hízlalás jövedelmezőségére jellemző adatok.											
Takarmányárak :											
tengeri[10])	P/q	13·58	14·55	13·41	7·34	9·92	13·75	12·30	12·05	15·32	17·04
búzakorpa[10]) [11])	»	8·30	11·82	9·93	5·49	9·51	11·93	10·49	11·52	13·66	13·57
lucernaszéna[11]) [12])	»	9·45	9·67	8·15	5·62	7·09	9·97	7·60	6·79	9·19	9·57
Vágómarhaár és takarmányár hányadosa[12]) [13])	»	11·78	7·08	5·40	8·02	6·30	4·26	7·65	10·40	6·56	4·87
Sertéshizlalás jövedelmezősége[13])											
Hízottsertésár (urad. I. r.)[14])	fill/kg	136	115	103	85	83	86	103	111	107	106
5·4 kg tengeri ára	fillér	73	78	73	40	54	74	66	65	83	92
1 kg hízottsúlyra eső sovány-sertés- és tengeriköltség	»	108	91	80	68	67	68	79	89	90	90
Hízottsertésár és a hízlalási költség különbözete											
ráhízlalásnál	»	63	37	30	45	29	12	37	46	24	14
beállítás és hízlalásnál	»	28	24	23	17	16	18	24	22	17	16
5. Magyarország élőállat- és húskivitele.[*])											
Élőmarha	db	160.226	98.596	50.007	70.480	68.878	66.426	74.950	106.954	54.601	74.594
Élősertés	»	248.459	105.408	116.903	159.552	125.897	183.147	175.449	165.292	228.792	382.286
Sertéshús	q	20.229	9.411	1.582	948	553	125.345	125.281	27.820	49.435	35.499
Sertészsír, háj, szalonna	»	83.456	43.713	34.827	59.762	134.752	241.887	192.938	210.580	185.273	139.893
6. Húsfogyasztás Budapesten.[15])											
Marhahús	q	117.494	109.252	115.208	115.183	109.712	105.623	101.599	86.964	82.438	101.402
Borjúhús	»	53.841	58.573	70.779	73.480	73.534	81.062	66.023	55.260	59.381	72.540
Aprómarha húsa	»	6.194	5.447	5.027	3.661	3.449	4.066	5.602	6.009	6.237	8.131
Sertéshús	»	210.958	196.507	186.915	197.371	215.535	266.299	225.327	234.534	251.088	293.865
Szalámi és szelencehús	»	3.733	2.717	3.320	5.031	3.320	5.603	5.861	5.068	5.211	7.777
Lóhús	»	25.799	24.621	22.333	18.667	13.534	14.262	15.543	16.779	14.339	12.949
Együtt	»	**418.019**	**397.117**	**403.582**	**413.393**	**419.084**	**476.915**	**419.955**	**404.614**	**418.694**	**496.664**
Baromfi	»	113.214	116.581	113.076	126.505	142.548	126.059	106.993	124.320	130.155	123.934
Vad	»	4.237	4.887	3.654	3.824	3.775	2.905	2.768	2.632	2.039	2.392
Hal	»	16.323	21.917	19.158	18.429	19.354	20.264	20.467	23.370	23.288	24.063
Zsírfélék (fehéráru)	»	205.934	216.963	203.841	208.370	165.720	162.968	180.011	183.653	180.562	235.622
Összesen	»	**757.727**	**757.465**	**743.311**	**770.521**	**750.481**	**789.111**	**730.194**	**738.589**	**754.738**	**882.675**
7. Hűtőházi készlet.[16])											
Hús	q	.	.	.	.	.	.	.	1.262	11.407	13.863
Sózottszalonna és sertészsír	»	.	.	.	.	.	.	.	2.693	20.016	38.124
Baromfi, vad és hal	»	.	.	.	.	.	.	.	2.856	3.736	4.163

[1]) Az adatok más megjelölés híjján évi összeget, áraknál és átlagot jelentő számsoroknál pedig évi átlagot jelentenek. — [2]) Az 1939. évi adatok egy része előzetes eredmény. — [3]) A vesztegvásár forgalma nélkül. — [4]) Az 1930—1936. évig bika, ökör, tehén ; 1937-től bika, ökör, tehén, növendék és bivaly átlagsúlya. — [5]) Az 1930—1936. évben a havonkinti átlagsúlyok számtani átlaga ; 1937-től kezdve mérlegelt évi átlag. — [6]) Közelítő adat. — [7]) Az 1931—1936. évben »szedett közép« átlagára. — [8]) Az 1930—1936. évben »fiatal könnyű« átlagára. — [9]) Fajta, ivar és minőség szerint részletezett áraknak a felhajtás alapján mérlegelt átlaga. — [10]) Átlagár a budapesti árutőzsdén. — [11]) Az 1937. évig hóvégi árak ; 1938-tól havi átlagárak. — [12]) Budapesti árjegyzések alapján. — [13]) Hat takarmány fajta (tengeri, korpa, burgonya, szárított répaszelet, lucernaszéna, rétiszéna) mérlegelt átlagára alapján. — [14]) Az 1930—1936. évig bezárólag »fiatal nehéz« átlagára. — [15]) A hűtőházak tárolási forgalmának figyelembevételével, de az egyéb helyen tárolt és egyik évről a másikra átvitt mennyiségre való tekintet nélkül. — [16]) Évvégi készlet. — [*]) A m. kir. Központi Statisztikai Hivatal adatai.

Fontosabb közélelmezési adatok áttekintése.[1]) (Folytatás.)

Megnevezés	Egység	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939[2])
8. Hús áralakulása.											
Nagybani árak a közvágóhidi húsvásárokon :											
marhahús, helybeli vágású[3])	fill/kg	153	122	85	81	88	90	110	136	119	112
borjú, bőrben helybeli vág.	«	232	166	123	120	119	111	149	171	152	133
szalonnás félsertés helyb.vág.	«	170	144	131	111	105	108	133	141	136	133
A hús kicsinybeni mérlegelt átlagára :[4])											
marhahús	fill/kg	246	220	163	142	140	137	165	193	195	178
borjúhús	«	329	276	202	181	185	175	218	255	239	219
sertéshús	«	233	199	159	143	141	124	155	176	171	172
9. Az élőállat-hús árkülönözet.[5])											
Élőmarha és marhahús kicsinybeni ára között	P	48·33	48·51	40·88	36·78	35·38	36·48	37·54	41·18	46·45	50·26
Élőborjú és borjúhús kicsinybeni ára között	«	72·77	73·66	53·99	42·37	44·34	44·36	46·80	49·09	54·71	58·48
Élősertés és szalonnás félsertés ára között[6])	«	.	.	.	.	13·15	12·56	16·88	16·72	16·94	16·47
Élősertés és sertéshús kicsinybeni ára között[6])	«	.	.	.	.	30·99	32·85	36·49	38·70	36·24	33·88
10. A budapesti húsforgalom összes pénzértéke.											
A húsfogyasztás összes kicsinybeni pénzértéke	1000 P	.	.	.	.	.	84.769	94.354	100.987	99.603	118.924
Az élőállat-hús árkülönbözet összes pénzértéke	«	.	.	.	.	.	32.671	32.139	31.774	32.958	42.506
Ebből bruttóhaszon[7])	«	.	.	.	.	.	23.473	22.593	21.701	23.182	31.048
100 kg húsra eső :											
átlagos árkülönbözet	P	.	.	.	.	.	53·0	56·1	56·8	57·5	60·4
átlagos bruttóhaszon[7])	«	.	.	.	.	.	38·1	39·4	38·8	40·4	44·1
11. Baromfi.											
Felhozatal Budapestre vasúton és hajón :											
élő baromfi	q	25.493	14.940	18.168	17.516	16.223	9.725	8.903	8.080	10.107	8.166
vágott baromfi	«	30.272	16.658	49.992	45.118	41.206	41.119	39.533	43.312	55.604	52.780
Felhozatal a Nagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra :[8])											
élő baromfi	«	35.974	39.571	36.013	43.889	51.383	41.766	39.298	39.223	28.239	26.103
vágott baromfi	«	28.184	35.000	39.696	74.598	75.196	49.738	36.699	54.138	85.831	84.368
A forgalom összes pénzértéke :[9])											
nagyban	1000 P	.	.	.	.	.	.	.	.	15.540	15.737
kicsinyben	«	.	.	.	.	.	.	.	.	18.995	19.277
A vágott baromfi átlagos kicsinybeni egységértéke	P/kg	.	.	.	.	.	.	.	.	1·60	1·68
II. Tej és tejtermékek, tojás.											
1. Felhozatal Budapestre.											
Érkezett bruttó tejmennyiség	1000 l	150.289	141.712	130.938	118.314	118.880	114.471	140.571	146.273	146.462	146.368
Forgalomba hozott tejmennyiség	«	127.091	122.329	108.415	88.912	89.137	85.430	111.932	119.386	122.655	124.698
Tejfogyasztás fejenkint egy napra	l	0·35	0·33	0·29	0·24	0·23	0·22	0·29	0·30	0·31	0·31
Tojásfelh. vasúton és hajón[10]).	q	66.043	64.342	61.845	65.417	71.430	58.034	55.926	42.079	65.948	62.349
Tojásfelhozatal a Nagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra[8]) [11])	«	33.825	42.072	33.268	45.673	54.169	47.674	40.884	39.561	64.081	65.714
2. Hűtőházi készlet.[12])											
Tejtermék	q	.	.	.	.	.	.	.	377	583	531
Tojás (hűtőházi, ládában)	1000 db	.	.	.	.	.	.	.	699	2.969	557
Kannatojás	q	.	.	.	.	.	.	.	164	92	78
Tojás »meszes« tárolással[13])	1000 db	.	.	.	.	.	.	.	.	1.943	78
3. Magyarország kivitele.*)											
Vaj	q	15.564	18.441	20.395	36.462	39.869	25.026	47.185	59.516	35.203	15.197
Tojás	«	131.771	119.813	63.969	115.156	95.057	82.556	69.331	114.539	140.826	103.546
4. Nagybani árak.[14])											
Teavaj, tömb, pasztörözött tejszínből[15])	P/kg	3·64	3·32	2·88	2·—	1·95	2·34	2·50	3·24	3·20	3·26
Főzővaj	«	2·65	2·40	2·48	1·63	1·45	1·95	.	.	2·50	2·55
Tehéntúró, sovány	«	—·36	—·29	—·31	—·14	—·14	—·22	—·30	—·39	—·43	—·53
Tojás, ládaáru, eredeti[16])	«	1·92	1·69	1·36	1·21	1·05	1·35	1·45	1·34	1·38	1·51
5. Kicsinybeni árak.[17])											
Teavaj, tömb, pasztörözött tejszínből[15])	«	4·11	3·88	3·40	2·69	2·51	2·91	3·06	3·52	3·57	3·60
Főzővaj	«	3·58	3·20	2·90	2·30	2·12	2·47	2·60	2·77	2·87	2·99
Tehéntúró, sovány	«	—	—·54	—·55	—·36	—·36	—·43	—·40	—·53	—·65	—·70
Teatojás[16])	«	2·31	2·12	1·76	1·54	1·38	1·63	1·78	1·65	1·68	1·77
Főzőtojás[16])	«	1·92	1·76	1·43	1·27	1·05	1·38	1·59	1·51	1·56	1·59

[1]) Az adatok más megjelölés híjján évi összeget, áraknál és átlagot jelentő számsoroknál pedig évi átlagot jelentenek. — [2]) Az 1939. évi adatok egy része előzetes eredmény. — [3]) Mérlegelt átlagár. — [4]) Az egyes húsfajták kitermelési arányszámai alapján. — [5]) 100 kg élőállat árának és a belőle kitermelhető hús értékének különbözete a melléktermékek figyelembevételével. — [6]) Az I. és II. r. uradalmi zsírsertés árának figyelembevételével. — [7]) A tarifális költségek levonása után. — [8]) A közúti felhozatal megállapítása az 1937. évig a szállítmányok (autók, kocsik és gyalogos árusok) száma és becslésszerű átlagos raksúly, az 1938. évtől kezdve a tényleges mennyiség feljegyzése alapján történt. — [9]) Élő és vágott baromfi együtt. Az élelmiszernagyvásártelepi forgalom, az ottani nagybani árjegyzés, valamint a vásárcsarnokok kicsinybeni árjegyzése alapján. — [10]) Nettósúlyban. — [11]) Vasúton, hajón és közúton, beleértve az ú. n. gyalogos felhozatalt is. (Nettósúlyban.) — [12]) Évvégi készlet. — [13]) Magáncégek által tárolt mennyiséggel együtt. — [14]) Évi átlagárak a Nagyvásártelepen. — [15]) Az 1936. évig bezárólag a centrifugált teavaj átlagára. — [16]) Az 1936. év május havától az árjegyzés súly szerint történik. A korábbi évek láda (1440 db), ill. darab szerint jegyzett árainak átszámítása kilogrammonkint 19 darab tojás alapulvételével történt. — [17]) Évi átlagárak a vásárcsarnokokban. — *) A m. kir. Központi Statisztikai Hivatal adatai.

Fontosabb közélelmezési adatok áttekintése.[1]) (Vége.)

Megnevezés	Egység	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939[2])
III. Búza, liszt, kenyér.											
1. Forgalom.											
Felhozatal Bp-re vasúton és hajón búza	q	3,037.780	2,162.251	1,256.148	2,339.700	1,956.283	2,048.666	2,590.123	2,091.245	2,829.637	3,182.467
liszt és dara	«	1,485.072	1,326.639	895.980	741.709	773.924	725.823	757.211	776.334	777.365	862.736
Elszáll. Bp-ről vasúton és hajón búza	«	486.656	735.191	505.867	325.119	510.575	206.055	571.694	411.741	120.184	880.089
liszt és dara	«	1,284.451	726.354	374.177	329.161	317.150	397.902	473.825	496.588	293.741	359.816
Magyarország kivitele*) búza	«	3,472.396	3,608.506	1,439.100	4,503.649	4,557.952	3,307.750	5,705.539	3,578.442	4,364.447	10,078.824
liszt és dara	«	2,300.851	1,246.937	598.048	491.547	490.017	526.734	541.748	577.821	342.886	733.438
2. Árak.											
Búza 80 kg-os, átlagára[3]) ..	P/q	19·35	12·93	12·99	11·07	13·24	16·95	16·88	20·72	21·69	20·67
Búzaliszt nagybani[4])	«	26·63	26·77	30·05	25·32	22·82	25·18	24·84	29·23	31·14	29·80
Félfehér pékkenyér kicsinyben	fill./kg	.	.	.	.	.	.	.	38	38	38
Félbarna pékkenyér kicsinyben	«	42	38	42	36	31	33	33	34	35	35
1 kg kenyér és az előállításához szükséges liszt árkülönbözete:											
félfehér kenyér esetében ...	fillér	.	.	.	.	.	.	.	13	13	14
félbarna kenyér esetében ..	«	24	18	17	15	13	13	14	10	10	12
IV. Zöldség és főzelékfélék.											
1. Felhozatal a Nagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra.[5])											
Burgonya	q	534.770	665.908	545.130	567.941	554.132	728.741	699.295	672.963	714.562	666.142
Vöröshagyma	«	69.807	83.849	78.842	69.034	85.742	96.091	77.433	96.227	110.219	106.426
Fejeskáposzta	«	123.934	118.390	86.941	91.042	89.852	110.101	121.339	110.775	145.199	136.375
Gyökérzöldség[6])	«	631.175	534.423	576.802	572.678	689.919	115.091	144.483	136.316	149.083	128.635
Egyéb zöldség és zöldfőzelék	«						573.132	588.777	586.058	706.317	620.397
2. Felhozatal Budapestre vasúton és hajón.											
Burgonya	q	951.844	1,125.007	958.916	839.028	779.061	975.012	895.711	856.534	857.316	766.274
Zöldség és zöldfőzelék	«	466.757	462.445	451.472	448.203	444.030	466.758	474.335	469.343	483.333	519.258
Szárazfőzelék	«	163.375	136.783	198.459	282.877	167.401	209.806	229.921	216.490	232.138	235.499
3. Hűtőházi készlet.[7])	«	.	.	.	.	.	.	.	130	10	—
4. Kicsinybeni havi átlagárak a vásárcsarnokokban.											
Burgonya, őszi rózsa	fill./kg	10	16	15	10	9	13	14	9	11	9
« Ella	«	10	13	12	8	8	11	10	8	10	11
Vöröshagyma, makói	«	11	23	31	11	11	20	18	14	26	17
Szárazbab, fehér, aprószemű .	«	61	44	31	21	23	35	42	42	38	42
Borsó, hántolt, feles	«	83	62	60	53	45	57	56	48	47	49
Lencse	«	83	53	61	53	56	67	67	72	72	70
5. Zöldség- és zöldfőzelékfélék forgalmának pénzértéke.[8])[9])											
A kicsinybeni forgalom összértéke	1000 P	16.427	19.773	13.153	16.360	14.781	16.147	15.646	16.702	20.866	19.517
A nagybani forgalom összértéke	«	10.682	12.649	8.210	10.563	9.130	10.199	9.867	11.226	13.956	13.476
Átlagos egységérték:											
a kicsinybeni forgalomban .	P/q	31·09	37·20	25·71	24·79	21·21	25·07	21·82	24·52	23·80	25·20
a nagybani forgalomban ..	«	20·21	23·80	16·05	16·—	13·10	15·84	13·76	16·48	15·92	17·40
V. Gyümölcs.											
1. Felhozatal a Nagyvásártelepre, vásárcsarnokokba és piacokra.[5])											
Alma	q	.	.	.	.	.	100.978	102.458	110.882	146.368	182.820
Szőlő	«	55.276	61.972	41.538	26.521	37.086	131.008	122.573	159.876	91.575	93.115
Egyéb friss gyümölcs	«	[10])269.746	[10])335.793	[10])331.804	[10])390.326	[10])405.623	145.498	273.265	187.182	128.648	333.816
Dinnye	«	222.469	232.754	209.061	85.667	103.022	94.372	139.045	164.234	153.871	116.603
Dió, mogyoró, mandula	«	.	.	.	.	.	9.357	7.508	12.079	12.639	10.289
gesztenye	«	.	.	.	.	.	83.113	99.479	109.346	103.382	121.963
Narancs, mandarin	«	[11]) 466	[11]) 3.084	[11]) 3.013	[11]) 75.041	[11]) 86.101	25.716	21.315	11.867	25.415	29.475
Egyéb déligyümölcs	«										
2. Felhozatal Budapestre vasúton és hajón.											
Friss gyümölcs[12])	q	349.406	381.974	337.569	315.964	261.215	215.830	265.408	223.733	227.019	346.849
Déligyümölcs	«	267.859	247.690	178.889	218.839	213.914	189.557	201.642	220.095	235.670	225.828
3. Hűtőházi készlet.[7])									12.262	18.990	32.161
Friss gyümölcs	q	.	.	.	.	.	.	.	—	—	21
Déligyümölcs	«	.	.	.	.	.	.	.			
4. A budapesti gyümölcsforgalom pénzértéke.[8])											
A nagybani forgalom összértéke							16.222	14.065	15.589	18.853	17.323
friss gyümölcs	1000 P	.	.	.	.	.	1.277	1.547	1.798	1.416	1.139
dinnye	«	.	.	.	.	.	581	437	726	830	855
dió stb.	«	.	.	.	.	.	6.565	8.408	7.763	9.788	11.177
déligyümölcs	«	.	.	.	.	.					
Friss gyümölcs átlagos egységértéke:											
a kicsinybeni forgalomban	P/q	.	.	.	.	.	64·73	49·95	54·81	77·58	48·05
a nagybani forgalomban ..	«	.	.	.	.	.	46·15	30·83	36·64	57·45	33·24

[1]) Az adatok más megjelölés híjján évi összeget, áraknál és átlagot jelentő számsoroknál pedig évi átlagot jelentenek. — [2]) Az 1939. évi adatok egy része előzetes eredmény. — [3]) Árutőzsdei évi átlagár. — [4]) Mérlegelt átlagár a kiőrlési arányok figyelembevételével; 1938-tól kezdve a Budapesti Lisztárjegyző Bizottság nagybani árai alapján, ezt megelőzőleg az ú. n. malmi irányárak figyelembevételével. — [5]) Vasúton, hajón és közúton az ú. n. gyalogos felhozatallal együtt. A közúti felhozatal megállapítása az 1937. évig bezárólag a szállítmányok (autók, kocsik, gyalogos árusok) száma és becslésszerű átlagos raksúly, 1938. évtől kezdve tényleges mennyiség feljegyzése alapján történt. — [6]) Sárgarépa, petrezselyem, zeller. — [7]) Évvégi készlet. — [8]) Az élelmiszernagyvásártelepi forgalom, az ottani nagybani árjegyzés, valamint a vásárcsarnokok kicsinybeni árjegyzése alapján. — [9]) Burgonya, hagymafélék és szárazfőzelék tekintetbevétele nélkül. — [10]) Almával és dióval együtt. — [11]) Gesztenyével együtt. — [12]) Dinnyével együtt. — *) A m. kir. Központi Statisztikai Hivatal adatai.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA